

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

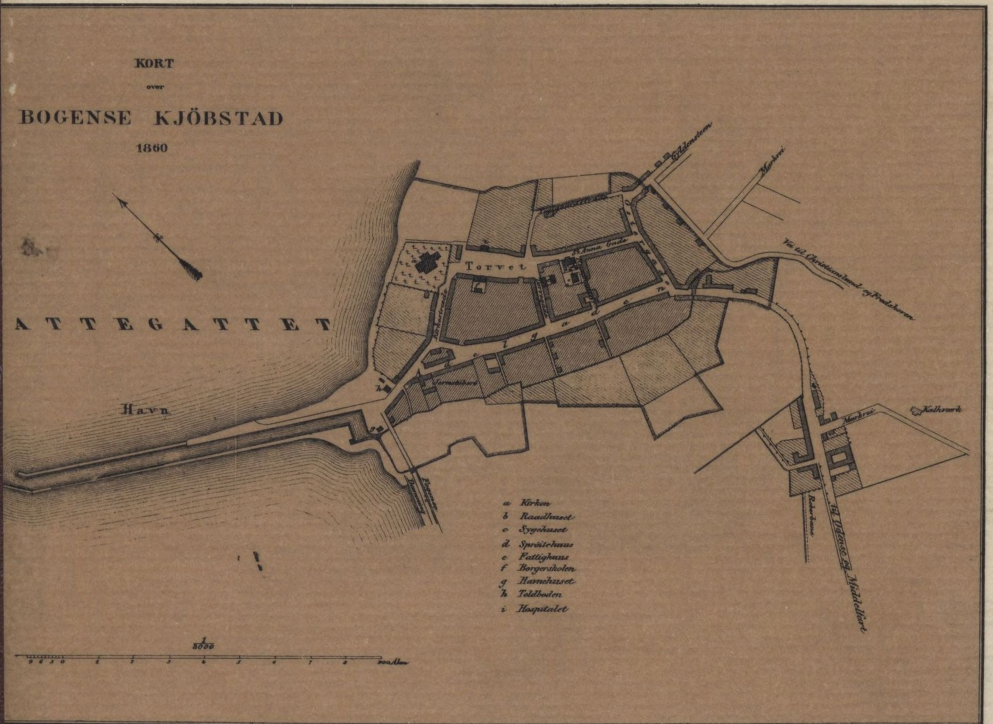
HANS HENRIK JACOBSEN

BOGENSES HISTORIE 3

Byens udvikling

1787-1938

II

BOGENSES HISTORIE 3

Byens udvikling

1787-1938

II

*Initiativtager til værket
er Bogense Rotary Klub.*

*Fremstillet i:
Rounborgs grafiske hus,
Holstebro
Skrift: Baskerville*

ISBN 87-980872-5-8

HANS HENRIK JACOBSEN

BOGENSES HISTORIE 3

Byens udvikling

1787-1938

II

BOGENSE 1986

Bogense Rotary Klub takker nedenstående bidragydere for deres økonomiske støtte, der har muliggjort udgivelsen af bogværket til en favorabel pris.

A/S Bogense Bank/Nordfyns Bank, Bogense
Sparekassen Bikuben Fyn, Bogense afdeling
Den Danske Provinsbank, Bogense afdeling
Bogense Kommune
Bogense Handelsstandsforening
Sparekassen Bikubens Fond
Den Hielmstjerne-Rosencroneske Stiftelse, Allerød
Scheby Maskinfabrik, Bogense
Borgmester, sygehusinspektør Svend Jensen, Bogense
Bogense Rotary Klub
Bogense Trælasthan del A/S, Bogense
Forenede Kreditforeninger, Odense
Kreditforeningen Danmark, Odense
Ingeniør N. M. Knudsens Fond, Odense

Indholdsfortegnelse

<i>Kontakt med omverdenen</i>	9
Landeveje	10
Postvæsen	12
Havnen	15
Skibsruter	21
Jernbaner og rutebiler	24
Biler og andre tekniske vidundere	35
Telegraf og telefon	36
<i>Valg til stænderforsamling og rigsdag</i>	39
Stænderforsamling	39
Den grundlovgivende Rigsforsamling	42
Folketingsvalg	43
Landstingsvalg	58
Den politiske holdning i byen	59
<i>Kirke og præster</i>	61
<i>Skole og lærere</i>	71
<i>Presse</i>	91
<i>Kulturliv</i>	98
Læseforening	98
Bibliotek	102
Museum	103
Musikkorps og sangforening	108
Foredragsforeninger	111
Historieskrivning og poesi	115
Malerkunst	120
Højskole	124
<i>Teater og andre forlystelser</i>	126
<i>Årets begivenheder</i>	138
<i>Byens foreninger</i>	151

<i>Sportsliv</i>	159
<i>Byens forskønnelse og turisme</i>	165
<i>Særlige begivenheder og hændelser</i>	177
Kongebesøg og festdage	177
650-års jubilæum	182
Stormfloder og ulykkelige hændelser	186
<i>Krigstilstande</i>	189
Indkvartering af franske og spanske soldater 1808	189
Feltlazaret 1848-49	191
Lazaret og indkvartering 1864	192
Første verdenskrig	193
<i>Æbelø</i>	200
<i>Slutning</i>	204
<i>Bilag</i>	
5: Folketingsvalg i Bogense-kredsen 1849-1939	207
6: Præster, kapellaner og kateketer i Bogense siden 1787	210
7: Skoleledere i Bogense siden 1784	211
<i>Kildemateriale</i>	212
<i>Navneregister</i>	213
<i>Stedregister</i>	218
<i>Sagregister</i>	219

Forord

Nærværende bind er en direkte fortsættelse af bind 2, idet de to bind tilsammen behandler perioden 1787-1938. Oprindeligt var det meningen, at denne periode skulle have været behandlet i ét bind, men materialet viste sig at være så omfattende, at det måtte deles i to bind. I bind 2 er behandlet byens styre og kommunale anliggender, handel og omsætning, næring og erhverv samt den omsorg og forsorg, der gennem tiderne er ydet byens borgere af diverse institutioner, i nærværende bind byens forbindelse med omverdenen, repræsentation i stænderforsamling og rigsdag, kirke og skole, byens kultur- og foreningsliv, forskønnelse og turisme, diverse former for forlystelser, særlige begivenheder m. v.

Bind 2 og 3 udgør således en enhed, og først med dette bind er der skabt et samlet billede af tiden frem til 2. verdenskrig. Det sidste bind af værket, der vil udkomme i jubilæumsåret 1988, vil behandle tiden siden 1938, hvor byen fejrede 650-års jubilæum, samt bringe erindringer fra det gamle Bogense, skrevet af nuværende og tidligere bogensere.

Hvad der er anført i forordet til bind 2 vedrørende kildemateriale og arkivstudier dækker hele perioden 1787-1938 og er således også gældende for bind 3. Udover værker af Literis Mando, Poul Christensen, Svend Larsen og Emmy Larsen m.fl. nævnes Bogense Avis som en væsentlig kilde. Samtlige årgange 1859-1945 er gennemgået, og visse kapitler i nærværende bind bygger i det væsentlige på det, der gennem årene har været nedfældet i byens avis. Det gælder f.eks. en række kulturelle foranstaltninger, teaterforestillinger og andre former for forlystelser, foreningsarrangementer, sportsbegivenheder o. a., der altid har fået en fyldig omtale i den lokale presse.

Min tak gælder fortsat adjunkt *Hans Hansen*, der skrev 1. bind af Bogense Bys Historie og kritisk har gennemlæst manuskripterne til bind 2 og 3, samt overpostbud *Anders Jæger* og fru *Inger Jørgensen*, der har været behjælpelige ved fremskaffelse af oplysninger og illustrationsmateriale fra museum og lokalarkiv.

Takken gælder ikke mindst *Bogense Rotary-klub*, der i sin tid tog initiativ til udgivelse af Bogense Bys Historie og siden som repræsentanter for lokalområdet har ydet forfatterne den fornødne støtte. Især har det glædet os, at fhv. gdr. *Hans Jeppesen* er indtrådt i Rotarys bogudvalg, idet det var ham, der i forbindelse med et arrangement i Rotary i 1978 fik den idé, at Rotary passende kunne give byen en jubilæumsgave ved at stå bag udgivelsen af en samlet byhistorie.

Næsby, januar 1986

Hans Henrik Jacobsen

Kontakt med omverdenen

Kontakt med det nærmeste opland er en betingelse for en købstads trivsel. Den har nogle omsætningsmuligheder, som landsbyen ikke har, og derfor er det naturligt, at oplandets beboere tager ind til købstaden for at handle. Hverken landsbyen eller købstaden kan bestå som isolerede enheder; begge har behov for kontakt med hinanden. På dette punkt er der dog sket en stor udvikling. Det hørte til sjældenhederne for en væsentlig del af befolkningen i en by som Bogense, at de bevægede sig længere væk fra byen, end de kunne gå på deres ben, og til gengæld var det en begivenhed for landsbyens beboere, når de skulle ind til købstaden.

For en del af købstadens beboere – det gjaldt bl.a. embedsmænd, købmænd og andre handlende – var det nødvendigt at have kontakt med andre købstæder, og derfor var det af betydning, at der var befordringsmuligheder til andre områder. Landeveje fra Bogense fører til de nærmestliggende købstæder Odense og Middelfart, og der har til tider eksisteret en forbindelse ad søvejen til Horsens-området. Siden etableredes der jernbaneforbindelse til Odense og Middelfart over Brenderup, og der oprettedes forskellige rutebil-ruter.

Før tog og rutebiler kom til, var det begrænset, hvor mange rejsende der kom til Bogense. Vi har imidlertid bedre mulighed for at få indblik i antallet af rejsende i 1800-tallet end i vore dage, idet der dengang krævedes pas af de rejsende. Rejsepasset skulle påtegnes ved afrejse med angivelse af rejsemål. Der er bevaret pasjournaler, og heraf fremgår det, hvem der rejste, og hvor de agtede sig hen. I eksempelvis 1828 var der 601, der fik pas påtegnet i Bogense, – flest i vintermånederne mærkeligt nok, men det hænger sammen med, at ca. 60% var håndværkere, der uden tvivl søgte arbejde. Efter at have prøvet lykken i Bogense har størsteparten som rejsemål angivet Odense eller Middelfart, et mindre antal Assens, Kerteminde og Nyborg, enkelte Fredericia, Vejle, Horsens og Århus. Andre kom til Bogense for at gøre forretninger eller for at benytte færgeren til Jylland. Skulle man så langt som til København, tog man med dampskibet »Dania«, der i de år anløb Bogense én gang om ugen.

Antallet af rejsende varierede fra 35 til 70 om måneden. Det var ikke mange, men der kom dog på denne måde lidt nyt til Bogense fra en større verden. De har dog næppe opholdt sig længere tid i byen. De, der skulle overnatte, indlogerede sig på Gæstgivergården. Den lå i første halvdel af 1800-tallet i Østergade,

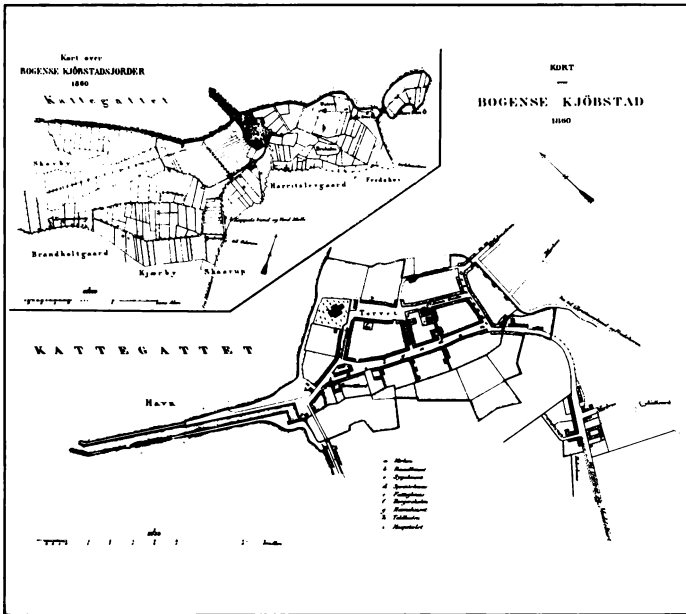
og afstanden herfra og til havnen følte meget lang. Så lille var Bogense dengang! Hvordan overnatningsmulighederne var i 1842, får vi et indtryk af gennem den klage, som byfoged Bretteville fra Kerteminde indsendte til stiftamtmanden. Den 21. september kl. halvt om aftenen var han sammen med sin søn og fuldmægtig ankommet til Bogense, hvor de søgte logi på Gæstgivergården. Værten kunne kun tilbyde et lille kammer med jernseng til én person, og sengetøjet var i en sådan stand, at byfogeden ikke ville byde sin gårdskarl ligge i det. Der kunne ikke skaffes andre værelser, og resultatet blev, at byfogeden kørte til Særslev kro, hvor han først langt ud på natten kom til sengs. – Forholdene bedredes, da Bogense i 1850 fik en ny gæstgivergård i Adelgade.

Landeveje

Fra gammel tid førte der to landeveje til Bogense: den såkaldte Slettens Landevej ad Østre Port forbi Gyldensteen over Krogsbølle, Norup og Otterup til Odense og Odense Landevej ad Søndre Port over Særslev, Søndersø og Næsbyhovedbroby til Odense. Sidstnævnte delte sig ved Tyrekrog, hvorfra der gik vej over Båring til Middelfart. At vejene netop har dette forløb, hænger sammen med, at der i gammel tid har været tingsteder i Norup, Søndersø og Båring.

Bogense havde 3 byporte – Østue Port, Søndre Port og Strandporten – og i 1826 approberede Generaltoldkammer og Kommercekollegiet 3 legale veje til Bogense: Slettens Landevej til Østre Port, Odense Landevej til Søndre Port og Dæmningsvejen til Strandporten. Ad disse veje var det tilladt at transportere kreaturer og varer til og fra Bogense, og det hang sammen med opkrævning af komsumption, der fandt sted ved portene. Transporteredes varer ad anden vej, betragtedes det som smugleri.

Det var en almindelig opfattelse i Bogense, at kontakten til beboerne på Sletten ikke var så god som kontakten til beboerne i området syd og vest for Bogense, og at det var medvirkende til, at mange fra Sletten søgte Odense frem for Bogense. For at råde bod herpå fremsatte borgerrepræsentationen i Bogense i 1852 forslag om anlæg af »en mindre Landevei til Bogense med Udgangspunkt lidt sydlig for Lumbye«, og man foreslog, at vejen kom til at gå over Guldbjerg, Ejlby, Melby, Rostrup, Skamby og Bladstrup. Denne del af oplandet havde gode kornarealer, og det var vigtigt at få skabt god kontakt til dette område, hvor der gennemgående var dårlige biveje. Udgifterne blev anslået til 40.000 rdl. Stiftamtet var imidlertid tilbageholdende, og 1855 afgav det det svar, at det »indtil videre ikke kunne indlade sig paa Sagen«. Amtet erkendte det hensigtsmæssige i anlæg af en sådan vej, blot ønskede man at fuldende igangværende vejanlæg, før der blev taget fat på et nyt. Den 20. oktober 1858 indstillede borgerrepræsentationen atter planen »til Amtsraadets gunstige Overveielse«, men med samme resultat som tre år før.

Kort over Bogense 1860. Byen havde været i god udvikling og mere end fordoblet sin befolkning siden begyndelsen af århundredet. Ikke desto mindre kunne den rumme de ca. 1900 indbyggere inden for den gamle bykerne. Til gengæld stod byen nærmest stille i de efterfølgende årtier, og vi skal frem til slutningen af århundredet, før befolkningen atter tog til og der kom nye gader til.

Efter en årrække blev der yderligere gjort et par forsøg. Den 6. september 1869 sendte byrådet i Bogense et fornyet forslag til amtsrådet, og begrundelsen var som tidligere en bedre forbindelse med Ejlbymelby og Skambyområdet. Der havde været det forslag fremme, at vejen fra Skamby skulle fortsætte mod nord over Grindløse til Vester Egense, men dette forslag tog byrådet afstand fra og foreslog som den mest hensigtsmæssige rute: Lumby-Vester Lunde-Bladstrup-Skamby-Rostrup-Melby-Sandagergård-Gyldensteen. 1872 fornyede Handelsforeningen i Bogense andragendet med byrådets støtte.

Den af Bogense stærkt ønskede landevej blev aldrig realiseret. Amtsrådet valgte en anden løsning. Der fandtes en vej fra Lumby over Lunde og Bladstrup med et videre forløb, der lå nordligere end den rute, der var foreslået af borgerrepræsentationen og byrådet i Bogense. Den findes på kort fra slutningen af 1700-tallet, men den var efterhånden i en sådan stand, at den næppe var farbar. Den lod man efter de fornyede henvendelser sætte i stand, og siden synes man ikke fra Bogenses side at have fremsat ønske om ny landevej.

Problemet var ikke løst på helt tilfredsstillende måde ved at gennemføre den såkaldte Bladstrup Landevej fra Lumby til Vester Egense, hvor den munder ud i Slettens Landevej. Området omkring Ejlbymelby blev ladet i stikken, og herfra må man fortsat sno sig til Bogense. Denne del af oplandet har naturligt gennem tiderne søgt Bogense, og forhåbentlig havde man ved den nyistandsatte vej fået bedre kontakt med området omkring Uggerslev-Nr. Højrup-Grindløse.

Postvæsen

1694 fik Bogense fast postforbindelse med Odense én gang om ugen. En ridende post afgik fra Bogense onsdag morgen og returnerede om torsdagen. Indtil da havde byfogeden for egen regning ladet afhente sine breve i Odense, og ved samme lejlighed lod han sit bud bringe øvrige breve til Bogense med.

Ifølge forordning af 1694 udsendtes der fra hovedruten København-Odense-Hamburg post til afsidesliggende købstæder med såkaldt bipost. 1705 udnævntes der postmester i Bogense. Indtil 1802 havde Bogense et bipostkontor, der da ændredes til et hovedpostkontor. Embedet som postmester var som tidligere nævnt kombineret med embedet som toldembedsmand, og så længe det var tilfældet, ekspederedes posten fra Toldboden.

Omkring midten af 1800-tallet blev postforbindelserne væsentligt forbedret. Fra 1842 afgik der åben gul postvogn fra Bogense til Odense to gange om ugen, og den afløstes 1853 af en lukket diligence, der kørte ruten Bogense-Odense ad Søndersø Landevej daglig. Diligencen afgik fra Odense tidligt om morgenen og returnerede sent om aftenen. Det tog godt 3 timer at tilbagelægge strækningen. Diligence-kørsel var overdraget autoriserede postholdere, der skulle stille det fornødne antal heste og kusk til rådighed.

Diligencen – eller dagvognen, som den kaldtes – kunne udover post medtage passagerer. I Bogense betjentes dagvognen af vognmand Hjære Hansen. Den var det befordringsmiddel, man benyttede, hvis man skulle til Odense eller endnu længere, og sådan forholdt det sig, indtil Nordfynske Jernbane oprettedes 1882. Efter åbningen af hovedbanen over Fyn 1865 afgik dagvognen fra Bogense om morgenen og returnerede om aftenen. De, der ønskede at benytte dagvognen, skulle aftenen før bestille plads hos vognmanden. Meldte der sig flere end 5-6 passagerer, indsattes en såkaldt bivogn. Der blev gjort kort ophold ved Særlev kro og Næsbyhovedbroby kro, et længere ophold ved Søndersø kro, hvorved passagererne fik mulighed for at aflægge besøg i skænkestuen. Ruten gik langs Kanalen og endte i Odense ved Brockmanns Hotel. Turen varede 4 timer. For turen frem og tilbage betaltes 1 kr. 50 øre.

Nogle år eksisterede der en ugentlig postforbindelse mellem Bogense og Middelfart, men efter åbningen af hovedbanen over Fyn indsattes der diligence mellem Bogense og Årup. Diligencen afgik daglig fra Bogense midt på formiddagen, hvorved der var forbindelse til middagstogene, og den returnerede midt på eftermiddagen. Selve turen tog 2½ time. Efter at Bogense havde fået postførende tog, fortsatte Årup-diligencen som natforbindelse. Den kørte fra Bogense kl. 9 om aftenen, var i Årup ved midnatstid og returnerede tidligt om morgenen. Jens Hansen, der kørte diligencen gennem flere år, var kendt for sin færdighed i at traktere posthornet. Ikke mindst gjorde han sig bemærket, da han i

Diligencen og byens postpersonale foran postkontoret ved banegården. Der var diligencekørsel fra Bogense til Odense indtil 1882, fra Bogense til Årup indtil 1911.

en forrygende snestorm kørte ud af Bogense sidst på aftenen, alt imens han blæste »Herlig en Sommernat« på sit horn!

I 1860'erne var der i Bogense indskrevet 400-800 personer med posten om året, hvilket kun svarer til et par passagerer om dagen. Krigsåret 1864 havde det højeste antal passagerer med posten, nemlig 895.

Med jernbanerne blev diligencerne overflødige. Diligencen til Odense ophørte samtidig med oprettelse af Nordfynske Jernbane i 1882, og da Nordvestfynske Jernbane åbnedes i december 1911, sagde man farvel til Årup-diligencen. Det skete nytårsnat 1912, hvor den gule diligence forlod Bogense for sidste gang. Det var den sidste diligence på Fyn, den tredjesidste i landet.

1882 flyttedes postkontoret til jernbanestationen. Indtil da havde postkontoret som regel været indrettet i en del af postmesterens bolig. Postkontoret har således haft til huse i Adelgade nuv. nr. 92 og 87. 1877 flyttedes postkontoret til Gyldensteensvej nr. 1, hvor postmesteren på daværende tidspunkt havde sin bolig.

Følgende har haft embedet som postmester i Bogense, indtil 1848 tillige som toldinspektør/toldkasserer:

1705-1744 Jørgen Wederkinch
1744-1776 Peder Bøgvad
1776-1801 Christian Bøgvad
1802-1807 Peder Hammond
1807-1815 Christian Döllner
1816-1827 Peter Georg Aarestrup
1827-1840 Martinus B. Brünnich
1840-1848 Truels V. Truelsen
1849-1863 Niels G. Kolbye
1863-1873 Lorentz L. Oxholm
1873-1897 Carl Chr. F. Dirchs
1897-1906 Niels Johs. T. Christensen
1906-1923 Johs. G. Bartholin Hammerich
1923-1936 Niels Petersen
1936-1943 Christian Lunøe
1943-1954 Hans Laurits Mortensen
1954-1964 Peter Emil Jensen
1964-1983 Rasmus Jensen Bryderup
1983- Alfred Jens Haulrich

Kun få af byens postmestre lod sig forflytte. Det gjaldt postmester Aarestrup, der forflyttedes til Nyborg, postmester Oxholm, der forflyttedes til Køge, og postmester Christensen, der forflyttedes til Maribo.

Før jernbanen over Fyn åbnedes 1865, klagedes der ofte over posttilførslen. Post fra København kunne således godt være 4-5 dage undervejs. Fra 1865 passerede 3, fra 1876 4 tog daglig Fyn i hver retning, og postforbindelsen til og fra Bogense indrettedes herefter. Efter oprettelse af diligence-kørsel til Årup opnåedes endnu bedre forbindelser, hvilket byens Handelsforening havde medvirket til.

Det første tog passerede Fyn den 7. september 1865. En deputation fra Bogense, bestående af byfoged Halberg, prokurator Møller og sadelmager Kruse, deltog i festlighederne i Odense og var i samme anledning til kur hos majestæten.

Omkring århundredskiftet omdelte 2 postbude posten i Bogense. 1911 fik byen sit tredje uniformerede postbud. Fra 1927 foretoges 3 daglige postomdelinger, kl. 8, 11 og 16. I slutningen af 1800-tallet udgik der 3 landpostbude fra Bogense med ruter på hver 4 mil (Bogense-Melby, Bogense-Ore, Bogense-Klin-

te), mens der i begyndelsen af dette århundrede var 4 landdistrikter (Bogense-Tofte, Bogense-Vester Egense, Bogense-Jersore, Bogense-Nørreby).

At antallet af ankomne breve til Bogense er steget betydeligt gennem årene kan næppe undre:

1865:	37.000 breve
1885-86:	97.000 breve
1905-06:	209.000 breve
1938-39:	389.000 breve

Et travlt år var krigsåret 1864, hvor der ankom ikke mindre end 85.000 breve, mere end det dobbelte i de forudgående år.

Havnen

»Naar der tales om, hvad der bør gjøres for at fremme vor Byes Opkomst, saa nævnes med en sjelden Eenstemmighed: Havnens Udbedring eller fuldstændige Omdannelse . . . Alle ere enige om at erkjende Havnesagen for et høist vigtigt, ja et Livsspørgsmaal for Byen«. – Disse ord stammer fra 1866, hvor man stod over for en udvidelse af havnen, men de kunne lige så godt være sat på tryk længe før.

Havet vil have betydning for en by med beliggenhed som Bogenses, men det er som regel først tilfældet, når byen får en havn. Det vides, at der langt tilbage i tiden har været færgeforbindelse med Jylland, men havneforholdene var dårlige. Der var sådan set ikke tale om en havn, men om en simpel skibsbro; skibene måtte kaste anker et stykke fra land og omlade i pramme, der sejlede varerne ind til vogne, der holdt et stykke ude i fladstranden. Problemet har altid været, at stranden omkring Bogense er så flad, at man skal et godt stykke fra land, før vandet får tilstrækkelig dybde for sejlads.

Savnet af en havn blev med årene større og større, og man indså efterhånden, at byens trivsel var baseret på anlæg af en sådan. Derfor kan det undre, at fremmødet ikke var større, da byfogeden indkaldte til rådstuesamling den 30. juli 1802 for at fremlægge plan til en havn, der omfattede en 9-fods dyb kanal med to dæmninger ved Kirkebakken (1 fod = ca. 30 cm.). Der mødte kun 7 borgere, og mødet blev udsat til den 2. august. Her mødte der slet ingen! Ved et tredje forsøg senere på dagen mødte der dog 5 borgere. Interessen for en havn var absolut til stede, men udgifterne var anslået til 19.000 rdl., og det turde byens købmænd overhovedet ikke binde an med. Dertil kom, at der ikke var enighed om havnens beliggenhed. Nogle mente, at den burde ligge ved Kirkebakken, andre, at den burde ligge længere mod vest – dér, hvor den faktisk kom til at ligge.

Bogense Kul- og Trælasthandels plads på østre mole ca. 1885.

I 1822 fik Bogense ny byfoged. Det var Christian Ehlert Hertz, og ham tilskrives den største del af æren for, at Bogense omsider fik en havn. Den 2. januar 1827 indkaldtes der atter til rådstuesamling, og nu var stemningen udpræget positiv: 83 af de fremmødte borgere stemte for opførelsen af en havn, kun 10 imod, og der nedsattes senere på året en havnekommission, bestående af købmændene Jørgen Fahnøe, Niels Hansen og P. C. Lassen samt byfogeden selv. For at få arbejdet i gang foretog byfogeden en indsamling blandt byens borgere, og han fik i byen og oplandet tegnet 600 dages frivilligt arbejde. Vedvarende regn vanskeliggjorde arbejdet, og dæmningerne blev flere gange gennembrudt. »Fra den tidligste Morgen til den sildigste Aften vare Kommissionens Medlemmer skiftevis tilstede, bleve næsten daglig gjenneblødt«, beretter Literis Mando om gravearbejdet, hvoraf en væsentlig del udførtes i sommeren 1828. Resultatet blev en bådekanal af 1300 fods længde, 24 fods bredde og 5 fods dybde med tilhørende bassin af 120 fods bredde. Dermed var der – som det blev udtrykt i en artikel i Fyens Stiftstidende – åbnet »en forhaabentlig Velstandskilde for Byen, samt en Lettelse af Ind- og Udskibning og en stor Bekvemmelighed for de Reisende, der maa bidrage til, at flere end hidtil vælger Overfarten mel-

Barken »Tine« i Bogense havn.

lem Fyn og Jylland over Bogense«. – Det første kom til at holde stik, hvorimod overfarten fra Bogense til Jylland aldrig blev den store succes.

En, der havde vist stor interesse for projektet, var prinsguvernøren, den senere Christian VIII. Da han sammen med kyndige på området tog arbejdet i øjesyn, udtrykte han sin tilfredshed, og han indstillede, at der af Finanskassen kunne tilstås byen et lån på 2.000 rdl. til færdiggørelse af arbejdet. I forvejen havde man kun optaget et beskedent lån i anledning af havnebyggeriet.

Uofficielt blev havnen indviet den 3. oktober 1828, hvor et skib stod ud af kanalen med passagerer til dampskibet »Dania«, der 1827-28 lagde til uden for Bogense på ruten København-Fredericia-Middelfart. Næppe havde skibet lagt fra, »før Tordengudens Skyartillerie løsnede en gevaldig Salve«, beretter Literis Mando.

Hermed var begyndelsen gjort. Det skulle imidlertid hurtigt vise sig, at havneforholdene ikke var ideelle. Kanalen sandede hurtigt til, og gang på gang måtte der foretages opmudring. I praksis kunne havnen kun anløbes af skibe, der stak indtil 4 fod, og der måtte stadig foretages ind- og udskibning med pramme.

Vore købstæder var i fremdrift mod midten af 1800-tallet. Konjunkturerne

Bogense havn i begyndelsen af århundredet.

var gunstige, og byens mange købmænd forstod at udnytte mulighederne. Byfoged Baadsgaard var en mand, der gjorde meget for at fremme handel og næring, og han var stærkt medvirkende, da der 1840 blev fremsat forslag om udbedring af havnen. Den skulle have en dybde af 8 fod, og der skulle opføres moler i en længde af 600 m. Udgifterne blev anslået til 25.000 rdl. Borgerrepræsentationen var betænkelig ved det store beløb og forelagde planen for byens købmænd og skippere ved et møde den 13. januar 1840. De anbefalede sagen – under forudsætning af, at en sagkyndig – en skibsbygmester fra Faldsled, der havde foretaget betydelige arbejder ved Fåborg havn – sagde god for projektet.

Det gjorde han, og ved trommeslagning indkaldtes der til en rådstuesamling den 23. marts. 76 gav møde, og samtlige stemte for, at »Communen in solidum vil garantere for en Sum af indtil 25.000 Rdl., og for at erholde en god Skibshavn til 8 Fod med daglig Vand« (jvf. Rådstueprotokollen).

Havnen uddybedes, og de to gamle moler forlængedes. Arbejdet, der påbegyndtes 1841 og strakte sig over et par år, viste sig at være mere omfattende end først antaget, og der måtte yderligere optages et lån på 10.000 rdl. Forholdene var dog blevet betydeligt bedre, og skibe kunne nu lade og losse direkte i havnen. 1846-47 opførtes tolboden med kontor til havnefogeden, og 1849 ansattes der fast lods. Den første lods måtte man dog afskedige 1855, da han næsten daglig var »beskænket«!

Bogense havn i 1920'erne.

I forbindelse med det omfattende arbejde var havnekommissionen blevet udvidet til at omfatte 5 medlemmer. Borgmesteren var formand for havnekommissionen. – Købmand Jørgen Fahnøe, der havde været medlem af havnekommissionen fra starten, ansattes som havnefoged med fast årlig gage, hvortil kom 4% af bropengene. Han døde i 1852, og siden havde følgende stillingen som havnefoged: P. F. Andersen (1852-82), dampskibsekspeditor N. C. Jensen (1882-1900), fiskerifoged P. Jørgensen (1900-22) og fisker H. A. Johansen (1922-39).

Med årene bebyggedes havnepladsen og molerne: Ved havnen opførtes 1852 »Bogense Jernstøberi og Maskinfabrik«, i 1883 »Bogense Kul- og Trælasthandel«; i 1893 anlagde Nordfynske Jernbane et havnespor, og på vestre mole opførtes 1896 gasværk og 1912 elektricitetsværk. Dertil kom yderligere skibsværft, kalkværk, tagstensfabrik, skærfefabrik, fiskerøgeri, en række pakhuse og lagerpladser samt – ikke at forglemme – byens badehuse.

Havnen har haft stor betydning for byen som helhed, og man har med årene sørget for at foretage de fornødne forbedringer og udvidelser. Et stadigt tilbagevendende problem var sandaflejringen, der formindskede havnens dybde, samt den megen tang, der førtes ind i havnen. I slutningen af 1860'erne besluttede man at råde bod på disse gener. Et overslag over de ønskede forbedringer beløb sig til 67.000 rdl., og det turde man under ingen omstændigheder binde an

Bogense havn med det tidligere kalkbrænderi på vestre mole.

med. Man nøjedes med at foretage det mest nødvendige, og udgifterne kom kun til at beløbe sig til 30.000 kr. 1875 var arbejdet tilendebragt. Væsentligt var det, at østre havnemole var blevet forlænget i samme udstrækning som vestre mole, og at sejløbet var blevet uddybet til 10 fod.

Efter århundredskiftet trængte forbedring af havneforholdene sig atter på, men der var andre kommunale opgaver, der skulle løses, og udgifterne var for store til, at man turde gå i gang med et større projekt. 1911 vedtog byrådet en større udvidelse, og arbejdet stod på de følgende to år. Havnen og indløbet fik en dybde af 14 fod, østre mole udvidedes, dele af bolværket fornyedes, havnepladsen udvidedes, og havnesporet forlængedes. Det var et omfattende arbejde, og udgifterne beløb sig til ca. 150.000 kr.

1919 opførtes nyt bolværk af beton.

1928 lod kommunen opsætte en ophaler-bedding for skibe indtil 150 tons, og den var medvirkende til at øge skibsbyggeriet de følgende år.

Samme år kunne havnen fejre 100-års jubilæum. Havneudvalget havde inviteret havnens funktionærer, byrådets medlemmer m.fl. til fest på Landmands-

hotellet. Man var enig om, at det gennem tiderne havde kostet byen megen møje og besvær at få bygget en havn og få foretaget de fornødne udvidelser og forbedringer, men at det havde været til stor gavn for byen og egnen. Som en af talerne udtrykte sig: Den by, der ikke forstår, hvad en havn betyder for by og egn, gør sig afhængig af sine konkurrenter. – Det havde man forstået i Bogense. 100 r forinden havde man mttet tage til takke med en simpel skibsbro; nu havde byen en havn på 25 m bredde og nr 4 meters dybde, en havneplads på 50.000 m² med en række virksomheder, der var med til at styrke byens handel og nringsliv.

Skibsruiter

Der har gennem tiderne været flere overfartsmuligheder mellem Fyn og Jylland. Fra gammel tid af var det Assens-Aarøsund-ruten, der benyttedes; 1651 oprettedes færgefart mellem Strib og Fredericia, og ad denne rute førtes også jernbanetrafikken, indtil Lillebæltsbroen åbnedes i 1935.

Men også Bogense har været benyttet som overfartsby. Langt tilbage i tiden har der til tider eksisteret en færgeforbindelse mellem Bogense og egnen omkring Vejle-Horsens, selv om den ikke har haft samme betydning som overfarten fra Assens og senere Strib. 1663 er der således 4 frgemnd i Bogense, og de indgår den overenskomst, at de skal foretage lige mange rejser hver.

1789 er situationen den, at den ellers gode færge er gået til bunds, og byfogeden slår i den anledning til lyd for, at der tilvejebringes midler, så at der kan anskaffes to nye mindre både i stedet for »de usle, forlappede gamle Baade«, der anvendes nu. Byen har 4 frgemnd – på folketællingslisten 1787 er der opført 3 frgemnd og 2 matroser – men det er ikke deres beskæftigelse, byfogeden i første række tænker på: »Endeel Rejsende til og fra Jylland vilde tage herover, hvorved de paa den Kant, Horsens, Randers etc., kunde spare endeel Miile igiennem Midelfart, Fridericia, Wejle og Colding, ligesom dette og vilde ophielpe Handel og Haandværkere samt forbedre Daglnneres og Fattiges Kaar«. Byfogeden ønsker med andre ord ruten opretholdt, og dermed har han rørt ved et problem, der bliver taget frem den ene gang efter den anden i 1800-tallet. De rejsende ville spare tid, idet rejsen fra Horsens til Odense kunne tilbagelægges på mindre end en dag, og færgeruten ville kunne gavne byens nringsliv. – Det lyder sre smukt, men vi må konstatere, at resultatet aldrig kom til at svare til forventningerne. Mange i Bogense har gennem tiderne troet på værdien af en sådan forbindelse, men omtrent lige så mange er blevet skuffet.

Målet var Klakring syd for Horsens. Der er en afstand på 15 km. mellem Bogense og Klakring – som mellem Bogense og Søndersø – og turen kunne tilbagelægges på et par timer. I slutningen af 1800-tallet var sejltiden berammet til 5 kvarter.

Færgefarten led betydeligt under manglen af en havn i Bogense. I en indberetning fra 1810 betegnedes færgevæsenet som ringe; færgefolkene var gamle og fattige og – hvad værre var – ikke ret søkyndige. I Klakring stod det ikke bedre til; når de rejsende nåede frem, var der tit hverken færge eller færge-mand. – 1812 overdroges færgeretten til skipper Erik Nielsen Wulf, året efter til hans enke, og der benyttedes to færger, en større og en mindre.

Hvor længe hun formåede at holde ruten i gang vides ikke. I 1820'erne stod det atter sløjt til. Der var kun én færge, og den hørte hjemme i Bogense. I Klakring manglede man penge til en færge, og i Bogense var problemet dårlige havneforhold og en fast forbindelse til Odense. Dagvognsforbindelser Horsens-Klakring og Bogense-Odense ville have været en støtte for overfarten Bogense-Klakring.

1828 blev der som skildret anlagt en havn i Bogense. Forholdene var beskedne, men dog gode nok til, at færgeruten kunne genoprettes, og det skete på postvæsenets initiativ i 1835, hvor der anskaffedes en færge til 8 læster. Af et reglement for Bogense og Klakring færgesteder af 14. juli 1836 fremgår det, at færgen udover passagerer kunne medføre 1 vogn, 4 heste og 12 stk. kvæg. Udover færgen disponerede man over en sejlbåd både i Bogense og i Klakring. Færgen afgik torsdag morgen kl. 5 fra Bogense og vendte tilbage fredag kl. 3 om eftermiddagen. Billetpriserne kender vi også: 1 person: $\frac{3}{4}$ rdl. (en bonde, matros eller håndværkssvend dog kun $\frac{5}{12}$ rdl.) 1 karet: 3 rdl., 1 wienervogn: 2 rdl., 1 arbejdsvogn: $1\frac{1}{2}$ rdl., 1 hest: $\frac{3}{4}$ rdl., 1 stk. kvæg: $\frac{1}{2}$ rdl.

Trods bedre havneforhold og nyere færger var ruten ikke rentabel. Der var forholdsvis få, der benyttede den, og de fleste år satte man til på færgeriet. I 1850 anskaffedes yderligere en færge, men det kunne ikke svare sig, og i 1854 indstillede man ruten. Postvæsenet havde flere gange bevilget penge til foretagendet, men det var ikke så stabilt, at omkostningerne blev dækket ind.

I de sidste år, inden ruten blev nedlagt, afgik færgen fra Bogense onsdag formiddag og returnerede torsdag. En af dem, der benyttede den i sommeren 1853, var H. C. Andersen, der en tid havde opholdt sig hos venner i Silkeborg. Den 16. juli har han noteret i sin almanak: »Kl. 7 med Dampskib fra Horsens til Bogense, derfra til Odense og Glorup. Kom Klokken $8\frac{1}{2}$ «. Det er med sandsynlighed den eneste gang, H. C. Andersen passerede Bogense, og han har næppe gjort ophold, eftersom han skulle nå Glorup samme dag.

Siden blev der gjort flere forsøg på at genoprette ruten. I 1865-66 var det Handelsforeningen i Bogense, der tog initiativet og lod tegne aktier. Det lykkedes at få tegnet for et beløb på 6.000 rdl., men det dobbelte var nødvendigt, og sagen døde hen.

Handelsforeningen var igen på færde i 1880'erne. Denne gang satsede man på en rute fra Bogense til Juelsminde, men for at den kunne etableres, måtte

der skabes bedre havneforhold i Juelsminde. Det lykkedes at skabe interesse for sagen hos kredsens folketingsmand, og sagen kom frem i folketinget, der 1894 bevilgede penge til en forbedring af havneforholdene i Juelsminde. Færgefar-ten overtoges af »Horsens Dampskibsselskab«, og ruten åbnedes 1897 med én ugentlig tur, i begyndelsen om lørdagen, senere om fredagen. Ruten blev imid- lertid nedlagt allerede i juli året efter; man havde dette år sejlet 6 ture, og de havde givet et underskud på 214 kr. På det tidspunkt var der kommet jernbane til Bogense, og den gav til gengæld et pænt overskud.

I dette århundrede er der gjort to forsøg: I 1907 blev der taget initiativ fra jysk side. Ruten åbnedes den 1. august 1907 med ture 3 gange om ugen, fra 1909 med daglige ture, men den indstilledes ret hurtigt. I 1922 prøvede man med én ugentlig tur, men med samme ringe resultat.

Man så i forbindelsen med Horsens-området en mulighed for at vinde et nyt marked, og selv om der blev sejlet de dage, hvor der var torvedag i Bogense, hjalp det ikke. Set med nutidens øjne forekommer det også lidt naivt, at man har troet, at man kunne trække folk fra egnen mellem Horsens og Vejle til Bo- gense. Der var lige så gode handelsmuligheder i byerne på den jyske østkyst, og hvorfor skulle beboerne fra dette område tage til Bogense og betjene sig af mu- lighederne her? Men det havde man svært ved at indse i Bogense for 100 år si- den. De, der betjente sig af ruten, var for størstepartens vedkommende rejsen- de, der skulle længere end til Bogense, og de har helt sikkert kunnet spare et par timer på rejseruten – som H. C. Andersen, der forlod Horsens om morgne- nen og kunne være ved Glorup midt på aftenen.

Til gengæld gik det bedre med andre dampskibsruter, der bl. a. havde Bogen- se som mål. Den 10. juli 1827 ankom dampskibet »Dania« fra København – med 64 passagerer til Bogense, Fredericia og Middelfart. 20 gange anløb »Dania« Bo- gense den følgende sommer, og der var som regel passagerer til eller fra Bogense. Rejsen til København med kahyt på 1. kl. kostede 9 rdl., med kahyt på 2. kl. 6 rdl., for dæksplads 3 rdl., rejsen til Fredericia og Middelfart 2 rdl. Ruten indstilledes imidlertid efter 2 sæsoner.

I kortere perioder omkring 1850 og 1860 var Bogense inddraget i dampskibs- ruter, men siden blev forholdene mere stabile på dette område. Den 16. maj 1865 åbnedes en ugentlig dampskibsforbindelse København-Bogense-Frederi- cia-Middelfart-Kolding. Den første sæson var der gennemsnitlig 15 passagerer til eller fra Bogense om ugen, flest til Middelfart og Kolding. Ruten opretholdtes i 1870'erne og 1880'erne, og den betjente sig af dampskibene »Vejle«, »Vidar« og »Brage«. Omkring århundredskiftet oprettede »Det forenede Dampskibssel- skab« en rute København-Bogense-Vejle med én ugentlig forbindelse, og den nød Bogense godt af indtil 1930, hvor der blev indsat et større skib på ruten, og det kunne ikke gå ind til Bogense.

Dampskibsruterne til København og henholdsvis Kolding og Vejle rummede således muligheder, som det aldrig lykkedes at skabe for færgeruten Bogense-Klakring.

Når dampskibet »Vejle« lagde til i 1860'erne, var der mange, der lagde en lille tur rundt omkring havnen: »Dette Skib egnede sig særlig til denne Fart og opfyldte Datidens Fordringer paa en for Publikum bekvem Maade; det Hele var hjemligt. Kapitainen var en velvillig Mand, der tog sig af Passagererne paa bedste Maade . . . Det var jo endnu i Kornudførselens gode Tid, hvorfor Skibet stadig modtog Last herfra . . . Dampskibet kunde ikke gaa ind i Havnen, men maatte ankre op paa Rheden. Forbindelsen med Skibet vedligeholdtes derfor med store Baade, tilhørende Kornforretningerne, som bleve roede af fire Mand, der alle vare en Del til Aars – den Ene gav den stadig med høi Silkehat – hvorfor det tog Tid, før Last og Passagerer bleve bragt ud, og Godset blev omladet i Baadene; men det havde den Fordel, at Alle naaede at komme med« (Bogense Avis 6. sept. 1899).

Først efter at havnen i 1911 blev gjort en meter dybere, kunne dampere gå helt ind. Lidt af idyllen gik tabt, men det var unægtelig mere praktisk.

Jernbaner og rutebiler

Bogense var impliceret i jernbaneprojekter gennem nær 40 år, og de resulterede i anlæg af to jernbaner, der fik betydning for byen: Nordfynske Jernbane, der åbnedes 1882, og Nordvestfynske Jernbane, der åbnedes 1911.

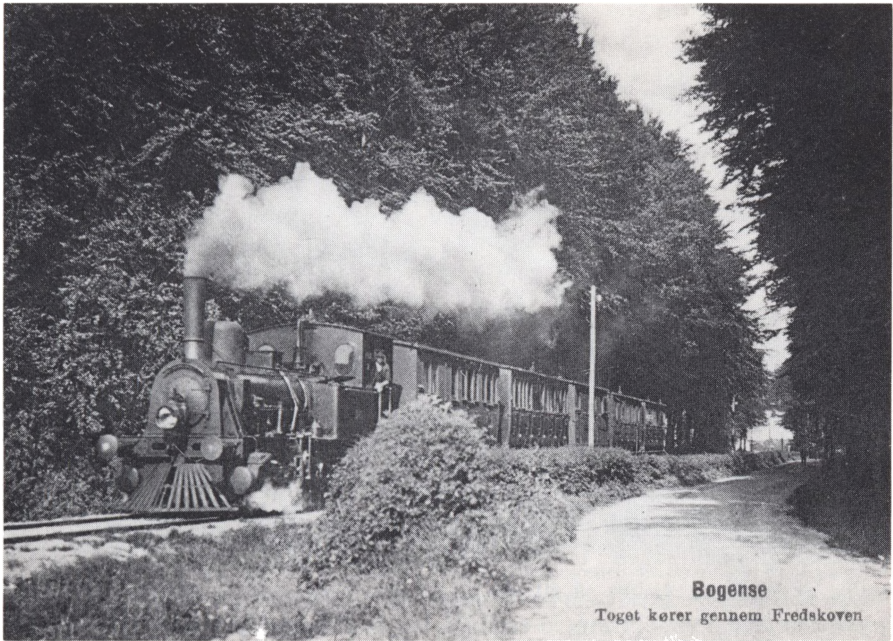
Hovedbanen over Fyn åbnedes 1865, og det medførte som tidligere nævnt, at der oprettedes diligencekørsel fra Bogense til Årup, tilrettelagt sådan, at der var forbindelse med tog, der passerede Årup ved middagstid.

Siden oprettedes yderligere en halv snes jernbanelinier på Fyn, og her kom Bogense ind i billedet på et ret tidligt tidspunkt. Den 29. december 1873 nævnes det for første gang, at Bogense burde inddrages i et fynsk jernbanenet, og det skete i forbindelse med et forslag, som amtmand Heltzen fremsatte.

1876 indviedes Odense-Svendborg-banen, og den 24. november samme år afholdtes det første møde angående en jernbane på Nordfyn. Mødet, der blev holdt på Nr. Højrup kro, havde samlet 400 mennesker med 3 folketingsmænd i spidsen. Det var langt flere, end kroen kunne rumme, og mødet blev forlagt til gdr. Jeppe Pedersens rummelige ladebygning.

Amtsrådet havde i længere tid drøftet spørgsmålet, idet man fandt Nordfyn »stedmoderligt« behandlet, hvad samfærdselsmidler angik. Som tidligere nævnt havde man ikke på tilfredsstillende måde kunnet imødekomme et i Bogense by længe næret ønske om anlæg af en landevej fra Lumby Mølle til Bogense.

På amtsrådets vegne redegjorde proprietær Andersen, Rosendal, Beldringe, for planerne: Lige fra starten var der tale om to linieføringer: en østlig (Odense-

Nordfynske Jernbane på vej gennem Fredskoven.

Allesø-Lunde-Hjadstrup-Uggerslev-Melby-Bogense) og en vestlig (Odense-Pårup-Næsbyhovedbroby-Lunde-Uggerslev-Rostrup-Særslev-Hårslev-Skovby · Bogense). Ingen af dem skulle vise sig at blive den endelige. De følgende år fremsattes der utallige ændringsforslag, og der taltes for og imod dem alle. Ved det første møde viste der sig at være et lille flertal for den østlige linieføring, og det var også en sådan, der sejrede 6 år senere, idet amtsrådet lagde sit lod i vægtskålen til fordel for en østlig linieføring. – På det første møde anbefalede en repræsentant fra Hasmark, at jernbanen kom til at gå gennem Otterup – d.v.s. endnu længere mod øst end amtsrådets forslag – idet han var af den opfattelse, at »Beboerne i Krogen vilde ryste Pengepungen godt«. Udgifterne skulle udredes af de implicerede kommuner, og han gav tilslutning fra de nordøstligste.

Der blev nedsat et udvalg på 15 medlemmer med proprietær Andersen, Rosendal, som formand. Bogenses repræsentant blev købmand A. Detleffsen, der senere sammen med prokurator Møller og redaktør Pagh skulle komme til at udføre et stort arbejde for denne sag. – Der var interesse over hele linien. Mødet, der som nævnt blev holdt i slutningen af november i en kold lade, varede 4 timer! Fra alle sider blev der givet udtryk for, »at man var beredt til at bringe Offer for et Jernbaneanlæg«.

Samtlige nordfynske kommuner så en chance i et sådant jernbaneanlæg. Alle

var bange for ikke at komme med, og det varede ikke længe, før der rundt omkring begyndte at cirkulere lister til fordel for den ene og anden linieføring, og der fremkom mange ændringsforslag. Især var de vestlige sogne bange for, at linien skulle komme til at ligge for langt mod øst. At beboere i Vigerslev ikke ville være med til at betale en jernbane over Otterup er indlysende. – Det følgende år arbejdedes der efter en plan med stationer i Pårup-Næsbyhovedbroby-Lunde-Hjadstrup-Skamby-Særslev-Skovby. Længden ville blive godt 5 mil, og anlægsudgifterne ville beløbe sig til 2,4 mill. kr., hvilket for øvrigt skulle komme til at holde stik, selv om ruten ændredes.

Rigsdagen havde på et ret tidligt tidspunkt vist interesse for en jernbane på Nordfyn. I september 1879 havde et par af udvalgets medlemmer foretræde for indenrigsministeren, der lod dem forstå, at der i indeværende rigsdagssamling ikke ville blive fremsat forslag til et nordfynsk jernbaneanlæg, men at et sådant ville være blandt de første, der ville komme i betragtning.

Jernbanesagen drøftedes livligt i 1880. Forskellige linieføringer debatteredes, og det eneste, der syntes at stå fast, var, at banen skulle ende i Bogense! Her drøftedes jernbanesagen i et byrådsmøde den 18. december, og man vedtog at tegne aktier for et beløb på 20.000 kr. på den betingelse, at banen blev anlagt efter den østlige linieføring, at man fik lov til at bestemme, hvor banegården skulle placeres, samt at banen blev ført frem til havnen. Ved udgangen af året var der i de nordfynske kommuner tegnet aktier for 323.000 kr. for den østlige linie, for 294.000 kr. for den vestlige linie, og billedet var det samme som før: en lille majoritet for den østlige linie. Efterhånden forholdt det sig sådan, at beboerne i de forskellige egne arbejdede for hver sin linie. Et kompromisforslag gik ud på at gennemføre den vestlige linie med en sidelinie fra Allesø til Otterup og Kappendrup. Amtsråd, Odense og Bogense byråd og samtlige implicerede sogneråd holdt møde den 30. december, og det endte uden resultat. 15 nordfynske kommuner samt Bogense fastholdt den østlige linie og gik skarpt imod det tredje projekt, en såkaldt gaffelbane. Forinden havde der på rådhuset i Bogense været holdt et offentligt møde, hvori 100 borgere havde deltaget, og man var kommet til det resultat, at Bogense ville få større gavn af den østlige end af den vestlige linie. Amtsrådet støttede den østlige linie, Odense byråd derimod den vestlige.

Året 1881 blev ikke mindre livligt. Den 8. januar kunne udvalget meddele, at der ikke var tilstrækkelig interesse for den foreslåede gaffelbane, og at der kun var den østlige linie tilbage. Det fik beboerne i Søndersø, Vigerslev, Særslev, Veflinge, Hårslev, Skovby og Ore til at sammenkalde til møde, og de besluttede at fortsætte kampen for den vestlige linie. Den eneste i amtsrådet, der støttede den, var Klaus Berntsen. Det forlød, at han skulle være leder af den nye højskole i Særslev, og han valgte at støtte den egn, han nu skulle knyttes til! 1051 vælgere

Bogense banegård, opført 1882. Da den lå uden for byen, beplantedes den nyanlagte Jernbanegade fra Adelgade med træer for at beskytte byens borgere, på vej til og fra banegården, mod vejr og vind!

i 12 vestlige sogne underskrev en protest, som Klaus Berntsen ville forelægge indenrigsministeren. På det tidspunkt var aktiebeløbet for den østlige linie tegnet. Udvalget fik den 15. januar foretræde for indenrigsministeren, der lovede at fremsætte lovforslag, og det skete allerede den 8. februar. Ruten var i lovforslaget angivet som følger: »Vest om Anderup, mellem Bladstrup Landevej og Beldringe, Østerlunde, Øst om Nislevgaard, mellem Hjadstrup og Kappendrup, Syd om Uggerslev, mellem Bolmerod og Skamby, Syd om Askeby, Nord om Sørslev og Guldbjerg til Bogense«. En adresseliste for den østlige linie, underskrevet af 1971 vælgere, deriblandt 309 fra Bogense, afleveredes få dage efter til indenrigsministeren.

Under behandlingen i rigsdagen gjorde Klaus Berntsen, der siden 1872 havde været Bogense-kredsens folketingsmand, forsøg på at redde vest-linien ved at foreslå, at hele sagen blev overgivet til et udvalg på 11 medlemmer. For hans forslag stemte 5, imod 52. Den 14. februar sendte folketinget forslaget til 2. behandling uden afstemning, den 23. februar til 3. behandling ligeledes uden afstemning. Den 8. marts vedtoges forslaget enstemmigt ved 3. behandling. Klaus Berntsen reddede æren ved at minde om, at banen skulle føres frem til Bogense havn, og indenrigsministeren lovede at gøre, hvad han kunne. Forslaget gik til landstinget, og her vedtoges det den 17. marts.

For Klaus Berntsen fik sagen en lille udløber: Den 24. maj var der folketings-

valg i Bogense. Klaus Berntsen vandt valget med 849 stemmer mod modkandidatens 324. Der var overalt flertal for Klaus Berntsen undtagen i Bogense, hvor der kun blev afgivet 25 stemmer på ham. Man havde ikke glemt, at han modarbejdede den jernbanelinie, som Bogense gik ind for!

For Bogense var det af betydning, hvor banegården skulle ligge. Den 25. marts holdtes der møde mellem jernbaneudvalget og byrådet, og det udviklede sig til en heftig debat til langt ud på natten. Bogense havde tegnet aktier for 25.000 kr., og man nåede til det kompromis, at der ville blive anlagt havnespor, såfremt Bogense yderligere tegnede aktier for 4.500 kr. Der opnåedes enighed om at anlægge banegården ved præstegårdshaven.

Den 13. april stiftedes »Det nordfynske Jernbaneselskab«. Købmand Detleffsen indvalgtes i bestyrelsen, og redaktør Pagh valgtes til revisor. Formand for bestyrelsen blev lensgreve Petersdorff, Egebjerggård, næstformand proprietær Andersen, Rosendal.

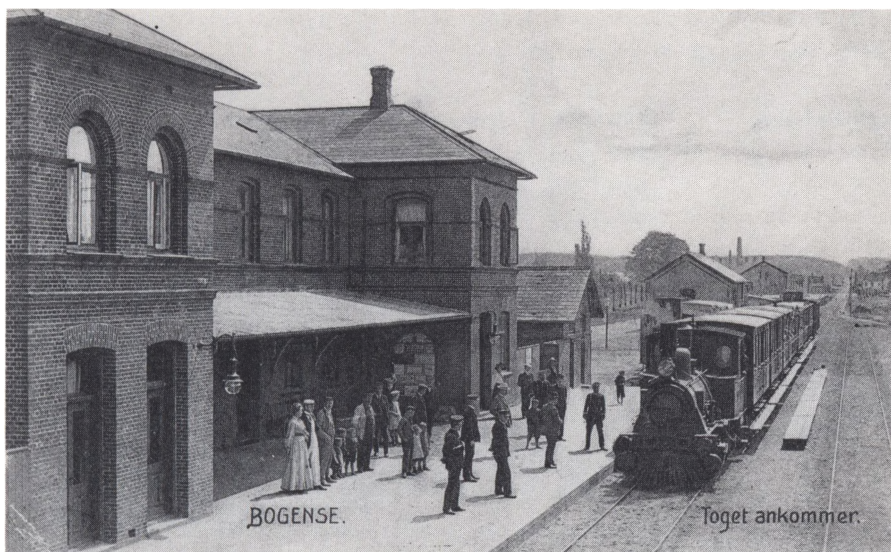
I løbet af maj blev banen udstukket og opmålingen tilendebragt. I planen indgik landstationer i Jullerup, Skamby, Kappendrup, Otterup, Lunde og Beldringe samt holdepladser i Guldbjerg og Allesø. Sidstnævnte placeredes på Lumby mark og fik siden navnet Lumby.

Arbejdet på strækningen blev påbegyndt den 1. juli. I Bogense begyndte forarbejderne den 21. juli, og den 14. november påbegyndtes nedlægning af skinner. I den forbindelse oplevede man en arbejdsnedlæggelse i Bogense. Den 29. november nedlagde 40 mand arbejdet på stationspladsen, da daglønnen var blevet nedsat fra 2 kr. til 1 kr. 80 øre. De fandt sig dog i det og genoptog arbejdet næste dag!

Fra Adelgade blev der anlagt vej gennem præstegårdshaven til den nye banegård, og da det var uden for byen, sørgedes der for træbeplantning, »for at Vind og Storm ikke skulle faa uhindret Fart ad den nye Vej«. Et bevis på byens snævre grænser endnu i slutningen af 1800-tallet.

Det trak imidlertid ud med opførelsen af selve stationsbygningen, idet der ikke var enighed om dens nøjagtige placering. Udvalget havde ønsket den placeret vest for Jernbanegade, men byrådet fik gennemført, at den kom til at ligge lige midt for Jernbanegade. I februar 1882 var landstationerne opført, men på grund af uenigheden om beliggenhed kunne man først tage fat på stationsbygningen i Bogense i marts, og der måtte rejses en interimistisk hovedbygning, da jernbanen toges i brug.

Det skete den 1. juli. Selve indvielsen fandt sted dagen før. Et tog med indbudte gæster afgik fra Odense kl. 9.15, og det ankom rettidigt, så at frokosten kunne indtages på Gæstgivergården kl. 11. Toget afgik fra Bogense kl. 12.30, og der fortsattes med middag på St. Knud i Odense. Kl. 18.30 returnerede toget til Bogense med deltagere, der var hjemmehørende her.

Odense-toget ved Bogense banegård omkring århundredskiftet. – Nordfynske Jernbane åbnedes i 1882 med tre daglige forbindelser mellem Bogense og Odense. Senere nåede man i visse perioder op mod en halv snes daglige forbindelser. Banen blev nedlagt i 1966.

Man havde i Bogense grund til at være tilfreds, idet ruten stort set var den, man havde ønsket. Det var den 4. jernbane på Fyn. Hovedbanen var åbnet i 1865, Svendborgbanen i 1876, og få måneder forinden var strækningen Ringefåborg åbnet. – Dagen kom til at forme sig som en festdag. Hele byen var pyntet, og det samme var lokomotivet, der var smykket med Odenses og Bogenses byvåben. Der blev holdt en række taler, og alle gav den nye bane gode ord med på vejen. Da toget skulle returnere til Bogense efter festmiddagen, udbragte borgmester Koch på Odense banegård et leve for Bogense by, og da festdeltagerne ankom til Bogense midt på aftenen, var den halve by mødt op på banegården. – Næste morgen kl. 5.30 afgik det første ordinære tog fra Bogense med ankomst til Odense kl. 7.10.

Den 29. juli blev der holdt rejsegilde på Bogense banegård, og den kunne tages i brug i november.

Efter banens åbning opførtes yderligere station i Uggerslev, og siden kom der holdeplads i Harritslev, Søhus og Snapind.

Og så var det hverdag. Der var daglig 3 forbindelser mellem Bogense og Odense, men køreplanen udvidedes betydeligt gennem årene (1892: 4 daglige forbindelser, 1910: 5 daglige forbindelser, 1926: 6 daglige forbindelser, 1932: 8 daglige forbindelser, visse år yderligere en forbindelse om sommeren).

Der ansattes ved Nordfynske Jernbane driftsbestyrer, i Bogense stationsforvalter, senere benævnt stationsforstander:

Driftsbestyrer: 1882-1910 C. Faurholt
 1910-1932 N. P. H. Thage
 1933-1935 A. J. Drud
 1935-1962 Th. Andersen

Stationsforvalter/stationsforstander:

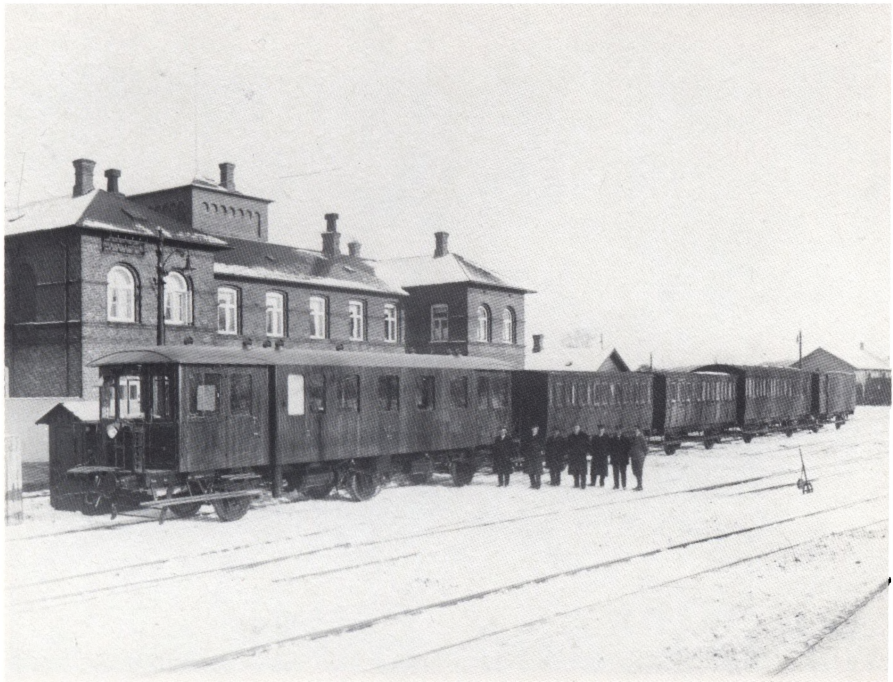
 1882-1896 C. P. Aubech
 1896-1920 N. P. H. Thage
 1920-1924 Viggo Lund
 1924-1931 P. A. Amnitzbøl
 1931-1942 H. Dalskov
 1942-1961 A. Gade
 1961-1966 N. Aa. Søndergaard

Hermed var der ingenlunde ro i jernbanesagen, idet et jernbaneanlæg mellem statsbanen og Nordfynske Jernbane kom til at stå på utallige dagsordener i de følgende 25 år. Vest-projektet blev det døbt, fik senere navneforandring til Nordvest-projektet, og det dukkede op i mange variationer, hvor Bogense var mere eller mindre impliceret. Det var området omkring Veflinge-Hindevad, der var i søgelyset, og i 1880'erne og 1890'erne var der to ruter på tale: en rute fra Odense over Vigerslev til Hindevad og en sidebane fra Beldringe over Søndersø og Veflinge til Hindevad. Andre vestgående ruter over Langesø og Søndersø var også inde i billedet. Det eneste, man lyttede til med interesse i Bogense, var forslag om en bane fra Bogense til Assens over Gelsted og Ejby og en bane fra Bogense til Tommerup, der blev fremsat i henholdsvis 1891 og 1902.

Først efter at jernbaneloven af 1894 var udløbet i 1904, kom der gang i sagen. Allerede samme år fremsattes der forslag om en bane fra Bogense over Brenderup til Middelfart; i de følgende år kombineredes den med Nordvest-projektet, og resultatet blev Nordvestfynske Jernbane Odense-Brenderup-Middelfart med sidebane fra Brenderup til Bogense med stationer i Holse, Mejlskov, Kassemose og Tofte.

Årene forud for åbningen i 1911 fik et roligt forløb. Den egentlige kamp om jernbaner på Nordfyn var ført i 1870'erne, og de sydligste sogne, der dengang følte sig svigtet, blev tilgodeset nu, og landboerne var tilfredse.

Anlæg af jernbanen blev påbegyndt i efteråret 1910. Banen åbnedes den 5. december 1911 uden større festligheder, hvilket skyldtes, at majestæten havde givet tilsagn om at komme til stede på et senere tidspunkt og bese baneanlæg-

Nordfynske Jernbanes motorvogn M 2 ved afleveringen fra fabrikken 1929. Den havde to benzinatorer og 65 siddepladser. Den første motorvogn (M 1) fik Nordfynske Jernbane i 1926, og den havde en kapacitet på 86 pladser.

get. Kongebesøg opnåede man dog ikke i den anledning, idet Frederik VIII døde uventet det følgende forår.

Et trafikknudepunkt blev Bogense af naturen ikke, men i løbet af 1912 kom der dog til at afgå 9 tog dagligt fra Bogense, heraf 4 til Brenderup. Med årene steg antallet af tog på den nye rute til en halv snes; turen varede mindre end en halv time, og især i sommermånederne trak Bogense mange folk til. I 1930'erne var tog fra Odense og Brenderup fyldt med folk hver søndag; en sommersøndag med 2-3.000 rejsende til Bogense hørte ikke til sjældenhederne.

Bogense havde nu fået bedre kontakt med oplandet, og begge baner gav »drønende« overskud:

Driftsoverskud:	Nordfynske Jernbane	Nordvestfynske Jernbane
	1883-84: 48.478 kr.	1912-13: 112.231 kr.
	1897-98: 85.644 kr.	1915-16: 149.392 kr.
	1920-21: 149.750 kr.	1918-19: 158.128 kr.

Nordfynske Jernbane kunne i 1922 fejre 40-års jubilæum, og der blev i den anledning indsat et jubilæumstog med en vogn af ældre dato og to »moderne« vogne. Lokomotivet var et af de to Henschel-lokomotiver, som Nordfynske Jernbane fik leveret henholdsvis 1912 og 1914; et tredje Henschel-lokomotiv leveredes 1923. Det første blev ophugget i 1956, mens de to andre var intakte ved banens nedlæggelse i 1966.

1920-21 havde Nordfynske Jernbane det største driftsoverskud overhovedet. Efter få års forløb mærkede man konkurrencen med bilerne. Der dukkede rutebiler og fragtruter op, og der var mærkbar nedgang i antallet af passagerer og godstransport. For hvert år, der gik, reduceredes driftsoverskuddet.

Nordfynske Jernbane: Antal rejsende

1925-26:	354.000
1926-27:	330.000
1931-32:	280.000
1932-33:	238.000

Nedgangen fra 1932 til 1933 betød alene 30.000 kr. mindre i indtægt ved personbefordring. I årene, der fulgte, havde begge baner driftsunderskud (Nordfyn-

Personalet fotograferet i anledning af jubilæet i 1922, fra venstre Alb. Larsen, A. Gade (stationsforstander 1942-61), Viggo Lund (stationsforstander 1920-24), Valdemar Lund og Ejner Larsen.

ske Jernbane 1935-36: 24.000 kr., Nordvestfynske Jernbane 1933-34: 24.000 kr.). De nordfynske kommuner måtte yde tilskud for at få underskuddet dækket ind, og personalet bidrog med 5% frivillig lønedsættelse.

I slutningen af 1930'erne steg underskuddet til over 100.000 kr. om året, og det sidste, der lød, før krigen brød ud, var dette: Nordfyn kan ikke undvære sine jernbaner. Den eneste løsning er, at kommunerne vil garantere, at de fremover vil være med til at dække banernes underskud.

Jernbanernes storhedstid var forbi. Indtil 1932 havde Nordfynske Jernbane til aktionærerne udbetalt 4 mill. kr. i udbytte, der enkelte år androg 6% af aktiekapitalen. I årene frem til banens 60-års jubilæum i 1942 var der et samlet underskud på nær 1 mill. kr. På jubilæumsdagen, den 1. juli 1942, skrev Bogen-
se Avis: »Nordfynske Jernbane har vel aldrig haft en saa afgørende Betydning som under denne Krigstids vanskelige Forhold. Meget ville stagnere, og meget ville være mangefold vanskeligere, om ikke Banen var der . . .«.

Rutebilerne havde bl.a. betydet en alvorlig konkurrence. Tallene lader sig ikke umiddelbart sammenligne, men det giver et indtryk af forholdene, når statistik-

ken oplyser, at Nordfynske Jernbane 1937-38 havde 234.000 passagerer, de nordfynske rutebiler 193.000.

Så tidligt som i 1904 var der planer om at oprette en rutebilrute på strækningen Bogense-Middelfart-Assens. Rutebil fandtes på Fyn kun på ruten Kerteminde-Nyborg, og sagfører Theill og cykelfabrikant Petersen aflagde besøg i de to byer for at indhente nærmere oplysninger. I Bogense blev det dog ikke til noget i denne omgang. Til gengæld åbnedes 1906 en rutebilrute mellem Årup og Assens.

Der skete først noget i 1911, hvor en privatmand fra Søndersø anskaffede en stor gul omnibus og startede en rute fra Søndersø til Odense. Ruten forlængedes til Bogense i oktober samme år, men det blev en kort fornøjelse. Foretagendet kunne ikke svare sig, og i marts 1912 indstilledes ruten.

I 1922 startede to foretagsomme brødre, Jørgen og Hans Hansen, ejere af Tåstruplund og Nymarksgården, et rutebilselskab. De anskaffede en halv snes busser og oprettede en række ruter, deriblandt flere korte med Bogense som udgangspunkt. En rute gik fra Bogense gennem Grindløse, Engeldrup og Nr. Esterbølle, en anden fra Bogense gennem Nørreby, Klinte, Vesterby og Egense, en tredje fra Bogense over Hårslev, Gamby, Ejlskov og Tofte med ture formiddag og eftermiddag. Ingen af dem kunne dog lønne sig. Den eneste rute, der gik godt, var den tidligere forsøgte rute over Søndersø til Odense. Rutebilruterne indstilledes i løbet af et år, idet selskabet trådte i likvidation. Ruten over Søndersø til Odense havde været den mest benyttede, og de lokale sogneråd trådte sammen og reddede denne rute.

1924 åbnedes en bilrute over Årup til Assens, og de to tidligere ruter fra Bogense over Grindløse og over Nørreby genoptoges med to ture om dagen. Disse ruter var privatejede, og det hørte ikke til sjældenhederne, at de skiftede ejere. Der fandtes nu 4 ruter med Bogense som udgangspunkt, og her var man ikke i tvivl om, at det var ruterne til Odense og Assens, der havde størst betydning for byen. Da myndighederne i 1928 krævede nogle af de nordfynske rutebilruter nedlagt, protesterede man da også i Bogense og krævede disse to ruter opretholdt. Ønsket blev fulgt, og antallet af passagerer steg betydeligt i de følgende år. De to kortere ruter over Grindløse og Nørreby opretholdtes dog endnu et par år.

Årene omkring 1930 var således præget af kamp mellem jernbaner og rutebiler. Jernbanerne kunne i årene, der fulgte, notere nedgange på 10-15% i antallet af passagerer fra år til år, mens antallet af passagerer med rutebil steg. 1934 søgte Nordfynske Jernbane at komme udviklingen imøde ved at overtage Bogense-Søndersø-Odense-ruten samt en fragtrute Bogense-Odense, men det hjalp ikke. Bilismens tidsalder var nået, og den havde sat sine tydelige spor på jernbanernes driftsregnskaber.

Det blev da også rutebilerne, der sejrede i det lange løb. Den 1. april 1966 nedlagdes begge de nordfynske jernbaner og erstattedes af et øget antal rutebiler. Det årlige underskud havde da forlængst passeret 1 million.

Biler og andre tekniske vidundere

Den første bil kom til Bogense i 1902. Den 13. marts kunne man læse følgende nyhed i Bogense Avis: »Et Automobil er af Cykelfabrikant Niels Petersen i Bogense købt paa Automobiludstillingen, der i denne Tid afholdes i København. Den kostede ca. 3.000 Kr. og vil komme hertil hen paa Sommeren. Indtil den Tid bliver et ældre Automobil sendt herover til midlertidigt Brug«. Bilen lod imidlertid vente på sig. Den kom først om efteråret, men den havde den alvorlige fejl, at den ikke ville gå!

Niels Petersen lod sig dog ikke slå ud. Han blev foregangsmand på området, fik skabt et bilfirma, der var kendt på hele Nordfyn, og der kom perioder i 1920'erne, hvor firmaet solgte en bil om dagen.

Det var også en af dette firmas biler, der blev impliceret i det første biluheld, bogenserne fik på nært hold. En købmand fra Bogense lånte en dag i august 1919 en bil af fabrikant Petersen og kørte en tur til Assens. På vejen hjem kom bilen i slinger på vej ned ad Bubbel Bakke; det ene hjul røg af, og bilen havnede i et træ. Føreren bedyrede, at han havde kørt yderst forsigtigt. Føreren og hans medpassager kom lettere til skade og blev indlagt på Bogense sygehus. I de følgende dage orienterede Bogense Avis nøje byens beboere om de tilskadekomnes tilstand.

Den 11. maj samme år var der beboere i Bogense, der holdt sig inden døre, mens der var andre, der var ivrige tilskuere. Der var arrangeret motorløb Fyn rundt; 33 biler og motorcykler deltog, og en af dem blev ført af købmand Carl Jensen, Bogense. Det gik ham imidlertid ikke så godt. Han kom uden for ruten og kom i strid med politivedtægten. Han fik en bøde på 10 kr., men der kom dog det plaster på såret, at Fyns Motorklub betalte den for ham!

Den første alvorlige bilulykke i Bogense indtraf dog først i 1931. En bil kolliderede med toget, og 2 blev dræbt.

Det var nu ikke længere en sjældenhed at se en bil. Selv om benzinen i 1933 steg til 33 øre pr. liter – og det var efter datidens forhold meget – var der mange, der anskaffede sig et motorkøretøj, og i 1938 var der ialt indregistreret 2.032 køretøjer i Bogense politikreds. Heraf var der relativt få i Bogense, 181 mod 1.851 i oplandet. Af privatbiler var der kun 81, af rutebiler til gengæld 13. Af motorcykler var der i Bogense by indregistreret 27.

Og mens vi er ved teknikkens vidundere, så lad os tage flyvemaskinerne med. Den første i Bogense, der var oppe at flyve, var borgmester Trautner. Det skete den 4. maj 1920, og turen gik fra Odense over Stige og Klintebjerg. Et par dage

Til venstre boghandler Rudolph Holck, i hvis forretning i Adelgade den første telegrafstation indrettedes i 1863. Siden flyttede Holck sin boghandel til Østergade, og her var der fortsat telegrafstation indtil Holcks død år 1900. – Til højre Bogenses første telefonistinde, frk. Puggaard, datter af urmager Puggaard, i hvis hus i Adelgade »Trappen« der indrettedes »offentlig talestation« i 1894.

efter berettede han for sine bysbørn i en artikel i avisen, hvordan det føltes at flyve. Odense skildrede han som »en Pandekage med Syltetøj paa«. Det eneste, borgmesteren var ked af, var, at han ikke kunne se hjem til Bogense! – Flyve-maskiner var på den tid ikke mere almindelige, end at Bogense Avis berettede om det, hver gang man havde kunnet iagttage en maskine over Nordfyn.

Søndag den 8. juli 1928 oplevede adskillige bogensere dog, hvordan det var at svæve gennem luften. Der var sommerfest med ikke mindre end 10.000 deltagere, det største fremmedbesøg, Bogense nogensinde havde haft. Attraktionen var rundflyvning over Bogense, og den oplevelse var der mange, der undte sig selv.

Telegraf og telefon

1854 havde man åbnet den første telegraflinie i landet – fra Helsingør over Sjælland og Fyn til Flensborg og Hamborg. To år senere blev Odense koblet ind på den danske hovedlinie, og dermed var der åbnet mulighed for linier til de øvrige fynske købstæder.

Ejendommen i Østergade, hvortil boghandler Holck flyttede sin forretning i 1870.

I Bogense var det Handelsforeningen med købmand A. Detleffsen i spidsen, der i 1861 tog initiativ og indbød til tegning af aktier med henblik på oprettelse af en telegraflinie Odense-Bogense. Staten forlangte en garantisum på 5.500 rdl., hvoraf halvdelen tegnedes i byen, resten i oplandet. 1862 blev ledningen lagt over Gribsvad, og den 1. februar 1863 kunne telegrafens tages i brug. I dagens anledning »samledes Actionairerne til en Diner paa Gjæstgivergaarden, hvor Skaaler bleve udbragte . . .«.

Byens nyetablerede boghandler, Rudolph Holck, havde vist sagen interesse, og han udnævntes til telegrafbestyrer. Telegrafstationen indrettedes i hans boghandel i Adelgade, og da Holck 1870 flyttede sin boghandel til Østergade, fulgte telegrafstationen med. Fra 1872 holdtes telegrafstationen åben hele dagen, fra 7 morgen til 9 aften.

Det første år befordredes 859 telegrammer, året efter 3.588, men det skyldtes den særlige omstændighed, at landet var i krig. I de første 25 år, telegrafens eksisterede i Bogense, ekspederedes der gennemsnitlig 3.000 telegrammer om året.

Boghandler Holck var telegrafbestyrer indtil sin død år 1900. Den 1. november året efter blev embedet henlagt under postmesterembedet, og telegrafstationen flyttedes til byens nye banegård.

Spørgsmålet om telefonledning mellem Odense og Bogense blev rejst i december 1890. Det indledende møde blev holdt på Sørslev kro, og der nedsattes et udvalg med 3 repræsentanter fra hver af byerne Sønderød, Sørslev og Bogense. Der skete imidlertid ikke noget i sagen, før lokale forretningsfolk lod indkalde til et møde den 8. februar 1894 for at undersøge, om der var interesse for sagen i Bogense. Den var den eneste fynske købstad, der ikke havde telefon, men nu var der omsider udsigt til at få det. 18 abonnenter tegnede sig allerede den første aften. Arbejdet påbegyndtes i slutningen af marts, og allerede den 28. april kunne »den offentlige talestation«, der var indrettet hos urmager Puggaard i Adelgade (»Trappen«) tages i brug. Urmageren blev således den første centralbestyrer i Bogense.

Abonnementsprisen beløb sig til 80 kr. om året, og det måtte betragtes som luksus at have telefon. Da der var gået et år, var der 30 abonnenter, og der havde været ført 30.000 samtaler over Bogense Centralstation. 1905 var antallet af abonnenter nået op på 85. På hele Fyn fandtes der ca. 2.000 abonnenter, deraf 75% i købstæderne. 1912 flyttedes centralen til Sparekassens tidligere ejendom i Adelgade, der var blevet overtaget af Fyns kommunale Telefonselskab.

Valg til stænderforsamling og rigsdag

Stænderforsamling

I enevældens tid lagde Kongeloven al magt i kongens hånd. Efter julirevolutionen 1830 begyndte også i Danmark kravet om en fri forfatning at vokse frem, og resultatet var forordninger af 1831 og 1834 om rådgivende provinsialstænder. Der oprettedes 4 stænderforsamlinger, 1 for Jylland, 1 for øerne og 2 for hertugdømmerne.

De deputerede valgtes for 6 år ad gangen og trådte sammen hvert andet år. Kongeloven bestod fortsat, men stænderforsamlingerne skulle have forelagt lovudkast til betænkning med ret til at stille ændringsforslag. En del af de deputerede var kongevalgte, størsteparten var dog folkevalgte. Valgret var knyttet til grundejendom af en vis størrelse.

Ø-stifternes stænderforsamling havde sæde i Roskilde. Valg til den første stænderforsamling fandt sted i efteråret 1834; der var ikke nogen fastsat valgdag, og valgene strakte sig over flere måneder. For Fyns vedkommende skulle der vælges 13 deputerede, og de valgtes af de enkelte klasser: Købstædernes grundejere valgte 3 deputerede, repræsenterende Odense, købstæderne i Odense amt og købstæderne i Svendborg amt; ejere af ca. 50 sædegårde valgte 5 deputerede, og ejere af ca. 4.000 landejendomme valgte ligeledes 5 deputerede. Lunde, Skamby og Skovby herreder udgjorde et af de 5 landdistrikter.

Assens, Middelfart, Kerteminde og Bogense udgjorde købstædernes 7. valgkreds og skulle vælge 1 stænderdeputeret. Der holdtes valg i disse 4 byer 4 på hinanden følgende dage, hvorefter resultatet blev offentliggjort af stiftamtmanden. I Bogense fandt det første stændervalg sted den 2. oktober 1834. Der var i de 4 byer tilsammen 85, der var valgbare, heraf 23 i Bogense. Langt det største antal stemmer opnåede agent H. B. Bruun, Assens, og han blev således den første, der repræsenterede Bogense i stænderforsamlingen. Bruun opnåede 95 stemmer, hans tre nærmeste konkurrenter 39, 29 og 24. Ingen af dem var fra Bogense, og der må blandt de 23 valgbare ikke have været nogen, der var særlig interesseret i at blive stænderdeputeret. Valgberettigede kunne afgive hver to stemmer.

H. B. Bruun (1793-1863) havde en stor købmandsvirksomhed i Assens, bl.a. drev han omfattende kornforretninger med England. Han var ejer af Assens færgested og udnævntes 1836 til transportforvalter. 1838 indvalgte han i bor-

Bogense.

Brændeviinsbrænder Chr. Møller.
Bager N. H. Møller.
Istenkræmmer M. F. Winther.
Bager J. Fyhr.
Bager J. Thomsen.
Kjøbmand S. Borring.
Stomager J. Petersen.
Apotheker Richter.
Kjøbmand L. Borring.
Kjøbmand N. A. Reinide.
Kjøbmand N. Thomsen.
Kjøbmand H. T. Ostermann.
Urtekræmmer J. Fahnøe.
Bager H. J. Brandt.
Feldbereder C. Jensen.
Kjøbmand og Skipper H. C. Andersen.
Brændeviinsbrænder P. Rasmussen.

Brændeviinsbrænder Fr. Andersen.
Høster P. H. Gambye.
Høster Mathias Eriksen.
Bager N. Rasmussen.
Kjøbmand H. Olsen.
Districtslæge Larsen.
Stomager Poul Benzen.
Kjøbmand Jørgen Fahnøe.
Kjøbmand H. Barfoed.
Brændeviinsbrænder J. Olsen.
Kjøbmand N. Hansen.
Kjøbmand C. G. Barfoed.
Møller N. Rasmussen.
Cand. pharm. Møller N. Nielsen.
Nolsmand Jørgen Andersen.
Huusmand Lars Jørgensen.

I forbindelse med valg til den 3. Stænderforsamling var der offentliggjort trykte lister over de valg-bare. For at være valgbar krævedes det bl.a., at man havde ejendom til en værdi af mere end 2.000 rdl., og det var der 33 i Bogense, der havde.

gerrepræsentationen, og 1838-57 var han dens formand. Han genvalgtes af vælgerne i de 4 købstæder ved valget til den 2. stænderforsamling i begyndelsen af januar 1841; 1847 valgtes han til stænderdeputeret for købstæderne i Svendborg amt og var således medlem af stænderforsamlingen, så længe den bestod. Han er omtalt som en deputeret, der fremsatte mange interessante forslag, der først langt senere blev til virkelighed. Han var kongevalgt medlem af Den grundlovgivende Rigsforsamling, men her gjorde han sig ikke gældende.

Ved valget i 1841 var der 2 kandidater, agent Bruun, Assens, og købmand Elias B. Muus, Kerteminde. Der var 37 valgberettigede i Bogense, og heraf afgav 28 stemme. Der blev afgivet 28 stemmer på begge, men da resultatet for alle 4 byer blev gjort op, havde Bruun opnået de fleste stemmer.

Valg til den 3. stænderforsamling holdtes i Bogense den 13. januar 1847. Som repræsentant for de 4 købstæder stod kampen mellem agent Bruun, Assens, og sogneprest A. Leth, Middelfart, der opnåede henholdsvis 89 og 118 stemmer. Der var i Bogense nu 63, der havde stemmeret, og heraf afgav 38 stemme.

For at være valgbar krævedes det, at man i mindst to år havde haft ejendomsret til gårde og huse, beliggende i valgdistriktet, til en assurance-værdi af mindst 2.000 rdl., at man var fyldt 30 år, og at man bekendte sig til den kristne religion. Der foreligger en trykt liste over de valgbare i 1847. I de 4 byer var der tilsammen 124, fordelt med 39 i Assens, 28 i Middelfart, 33 i Bogense og 24 i Kerteminde. Det er i anden forbindelse interessant at se, hvem der havde ejen-

Bogenses repræsentanter ved stænderforsamlingerne 1834-47: fra venstre agent H. B. Bruun, Assens, og sogneprest A. Leth, Middelfart, samt gårdfæster C. A. Maaløe, Hårslev, der repræsenterede det nordfynske distrikt.

dom til en værdi af mindst 2.000 rdl. Listen over valgbare i Bogense 1847 omfatter således 15 købmænd og andre handlende, 5 bagere, 4 brændevinsbrændere, 2 møllere, 2 skomagere, 1 felbereder, 1 apoteker, 1 læge, 1 avlsmænd og 1 husmand. Valgret havde mænd, der var fyldt 25 år og havde ejendomsret til gårde og huse til en værdi af mindst 1.000 rdl.

Albert Leth (1795-1849) blev den sidste, der repræsenterede Bogense i stænderforsamlingen. Efter at have været kateket og kapellan i Ærøskøbing og Ribe var han 1837 blevet udnævnt til sogneprest i Middelfart og Kauslunde. Som stænderdeputeret deltog han i møder i 1848, og Middelfart-kredsen indvalgte ham som medlem af Den grundlovgivende Rigsforsamling. Han døde imidlertid ganske kort tid efter.

Det nordfynske distrikt (Lunde, Skam og Skovby herreder og dele af Odense herred) valgte til den 1. stænderforsamling selvejer Jørgen Mathiesen, Ubberud, til den 2. stænderforsamling gårdfæster C. A. Maaløe, Aagaarde, og han genvalgtes til den 3. stænderforsamling.

Jørgen Mathiesen (1785-1837), der var ejer af Husemusegård i Ubberud sogn, døde i en alder af kun 52 år, kort tid efter at den 1. stænderforsamling var afsluttet, og han kom således ikke til at gøre sig politisk gældende på længere sigt.

Carl Adolf Maaløe (1802-53) var exam. jur. og havde været skriver og fuldmægtig på Erholm godskontor, før han 1829 fæstede avlsgården Aagaarde i Hårslev sogn. Efter at have været medlem af stænderforsamlingen opstillede han i Bogense-kredsen ved valget til Den grundlovgivende Rigsforsamling, men han opnåede ikke valg. 1853 indvalgte han i Landstinget, men han døde samme år.

Med stænderforsamlingen var der skabt øget interesse for det politiske liv. »For første Gang havde det danske Folks Røst lydt paa Tinge«, skrev Literis Mando i forbindelse med det første valg i Bogense, og med den udvikling, tingene tog, banedes der med hastige skridt vej for en fri forfatning, der fuldbyrdedes ved Grundloven af 5. juni 1849.

Den grundlovgivende Rigsforsamling

Det første skridt på vejen var valg til Den grundlovgivende Rigsforsamling, og her blev der i højere grad lyttet til »Folkets Røst« end ved valg til stænderforsamlingerne. Forsamlingen bestod af 193 medlemmer, hvoraf 145 var folkevalgte, 48 kongevalgte. Der indførtes almindelig valgret; mænd, der var fyldt 30 år, havde et uplettet rygte og fuld rådighed over deres bo, var uafhængig af fattigvæsenet og havde boet i valgdistriktet mindst 1 år, kunne optages på valglisten, og vælgerskaren var således betydeligt større end i stændertiden. Der oprettedes valgkredse, 8 i Odense amt, hvor Bogense-kredsen kom til at omfatte Bogense købstad, Ore, Skovby, Nr. Sandager, Ejby, Melby, Særslev, Guldbjerg, Hårslev og Veflinge sogne. Nabokredsen var Sønderø-kredsen, der omfattede Sønderø og Vigerslev sogne samt sognene i Lunde og Skam herreder.

Ved valget til Den grundlovgivende Rigsforsamling skulle de, der havde valget, selv lade sig indtegne. På hele Fyn var indtegningsprocenten 36,5%; de to nordfynske kredse lå begge på 29,1%. Af købstæderne alene lå Bogense i bunden med 23,9%, og det vidner ikke om den helt store politiske interesse. Byens borgere udgjorde kun 11% af alle kredsens indbyggere, og de kan på forhånd have afskrevet at få større indflydelse på valgets resultat. I hvert fald var der i Bogense by en noget lavere indskrivningsprocent end i landdistriktet.

Valgene fandt sted i dagene 1.-5. oktober, i Bogense den 5. oktober. Der var udpeget valgbestyrelser, og Bogense-kredsens fik byfogeden som formand. Valghandlingen fandt sted i større lokaler eller på åbne pladser. Flere steder benyttedes kirken, og det blev også foreslået i Bogense. Præsten fandt det imidlertid højst upassende at bruge kirken til sligt verdsligt formål, og resultatet blev, at valget fandt sted under åben himmel på Torvet.

Den 3. september var der blevet afholdt prøvevalg på Hårslev kro, og her var det faktisk blevet afgjort, hvem der skulle repræsentere kredsen i Den grundlovgivende Rigsforsamling. Der var to kandidater, gårdfæster C. A. Maaløe, Hårslev, og prokurator Frederik Jespersen, Bogense. Maaløe havde i stænderforsamlingen stemt for, at medlemmer af Rigsforsamlingen skulle være kongevalgt, og fra bondestandens side var han udsat for hård kritik.

Frederik Jespersen (1811-91) var både cand. theol. og cand. jur., havde 1844 slået sig ned som prokurator i Bogense, hvor han drev en omfattende virksomhed, indtil han 1877 forflyttedes til Hillerød. Han var tillige branddirektør for de

nordfynske herreder. Han opnåede ved prøvevalget et noget større antal stemmer end Maaløe, og det gentog sig ved selve valget, hvor Jespersen ved den skriftlige afstemning opnåede 356 stemmer, Maaløe 129. På hele Fyn stemte 75% af de indskrevne vælgere. Bogense-kredsen lå fortsat under gennemsnittet med 67%. Lavere lå kun Assens med 62%. Af samtlige, der havde stemmeret, havde i Bogense-kredsen 26% afgivet stemme.

Med Grundloven fulgte som bekendt to lovgivende forsamlinger, folketing og landsting. Medlemmer til folketinget valgtes ved direkte valg, medlemmer til landstinget ved indirekte valg, og der var derfor langt større interesse for folketingsvalg end for landstingsvalg.

Folketingsvalg

Valgretsbestemmelserne forblev stort set uændret indtil 1915, hvor valgretsalderen blev nedsat til 25 år og hvor kvinder og tyende fik valgret. Også på anden måde blev grundlovsændringen af 1915 skelsættende, idet valg til folketinget indtil da foretoges ved flertalsvalg i enkeltmandskredse. – Valgperioden indtil 1915 var 3-årig, derefter 4-årig. Flere gange skete det dog, at folketinget blev opløst, før perioden var udløbet, og i perioden 1849-1915 foretoges der valg til folketinget ialt 31 gange, i perioden 1915-39 ialt 10 gange. At borgerne i Bogense måtte til valg to gange mere, er en sag, vi skal vende tilbage til.

Ændring og omlægning af valgkredse skete i 1849, hvor Vissenbjerg-kredsen blev nedlagt, og hvor Bogense-kredsen yderligere kom til at omfatte Vissenbjerg, Vigerslev og Brenderup sogne, og i 1891, hvor Sønderø-kredsen blev nedlagt til fordel for Verninge-Tommerup-kredsen, og det havde til følge, at Bogense-kredsen udvidedes med Sønderø og Fjeldsted-Harndrup sogne, mens Vissenbjerg indgik i Verninge-Tommerup-kredsen.

De enkelte kredse havde dengang ikke faste folketingskandidater, repræsenterende de enkelte partier. Enhver, der modtog opfordringen eller selv ønskede det og kunne frembyde en række stillere, kunne lade sig opstille, og fristen for tilmelding af kandidater var aftenen før folketingsvalget. Den kandidat, der ved vælgernes håndsoprækning – såkaldt kåring – fik det største antal stemmer, var valgt og repræsenterede kredsen i den kommende folketingsssamling. Når der var foretaget kåring, havde en kandidat ret til at kræve skriftlig afstemning, og det skete så godt som altid.

Valgmøder i moderne forstand blev der ikke holdt. Der blev indkaldt til prøvevalg, hvor der blev bragt kandidater i forslag. Der blev udvekslet synspunkter, og det skete, at vælgere, der ytrede sig, blev opfordret til at lade sig stille, og at andre, der på forhånd havde erklæret sig villige til at opstille, trak sig tilbage. Der blev foretaget en afstemning, og den var ofte vejledende for selve valget.

Det, vi forstår ved valgmøde, fandt sted på selve valgdagen. Det foregik på

Fra valgmødet på Bogense Torv foran Borgerskolen den 20. maj 1913. På talerstolen ses redaktør J. P. C. Bro, Bogense, der opstillede for venstre, samt borgmesteren, der ledede valghandlingen. Der holdtes ikke som nu flere vælgermøder, men ét stort vælgermøde forud for afgivelsen af stemmer. Alle fra valgkredsen afgav stemme i Bogense, og som følge deraf var der stor tilstrømning af mennesker til Bogense på en valgdag.

Torvet, og her mødte ofte 2-3.000 mennesker. Stemningen en sådan valgdag er fastholdt af Bogense Avis ved valget den 20. maj 1910: »Valgdagen oprandt med straalende, varmt Sommervejr. Allerede tidligt paa Formiddagen kom Vælgerfolket hertil. Vogn paa Vogn snurrede ind i Byen, og bragte navnlig de længst borte boende Vælgere hertil. En Masse Cyklister ankom ligeledes, og Formiddagstoget bragte ogsaa en Del Vælgere til Byen. Adskillige Damer og Børn er tagne med hertil i Dag, og i Bogense er der i Øjeblikket et saa stort Fremmedbesøg, som kun saare sjældent ses. – Kl. henimod 11 gik Strømmen op mod Bogenses rummelige Torv, og man samledes om den med Gran pyntede Valgtribune, fra hvilken Borgmester Rasmussen præcis Kl. 11 aabnede Valghandlingen med et Leve for Kongen og Grundloven«.

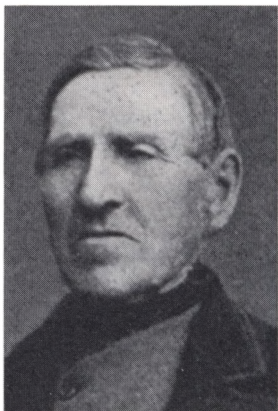
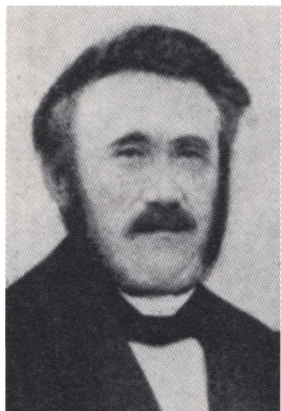
Valgdagen var en festdag, hvor mange ud over de valgberettigede mødte frem, hvad bl.a. de handlende og restauratørerne nød godt af. Efter at valghandlingen var åbnet, anbefalede stillerne kandidaterne, og disse fremlagde

derpå deres synspunkter. De tilstedeværende kunne rette spørgsmål til kandidaterne, og den, der svarede bedst for sig, løb som regel af med sejren. Der var ofte et livligt ords kifte, og det var det, der trak de mange mennesker til. Valgtes den kommende folketingsmand ved kåring, var valgbehandlingen i realiteten slut; krævede en af kandidaterne skriftlig afstemning – hvad næsten altid den kandidat gjorde, der ved håndsoprækningen havde fået det færreste antal stemmer – blev der givet oplysning om valgstederne. I Bogense stemtes der sognevis i Børgerskolen på Torvet, i skolen i Sct. Annagade, på rådhuset og Gæstgivergården, der senere afløstes af Teknisk skole. Når stemmerne var afgivet, blev de talt op, og resultatet forelå som regel midt på aftenen. Den, der var valgt, forsynedes med et valgbrev, underskrevet af valgbestyrelsen, og når det var godkendt af »Udvalget for Valgbrevs Prøvelse«, kunne han indtage sin plads i folketings-salen som repræsentant for Bogense-kredsen. At den sidste del af proceduren ikke var helt uvæsentlig, vil komme til at fremgå med al tydelighed.

Sammenlignet med forholdene i vore dage var valgdeltagelsen beskedent. Ved valgene i 1850'erne og 1860'erne stemte mindre end 40% af de stemmeberettigede. Ved valgene fra 1872 til 1909 mødte gennemsnitlig 53% af vælgerne frem og stemte; kun i 1887 og 1890 opnåedes en stemmeprocent på godt 60. Først 1930 opnåedes en stemmedeltagelse på mere end 70%. Ved valgene i 1800-tallet havde der kun været opstillet 2 kandidater – oftest en venstre- og en højre-mand. Der var nu kommet flere partier til; socialister og radikale havde brudt det gamle mønster og sat præg på de vælgermøder, der efterhånden havde afløst det valgmøde, der afholdtes på selve valgdagen forud for stemmeafgivningen, og det var altsammen med til at skabe større interesse og dermed større valgdeltagelse.

Indtil valget i 1918 valgtes de enkelte kredsens kandidat ved flertalsvalg, og i perioden indtil da havde kredsen følgende folketingsmænd:

- 1849-1852 Prokurator Frederik Jespersen, Bogense
- 1852-1853 Gårdejer Peder Nielsen, Ørritslev
- 1853-1864 Boelsmand Hans Mathias Petersen, Carlshøj, Brenderup
- 1864-1866 Prokurator Sophus Møller, Bogense
- 1866-1872 Boelsmand Hans Mathias Petersen, Carlshøj, Brenderup
- 1873-1884 Friskolelærer Klaus Berntsen, Højby
- 1884-1892 Gdr. Chr. Christoffersen, Bro
- 1892-1898 Provst M. C. B. Nielsen, Nysted
- 1898-1910 Fhv. gdr. Jens Jensen-Aadal, Trunderup
- 1910-1913 Gdr. Kristen Jensen, Højby
- 1913-1918 Landbrugskonsulent G. Fog-Petersen, Holbæk, senere Ålborg.

Indtil 1918 forholdt det sig sådan, at hver valgkreds havde én repræsentant i folketinget, og systemet var det enkle, at den, der ved valget opnåede de fleste stemmer, repræsenterede kredsen indtil næste valg.

Ovenstående repræsenterede Bogense-kredsen: fra venstre prokurator Frederik Jespersen, Bogense (1849-52), gårdejer Peder Nielsen, Ørritslev (1852-53) og prokurator Sophus Møller, Bogense (1864-66).

Det var venstre-folk, der prægede billedet, og det kan undre, at der ved flere valg var opstillet to venstre-kandidater. Oprindeligt var det Bondevennerne, men med årene udskilte forskellige grupper sig, og der kunne godt komme et livligt møde ud af det, selv om det var to venstre-folk, der stillede sig. Kredsen's første folketingsmand, prokurator Frederik Jespersen, Bogense (si. 42f.), stillede sig således ikke i 1852, da han havde brudt med Bondevennerne.

Hans afløser, *Peder Nielsen* (1804-93), der var fæster og siden ejer af en gård i Ørritslev ved Søndersø, var distriktsformand i Bondevennernes Selskab og havde ikke besvær med at slå sine modkandidater ved valgene i 1852 og 1853, overlærer Chr. Sick, Odense, der var ivrig nationalliberal, og prokurator Fr. Jespersen, der som nævnt havde brudt med Bondevennerne.

Den, der kom til at dominere billedet de følgende 20 år, var boelsmand *Hans Mathias Petersen* (1819-80). Han opstillede ved 9 folketingsvalg, og ved 4 af dem kåredes han uden modkandidat. Kun ved valget i 1864 opnåede han færre stemmer end sin modkandidat. Det var prokurator *Sophus Møller*, Bogense (1824-1905), der havde ladet sig overtale til at opstille, og da han var en populær skikkelse i Bogense med god indsigt i administration, kom det ikke som nogen overraskelse, at han vandt valget. Han var højre-mand, og det var den eneste gang, kredsen direkte var repræsenteret af en mand fra dette parti. I forfatningssagen 1865 støttede han imidlertid venstre, og han var klar over, at højre-tilhængere næppe ville støtte hans kandidatur ved næste valg. Han var formand for borger-

repræsentationen i Bogense, og da han ønskede at hellige sig dette arbejde, stillede han sig ikke mere.

H. M. Petersen var kun 34 år, da han valgtes til folketinget. På det tidspunkt repræsenterede han Bondevennerne, men han brød siden med dem og betragtedes nærmest som højre-mand. I sit hjemsohn Brenderup valgtes han til medlem af sognerådet i 1865, og her havde han sæde i 14 år, 1874-78 som formand. I folketinget var han blandt »de syv vise Bønder«, og efterhånden følte det, som havde han hævd på Bogense-kredsen. Man havde også regnet med, at han skulle vinde valget i 1872, men sagen kom til at tage en sådan vending, at Bogense i anledning af valget kom på tryk i alle landets aviser. Ja, der skete endog det bemærkelsesværdige, at Bogense var uden repræsentation i folketinget i 8 måneder.

Optakten til valget havde været rolig. Udover *H. M. Petersen* havde der meldt sig en venstre-mand, gdr. Niels J. Antonsen, Skåstrup. Begge havde op til valget afholdt nogle vælgermøder, og de havde haft et roligt forløb.

Den 20. september fandt selve valgbehandlingen sted. Stemningen var den sædvanlige: »Publikum, som fyldte Gaden foran Raadhuset, tilkendegav sin levende Interesse ved idelig at tilraabe Talerne Bifald og Mishag, og hver Gang en af Kandidaterne traadte frem, blev han gjerne hilst med et Hurra« (*Bogense Avis*).

Valgdeltagelsen var forholdsvis stor. *H. M. Petersen* blev kåret, men *Antonsen* krævede skriftlig afstemning, og da resultatet omsider forelå, viste det sig, at *H. M. Petersen* havde opnået 593 stemmer, *Antonsen* 578. Og så troede man, at valget var slut, og at *H. M. Petersen* var genvalgt.

Antonsen havde fået 578 stemmer, men ifølge stemmelisterne havde han kun 572 stemmer. Uoverensstemmelsen stammede fra en fejl, der var opstået i listerne fra Skovby sogn, hvor der var en forskel på 6 stemmer mellem valglisten og stemmelisten. – *Antonsen* nedlagde straks protest mod valget af *H. M. Petersen*. Som nævnt var det folketinget, der skulle træffe afgørelse i en sådan situation; her fandt der en afstemning sted den 9. oktober, og valget af *H. M. Petersen* blev forkastet med 64 stemmer mod 20.

Efter forretningsordenen lod valgbestyrelsen, hvis formand var borgmester *C. Nissen*, omstændighederne ved valgbehandlingen nærmere undersøge, og mens det stod på, begyndte vælgerne at give deres mening til kende gennem læserbreve i *Bogense Avis*. Også *H. M. Petersen* ytrede sig om valgbehandlingsforløbet: »Jeg kan ikke erkjende det for lovlig Orden, at medens Hr. *Antonsen* og hans Venner, hver Gang de udtalte sig, kunde gjøre dette i Fred og Ro, var det meget vanskeligt for mig at komme til Orde, og saagodtsom umuligt for enhver Anden, der ville støtte »Det forenede Venstre«. Jeg blev saaledes tilraabt: »Det er Løgn!« Flere, som talte for mig, bleve hilsede med: »Ned med ham!« – »Det er noget Vrøvl, han kommer med« – og stedse vare disse smagfulde Tilraab ak-

kompanjerede med en saadan Støien og Spektakel, at Valgbestyrelsens Formands djærve og kraftige Opfordringer til Ro, ikke kunde trænge igennem«.

Få dage efter fulgte et indlæg fra Antonsen, og han havde, som man kunne vente, en anden opfattelse af kåringen. Efterhånden begyndte sagen at vække opsigt, og i de følgende uger bragtes artikler i en række af landets aviser.

I begyndelsen af december havde valgbestyrelsen afsluttet sine undersøgelser, og sagens akter blev tilstillet folketingsudvalget til valgbrevs prøvelse. Det var imidlertid ikke tilfreds med de af valgbestyrelsen afgivne oplysninger, og det blev besluttet at lade sagen undersøge ved en sættemdommer. Til dette hverv beskikkedes herredsfogeden i Lunde og Skam herreder, August Jørgensen, og det kom ingenlunde til at fremme sagen.

I begyndelsen af januar 1873 begyndte herredsfogeden sine undersøgelser, og der var ikke gået mange dage, før det stod klart, at sagen ville antage større dimensioner end først antaget. Mange mennesker blev afhørt, og man var alt andet end tilfreds med den iver, herredsfogeden lagde for dagen. Man havde ligefrem på fornemmelsen, at han ville gøre, hvad han kunne, for at borgmesteren som formand for valgbestyrelsen kunne blive draget til ansvar for de påtalte uoverensstemmelser. Det gik så vidt, at en vælger blev arresteret, »en stakels fattig Slagter fra Bogense, hvis hele Brøde bestaar i at have afgivet en vrøvelvorn Forklaring om sin Stemmeafgivning paa Valgdagen«. Han blev dog hurtigt løsladt. – I løbet af januar afhørtes 50 personer.

Modstanden mod herredsfogeden voksede, og den 28. januar indsendte 66 vælgere, væsentligst gårdmænd i Søndersø og Vigerslev sogne, en klage til justitsministeriet over herredsfogedens embedsførelse. Alt imens befandt H. M. Petersen sig i København, hvor han overværede folketingets møder, men da hans valgbrev ikke var godkendt, kunne han ikke deltage i debatter og afstemninger.

Herredsfogeden følte sig personligt forfulgt. Hans embedsførelse i det hele taget var blevet draget ind i billedet; en række fængslinger og kendelser i andre forhold var blevet trukket frem, og der førtes en til tider heftig debat i flere dagblade. I en artikel i Bogense Avis hævdede forpagter Nyborg, Zastrov ved Søndersø – han har sandsynligvis været blandt initiativtagerne til den indsendte klage – at herredsfogedens argumentationer byggede på påstande, der var i modstrid med sandheden, og det kunne han ikke få til at rime med, at herredsfogeden betegnede sig »som en mand af ære«. Herredsfogeden blev som ventet fornærmet og anlagde straks sag mod forpagter Nyborg!

Alt imens studerede udvalget til valgbrevs prøvelse det fremsendte materiale. Der forelå ingen fortilfælde, og de 8 medlemmer, udvalget bestod af, var indstillet på, at sagen skulle have en grundig behandling. Imellem møderne kunne man i »Dagbladet« og andre aviser læse om de beskyldninger, man fremsatte

Valget kasseret

Udvalgt fra Valgbrevs Prøvelse
Bilag D, a-f.

Undertegnede Valgbestyrelse for *Odense Amt* 5te

Folkethingskreds gjør vitterligt: at Aar 18 72 den 20de Septbr afholdtes,
efter foregaaende lovlig Berømmelse, Valgmøde i *Rogersvej Kjøbstad*
til Foretagelse af Valg paa det Medlem, som fra bemeldte Valgkreds skal møde og
tage Sæde i Folkethinget paa den Rigsdag, hvortil Valg er udskrevet ved Kongeligt
Aabent Brev af *24 Aug 72*: Ved dette Valg udnævntes til Medlem
af Folkethinget:

Bolesmand Hans Mathias Petersen og Carl Wier

At Alt, hvad der ifølge Forskrifterne i Grundloven og Valgloven af 12te Juli 1867
skal iagttages med Hensyn til Valget, er efterkommet, bekræftes herved med vor
Underskrift.

Valgbestyrelsen for *Odense Amt*

5te Folkethingskreds.

Bogense den 20de September 18 72.

M. J. Hansen *W. W. W. W.* *B. B. B. B.*
Strøget *Anders Petersen* *M. M. M. M.* *L. L. L. L.*
Jørgen Hansen *Jørg. Nielsen* *Jens Jensen*
Appl. Nielsen

H. M. Petersens valgbreve, underskrevet af valgbestyrelsen for Bogense Folketingskreds den 20. september 1872. Valget blev kasseret af Folketingets Udvalg til Valgbrevs Prøvelse, og der måtte udskrives nyt valg (Folketingets arkiv).

mod hinanden i det ellers så fredelige Bogense. Bl. a. var der opstået det rygte, at man i Bogense på valgdagen havde benyttet den tid, det tog at undersøge Skovby-listerne, til at gå ud i byen og hente vælgere, der ikke havde stemt, til valglokalet, og dette rygte var nået frem til rigsdagen.

Den 18. april kunne udvalgets indstilling offentliggøres. Der var enighed om, at valgloven på adskillige punkter var tilsidesat ved valget i Bogense. Undersøgelserne havde vist, at de tilfornedede havde været uden kendskab til valglovens bestemmelser, at formanden ikke havde givet dem de fornødne informationer, at ikke-vælgere havde assisteret, og at valglokalet på rådhuset havde været uheldigt indrettet. Samtlige vælgere skulle passere samme trappe både på vej til og fra stemmeafgivningen, og trappen var så smal, at den kun kunne passeres af en enkelt vælger ad gangen. Af den grund var flere vælgere blevet trætte af at vente og var gået hjem uden at have afgivet stemme. Vælgere fra Skovby, der var kommet til, var til gengæld blevet afvist, fordi de, der førte dette sogns liste, havde indført deres egne stemmer og dermed afsluttet listen. Alt dette var under undersøgelsen blevet draget frem i lyset og havde intet med de 6 stemmer på Skovby-listerne at gøre.

7 af udvalgets medlemmer indstillede til folketinget, at valget af H. M. Petersen ikke kunne godkendes, hvorimod det sidste medlem fandt, at valget af H. M. Petersen burde godkendes, da de påviste fejl ikke havde haft indflydelse på valgets endelige resultat; derudover antydede han, at der kunne findes fejl ved de fleste valg, hvis de enkelte valg handlinger blev underkastet en så skrap undersøgelse, som man havde oplevet i Bogense. Det fremgik af udvalgets betænkning, at der primært var to personer, der burde drages til ansvar for den uheldige valg handling i Bogense: borgmester Nissen og sognefogeden i Harritslev, hvis forseelse bestod i at have »tilføjet en Deel Stemmer for Antonsen efter Hukommelsen, bl. a. opført en Person, der formentlig er død for en halv Snæs Aar siden, idet han vil have forvexlet ham med en anden Person, der ogsaa hed Peter«!

Sagen blev behandlet i folketinget ved en debat den 21. april, hvor flertallets indstilling blev vedtaget med 54 stemmer for og 28 imod. Valget af H. M. Petersen var efter 7 måneders forløb kendt ugyldigt, og der skulle udskrives nyt valg i Bogense.

Det skete den 20. maj, og man imødeså med spænding opstilling af kandidater. De samme to kunne der ikke blive tale om, da Antonsen i mellemtiden var afgået ved døden. H. M. Petersen var selvfølgelig villig til at lade sig opstille, og det samme var gdr. Peter Nielsen, Ørritslev, og husmand Niels Stougaard, Andebølle. En, man havde i kikkerten, var den ganske unge friskolelærer Klaus Berntsen fra Højby, som kun 25 år gammel var blevet valgt til sognerådsformand i sin hjemby, og som havde været opstillet ved folketingsvalget i Kerte-

Til venstre gdr. Hans Mathias Petersen, »Carlshøj«, Brenderup (1819-90), der havde repræsenteret Bogense-kredsen i en lang årrække, men ikke fik sit valgbrev godkendt efter folketingsvalget i 1872. Valget vakte stor opsigt og blev omtalt i landets aviser. – Til højre friskolelærer Klaus Berntsen (1844-1927), der valgtes ved det ekstraordinære valg i Bogense det følgende år. Billedet stammer fra Klaus Berntsens første periode i folketinget.

minde, men ikke opnået valg. Man forhørte sig, men han afslog opfordringen.

Søndag den 18. maj afholdtes der prøvevalg på Vissenbjerg kro. Sagen havde vakt opsigt, og mødet blev noget af et tilløbsstykke. Der var kommet så mange mennesker, som rejseladen kunne rumme, og de kom til at opleve en livlig debat, hvor bl.a. folketingsmændene fra Nyborg, Vemmingde og Assens blandede sig. Hen mod slutningen rejste Klaus Berntsen sig og gav sin mening til kende, og dermed ændredes hele stemningen. »Forhandlingerne fik i det Hele mod Slutningen et vel uroligt Præg. Enkelte Tilhørere gik saa vidt, at de peb, naar N. Andersen (folketingsmand i Assens-kredsen) talte, medens de hørøstet tilkjendegav deres Bifald, naar Venstremændene, især Klaus Berntsen, havde Ordet» (Bogense Avis 19. maj).

En afstemning viste, at der var overvejende stemning for Klaus Berntsen; Peder Nielsen og Stougaard trak sig tilbage til fordel for Klaus Berntsen, der indvilligede i at lade sig stille mod H. M. Petersen. Valget skulle finde sted to

dage efter, og nu fik Klaus Berntsen travlt. Han hvervede hurtigt to mand – en til at køre til Højby efter kisteklæderne og en til at køre gennem valgkredsen, hvor der i løbet af den følgende dag hvervedes mindst én stiller i hvert sogn.

Valgdagen oprandt. Det var koldt og regnfuldt, men ikke desto mindre var mere end 2.000 mennesker mødt op i Bogense. De blev vidner til en så livlig debat, at vælgermødet først kunne afsluttes kl. 2 om eftermiddagen. Afstemningen fulgte. Klaus Berntsen blev kåret efter håndsoprækning, men H. M. Petersen krævede skriftlig afstemning. Resultatet forelå midt på aftenen: Klaus Berntsen havde fået 783 stemmer, H. M. Petersen 563.

Hvordan Klaus Berntsen selv oplevede valgdagen fremgår af erindringsbogen: »Efter at Kandidaterne havde haft Ordet to Gange hver, aabnedes Sluserne for Forespørgslerne, men ingen rettede Spørgsmaal til H. M. Petersen. Han satte sig da rolig tilrette i et Beværtningstelt, medens jeg maatte besvare femten Spørgsmaal af Borgmesteren, Sognepræsten, to af Byens Læger, flere Skolelærere og Købmænd Detlefsen . . . Paa ægte Slættemaal raabte nu en Stemme: »Ja lad os bare være rolie, for haj koaj Dæjme konfirmere dem«, og tilsidst sagde en Højremand til en Meningsfælle: »lad os nu holde op, thi for hvert Spørgsmaal, vi giver ham, faar han 50 Stemmer flere« . . . Udfaldet hilstes med stormende Begejstring af »venstre«, der den Dag for første Gang erobrede Kredsen . . . For »Højre« var Skuffelsen stor; de havde været saa sikre paa Sejren, at de endog havde lejet Byens Musikkorps til at spille Glædeshymner, men da Resultatet blev bekendtgjort, stak Musiken Piben ind. Jeg fortrød senere, at jeg ikke resolut greb til og lejede Korpset til at spille for os Venstremænd«.

Hermed var der sat punktum for H. M. Petersens karriere som folketingsmand. Han var blevet slået af den kun 29-årige *Klaus Berntsen*, og han kom til at repræsentere Bogense valgkreds indtil 1884. Han hørte til de moderate venstre, og så længe han lod sig opstille i kredsen, prøvede man at finde en højre-mand, der kunne yde ham modstand. 1881 kneb det, men i sidste øjeblik meldte der sig en modkandidat, arkitekt Knud Borring, København, hvis bedstefar havde været en kendt mand i Bogense. Men det hjalp ikke. Nok fik Borring et betydeligt antal stemmer i Bogense, men da resultatet for hele kredsen forelå, havde Klaus Berntsen dobbelt så mange stemmer som Borring.

Op mod det følgende valg meddelte Klaus Berntsen, at han desværre ikke så sig i stand til at repræsentere kredsen mere p.g.a. sin stilling som forstander for den nye højskole i Særslev. Som tidligere nævnt hang det også sammen med, at han i forbindelse med anlæg af Nordfynske Jernbane havde modarbejdet Bogen-sens interesser.

1884 indvalgte Klaus Berntsen atter i folketinget, og her repræsenterede han venstre indtil 1926. Gentagne gange beklædte han ministerposter. Den indflydelsesrige politiker glemte dog næppe, at det var det uheldige valg i Bogense i

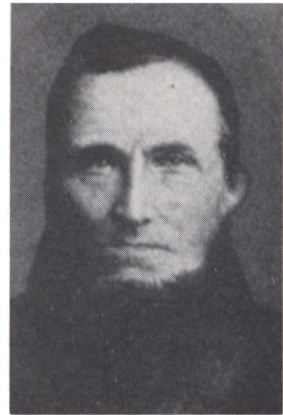
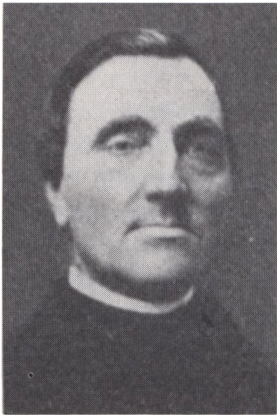
1872, der havde banet vejen for ham til folketinget. Den popularitet, han på det tidspunkt nød i Bogense, kom til udtryk ved Grundlovs-festen i Bogense samme år. 4.000 mennesker indfandt sig, og så mange havde man aldrig set før. Og grunden er ikke så svær at gætte. Hovedtaleren var Klaus Berntsen!

Vi skal have gjort den famøse valghandling i Bogense i 1872 færdig. Sagen fik adskillige udløbere: I slutningen af juni 1873 blev der rejst tiltale mod 5 personer, der var fundet ansvarlige for det uheldige valg. 3 af dem blev idømt en multt til Odense Amtsfattigkasse; sognefogeden fra Harritslev blev frifundet for at have »forvansket valglisten«, men han blev dømt til at betale en del af sagens omkostninger; han appellerede til Overretten, men den stadfæstede dommen. – Og så var der den sag, herredsfogeden havde anlagt mod forpagteren på Zastrov. Forpagteren blev frifundet, men herredsfogeden appellerede til Overretten, der idømte forpagteren en bøde på 100 kr. for de udtalelser, han havde fremsat mod herredsfogeden. Nu var det forpagterens tur til at appellere. Sagen kom for Højesteret, og den 10. maj 1877 stadfæstede den overrettsdommen. Men da var der også gået 5 år, siden en række bogensere blev trukket op på rådhuset for at stemme, alt imens listerne fra Skovby blev underkastet en nærmere undersøgelse.

Hele sagen er i denne forbindelse gengivet ret udførligt, idet den giver indtryk af forholdene omkring et valg i forrige århundrede. Nok var der ting i Bogense, der ikke var så heldige, men kredsen var uden repræsentation i folketinget i 8 måneder, og det var en liden tue, der fik stort læs til at vælte. Men det førte noget heldigt med sig: Næste gang, der var valg i Bogense, var der indrettet 3 valgsteder. Vælgerne fra Vissenbjerg, Ejlby-Melby og Ore sogne stemte i Borgerskolen på Torvet, vælgerne fra Hårslev og Brenderup sogne i skolen i Sct. Annagade og vælgerne fra Bogense købstad, Skovby, Guldbjerg-Sandager, Sørslev, Vigerslev og Veflinge sogne på rådhuset. Nu kunne vælgerne komme til, når de skulle stemme, og der var overensstemmelse mellem valglisten og stemmelisterne!

Klaus Berntsen afløstes i Bogense-kredsen af gdr. *Christian Christoffersen*, Bro (1827-1914). Han havde en årrække været stiller for Klaus Berntsen, og denne anbefalede ham varmt, da han 1884 meddelte, at han ikke længere kunne repræsentere kredsen. Han genvalgtes 1887 og 1890 med et væsentligt højere antal stemmer, end højre-kandidaten opnåede.

Den næste i rækken af venstre-mænd, der valgtes i Bogense-kredsen, var provst *M. C. B. Nielsen*, Nysted (1847-1930). Han repræsenterede Det forhandlende Venstre, og den del af partiet sympatiserede Chr. Christoffersen ikke med. Denne tilhørte de radikale og prøvede forgæves at stille op mod provst Nielsen i 1895. Ved valgene i disse år vandt højre stærkt frem, og der var kun en mindre forskel på det antal stemmer, de to kandidater fik. Måske har det spillet en

Bogense-kredsens folketingsmænd i slutningen af 1800-tallet: fra venstre gdr. Chr. Christoffersen, Bro (1884-92), provst M. C. B. Nielsen, Nysted (1892-98) og fhv. gdr. Jens Jensen-Aadal, Trunderup (1898-1910).

rolle, at provst Nielsen ikke var bosat på Fyn, hvad højres kandidater i disse år alle var.

Provst Nielsen var ikke altid på linie med Det forhandlende Venstre, og han stillede ikke op ved valget i 1898. Han blev siden valgt af Det radikale Venstre og udnævntes til kultusminister i Zahles regering. Hans afløser i Bogense, fhv. gdr. *Jens Jensen-Aadal*, Trunderup (1849-1918), var en tro tilhænger af Det forhandlende Venstre, og han sad sikkert i kredsen indtil 1909, hvor han blev hårdt trængt af Det radikale Venstres kandidat. 1897 var han blevet indvalgt i Kværndrup sogneråd, 1900 i Landbosparekassens bestyrelse, og da han 1909 blev dens formand, opstillede han ikke mere.

Med årene kom nye partier til at sætte deres præg på valgene. Den første socialdemokratiske kandidat på Fyn opstilledes i Odense i 1892. I 1910 var det en socialist, der vandt den ene kreds, og det var ved at gå på samme måde i den anden kreds. Ved valget i 1913 vandt socialister begge kredse i Odense. Første gang, der dukkede en socialistisk kandidat op i Bogense, var i 1906. Det var journalist ved Fyns Social-Demokrat M. Ehlert Nielsen, og han opnåede 16% af de afgivne stemmer. Først i 1920 opstilledes der igen en socialist ved folketingsvalget i Bogense. Ved de mellemliggende valg støttede socialisterne den radikale kandidat.

Venstre var delt i en moderat og en radikal fløj, og de opstillede hver sin kandidat ved valgene i perioden 1892-1903. 1905 dannede de radikale deres eget parti, og allerede samme år dannedes der som nævnt en partiforening i Bogense. Ved valget i 1906 opstillede partiet i Bogense-kredsen A. J. C. Nordahl-Peter-

Bogense-kredsens folketingsmænd i begyndelsen af århundredet: fra venstre gdr. Kristen Jensen, Højby (1910-13), landbrugskonsulent G. Fog-Petersen, Holbæk (1910-18) og direktør J. Jensen-Sønderup (1918-24).

sen, der var redaktør af Fyns Venstreblad. Partiet holdt vælgermøde i Bogense den 27. april, og den konservative redaktør af Bogense Avis havde ikke meget til overs for partiet og dets kandidat, der for øvrigt blev anset for noget af en rebel og ikke var særlig populær inden for sit eget parti. »Mødet blev den fuldstændigste Fiasko og gyseligste Vandgang for Partiet, men i endnu højere Grad for Dirigenten, Formanden for den herværende radikale Forening, Skolebestyrer Skjerk«, skrev redaktør Pagh, og han blev fulgt op af sin kollega på Fyens Stiftstidende, der skrev: »Aldrig har Vælgerne moret sig bedre ved nogen Teaterforestilling end ved den Forestilling, Dirigenten lod oprulle for Publikum«. – Sagen var den, at socialisterne og de radikale havde opstillet en fællesliste ved byrådsvalget samme år, og den havde fået indvalgt 3 medlemmer, deriblandt 2 radikale, skolebestyrer Skjerk og læge P. Trautner. Partiet havde bryttet sig af resultatet, og nu var modstanderne mødt op for at give dem tørt på!

Redaktør Nordahl-Petersen opnåede som redaktør Ehlert Nielsen 16% af stemmerne, og hermed var der tegnet et billede af de kommende års folketingsvalg. Ved valget i 1910 opstillede den radikale landbrugskonsulent *Gunnar Fog-Petersen*, Holbæk (1881-1939), og han støttedes af socialisterne. Han tabte knebent til venstre-manden *Kristen Jensen*, Højby (1847-1915), der en årrække havde været valgt i Fåborg-kredsen og i Stubbekøbing-kredsen.

1913 fik radikale og socialister stemmer nok til at sikre Fog-Petersen, der nu var redaktør af Aalborg Venstreblad, og han repræsenterede kredsen, så længe der endnu holdtes flertalsvalg. – Det var for øvrigt unge kandidater, man fik at høre i Bogense i 1913. Fog-Petersen var 31 år og blev yngste mand i folketinget.

De konservatives kandidat var stud. polit. Aage Kidde, og han var netop fyldt 25 år.

1915 afholdtes der sidste gang folketingsvalg efter den gamle valglov. På grund af krigen var der opfordret til, at de samme folketingsmedlemmer valgtes uden modkandidater, og det skete overalt på Fyn undtagen i Svendborg, hvor der foretoges afstemning. Hidtil var et par tusinde mødt op på valgdagen, men på grund af omstændighederne deltog kun ca. 800 i Bogense.

Fra og med valget i 1918 tegnede der sig et nyt billede. Valgretsalderen til folketingsvalg var blevet nedsat til 25 år, og kvinder og tyende havde fået valgret. Vælgerskaren var blevet mere end fordoblet og talte nu i Bogense-kredsen godt 10.000. Mens der i 1913 blev afgivet 2.557 stemmer, lå tallet nu på 8.028. En måned før valget var der blevet afholdt et stort vælgermøde, hvor hovedtaleren var ingen ringere end konseilspræsident Zahle, og det samlede ca. 1.500 tilhørere.

Valget fandt sted den 22. april, og for anden gang skulle opmærksomheden blive rettet mod Bogense i anledning af et folketingsvalg. Der var opstillet 3 kandidater: kredsens hidtidige folketingsmand, redaktør Fog-Petersen for de radikale, direktør J. Jensen-Sønderup for venstre og den unge løjtnant Aage Kidde for de konservative. Da stemmerne var talt op, viste det sig, at Jensen-Sønderup havde fået 3 stemmer mere end Fog-Petersen. Der foretoges en fintælling, og den gav som resultat, at Jensen-Sønderup kun havde 1 stemme mere end Fog-Petersen (Jensen-Sønderup: 3.425 stemmer, Fog-Petersen: 3.424 stemmer). 21 stemmer var erklæret for ugyldige, og de radikale indgav en klage. Samtlige stemmesedler blev transporteret til København i en stor sæk og nøje studeret af folketingets udvalg til prøvelse af valg, hvoraf et flertal bedømte de tvivlsomme stemmesedler således, at Fog-Petersen havde vundet valget med 1 stemmes majoritet, mens et mindretal kom til det resultat, at Jensen-Sønderup havde vundet valget med 3 stemmers majoritet. De 3 kandidaters navne var opført under hinanden, og der var f.eks. tvivl, hvis et kryds var placeret mellem to af navnene. Der foretoges afstemning i folketinget, og med 66 stemmer mod 60 besluttedes det, at valget i Bogense skulle forkastet og at der skulle foretages omvalg.

Der arrangeredes i hast 7 vælgermøder. På selve valgdagen, den 23. juli, holdtes der det traditionelle møde på Torvet forud for stemmeafgivningen, og det havde samlet 3.000 deltagere. Stemmeprocenten ved det første valg havde været 76, men denne gang mødte 87% af vælgerne op og satte deres kryds – og sikkert med lidt større omhu end første gang. Både Fog-Petersen og Jensen-Sønderup fik godt 600 stemmer mere end ved det første valg, men der var denne gang 23 stemmer mere til Fog-Petersen end til Jensen-Sønderup. Valget fik en mærkelig konsekvens. Folketinget var blevet udvidet, og en del medlem-

mer valgtes på tillægsmandat. På et sådant var Fog-Petersen og Aage Kidde, der var opstillet i 3 fynske kredse, blevet indvalgt i folketinget ved valget i april. På grundlag af det øgede antal stemmer kom nu alle 3 kandidater i folketinget på tillægsmandater – takket være de vælgere, der var blevet hjemme ved det første valg, men var mødt op i anden omgang, hvor valget i Bogense pludselig havde påkaldt sig opmærksomheden.

Med den nye valglov, der trådte i kraft i 1920, afskaffedes valgkampen på selve valgdagen, og det festlige præg, valgdagen havde haft, forsvandt. Fra nu af foregik afstemningen i de enkelte sogne, og Bogense fyldtes ikke længere med tilrejsende på valgdagen. Kandidater kunne være opstillet i flere kredse, og den, der opnåede de fleste stemmer i en kreds, var ikke længere sikker på at få sæde i folketinget. Således var Bogense-kredsen uden repræsentation i folketinget efter valgene i 1935 og 1939.

Af Bogense-kredsens kandidater indvalgtes ved det første valg i 1920 venstre-manden direktør *J. Jensen-Sønderup* (1862-1949) og den konservative gdr. *F. V. Larsen-Badse*, Raa (1874-1937). Begge genvalgtes ved valget i juli 1920, men ikke ved valget i september samme år. Larsen-Badse valgtes siden i Maribo-kredsen. – To politikere repræsenterede Bogense-kredsen i længere perioder, den konservative handelsgartner *J. C. A. Carlsen-Skiøt*, Odense (1866-1950) i perioden 1920-32 og venstre-manden landsretssekretær, senere politimester *Vagn Bro* (1894-1966) i perioden 1926-35. Den senere så farverige politiker Vagn Bro var kun 32 år, da han valgtes i Bogense-kredsen, og han fik sine politiske læreår i denne kreds.

I 1920 måtte vælgerne til stemmeurnerne tre gange. Der var valg den 26. april, men folketinget blev opløst kort tid efter, og der afholdtes nyt valg den 6. juli. Tredje gang var den 21. september, og det var udløst af den folkeafstemning, der tidligere på året havde fundet sted vedrørende Sønderjyllands indlemmelse. For indlemmelse stemte i Bogense 472, imod 18. Af de nordfynske sogne havde kun Otterup et tilsvarende antal nej-stemmer.

Ved valgene i 1920 lærte bogenserne for øvrigt en anden ung politiker at kende. Den konservative Carlsen-Skiøt var opstillet i flere kredse og var derfor forhindret i at deltage i samtlige vælgermøder. Nogle gange erstattedes han af forpagter *Jørgen Jørgensen*, Ullerup, der fik sin debut som politiker her. »Den unge dygtige Gaardbestyrer havde en vis Evne til at kunne slaa fra Skaglerne«, skrev Bogense Avis efter et af møderne, og han fik da også en lang politisk løbebane med bl.a. posten som trafikminister 1952-53. Der er således flere politikere, der har startet deres karriere i Bogense-kredsen.

I årene frem til krigen var det de 4 gamle partier, der dominerede valgene. Nye partier prøvede at gøre sig gældende, men uden held. Ved valget i 1924 var der i Bogense-kredsen 3 nye partier at stemme på, Landmandspartiet, Dan-

marks kommunistiske Parti og Danmarks Retsforbund, men de opnåede kun få stemmer. Kommunistpartiet og Retsforbundet opstillede ved samtlige valg indtil krigen, og begge partier opnåede en del stemmer i slutningen af 1930'erne (1939: Kommunistpartiet 56 stemmer, Retsforbundet 150 stemmer).

Et kommunistisk friluftsmøde var blevet holdt foran rådhuset i Bogense den 14. august 1933 – kort tid efter, at Bogense Avis havde fyldt forsiden med en af Hitlers taler. Mødet, der var arrangeret af Odense-afdelingen, havde samlet 200 deltagere, der sluttede af med et trefoldigt »Rød-Front« og afsyngelse af »Internationale«. Partiet havde ved valget i 1935 i Bogense by kun fået 2 stemmer, men opnåede 18 stemmer ved valgene i 1935 og 1939.

Nazist-partiet opstillede i Bogense-kredsen ved valgene i 1935 og 1939 og opnåede henholdsvis 87 og 186 stemmer, heraf 4 og 21 i Bogense by. Forud for begge valg blev der holdt nazistisk agitationsmøde i Bogense. Talerne var indforskrevne, og de havde henholdsvis 40 og 25 tilhørere, fortrinsvis unge mennesker.

Ved valget i 1939 var der yderligere kommet nye partier til: Bondepartiet, National Samvirke og Dansk Samling. Der var 10 lister at vælge imellem, men 94% af de afgivne stemmer tilfaldt de 4 gamle partier. 50 år før hørte det til undtagelserne, at der opstilledes mere end 2 kandidater, og går vi lidt længere tilbage i tiden, hændte det ikke sjældent, at kredsens kandidat kåredes uden modkandidat.

Systemet var på vej til at udvikle sig til det, vi kender i dag. Før den tid formede det politiske liv sig anderledes, og det er grunden til, at Bogense-kredsens folketingsvalg har fået en forholdsvis bred beskrivelse i denne sammenhæng.

Landstingsvalg

Landstingets medlemmer valgtes ved indirekte valg. Valgretsaldern var 35 år, og interessen for denne del af det politiske liv var beskeden.

Indtil grundlovsændringen af 1915 trådte i kraft i 1920, udpegedes landstingets 54 folkevalgte medlemmer af valgmænd, valgt i de enkelte købstæder og kommuner. I Bogense valgtes der forud for hvert landstingsvalg 4 valgmænd, der derefter deltog i det endelige valg i Odense, hvor 7 landstingsmedlemmer for 6. valgkreds (Odense amt) udpegedes. Systemet var det samme som ved de kommunale valg, idet de højest beskattedes vælgerklasse og den almindelige vælgerklasse valgte hver to valgmænd. Valgdeltagelsen var som regel beskeden, og der ofredes ikke mange linier i avisen på valg af valgmænd. Første gang, valg af valgmænd fik et politisk præg, var i 1902, hvor de to vælgerklassers valgmænd valgtes af partierne i Bogense-kredsen, den ene af højre, den anden af de øvrige partier.

Fra 1920 valgtes landstingets medlemmer fortsat af valgmænd, men på

grundlag af afgivne stemmer på de enkelte politiske partier. I 1920 bestod korpset fra Bogense-kredsen, der sammen med de andre kredses valgmænd skulle vælge amtets 6 landstingsmænd, af 25 valgmænd: 13 valgt af venstre, 6 valgt af radikale, 3 valgt af konservative og 3 valgt af socialdemokrater.

Blandt dem, der valgtes til landstinget i 1902, var redaktør *Chr. Pagh*, Bogense (1841-1912), og han genvalgtes i 1910. Han døde imidlertid to år efter. Han havde gennem mange år været en indflydelsesrig politiker i Bogense (jvf. bd. 2 si. 49), men foretrak på sine ældre dage landstinget frem for den lokale politiske arena. Han sad dog som medlem af Bogense byråd indtil sin død.

Den politiske holdning i byen

Den 28. maj 1831 udstedte kongen forordning om indførelse af provinsialstænder, og dem kunne borgerne selvfølgelig kun hilse velkommen. Allerede den 10. juni indvarsledes til rådstuesamling i Bogense. Byfogeden oplæste forordningen, og det fremgår af rådstueprotokollen, at borgerne gav deres taknemmelighed til kende »ved et med 3de Gange gientaget Hurraraab ledsaget: Leve Kongen«. Borgerne skiltes med glade følelser, slutter referatet.

I årene, der fulgte, synes Bogense dog ikke at have været synderligt berørt af politiske og nationale strømninger. Da der 1847 holdtes møde i byen om indførelse af almindelig værnepligt, indtog man en afvisende holdning til spørgsmålet. Ved valg til de 3 stænderforsamlinger var der ingen bogensere, der opnåede høje stemmetal. Først ved valget til Den grundlovgivende Rigsforsamling fik Bogense sin første repræsentant, og han blev siden kredsens første folketingsmand.

Med Grundloven og oprettelse af folketing og landsting var der gennemgængende skabt større interesse for det politiske liv, og ved de valg, der fulgte, var interessen og aktiviteten i Bogense vel som i andre fynske købstæder.

En stor del af købstadens befolkning var at finde i de nationalliberales lejr, senere i højre-partiet. Det var også tilfældet med Bogense, der i anden halvdel af 1800-tallet var en udpræget højre-by. Ikke alene de højest beskattede, men også en væsentlig del af den almindelige vælgerklasse afgav ved valgene deres stemme på højres kandidat. Ved de kommunale valg pegede den almindelige vælgerklasse gennem en lang årrække på redaktør Pagh, og han var udpræget højre-mand. Selvfølgelig har det personlige spillet en væsentlig rolle, og der er ingen tvivl om, at en mand som Pagh har fået stemmer fra andre end dem, som tilsluttede sig højre.

Ved folketingsvalgene forholdt det sig sådan, at højre-kandidaten var Bogenses mand. Ofte var resultatet af valget, at højre-kandidaten fik 4 gange så mange stemmer i Bogense som venstre-kandidaten. Det eneste landsogn i kred-

sen med udpræget højre-holdning var Vigerslev. I de øvrige landsogne var venstre-vælgere i overtal, mest udpræget i Skovby.

Kredsens folketingsmand gennem mange år, H. M. Petersen, var nærmest højre-mand, og han hentede en væsentlig del af sine stemmer i Bogense by. Eksempelvis fik H. M. Petersen ved valget i 1866 148 stemmer i Bogense, mens venstre-manden kun fik 2. Til gengæld fik venstre-manden 127 stemmer i Skovby, H. M. Petersen kun 6.

Den, der fik billedet til at vende sig, var den unge venstre-mand Klaus Berntsen. Den dag, hvor han blev valgt, var der øretæver i luften; herredsfogeden havde fået nys om sagen, og han sørgede for, at en politibetjent ledsagede Klaus Berntsen ud af byen om aftenen.

Endnu omkring århundredskiftet var Bogense en udpræget højre-by. Da den almindelige vælgerklasse i 1902 valgte valgmænd, blev der afgivet 130 stemmer på højres kandidat, 95 stemmer på de øvrige partiers fælles-kandidat.

I årene op mod 1. verdenskrig begyndte socialisterne at markere sig i Bogense. Majdemonstrationer samlede et par hundrede deltagere, og i 1913 blev den første socialdemokrat indvalgt i byrådet. I de følgende år gik det stærkt fremad for partiet, og ved valgene i 1917, 1921, 1925 og 1929 besatte partiet 5 af byrådets 11 mandater. Ved valgene i 1933 og 1937 fik socialdemokraterne 6 kandidater og dermed flertal i byrådet.

Ved folketingsvalgene i 1932, 1935 og 1939 fordelte det samlede antal afgivne stemmer sig procentuelt således:

	Bogense-kredsen	Bogense købstad
Socialdemokratiet	25,6%	52,4%
Konservative	12,9%	16,5%
Venstre	36,6%	14,6%
Radikale	20,8%	13,8%
Kommunisterne	0,3%	0,9%
Retsforbundet	1,2%	0,8%
Øvrige partier	2,6%	1,0%

I løbet af forholdsvis få år havde Bogense udviklet sig fra en udpræget højre-by til en by med socialdemokratisk flertal, hvorimod landdistriktet havde bevaret sit solide venstre-flertal.

Kirke og præster

De fleste af vore kirker har en lang og en interessant historie bag sig, og det er også tilfældet med Bogense kirke. Dens oprindelse, arkitektur og inventar er omtalt i bind 1 si. 165 ff. og skal ikke gentages her.

Som helhed gælder det, at der ikke er foretaget større ændringer i nyere tid, og vi har følt det naturligt at omtale disse som en fortsættelse af kirkens ældre historie. Det er således anført, at kirken fik et nyt våbenhus ved den sydlige korsarm i 1854 og et ligkapel ved den nordlige korsarm i 1874. Dette kapel ombyggedes og udvidedes i 1933.

Mindre restaurering af alter, kor og prædikestol fandt sted i 1866, og i 1880 blev der indlagt varme i kirken. At man så frem til varme i kirken på kolde vintertid, må være tegn på, at der indtil da har været ringe muligheder for at opvarme kirken. – I 1906 blev der fremsat ønske om nye kirkestole, og anledningen var kirkens forestående 500-års jubilæum, hvilket markeredes ved en festgudstjeneste den 30. december samme år, hvor biskop Balslev prædikede.

En gennemgribende restaurering fandt sted i 1913. Prædikestolen fra 1604, der hidtil havde stået midt i kirken, blev flyttet til den sydlige korbue; der blev installeret elektrisk lys og nyt varmeapparat, og omsider kom der nye åbne kirkestole som erstatning for de gamle, der var lukkede. En del af de ligsten, der opgravedes i forbindelse med lægning af nyt gulv, er omtalt bind 1 si. 172 ff. Til at bestride en del af udgifterne i forbindelse med restaureringen modtog man et betydeligt beløb fra garvermester J. P. Petersen, Bogense.

Året før var kirkegården blevet udvidet, og der var opført en ny kirkegårdsmur ud mod stranden.

Sit første orgel fik kirken i 1718, sit andet i 1748. Det var i funktion betydeligt længere end det første, og det kunne med tiden også mærkes. I 1860 gav en kgl. operasanger, en kgl. kapelmusikus og en kgl. hofpianist koncert i Bogense kirke, ved hvilken lejlighed Bogense Avis anførte i sin anmeldelse, at »Orglets daarligere Beskaffenhed forstyrrede Ensemblet«. Det var medvirkende til, at der blev taget initiativ til, at kirken fik et nyt orgel, og det leveredes af orgelbygger N. Marcusen & Søn i Aabenraa i august 1862. Restaurering af orglet har fundet sted i 1942 og i 1978-79 (jvf. bind 1 si. 168 f.)

Et nyt alterbillede fik Bogense kirke som tidligere anført i 1824. Motivet er Kristus i Getsemane, og det skænkedes af kammerherre Philip Bardenfleth,

Harritslevgård. I Trap Danmark anføres det, at billedet muligvis er udført af kammerherren selv.

Omkring 1920 blev der ophængt et kirkeskib, og der er næppe noget andet kirkeskib, der har en sådan historie bag sig. Som ung mand havde fisker Hans Hannibal Iversen været om bord på et skib, der strandede ved Englands østkyst, og mandskabet blev reddet i en meget forkommen tilstand. Personerne, der var om bord, mistede alt, hvad de havde. Dog fandt Iversen på kysten, ud for hvilken skibet var strandet, et skib, som han havde skåret i sin fritid, og det kom i en sæk, som siden havnede hjemme i Bogense. Her solgte han det til købmand Lauritz Barfoed, hvis børn fik det at lege med. Da provst Jürgensen så det, fandt han interesse for det, og købmanden overlod ham det. Siden udstyredes det som fregat og fik sin plads i Bogense kirke.

I den her omhandlede periode beklædte følgende embedet som sognepræst i Bogense og indtil 1903 tillige embedet som sognepræst i Skovby (jvf. bilag si. 210):

1789 efterfulgtes Eigil Thorhalleson af *Peder Jensen Engel* (1721-91). Han havde været residerende kapellan i Middelfart i nær 40 år, da han kaldedes til sognepræst i Bogense, og han kom kun til at beklæde embedet i knap to år, idet han døde i 1791. Han må have haft større ambitioner, idet han ifølge Literis Mando i 1786 »formedelst en kongelig Feiltagelse gik Glip af Bispehuene«.

Hans efterfølger var *Mathias Jørgensen Carstensen* (1751-97), der kun kom til at beklæde embedet i 6 år, idet han 1797 døde i en alder af kun 46 år.

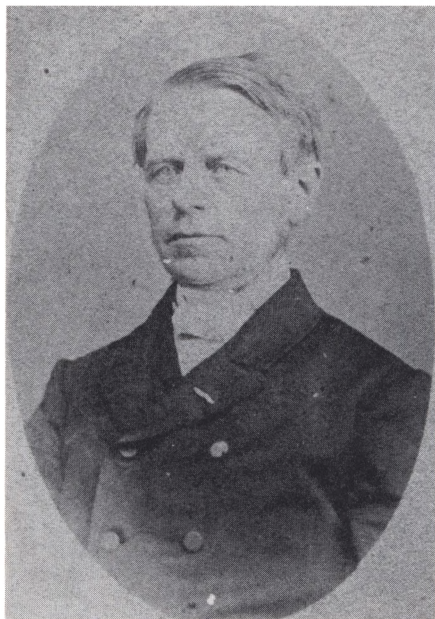
Den næste i rækken var *Rasmus Jørgen Giessing* (1747-1812), der havde været residerende kapellan i Skive og sognepræst i Storvorde, før han i 1798 blev udnævnt til sognepræst i Bogense. Også han døde i embedet, knap 60 år gammel.

Christoffer Otto Andreas Andresen (1777-1856) var præst i Bogense fra 1813 til 1822, hvor han overtog embedet som residerende kapellan i Randers. 1834 blev han udnævnt til sognepræst i Kjeldby på Møen, og her afgang han ved døden i 1856.

I modsætning til sine forgængere kom *Hans Jacob Fich* (1784-1852) til at beklæde embedet som sognepræst i Bogense i en lang årrække. Han var søn af en væver fra Aasum, blev dimitteret fra Odense Latinskole i 1802 og blev teologisk kandidat i 1810. Efter en halv snes år at have undervist ved Landkadetakademiet udnævntes han i 1822 til sognepræst i Bogense, hvilket embede han beklædte indtil sin død i 1852. Han er omtalt som »en streng Bodsprædikant, men med et Hjerte af Guld for alle, der led Nød, det være sig legemlig som aandelig«. På hans gravsten lod hans hustru nedfælde følgende ord: »Stærk i Aanden skønt legemlig svag røgtede han tro, nidkær og ydmyg sit Kald, indtil han hjemkaldtes til Hvilen i Gud den 20. April 1852«. – Gravstenen er indmuret i kirkens sydмур.

Bogense kirke, opført i begyndelsen af 1400-tallet. Kirken, der ligger tæt ved havet, er viet Sct. Nicolaus, de søfarendes helgen.

Til venstre Hans Chr. Lassen (1808-72), præst i Bogense 1864-72; til højre Carl J. H. Fog (1823-1901), præst i Bogense 1873-1901, 1882-1894 tillige provst for Skovby herred.

Derefter fulgte atter et par præster, der døde efter forholdsvis kort embeds-tid: *Frantz Christian Jürgensen* (1804-64), der var præst i Bogense 1852-64, og *Hans Chr. Lassen* (1808-72), der beklædte embedet fra 1864 til 1872. Sidstnævnte havde, før han kom til Bogense, været præst i Adelby ved Flensborg, men under krigen var han blevet forvist af sin menighed, hvoraf størstedelen var tyskere, og de ønskede ikke en dansk præst. – Da han døde i 1872, blev spørgsmålet rejst, om der skulle anættes en kapellan, eftersom »Bogense og Skovby Menigheder talte over 3000 Sjæle«. Selv om der var stemning for det begge steder, ændredes der dog ikke ved den hidtil gældende ordning.

Efterfølgeren, *Carl J. H. Fog* (1823-1901), var meget virksom over for sin menighed, og han tog på mange områder aktivt del i byens liv. Bl.a. holdt han regelmæssigt bibellæsning en aften om ugen i skolen, og han var blandt dem, der tog initiativ til oprettelse af en sygeplejeforening i Bogense i 1880. Han havde en lyrisk åre, og han skrev adskillige sange til festlige lejligheder i Bogense. – Efter embeder som lærer og kateket i Holstebro og sognepræst i Ebeltoft udnævntes han i 1873 til sognepræst i Bogense. 1882 udnævntes han yderligere til provst. Dette embede frasagde han sig i 1894, men han fortsatte som præst i Bogense, og som sådan kunne han fejre 25-års jubilæum i 1898, i hvilken anledning der blev tilstået ham »et frivilligt Offer«. – Uden forudgående syg-

R. L. Jürgensen, præst i Bogense 1903-24, tillige provst for Skovby herred, fotograferet ved alteret i Bogense kirke.

dom døde han i 1901, 78 år gammel. Samme dag, som han blev ramt af en hjerneblødning, skulle han have viet en af sine sønner.

Der var på det tidspunkt ingen aldersgrænse for embedsmænd, og frem for at trække sig tilbage, havde pastor Fog samme år taget en ung cand. theol. som kapellan. Når der gik godt et år, før embedet blev besat, skyldtes det, at spørgsmålet om adskillelse af Bogense og Skovby menigheder atter blev aktuelt. Efter at en deputation havde haft foretræde hos kultusministeren, blev resultatet, at der oprettedes et særskilt embede i Skovby den 1. januar 1903, og det besattes med cand. theol. N. P. Nielsen, som pastor Fog havde antaget som kapellan.

I januar 1903 kaldedes *Richard Lauritz Jürgensen* (1854-1935) til sognepræst i Bogense. Han havde tidligere været sognepræst i Bælum og Solbjerg, fra 1892 tillige provst, og ved sin tiltræden i Bogense fortsatte han som provst for Skovby herred. Som 70-årig trak han sig i 1924 tilbage, og han var således den første præst i Bogense, der pensioneredes. Han tog bopæl i Odense, og her døde han i 1935. Han begravedes på Bogense kirkegård.

Han efterfulgtes i embedet som præst i Bogense af *Erik Jespersen* (1875-1965),

der 1904-21 havde været præst på Grønland, 1921-24 i Horsens. Efter at have virket 10 år i Bogense, måtte han søge sin afsked på grund af sygdom. Han flyttede til København, og her døde han i 1965.

Den sidste i rækken blev *Aksel Rasmussen* (1896-1976), der efter at have taget teologisk embedseksamen i 1922 fik embeder i Gunslev og Ringsted. Han var sognepræst i Bogense fra 1934 til 1959, og han er således blandt de få, der kom til at virke forholdsvis lang tid som præst i Bogense. For størsteparten af de 11 præster, der var i Bogense i perioden 1789-1959, gælder det, at de døde i embedet, flere af dem i en forholdsvis ung alder.

Oprindelig havde der været kapellan i Bogense og Skovby, men embedet blev nedlagt i 1803. Den sidste, der beklædte embedet, var *Johan Jacob Edsberg* (1768-1849), der efter 9 år i Bogense udnævntes til sognepræst i Allesø-Næsbyhovedbroby.

1813 oprettedes der til gengæld et embede som kateket i Bogense, og det var forbundet med embedet som førstelærer ved Borgerskolen. Det var teologiske kandidater, der udnævntes til førstelærere, og udover at undervise skulle de fungere som hjælpepræster, hvilket krævede ordination. To af dem, der udnævntes, døde i embedet, og for de øvrige gjaldt det, at de havde embedet i forholdsvis kort tid, hvorefter de søgte rent gejstligt kald:

- 1813-20 Lars Frederik From (1782-1830)
- 1820-30 Christian Rudolph Kjærulf (1788-1840)
- 1830-36 Even Christopher Meldal (1801-73)
- 1836-41 Hans Chr. Ebeling (1804-49)
- 1841-46 Peder Pedersen (c. 1811-62)
- 1846-50 Johan Georg Ochsner (1813-50)
- 1850-54 Christian Pedersen Ussing (1814-87)
- 1854-66 Jens Carl Brøchner (1817-66)
- 1866-73 Niels Adolph Villiam Enkebølle (1829-84)

I de følgende år var embedet vakant, og det blev nedlagt ved kgl. resolution 1878, idet man fandt, at førstelæreren burde fritages for kirkelige handlinger for helt at hellige sig skolevæsenet.

I det hele taget gjaldt det, at der til lærerembeder var knyttet forskellige former for kirketjeneste. Man var således ikke ansat som lærer alene, men som lærer og kateket, lærer og kantor, lærer og organist eller lærer og klokker.

Tidligere har været nævnt den tendens, præsterne havde, til at beskrive, hvor ringe kaldet var rent økonomisk. Det var bl.a. tilfældet i 1690, hvor pastor Anders Kjeldby gav en alt andet end smigrende beskrivelse af sine kår som følge af »Bogense Byes Ringhed« (Literis Mando). Den samme negative hold-

ning finder vi ikke hos pastor Fich, der om kirkens forhold i 1837 indberettede følgende: Kirken havde tidligere været ejer af en del jordegods rundt omkring på Nordfyn, men det var solgt, – en del mod kontant betaling, andet for en fast årlig afgift til kirken. Den jord, der havde tilhørt kapellaniet, var ved dettes nedlæggelse ligeledes blevet solgt, og beløbet var tilfaldet byens skolevæsen. – Kirkens tilstand – og dermed menes økonomiske omstændigheder – var som helhed blevet forbedret; en del gæld var blevet afviklet, og med henblik på udvidelse af kirkegården var der formedelst et beløb på 120 rdl. tilkøbt en ager tæt ved kirkegården. Tilmed havde kirken fået nye vinduer, hvorved der faldt mere lys ind i kirken. Kirken ejede 2 lodder i Gammelmarken på tilsammen 5 tdr. land; de var bortlejet og gav i årlig leje 17½ tdr. byg. En tredje lod i Gammelmarken havde ifølge præsten »fra Arilds Tid været tillagt Sognekirken for at holde Brød og Vin til Kirken«, og af denne lod svaredes der ingen afgifter. Yderligere ejede kirken en have ved Torvet, der var tillagt klokkerembedet, samt en lod på Bogense mark, hvoraf der i årligt udbytte svaredes 3 tdr. byg.

Yderligere tilfaldt der kirken tiende af byens tiendepligtige hartkorn. Dette beløb sig til godt 50 tdr. hartkorn, og heraf svaredes 1½ skp. rug, 4½ skp. byg og 3 skp. havre pr. td. hartkorn, og det var ifølge præsten tilstrækkeligt til at afholde alle kgl. skatter og afgifter. I gennemsnit havde indtægterne de sidste 10 år ligget på 479 rdl., og der var normalt tale om et mindre overskud. Kirken havde en samlet kapital på ca. 4.000 rdl., så der var tilsyneladende ingen problemer.

Siden blev de omtalte jordlodder solgt, og der fandt tiendeafløsning sted. Det skete i Skovby herred så sent som i 1915, og for Bogense-kaldets vedkommende drejede det sig om et beløb på 31.500 kr., hvoraf 23.600 kr. blev pålagt de tiendepligtige ejendomme, mens resten blev udredet af Statskassen.

I forbindelse med oprettelse af kald i Skovby i 1903 lod Bogense Avis udfærdige en oversigt over Bogense sognekalds indtægter og udgifter. Præsten havde som indtægter udover korntiende af 24 tdr. rug, 37 tdr. byg og 24 tdr. havre daglig 1 mål mælk, afgifter af diverse kirkelige handlinger, der beløb sig til ca. 900 kr. om året, renter af en embedskapital på ca. 20.000 kr., udbytte af en nationalbankaktie på 300 kr., samt præstegårdens avling, der var skyldsat til 2½ tdr. hartkorn.

Dertil kom højtidsoffer, der blev ydet ved de tre store årlige højtider. Efterhånden blev det anset for en uskik, at der skulle erlægges en afgift til præsten, klokkeren og kantoren ved bestemte lejligheder, og i slutningen af 1880'erne blev spørgsmålet rejst, om offeret kunne afløses af et årligt beløb, der kunne pålignes skatteyderne. Ialt drejede det sig om ca. 1500 kr. om året, men byrådet fandt, at det var en for stor byrde at pålign byens borgere, selv om det erkendte, at alle havde pligt til at betale højtidsoffer.

Tidligere havde byrådet været mere imødekommende. Oprindeligt havde

Til venstre Erik Jespersen, præst i Bogense 1924-34, til højre Aksel Rasmussen, præst i Bogense 1934-59.

klokkeren opkrævet 4 skilling af hver familie i byen, men i 1860 blev det vedtaget i stedet at yde ham et årligt beløb på 20 rdl. af kæmnerkassen, og de tilfaldt organisten, som på daværende tidspunkt må have varetaget klokkerens pligter.

Spørgsmålet vedrørende højtidsoffer blev rejst flere gange, men man kom ikke til noget endeligt resultat. – År 1900 fremsatte 122 beboere skriftlig begæring om afløsning af højtidsofferet, idet de foreslog, at alle skattepligtige skulle betale $\frac{1}{4}\%$ af den anslåede indtægt, og det blev vedtaget af byrådet med 5 stemmer mod 3 med virkning fra den 1. januar 1901. Præsten fik $\frac{9}{14}$ af det samlede beløb, og det blev i realiteten en lønforhøjelse på 990 kr. om året; det resterende beløb, 550 kr. ialt, tilfaldt kantoren, idet han tillige udførte klokkerens funktioner.

Af udgifter skulle præsten på embeds vegne svare ca. 260 kr. om året, heraf ca. 150 kr. i kgl. skatter til Amtstuen og grundskat, ca. 60 kr. i renter og afdrag og ca. 30 kr. for brød og vin til altergæster.

Yderligere hørte der til præstekaldet embedsbolig med have. Præstegården, der var opført 1853, lå i den nuværende Jernbanegade på det sted, hvor også den tidligere præstegård havde ligget. En gammel lade ved præstegården blev brækket ned i 1935. Præsten havde da heller ikke tiendekorn og anden avling at tage vare på!

Omkring århundredskiftet fremkom der forslag om oprettelse af menighedsråd i alle sogne, og det stadfæstedes ved lov i 1903. I Bogense indtrådte kirkeinspektionen bestående af sognepræsten, borgmesteren og et byrådsmedlem, købmand Søren Leth, og yderligere indtrådte efter valg købmand Chr. Lauesen, kgl. vejer og måler L. Jørgensen, indremissionær A. Bertelsen og fru købmand L. Barfoed. De følgende valg forløb fredeligt. Ved valgene 1916-26 opstillede de forskellige kirkelige retninger egne lister, ved valgene 1930-38 en kirkelig fællesliste. Blandt de politiske partier gjorde socialdemokratiet sig især gældende, og dets liste fik ved valgene 1922-38 3-4 kandidater valgt. I begyndelsen var sognepræsten formand for menighedsrådet. I 1930 ønskede pastor Jespersen ikke at fortsætte, og som menighedsrådsformand valgtes møllebygger L. P. Hansen. Han afløstes efter valget i 1934 af kredslæge P. Børresen, og han var rådets formand, indtil han rejste fra byen i 1962.

Tidligere synes det at have været borgerrepræsentationen, der varetog borgernes interesser over for kirken. Det var således tilfældet i 1850, hvor det fremgår af forhandlingsprotokollen, at der fra 120 af byens indvånere fremkom et andragende om afholdelse af konfirmation både forår og efterår. Det blev anbefalet, og det samme var tilfældet, da der 1852 blev fremsat ønske om, at gudstjenesten i vinterhalvåret skulle begynde kl. 10 i stedet for kl. 9.

Et par tildragelser vedrørende kirkeskikke er anført af Svend Larsen i hans skildring af Bogense i 1830'erne og 1840'erne: Det var på daværende tidspunkt endnu skik, at præsten indførte barselskoner første gang, de kom i kirke efter at være nedkommet, og for hver indføring betales der 2 rdl. til præsten og 1 rdl. til degnen. Ifølge kirkebogen indførte farver Hasselbalch selv sin kone søndag mellem jul og nytår 1841, og han betalte intet beløb til præst og degn. Præsten bebrejdede farveren dette, og denne erklærede, at han var ny i byen og ikke kendte til denne skik, men at han var villig til at betale præsten og degnen, hvad der tilkom dem.

Omkring 1836 ændredes begravelsesskikken i Bogense. Byen havde som anført i bind 2 et ligbærerlaug, der bestod af en række af byens håndværkere med oldermænd i spidsen. Den ældste takst, der kendes, er fra 1822, og det fremgår heraf, at det kostede 10 rdl. for at bære rangspersoner til graven, 8 rdl. for kgl. embedsmænd og købmænd, 6 rdl. for brændevinsbrændere og skippere, 3 rdl. for folk af håndværkerstanden, 2 rdl. for daglejere og tjenestefolk, hvorimod fattiglemmer blev båret til graven, uden at der skulle ydes betaling. For børn mellem 6 og 14 år gjaldt halv takst, for børn under 6 år kvart takst. Byrådet førte tilsyn med laug og skulle godkende dets takster.

Indtil 1836 havde det været skik, at ligbærerne også kastede graven til, men byfogeden havde iagttaget, at de på dette punkt havde udvist stor forsømmelighed. Det, der fik bægeret til at flyde over, var, at ligbærerne, da en af byens køb-

mænd skulle begraves, væltede kisten, da den skulle sænkes i graven. Byfogeden idømte ligbærerlauget en bøde på 10 rdl. til Fattiggassen, og fremover var det graveren, der tilkastede graven.

1919 bortfaldt tvangen til ligbæring. Et af laugets medlemmer var dog fortsat til stede ved begravelsen for at vejlede vedrørende bæring og nedsænkning af kisten.

Også vedrørende andre kirkelige handlinger skete der ændringer i tidens løb: Den første borgerlige vielse fandt sted på Bogense rådhus den 25. maj 1889. Selv om der var indført borgerlig vielse i 1851, var det kun baptister, der benyttede sig af denne mulighed, og i tiden frem til 1918 fandt der kun yderligere få borgerlige vielser sted. I samtlige tilfælde var en af ægtefællerne baptist. Med årene blev borgerlig vielse mere almindelig; i 1932 fandt der eksempelvis 12 borgerlige vielser sted på Bogense rådhus.

I 1899 fik Bogense et missionshus (»Bethel«). Det var Indre Missions afdeling i Bogense, der lod det opføre på en grund ved Teglgårdsvej, og det indviedes den 14. september samme år.

På kirkegården rejstes i 1865 for et beløb, indsamlet blandt byens borgere, et mindesmærke for 107 faldne soldater fra Bogense i krigene 1848-50 og 1864, i 1913 et monument, udført af billedhuggeren Axel Hansen, over redaktør, etatsråd Chr. Pagh, på initiativ af en række foreninger og institutioner til minde om en mand, der havde betydet meget for Bogense by gennem en lang årrække (Pags Minde).

Bogense kirke ligger tæt ved havet, og det er ingen tilfældighed, at den er viet Sct. Nicolaus, de søfarendes helgen. Den ligger smukt placeret, på en mindre bakke umiddelbart ud til havet, og det har gennem tiderne været et godt tegn, når de søfarende har nærmet sig den nordfynske kyst og har øjnet kirkens tårn i det fjerne. Men den ligger også på et udsat sted, og man har måttet træffe foranstaltninger for at beskytte kirke og kirkegård mod hav og vejr. Her er det, som om kirke og hav hører sammen. Men kirken hører først og fremmest byen til, og umiddelbart syd for ligger Torvet, der gennem tiderne har været en central del af byen. Har man passeret Torvet, er der ikke meget af byen tilbage, men det er så væsentlige bestanddele af byen som kirke og havn.

Skole og lærere

Som tidligere nævnt havde Bogense som andre købstæder egen latinskole. Den var som ventet beskeden af omfang og kunne ikke – som f.eks. latinskolen i Odense – dimittere til universitetet. Ifølge forordning af 17. april 1739 nedlagdes latinskolerne i de mindre købstæder, og herunder hørte naturligt latinskolen i Bogense.

Det må ligge i sagens natur, at det kun har været de børn, som skulle holdes til bogen, der frekventerede byens latinskole. Efter dennes nedlæggelse blev der oprettet en såkaldt dansk skole, men det var ikke ensbetydende med, at der herskede almindelig skolegang. Det fremgår af den tidligere omtalte indberetning, som byfogeden lod udarbejde i 1789, hvor han anfører, at han har iagttaget, at gaden vrimler af børn, der ikke går i skole. Han føjer til, at nogle »lader dem gå til andre«, og han må hentyde til andre skoler end den danske. Skoler i moderne forstand har der ikke været tale om, men personer, der for en beskeden betaling har lært børn at læse og skrive. Af en indberetning fra 1784 fremgår det således, at der ikke »tåles« andre skoler i Bogense end den danske skole.

At det har været så som så med skolegang i Bogense i slutningen af 1700-tallet synes ikke at skyldes lærerens kvalifikationer, idet byfogeden giver ham et godt skudsmål: »Han er en sadt Mand af Alder, vel studeret, regner og skriver godt, tracteerer adskillige musicalske Instrumenter, kort sagt efter mine ringe Tanker beqvæm«.

Det var den, som varetog det kirkelige embede som organist og klokker, der tillige var lærer. Den, der havde embedet i 1784, var *Johan Christian Silber*, og han er i folketællingslisterne 1787 og 1801 anført som organist, klokker og dansk skoleholder. Han havde sin bolig nær kirken, og skolen havde til huse i samme ejendom. I 1780'erne synes han at have haft en hjælper, idet der på folketællingslisten er anført en »Rasmus Bager, der læser for Børn i Skolen«. Det må have været en midlertidig ordning, idet der ikke er anført andre lærere end Silber på folketællingslisten i 1801. Her figurerer der til gengæld en ugift kvinde på 38 og en enke på 67 år, der informerer henholdsvis syge og mindre børn. Der har uden tvivl været tale om pigeskoler, der ikke har haft noget med byens egentlige skole at gøre.

Ifølge den nævnte indberetning blev læreren beskikket af biskoppen, og sognepræsten og byfogeden førte tilsyn med skolen.

Almindelig undervisningspligt indførtes i 1814, og det synes at have medført væsentlige ændringer i byens skolevæsen. Året før var der i Bogense oprettet et embede som *kateket*, hvis opgave det var at undervise børnene og bistå sognepræsten ved de kirkelige handlinger. Han fungerede således både som lærer og hjælpepræst, og sidstnævnte krævede som tidligere nævnt ordination. Det var da også teologiske kandidater, der ansattes som kateketer, og der krævedes, at de havde aflagt prøve i undervisningsfærdighed, en såkaldt kateketisk prøve. En sådan stilling synes at have været en forløber for et embede som sognepræst, idet størsteparten af Bogenses kateketer kun havde embedet i få år, før de søgte ren gejstlig virksomhed. I løbet af de 65 år, ordningen fungerede, ansattes der således 10 kateketer i Bogense.

Den første i rækken var *Lars Frederik From* (1782-1830), der var dimitteret fra Odense Latinskole år 1800 og efter teologisk embedseksamen nogle år havde været huslærer på Kørup. Efter 7 år som kateket i Bogense søgte han embede i Jylland, og han døde 1830 som præst i Norup.

Kateketerne, der fulgte, er anført sammen med byens præster si. 210f.

Antallet af skolepligtige børn var imidlertid så stort, at kateketen ikke kunne overkomme undervisningen alene, og samtidig med embedet som kateket oprettedes der et embede som andenlærer. Senere kom der et embede som tredjelærer til, og disse embeder var som kateketens forbundet med kirketjeneste som organist, kantor og klokker.

Ifølge folketællingslisten 1834 havde skolen følgende 3 lærere: *Even Christopher Meldal*, der var førstelærer (kateket), *Peter Ludvig Abildgaard*, der var andenlærer, og *Søren Chr. Lindballe*, der var tredjelærer. 1845 var embedet som kateket overtaget af *Peder Pedersen*, og Abildgaard og Lindballe var fortsat lærere ved skolen. Yderligere var som lærer ansat sidstnævntes søn, *Otto Christopher Lindballe*, og det stemmer overens med, at der i 1839 var oprettet et hjælpepræsterembede.

Og det må have været tiltrængt med et sådant embede. Ifølge samme folketælling var der i Bogense 233 børn i alderen 7-14 år, og selv om der var nogle familier, der havde huslærer eller lærerinde, var det begrænset, hvor mange børn der undervistes hjemme. Der var da heller ikke plads til de mange børn i kateketens bolig, og der indsamledes ifølge Literis Mando 1812 blandt borgere i Bogense et beløb på 3.184 rdl., for hvilket der i Sct. Annagade erhvervedes en ejendom, der indrettedes til formålet. De, der gik i spidsen for at fremme skolevæsenets sag, var byens førende købmænd, og det var efter datidens forhold et betydeligt beløb, der indsamledes, idet det svarede til ca. det dobbelte af byens årlige budget.

Poul Christensen anfører i sin fremstilling, at skolens elever i 1830'erne var delt i 3 klasser, og at skolen havde 3 lærere. Kateketen havde en årsløn på 300

Borgerskolen på Torvet, opført 1853. Udover 4 klasseværelser i stueetagen rummede bygningen på 1. sal boliger til skolens lærere. Skolen havde på daværende tidspunkt ca. 200 elever og 4 lærere. Efter opførelse af ny skole på Gyldensteensvej i 1908 overtoges bygningen på Torvet af den private realskole.

rdl., hvortil kom fribolig med have, 4 favne brænde og andel i højtidsoffer af menigheden. Anden- og tredjelæreren havde en årsløn på 250 rdl., 2 favne brænde og 8 læs tørv, hvortil der kom et tillæg på 20 rdl. som henholdsvis kantor og gymnastiklærer.

Skolen havde faste, omend ikke særlig store indtægter, der udgjordes af renter af et beløb på ca. 3.000 rdl., som var fremkommet ved salg af jorder, der havde været tillagt lærerembederne. Det var dog ikke nok til at klare udgifterne til skolevæsenet, og der blev følgelig pålignet skoleskat. I 1850'erne androg skoleskatten ca. en tredjedel af den samlede skat, og det var sammenlignet med de øvrige fynske købstæder et forholdsvis stort beløb.

En væsentlig grund hertil var den nye skolebygning, der var blevet opført på Torvet i 1853. Byens skoleforhold var blevet behandlet på et møde i borgerrepræsentationen den 5. januar 1852, og der var enighed om, at der på dette område var problemer, der trængte sig mere og mere på. Skolebygningen var brøstfældig og »svarede ikke til Nutidens billigste Fordringer«. Lokalerne blev

betegnet som uhyggelige, og forholdene var så trange, at der yderligere blev undervist i et lokale ude i byen. Man så ingen anden udvej end at opføre nye skolebygninger, og de skulle have et sådant omfang, at de også rummede boliger til skolens lærere. Skolen skulle opføres, hvor de daværende skolebygninger lå.

Taget i betragtning, at der ikke skulle købes grund, og at embedsboligerne i Sct. Annagade kunne afhændes, var man af den opfattelse, at kommunens udgifter ikke ville blive øget væsentligt. »Med et saadant Resultat for Øie kan Repræsentanterne ikke tage i Betænkning af alle Kræfter at medvirke til den foreslaaede Plans Udførelse«, slutter referatet af det pågældende møde.

Den nye skole rummede 4 klasseværelser i stueetagen og lærerboliger på 1. sal. Den nye bygning tog sig imponerende ud, og skoleforholdene var blevet forbedret væsentligt. Drengene og piger holdtes adskilte: Drengene undervistes i den del af bygningen, der lå nærmest kirken, pigerne i den modsatte ende. Adskillelsen gjaldt også legepladsen, der havde en afdeling for drenge og en for piger.

Selv om udgifterne kun beløb sig til ca. 5.000 rdl., måtte man erkende, at den gæld, man havde måttet stifte, blev »høit trykkende« for kommunen. Man var af den opfattelse, at man ikke kunne efterkomme kravene i lov om »Borger- og Almueskolevæsenet« af 1856, der omfattede betydelige lønforhøjelser for lærere. Ifølge budgettet var der på det pågældende tidspunkt afsat 1.550 rdl. til skolens 5 lærere, men ifølge loven skulle de aflønnes med 2.850 rdl. Udskrivning af yderligere skat ville ifølge borgerrepræsentationen medføre »betydeligt Indgreb i Indvaanernes Velvære«, og den anmodede »indtrængende det høie Ministerium underdanig« om at måtte reducere lærerlønningerne med 600 rdl. det pågældende år. Ministeriet fandt dette betænkeligt, og man enedes om at bevilge skolen et større beløb end hidtil for de børn, der havde heldagsundervisning, hvorved der åbnedes mulighed for at aflønne lærerne efter lovens bestemmelser. Året efter overvejede man at spare penge ved at nedlægge det ene af de 5 lærerembeder, men man kom til det resultat, at det ville være et tilbageskridt. Lærerne bidrog selv til løsning af de økonomiske problemer ved at påtage sig flere timer, end de var forpligtet til.

Skolen var en almueskole med ca. 200 elever, og man overvejede i begyndelsen af 1860'erne, om den skulle udvides til også at omfatte såkaldt realundervisning. Det ville afgjort være et fremskridt, men det var atter de økonomiske konsekvenser, der bevirkede, at en del af borgerrepræsentanterne var tilbageholdende. Efter at der var ydet frivillige bidrag, vedtoges det 1862 at oprette realklasser, og de fik til huse i Burchardts gård i Østergade, senere i et nedlagt brændevinsbrænderi i Sct. Annagade. Deltagelse i realundervisning, der udover de gængse fag omfattede fagene engelsk, tysk, matematik, fysik og naturhisto-

Elevbilleder fra Bogense Børgerskole fra slutningen af 1800-tallet. Yderst til venstre ses på begge billeder Peter Chr. Riis, der var skolens overlærer 1874-1906. Indtil begyndelsen af århundredet havde skolen 4 lærerkræfter.

Eleverne i Bogense private realskole 1904-05. Skolens lærere sidder på første række: nr. 5 fra venstre gymnastiklærer Petersen, nr. 8 fra venstre overlærer P. B. Skjerk, nr. 13 fra venstre lærer J. C. Povel-sen. På samme række sidder yderligere en lærer og flere lærerinder.

rie, var frivillig, og den blev til at begynde med tilbudt drengene, hvoraf en tredjedel af dem, der havde den fornødne alder, tilmeldte sig.

Udgifterne til skolevæsenet var tyngende for byens borgere, og der indkaldtes i 1867 til et borgermøde, hvor man drøftede nedlæggelse af realklasserne. Halvdelen af de fremmødte indgav skriftligt andragende om nedlæggelse, men byrådet vedtog at fortsætte som hidtil. Dog imødekom man et ønske om at nedsætte skolepengene for undervisning i realklasserne fra 18 til 10 rdl. om året.

Skolen omfattede ialt 9 klasser: 4 klasser i almueskolen, hvor der blev givet halvdagsundervisning, 2 pigeklasser i borgerskolen med heldagsundervisning med undervisning den halve dag i almindelige skolekundskaber og undervisning i håndarbejde resten af dagen, samt 3 klasser i realskolen med heldagsundervisning. Undervisningen besørgedes af 6 lærere samt en lærerinde, der var antaget til »at lede Haandgerningskolen«.

1873 søgte kateket Enkebølle embede som sognepræst på Sjælland, og der nedsattes en komité med henblik på udarbejdelse af en ny struktur for byens skolevæsen. Man enedes om at nedlægge de to særskilte pigeklasser og at ind-

Præliminærholdet fra Bogense private Realskole 1903. Øverste række fra venstre Chr. Lassen, Margrethe Hendriksen, Ellen Lassen og Johs. Christiansen, forrest fra venstre Johanne Blangsted og Johanne Madsen.

rette ialt 7 klasser, hvoraf der blev givet realundervisning i de to øverste, hvilket skulle indebære, at der kunne spares en lærerkraft. Samtidig udnævntes en af skolens lærere til overlærer.

Den nye ordning trådte i kraft 1. januar 1875, og man var godt tilfreds med resultatet, hvilket bl.a. kom til udtryk i Bogense Avis: »Man maa vist nok indrømme, at Bogense Kommune ikke har knebet paa Skillingen for at ordne sit Skolevæsen paa en tidssvarende Maade. Selv den Fattigste blandt vore Medborgere kan ved Kommunens Foranstaltninger faae sit Barn godt oplært«. Nok ville det komme til at knibe for småkårsfolk at undvære børnenes hjælp derhjemme, når de rykkede op i klasser med heldagsundervisning, men – slutter redaktøren – »en god Villie drager et tungt Læs, og man veed jo, at den bedste Arv, Forældre kunne give deres Børn, er en god Oplysning«.

Der var endnu kun påbudt halvdagsundervisning, men Bogense tilbød heldagsundervisning i de øverste klasser, hvilket kun var tilfældet ved få skoler. Realundervisningen ville man imidlertid gerne have udvidet, så at den kunne

Den sidste realklasse i Bogense private Realskole 1915. Øverste række fra venstre: Torrild Andersen, Johannes Andersen, Ejner Larsen, Carl Chr. Jessen, Anders Buse, Jens Holm og Chr. Krogh Clausen. Mellemste række fra venstre: Else Barfoed, Jenny Larsen, Emmy Larsen (forfatter til bogen »Fra det gamle Bogense«), Karen Trautner og Ellen Nielsen. Forreste række fra venstre: Hertha Bech, Jenny Brandt og Sigrid Trautner.

afsluttes med eksamen, og det førte i 1885 til oprettelse af *Bogense private Realskole*. Det var et udvalg., bestående af provst Fog, købmand O. Kaalund, købmand A. Detleffsen og redaktør Pagh, der havde taget initiativet og fremsat forslag om oprettelse af en særskilt realskole. Byrådet var positivt indstillet, og det statstilskud, der blev ydet til realundervisning, blev i de følgende år delt mellem Borgerskolen og den private realskole.

Bogense private Realskole startede med én klasse, der undervistes i konfirmandstuen, men efterhånden som der kom flere klasser til, blev forholdene her for trange, og der lejedes to lokaler i J. A. Møllers gård i Forstaden. Da skolen 1887 var udbygget, havde den 3 klasser med ialt 27 elever, og de undervistes af 3 lærere. Der indstilledes første gang til Almindelig Forberedelseksamen 1888, og prøverne blev aflagt ved Københavns Universitet, eftersom skolen ikke havde eksamensret. Det fik den i 1896, og herefter blev eksamen aflagt hjemme

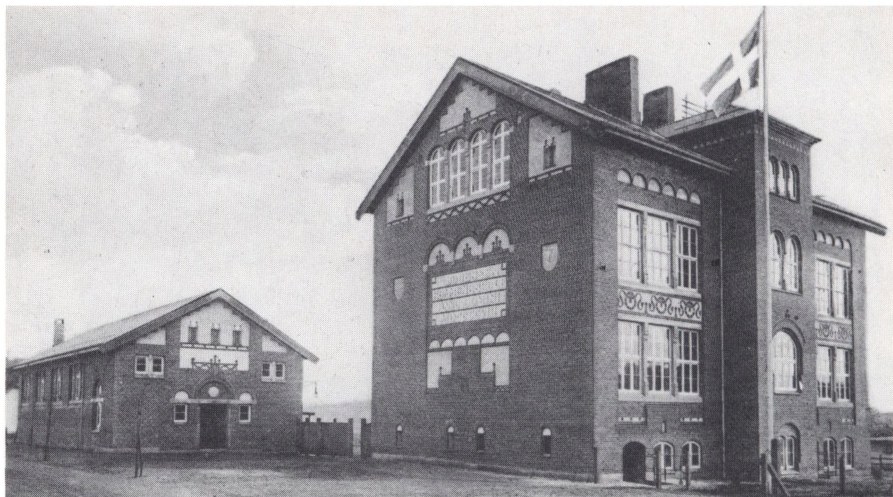
Bogense Borgerskole på udflugt til Fredericia den 6. juli 1907.

i Bogense. Indtil 1907 afsluttedes skolegangen med Almindelig Forberedelseseksamen, derefter med realeksamen, der var en følge af skoleloven af 1903. Der var dog forholdsvis få dimittender; først i 1915 nåede antallet over 10.

Årene efter århundredskiftet var de bedste for den private realskole. Den havde nær 100 elever, og der var 5 fastansatte lærere og et par timelærere. 1902 flyttede skolen til en bygning ved siden af rådhuset og sygehuset i Sct. Annagade, der tidligere havde været benyttet af Fattigvæsenet, og her havde skolen til huse indtil 1908.

Oprettelse af en privat realskole havde til følge, at Borgerskolen nedlagde sine realklasser. Det medførte til gengæld, at der kunne indføres heldagsundervisning i endnu flere klasser, og det afstedkom en ny skoleplan, der trådte i kraft den 1. januar 1893. Skolen omfattede herefter 6 almueklasser med gratis undervisning. I den private realskole betaltes der fortsat skolepenge, fra 4 til 12 kr. pr. måned afhængig af klassetrin.

Omkring århundredskiftet blev der flere gange fremsat forslag om oprettelse af en skole på Bogense mark, men det vandt ikke tilslutning i skolekommission og byråd. Det drejede sig om ca. 35 skolepligtige børn i Kræmmerkrog, Alminden, Storkenhøj og Føgense, hvoraf en halv snes gik i Abildrod skole i Skovby

Bogense skole, fotograferet kort tid efter at den var taget i brug i oktober 1908. Skolen havde da ca. 250 elever.

sogn, resten i Bogense. Begrundelsen for oprettelse af en skole i landdistriktet var selvfølgelig den lange skolevej. Ønsket blev fremsat med jævnlige mellemrum, men hver gang med samme resultat.

Byens skoleforhold blev påny taget op til revision i 1906. Der var 225 elever i Borgerskolen, fordelt på 6 klasser, i gennemsnit 37 i hver klasse, hvilket var lidt over det lovlige antal. Skolebygningerne var i flere henseender mangelfulde, og man fandt det ikke hensigtsmæssigt at udvide skolen på Torvet.

Et forslag om at opføre en ny skole på Gyldensteensvej blev vedtaget, og man overlod det til arkitekt Alfred Petersen, Odense, at udarbejde tegninger. Skolen skulle bestå af 7 klasser mod tidligere 6, og man gik ind for oprettelse af parallelklasser, så snart elevtallet på de enkelte årgange havde en vis størrelse. På grund af det øgede antal klasser skulle der yderligere ansættes to lærerkræfter. Et forslag om at slå byens to skoler sammen blev til gengæld ikke vedtaget.

Grundstensnedlæggelse fandt sted den 29. september 1907, og bygningen stod færdig godt et år senere. Undervisningen i de nye omgivelser kunne påbegyndes den 21. oktober 1908. Stueetagen rummede 3 klasseværelser, lærerværelse og kontor for overlæreren, 1. sal 4 klasseværelser og tagetagen faglokaler til fysik, naturhistorie og håndarbejde. I kælderen var der indrettet badeanstalt og bolig til pedellen. Yderligere var der opført særskilt gymnastiksal. De samlede udgifter beløb sig til 75.000 kr. – Den tidligere skolebygning på Torvet overtoges af den private realskole. Samtidig nedlagdes et par mindre privatskoler.

Skolehaverne på købmand H. P. Hansens grund stikkes af i 1920.

Antallet af elever voksede støt, – fra 275 i 1909 til 380 i 1915 og 460 i 1920, og der oprettedes efterhånden parallelklasser på samtlige klassetrin. Allerede 1911 måtte man konstatere, at den nye skole var for lille, og der opførtes en pavillon med 4 klasseværelser, der kunne tages i brug i januar 1912. At udgifterne til skolevæsenet følte tyngende i disse år siger sig selv.

Nedlæggelse af den private realskole diskuteredes med jævne mellemrum. Det største antal elever, skolen på noget tidspunkt havde, var i 1905, hvor der gik 96 elever i skolen. Der skiftedes hyppigt lærere, og det skyldtes, at lærerne ved denne skole var dårligere lønnet end lærerne i kommuneskolen. I 1905 ansattes der en ny lærerinde ved skolen, men hun rejste efter en måneds forløb på grund af de dårlige lønforhold. Der blev budt hende 580 kr. i løn om året; hun skulle give 10 kr. om måneden for et værelse og 8½ kr. om ugen for kost, og når der var betalt for kost og logi, havde hun på årsbasis en rest på 18 kr.! – En oversigt fra 1886 viser, at lærerne ved Borgereskolen havde en årsløn på 1.450 – 2.330 kr., mens en lærerinde fik 828 kr., hvortil der for alle kom tjenestebolig. Den, der oppebar den største løn, var tredjelæreren, der yderligere var organist, klokker og graver, og for kirketjeneste lønnedes han med 158 kr. Fjerdelæreren var yderligere kantor, og herfor lønnedes han med 50 kr. om året.

Lærerinde frk. Ellen Lindhardt, fotograferet sammen med en af skolens klasser omkring 1915.

Der var interesse for at gøre den private realskole kommunal, men det ville betyde øgede udgifter for skolevæsenet, og det tålte budgettet ikke. I 1915 sagde bestyrelsen og et par lærere op, og der måtte findes en rimelig løsning, idet man ikke ønskede at komme i den situation, at børn fra Bogense og omegn skulle sendes til andre byer for at tage realeksamen. Det medførte en ny plan for Bogense skolevæsen, efter hvilken skolen indrettedes med en grundskole, en 4-årig mellemskole og en realklasse, og ordningen trådte i kraft ved begyndelsen af skoleåret 1915-16. Personalet ville herefter udover overlæreren komme til at bestå af 9 lærere og 4 lærerinder, der var fastansat, samt yderligere en timelærer og en timelærerinde. Mellemskoleklasserne og realklassen forblev i den gamle skole på Torvet, men det væsentlige var, at de nu var henlagt under det kommunale skolevæsen. Ved sammenslutningen havde Borgerskolen 389 elever, den private realskole 76. Hermed havde Bogense – som i latinskolens tid – atter kun én skole, og alle børn undervistes under samme vilkår. I 1918 nedlagdes skolen på Torvet, og klasserne flyttedes til den nye skole. Hermed var der skabt behov for yderligere en udvidelse, men den måtte tages af bordet, idet byens økonomi ikke tålte yderligere belastning. I 1935 var udvidelsen tvingende nødvendig, og den tidligere nævnte pavillon forsynedes med en etage, hvorved der skabtes mulighed for etablering af 7 nye klasseværelser.

Som nævnt fandtes der flere mindre privatskoler i Bogense. I 1890 var der således foruden den private realskole 2 pigeinstitutter og 2 forberedelsesskoler,

2 B i Bogense skole 1933-34. I baggrunden lærer Georg Rasmussen, der var ansat ved Bogense skole 1909-52.

og de havde tilsammen 90 elever. I 1903 erhvervede enkefru Augusta Nielsen et hus i Sct. Annagade, hvor hun indrettede en privatskole for børn i alderen 6-9 år. I årene op mod 1. verdenskrig havde hun 10-20 elever.

I årene efter 1920 var der fortsat et mindre fald i antallet af elever, og det fortsatte i 1930'erne. I 1920 var der ialt ca. 550 skolepligtige børn i Bogense; ved periodens slutning i 1938 havde Borgerskolen ca. 430 elever. Til sammenligning kan anføres, at der i Bogense 100 år før var 126 skolesøgende børn, hvoraf de 100 gik i Borgerskolen.

Som nævnt aflagdes der første gang realeksamen i 1908. Det var dog de færreste elever, der nåede så vidt. I perioden 1908-38 dimitteredes der således i gennemsnit kun 9 realister om året. Kun i 1915, 1920 og 1923 nåede man op på et antal af 15 realister.

Tidligere holdtes der i de forskellige klasser halvårseksamen i oktober og april, og forældre, værgere og andre interesserede inviteredes til at overvære prøverne. Gymnastikopvisningen fremførtes for et større publikum, idet den afholdtes på Torvet.

Lærerpersonalet ved Bogense skole 1914. Øverste række fra venstre: P. B. Skjerk, Georg Rasmussen, Madsen, Th. Thomsen, Amandus Jensen, A. V. Holm (organist). Forreste række fra venstre: Johs. Andersen, Hilda Andersen, overlærer Poul Christensen, Clara Jørgensen og J. C. Povelsen (kantor).

Også antallet af lærerkræfter øgedes med årene. I sidste halvdel af 1800-tallet var der som nævnt 4 lærerembeder, og derudover var der i visse perioder ansat en hjælpelærer. Eksempelvis omkring år 1900 bestod skolens lærerpersone af overlærer P. C. Riis, andenlærer C. A. Møller, der tillige var kantor, tredjelærer F. Th. M. Aagaard, der tillige var organist, og fjerdelærer J. C. Povelsen, der senere avancerede og overtog kantorembetet.

I 1907 bestod personalet af 4 lærere, 2 lærerinder, 1 håndgerningslærerinde og 1 gymnastiklærer. Sidstnævnte var P. Petersen, der efter sin afgang ved militæret var blevet ansat som arrestforvarer i Bogense, og han underviste tillige i gymnastik ved begge skoler, ligesom han gav byens ungdom danseundervisning. Som gymnastiklærer fratrådte han i 1909. Den gamle veteran fra 1864 boede endnu en lang årrække i Bogense, og han var kendt og skattet i vide kredse.

I 1920'erne havde skolen ret konstant 16 lærerkræfter: foruden overlæreren 9 lærere, 4 lærerinder, 1 timelærer og 1 timelærerinde. – Det samme antal lærerkræfter havde skolen i 1938.

Størsteparten af lærerne var seminarister. Dog foretrak man i visse perioder studenter, d.v.s. cand.phil.er. Da der var opslået et ledigt embede i 1863, var der 8 ansøgere: 5 seminarister, 1 student, 1 løjtnant og 1 sproglærer. P. C. Riis

Lærerpersonalet ved Bogense skole i begyndelsen af 1940'erne. Øverste række fra venstre: P. J. Rørth, Ole Beck-Nielsen, Carl Pihlkjær, T. Stenbjerg Jensen, Johs. Andersen, Amandus Jensen, Helene Andersen, M. Talleruphus, Georg Rasmussen og Anthon Rendby. Forreste række fra venstre: Vikar, Ellen Lindhardt, Sigv. Rasmussen, Kirsten Thomsen, Hilda Andersen og overlærer Helge Knudsen. 8 af lærerne blev ansat ved skolen i perioden 1908-16.

fik embedet, idet han var student, og han indstilledes af borgerrepræsentationen, da han »vistnok langt overgik enhver af de øvrige Supplikanter«. Som nr. 2 indstilledes løjtnanten, og det siger nok noget om synet på seminarister på daværende tidspunkt. Senere på året var der opslået yderligere et embede. Der var igen 8 ansøgere: 7 seminarister og 1 student, og det var ham, der fik embedet.

Borgerskolen havde indtil 1873 været ledet af en kateket, jvf. si. 72. Siden fik lederen titel af overlærer, og følgende stod 1874-1947 i spidsen for byens skolevæsen:

1874-1906 Peter Chr. Riis
 1907-1912 A. Abitz
 1913-1934 Poul Christensen
 1934-1947 Helge Knudsen

Overlærer Peter Chr. Riis (1834-1916) og hustru Emma Olivia Riis, f. Borum, fotograferet i haven til Borgerskolen.

Peter Chr. Riis (1834-1916) var cand.phil., og han ansattes som lærer ved Borgerskolen i 1863. 1874 udnævntes han til overlærer, og han ledede skolen, indtil han søgte sin afsked den 1. januar 1906. – I det følgende år var kantor *C. M. Møller* (1843-1927) konstitueret som overlærer. Han var født i Over Mølle ved Bogense, og han ansattes som hjælpelærer i 1864. Han avancerede til fjerdelærer og andenlærer og kantor. 1914 fejrede han 50-års jubilæum som lærer ved Bogense skolevæsen, og han trak sig tilbage året efter. – *A. Abitz* (1873-1918) var cand. phil., og han var ansat ved Mulernes Legatskole i Odense, da han udnævntes til overlærer i Bogense. Efter 5 år i dette embede udnævntes den dygtige skolemand til overlærer i Roskilde, og her døde han i 1918, kun 45 år gammel. – *Poul Christensen* (1871-1950) var dimitteret fra Odense Seminarium i 1894, og han havde været ansat som lærer i Fåborg, Holstebro og Skelskør, da han den 1. januar 1913 udnævntes til overlærer i Bogense. På grund af svigtende

Der undervises i håndarbejde og fysik på Bogense skole. Læreren er Amandus Jensen, ansat ved Bogense skole fra 1914.

To af skolens lærere, der tillige havde embedet som organist: til venstre C. F. Larsen (indtil 1893) og F. Th. M. Aagaard (1893-1908). Begge var tillige dirigenter for Bogense Sangforening.

helbred søgte han sin afsked i 1934, 63 år gammel, hvorefter han flyttede til Thurø. Som nævnt i anden forbindelse opfordredes han i 1918 – selv om han ikke var medlem af byrådet – til at overtage hvervet som borgmester, men det ønskede han ikke. Han var stærkt interesseret i sin bys historie, og op til byjubilatet udarbejdede han en fremstilling af byens historie, som imidlertid ikke kom på tryk. Han afløstes af *Helge Knudsen* (1895-1975), der var cand.theol. Da han 1934 udnævntes til overlærer i Bogense, havde han en årrække været lærer ved kommuneskolen i Rudkøbing. Efter at have ledet skolen i Bogense i 13 år, udnævntes han til skoleinspektør ved Engelsborgskolen i Lyngby, og dette embede bestred han indtil 1962.

I de 30 år, Bogense private Realskole eksisterede, havde den 3 bestyrere:

1885-1900 Hans Kildal Olsen
1900-1910 P. B. Skjerk
1910-1915 A. Nielsen-Lyngby

Lærer C. A. Møller (t.v.) og lærer J. C. Povelsen (t.h.), der bestred embedet som kantor (kirkesanger) ved Bogense kirke fra 1875 og til ca. 1940. Begge var medlemmer af byrådet, lærer Møller 1883-94 og 1897-1903, lærer Povelsen 1913-21.

Hans Kildal Olsen (1851-1900), der var født i Norge, havde i årene, før han udnævntes til bestyrer for den nyoprettede realskole i Bogense, været overlærer ved realskolen i Fåborg. Han døde kun 49 år gammel, samme dag som han skulle have holdt bryllup. Han afløstes af seminarist *P. B. Skjerk* (f. 1874), der da havde været lærer ved skolen i 5 år. Som de fleste af skolens lærere forlod han den efter nogle års forløb til fordel for kommuneskolen, der lønnede lærerne bedre end privatskolen. 1910-18 var han lærer ved Borgerskolen, hvorefter han søgte og fik embedet som overlærer i Hjørring. – 1910 udnævntes seminarist *A. Nielsen-Lyngby* til ny forstander. Han havde været ansat ved en privat realskole i Randers, men kom nu til en skole, hvis nedlæggelse drøftedes med jævne mellemrum, og det blev en realitet 5 år efter, at han havde overtaget ledelsen.

En række af de nævnte lærere fik deres livsgerning i Bogense, og flere fejrede både 40 års og 50 års jubilæum som lærere ved Bogense skolevæsen. Flere gjorde sig gældende i det politiske liv. Medlemmer af byrådet var således C. A. Møller (1883-94, 1897-1903), P. B. Skjerk (1906-09), J. C. Povelsen (1913-21), Anthon Rendby (1929-33) og Johs. Andersen (1929-43).

Indtil langt op i tiden var lærergerningen som nævnt forbundet med en eller anden form for kirkebetjening: Embedet som *kantor* (kirkesanger) havde C. A. Møller fra 1875 til 1915, hvor han afløstes af J. C. Povelsen, der bestred det, så længe han var lærer ved skolen. Da han tog sin afsked i 1937, fortsatte han som kantor, og det var først på dette sene tidspunkt, embedet som lærer og kantor skiltes. Kantoren fungerede tillige som klokker og graver og havde som lærer en egentlig reduktion på 4 timer. – Embedet som *organist* havde indtil 1893 Søren Chr. Lindballe og C. F. Larsen. I forbindelse med, at sidstnævnte trak sig tilbage, ansøgte man ministeriet om tilladelse til at skille organistembedet fra et lærerembede, men ministeriet fastholdt den hidtidige ordning, og som tredje lærer og organist ansattes F. Th. M. Aagaard. Han søgte sin afsked i 1908 og afløstes af Aage Holm, der var organist indtil 1939. Siden har følgende haft embedet som organist ved Bogense kirke: Walther Børner (1940-45), Harald Wellingh (1945-50) og Kjeld Boesen (1950-).

Embedet som overlærer i Bogense synes at have været eftertragtet. Da embedet skulle besættes i 1913, var der således 43 ansøgere. Lærerne havde en undervisningspligt på 36 timer, men overlæreren kunne i begyndelsen af århundredet nøjes med 30 ugentlige undervisningstimer.

I dag har Bogense skole ca. 550 elever og 50 lærerkræfter. Der er således ikke sket den samme udvikling i de sidste 50 år som først i århundredet, hvor den store nye skole byggedes og hurtigt viste sig at være for lille. Det var dengang, der var noget, der hed skolebespisning. Mindrebemidledes børn bespistes om vinteren med et måltid varm mad, og med forhåbentlig godt resultat vejedes de, før bespisningen begyndte og når den ophørte. Ordningen fungerede endnu i 1950'erne.

Presse

Første nummer af *Bogense Avis* – med undertitlen »Skovbye Herreds Tidende« – udkom den 1. juni 1859, og redaktionen appellerede med følgende ord til læserne: »Idet vi hermed for første Gang sende »Bogense Avis« ud i Verden, at den kan prøve sin Lykke og sine Kræfter efter fattig Evne, have vi først og fremmest at bringe vor Tak til de Mænd i Byen og Omegnen, som i Ord og Gjerning have lagt deres Interesse for vort Forehavende for Dagen. Hvorvidt vor Virksomhed vil bære de Frugter, som man venter af den, og opfylde de – sikkert ikke store – Fordringer, man stiller til vort lille Blad, vil væsentlig beroe paa, at denne Velvillie bevarer sig usvækket, og at Bladet finder Understøttelse i sin Læserkreds, ikke blot ved Avertissementer, men ogsaa ved Meddelelser og andre Bidrag af local Interesse«.

Blader vi videre i det første nummer for at se, hvad det er for meddelelser og avertissementer, der måtte have interesse, erfarer vi, at badehuset er åbnet, at farver Nielsen har et smukt udvalg af handsker på lager, at Vilhelmine Ditlefsen anbefaler sig med et rigt udvalg af moderne hatte og hårpynt, at skrædder A. Larsen søger en skikkelig og velopdragen dreng, der straks kan tages i skrædderlære, at en anonym ønsker en lille stige billigt til købs, samt at et lommeur og et kulørt silketørklæde er tabt og kan afhentes mod dusør.

Så beskeden var begyndelsen på den lille avis, der udkom i foliostørrelse 3 gange om ugen og kostede 1 rdl. i abonnement pr. kvartal. Reaktionen må have været positiv, for der var kun gået en uge, før det meddeltes, at »en Dreng af honette Forældre og med gode Skolekundskaber« kunne tages i lære hos bladets trykker.

Avisen havde i sine første år en række redaktører, og som helhed gik det småt. Det var typograf *C. Ditlefsen*, der tog initiativet, og han redigerede bladet i 2 år. 1863 overlod han det til typograf *A. Grün*, Haderslev, men han blev i krigsåret, der fulgte, indkaldt til militærtjeneste, og da han var på tysk side, vendte han ikke tilbage. Redaktionen overtoges af cand.phil. *J. Petersen*, der var lærer ved byens borgerskole, og han overlod den endnu samme år til typograferne *J. Bolvinkel* og *P. Hansen*. Året efter overtoges avisen af typograf *Chr. Pagh*, Fredericia.

1859-65 havde avisen skiftet redaktør 5 gange, og det var først, da Pagh kom til, at den fik fast grund under fødderne. Da han overtog redaktionen, havde avisen kun 79 abonnenter, men han fik hurtigt øget interessen for at holde avis.

Bogense Avis

eller

Skovbye Herreds=Lidende

for Politik, Handel, Agerbrug, Skibsfart og Avertisementer.

Dette Blad udgaar 3 Gange ugentlig, og koster for Bogense By og Omegn 1 Rdlr. Kvartalet.

N° 1.

Onsdagen den 1. Juni.

1859.

Badhuset ved Bogense.

Badhuset herved byen er nu udlagt paa Strømmen, og til daglig Afbenyttelse saaledes, for Damer: hver Søndag, Mandag, Onsdag og Fredag Formiddag, samt Tirsdag, Torsdag og Lørdag Eftermiddag, og den øvrige Tid for Herrer.

Billetter faaes hos Kjøbmand M. J. Rosenbergs og i Havnecontoret.

Bogense, den 1. Juni 1859.

Bestyrelsen for Badhuset.

Statistisk Notice. Naar Folkemængden i Bogense tiltager i samme Forhold som i Quinquenniet 1850—55, som er 2 $\frac{1}{3}$ pCt. aarligt, vil der ved Folketællingen næste Aar findes et Antal af 1,948, Anno 1880: 3,290 og Anno 1900: 5,558 Indvaanere, hvilket sidste Antal omtrent er lig Etendborgs nuværende Folketal.

Bogense, den 4. Juni.

— Ved det her i Onsdags afholdte Møde til Ud nævnelse af Valgmænd fandt det afgjørende Stemmeantal paa d'Her. Kjøbmand H. Barfoed, E. Hansen og D. J. Wagner.

— Orgelet i vor Byes Kirke er omtrent 150 Aar gammelt. Nisseligheden af at erholde et nyt træder desho stærkere frem nu, da Organistembedet er saa heldigt besat.

— Ugteviede idag i Apsrup Kirke: Brandeviinsbrønder Anders Frederiksen (afdøde Gæstgiver Andersens sidste Søn) af Bogense og Enken Kirstine Jørgensen af Baaring.

Handsker.

Et smukt Udvalg af Handsker fra Larsens bekyndte gode Fabricata i Kjøbenhavn, samt Anderss Handsker anbefales af

Conrad Nielsen,

i Karer Søskelvoldes Gaard.

Modehandel i Bogense.

Undertegnede anbefaler sig med et rigt Udvalg af de moderneste Hatte, Kapper, og Haarpynt. Tillige anbefales smukt Lilgødi og Gravkrandse.

En ung Jomfru kan antages til at lære at sye Modepynt.

Wilhelmine Ditlefsen,
boende i Adelgade.

Færdige Vinduer i flere Størrelser, Glas-taglæse og Lygter faaes bestandig hos

J. B. Thorp
i Bogense.

Stræderlære.

En stoffelig og velpædret Dreng kan strax antages i Stræderlære, naar man snarest muligt melder sig hos

H. Larsen
i Bogense.

Paa Veien fra Skoven her til Byen er i Søndags Aftes tabt et censuret **Silfvetor-flæde**, som bedes afleveret paa Bogtrykkeriet mod en passende Gindelen.

En lille fritstaaende **Stige** ønskes billig tilkjøbt. Avisredaktionen anvier.

Abonnement

paa

Bogense Avis

medtages paa alle kongl. Postcontoirer, samt paa Bogtrykkeriet i Bogense hvor Prisen er 1 Rdlr. Kvartalet.

Redigeret, trykt og udgivet af G. Ditlefsen.

Pagh overtog redaktionen i slutningen af januar 1865, og man mærkede hurtigt, at der var kommet en virksom mand til. Formatet blev større, og tilmed udkom avisen nu alle søgnedage, i starten ofte med 2 sider, men siden permanent med 4 sider. Antallet af abonnenter i Bogense voksede støt, mens det endnu kneb i landdistriktet, idet avisen ikke blev postomdelt, men skulle afhentes af privatbude en eller to gange om ugen. I år 1900 blev formatet endnu større, og det skabte bl. a. plads for en feuilleton.

Redaktør *Chr. Pagh* (1841-1912) blev på mange områder en god mand for Bogense by. Han interesserede sig stærkt for byens trivsel, og han havde kun været i byen i få år, før han indvalgtes i byrådet af den almindelige vælgerklasse; her havde han sæde uafbrudt de følgende 43 år (jvf. bd. 2, si. 49). 1902 indvalgtes han i landstinget, og 1909 valgtes han til formand for købstadsforeningen. Yderligere gjorde han en stor indsats for Bogense Bank og håndværkerforeningen, hvoraf han senere blev æresmedlem. Allerede i 1888 udnævntes han til kancelliråd, i 1912 til etatsråd. Efter hans død samme år tog håndværkerforeningerne initiativ til at rejse etatsråd Pagh et mindesmærke, og det afsløredes på Kirkebakken den 4. juli 1913, hvor det af formanden for Bogense Haandværkerforening blev overdraget Bogense kommune.

Ved at forene sin interesse for Bogense by med sin stilling som redaktør af byens avis kom Pagh til at spille en stor rolle for byens udvikling. Gang på gang bragte han i sine spalter forslag til fremme af byens udvikling, og som regel bar de frugt. Et enkelt eksempel: I 1868 gjorde han i en artikel opmærksom på, at Bogense ikke havde beplantninger og anlæg i samme omfang som andre byer. Eksempelvis kunne man starte på Torvet, hvor der ofte var sand- og støvskyer til gene for dets beboere. Han foreslog, at der kunne plantes lindetræer på Torvet, og at det blev drøftet på et beboermøde. Forslaget fik en god modtagelse, og man kan takke redaktør Pagh for, at der på Torvet blev skabt den idyl, der præger det den dag i dag.

Som den aktive politiker, Pagh var, ærgrede det ham, at valgdeltagelsen ofte var beskeden, og flere gange gav han sine læsere en opsang og opfordrede dem kraftigt til at gå til valgurnerne. Avisen havde ved sin start nærmest været upolitisk. Redaktør Pagh lagde ikke skjul på, at han var højre-mand, og med sin konservative indstilling havde han ikke meget til overs for socialisterne, når de holdt møder og slog til lyd for deres politiske ideer.

Det første nummer af Bogense Avis udkom onsdag den 1. juni 1859, det næste lørdag den 4. juni s.å. Det var begrænset, hvad der var at bringe af nyheder fra byen den pågældende uge. Hvad redaktøren spæede om byens fremtid kom under ingen omstændigheder til at holde stik, idet byen kun havde godt 200 flere indbyggere ved århundredskiftet, end da avisen begyndte at udkomme i 1859!

Bogense Avis' bygning på hjørnet af Adelgade og Rådhusstræde. Ejendommen overtoges af redaktør Pagh i begyndelsen af 1870'erne; i den første halve snes år havde Bogense Avis haft til huse i en ældre ejendom i Adelgade og i et baghus i Kirkestræde.

Når det gik så godt for avisen i Paghs tid, skyldtes det bl.a., at han havde et par solide medarbejdere. Overlærer P. C. Riis, der var knyttet til Bogense skolevæsen gennem mere end 40 år, bistod ham i det redaktionelle arbejde, og i faktor Th. Willemsen, der blev ansat ved avisens trykkeri i 1887, fik man en solid arbejdskraft gennem 50 år.

Den første halve snes år havde Bogense Avis til huse i et lokale i en ældre ejendom i Adelgade, senere i et baghus i Kirkestræde. I begyndelsen af 1870'erne købte redaktør Pagh en mindre ejendom på hjørnet af Adelgade og Rådhusstræde. Ejendommen blev revet ned, og der opførtes en ny. En udvidelse foretoges i 1880, hvor redaktør Pagh købte en mindre naboejendom, som blev revet ned og erstattet af en ny i stil med avisens egen bygning.

Efter at redaktør Pagh var blevet landstingsmand, havde han ikke så megen tid til det hjemlige, og redaktionen overtoges i 1904 af journalist *Halfdan Kjær*. 1907 solgte han avisen til proprietær J. P. C. Bro, Brenderup, og sagfører Theill,

Bogense, der drev den indtil 1931, hvor redaktør Bro døde. Det første, de gjorde for at modernisere avisen, var at sige farvel til den gotiske skrift, som man hidtil havde betjent sig af. Yderligere foretoges tekniske forbedringer, og bladet udvidedes til 6 spalter i ret stort 4-sides format. Prisen pr. kvartal var fortsat 2 kr., svarende til den rdl., som bladet kostede i starten. Redaktørerne var begge venstremænd, og under deres ledelse blev den et organ for venstre.

Redaktør *J. P. C. Bro* (1865-1931) var uddannet som jurist. Han var ejer af Brogård i Brenderup, og det var hans stærke interesse for politik og journalistik, der bevirkede, at han overtog Bogense Avis i 1907. Et par gange lod han sig opstille for partiet venstre til folketingsvalg, men det lykkedes ham ikke at opnå valg. Ved hans død i 1931 overtog sagfører Theill avisen for egen regning, og han redigerede den sammen med sin hustru, fru Anna Theill. For at gøre et fremstød for avisen lod de den fra starten hver onsdag trykke i et oplag på nær 4.000, så at den kunne omdeles til samtlige husstande i Bogense og nærmeste omegn.

Sagfører *P. Theill* (1863-1941) havde taget juridisk embedseksamen i 1886, og han nedsatte sig som sagfører i Bogense i 1890. Han øvede en stor indsats for byen, og det resulterede i en række tillidshverv inden for erhvervslivet, bl.a. i bank, fiskeriforening og landboforening. Også kulturliv og turisme fik hans støtte, idet han lod sig indvælge i biblioteksudvalg, museumsudvalg, forskønnelsesudvalg, bestyrelse for turistforening m.v. 1903-09 var han medlem af byrådet. Han var ofte blandt initiativtagerne, når der skete noget i Bogense, og i årene før og efter århundredskiftet er det hans navn, der gang på gang dukker op. Det var interesse for byens trivsel, der førte til, at han i 1907 slog sig sammen med proprietær Bro, som han kendte fra studieårene i København, og overtog Bogense Avis. Det var efterhånden begrænset, hvor megen tid han med sine mange gøremål kunne ofre på bladets redaktion, og det var grunden til, at hans hustru indtrådte i redaktionen ved redaktør Bros død i 1931. I 1933 fyldte sagfører Theill 70 år, og kort tid efter overtog hans hustru posten som ansvarshavende redaktør. I 1938 ønskede hun at fratræde, og som ny redaktør tiltrådte den 1. september samme år *Carl Poulsen*, der indtil da havde været journalist ved »Vestkysten«. Samtidig fratrådte faktor Th. Willemsen, bladets trofaste medarbejder gennem 50 år. Sagfører Theill og faktor Willemsen døde i 1941, fru Theill i 1942.

Carl Poulsen blev avisens sidste redaktør, idet den i 1960 – som så mange andre mindre provinsblade – led avis døden.

I 1934 oprettede bogtrykker *Carl Rasmussen* annoncebladet »Nordvestfyn«, og det udkommer fortsat.

Med årene fik større Odense-aviser som Fyens Stiftstidende, Fyens Tidende, Fyens Venstreblad og Fyens Socialdemokrat lokalredaktioner i Bogense. Der skif-

Til venstre Chr. Pagh, der redigerede Bogense Avis 1865-1904, til højre sagfører P. Theill, der redigerede Bogense Avis sammen med J. P. C. Bro 1907-31 og derefter nogle år sammen med sin hustru, fru Anna Theill. Begge redaktører kom til at betyde meget for Bogense by. Redaktør Pagh var medlem af byrådet i 43 år og en periode tillige medlem af landstinget, mens sagfører Theill var medlem af byrådet i perioden 1903-09 og tillige havde en række tillidshverv inden for bank, biblioteks- og museumsvesen, turistforeningen m. v.

tedes ret ofte redaktører, og det var ret begrænset, hvor stor en rolle de kom til at spille for byens liv og udvikling. Det gjaldt dog ikke *Niels Fledelius*, der 1915 overtog Fyns Socialdemokrats lokalredaktion. Han var stærkt politisk interesseret, og allerede 1917 indvalgte han i byrådet. Her havde han sæde i 31 år, og i perioden 1925-43 var han byens borgmester (jvf. bd. 2, si. 48).

Sin egen avis havde Bogense gennem godt 100 år, og for dem, der interesserer sig for byens udvikling i den pågældende periode, lønner det sig at blade i de forskellige årgange. Så godt som alt, hvad der har rørt sig i den lille by, er kommet på tryk, og når det drejer sig om en by af Bogenses størrelse, er det ikke kun de store begivenheder, redaktøren har ofret tid på. Der har gennem årene i Bogense ikke været holdt mange møder, som byens redaktør ikke har overværet, og så godt som hver eneste forestilling, der er givet af omrejsende teaterselskaber på gæstgivergården, er anmeldt. En avis som Bogense Avis giver et glimrende indblik i hverdagen, sådan som den gennem tiderne har tegnet sig for byens befolkning.

Selv annoncerne er interessant læsning. Der reklameres med alt fra rottepul-

ver til 2 kr. pundet til Albani-øl til 24 kr. tønden; der tilbydes indisk ekstrakt mod tandmerter, elektromotoriske tandhalsbånd for småbørn, der har ondt for tænder, og kur mod den »Drikkesyge, der forstyrrer utallige Familiers Lykke«; opsynsmanden på Fattiggården annoncerer børn, der ønskes sat i pleje, og der anbefales cigarfutteraler til konfirmander; noget så exceptionelt som en »Kornkasterensemaskine« udbydes til salg, og »Betalingen kan rette sig efter en solid Kjøbers Ønske i Afdrag paa flere Aar«; der averteres med luksusvarer som ægte fransk brystsirup såvel som dagligdags fornødenheder som 8-punds rugbrød á 46 øre, og de, der havde smerter, kunne ånde lettet op, når en tandlæge eller en »ligtorneoperatør« lod indrykke en annonce og meddelte, hvornår de holdt konsultation på byens gæstgivergård. Altsammen på få sider i Bogense Avis årgang 1878.

Og så får vi håbe, at jernstøber Riber, der var chef for byens politikorps, havde heldet med sig, da han den 4. februar 1868 ofrede penge på følgende annonce i Bogense Avis: »Det var en rædsom Blæst iaftes, især om Hjørnet ved Vandsgangen; min Hue røi af og fløi væk; for Tilbageleveringen giver jeg en Dusør. Den var graa. Det var næsten en halv Storm. Der var en Gummisnor i den. – Riber.«

Efterhånden kom der andre nyhedsformidlere end den daglige avis. *Radioen* vandt indpas i 1920'erne, og man var godt med på Nordfyn. Ifølge Bogense Avis var der i november 1928 592 radiolyttere i Bogense Politikreds, hvilket måske var en følge af, at der samme år var oprettet en radioklub i byen. I februar 1929 var antallet 1600, ved årets udgang ca. 3.000. For landet som helhed gjaldt det, at hver 12. indbygger da var radiolytter; i Bogense Politikreds var hver 10. indbygger radiolytter, året efter hver 8. indbygger. Og udviklingen fortsatte: I 1932 var man oppe på 4.000, i 1939 på 5.000 radiolyttere i Bogense Politikreds. At de var glade for deres modtagere i krigsårene, der fulgte, er der ingen tvivl om!

Kulturliv

Læseforening

I slutningen af 1700-tallet var der efter engelsk forbillede opstået et rigt klubliv i større byer. I tilknytning hertil dannedes der læseforeninger, og en sådan stiftedes der i Bogense den 18. marts 1834.

Bogense Læseforening holdt i starten til hos traktør Burchardt, senere hos gæstgiver Rudebeck, købmand Levinsohn og købmand Johs. Fahnøe, hvorefter den fik lokale på gæstgivergården.

Det var læge P.C. Larsen og byfoged Baadsgaard, der i mange år styrede foreningen, og de sørgede for, at den ifølge vedtægterne kun havde 30 medlemmer. Til tider var der mange på venteliste, og når der var plads til nye medlemmer, blev der holdt ballotation.

Der udkom endnu ikke aviser i byer som Bogense, og det var begrænset, hvor mange der holdt fremmede aviser. Det rådedes der bod på i læseforeningen, i hvis lokale byens embedsmænd og købmænd mødtes for at læse de sidste nyheder fra den store verden og få en snak om dagens begivenheder på det hjemlige plan.

Indtil 1851 kom der kun post til Bogense 2 gange om ugen, derefter 4 gange om ugen. Læseforeningen holdt aviser og blade, og man holdt åbent de dage, hvor der var kommet post. Yderligere holdtes der klubaften en gang om ugen, hvor der bl.a. afholdtes foredrag og diskussioner.

Udover aviser og blade anskaffede man med årene en række bøger og tidsskrifter, der som aviserne, når de havde ligget i foreningens lokale i 8 dage, cirkulerede blandt dens medlemmer.

Hvordan stemningen var i læseforeningen, får vi et indtryk af gennem referatet i *Bogense Avis* af jubilæumsfesten i 1884, hvor der opførtes små tableauer, hvoraf det første omtales således: »Skuepladsen forestillede det Værelse, hvor Læseforeningen paa hin Tid samlede sine Medlemmer de to Dage om Ugen, da Posten kom hertil. Paa Bordet staaer et Tællelys, ved Hjælp af hvilket en halv Snes gode Borgere, der efterhaanden samles i Stuen, studere Aviserne, Posten nys har bragt; Tiden gaaer forøvrigt med Passiar om Datids Forhold, indtil Værten kommer og melder, at der er mødt en Pige med Hilsen fra Madammen til Fatter, at han strax skal komme hjem, for Klokken er over 10«.

Den 2. september 1850 noterer Literis Mando, at byens læseforening afgik ved

Rudolph Holck etablerede boghandel i Engelbrechts gård i Adelgade i 1860. 1870 flyttede han sin forretning til Østergade, hvor den endnu har til huse. Ved Holcks død i år 1900 overtoges forretningen af boghandler Niels Ehlert. – Den første bygning på billedet er konditoriet, hvis ejer, konditor Pedersen, står i forgrunden, og derefter følger Ehlerts Boghandel.

døden, 16½ år gammel. Den må dog kun have været skindød, idet samme den 10. september året efter meddelte, at det er lykkedes at kalde den til live igen. Tilmed udvidedes dens aktiviteter. Foreningen kom til at tælle 50 medlemmer, og efter at man var flyttet til gæstgivergården, holdtes der åbent hver dag.

1859-60 skete der noget, der fik indflydelse på foreningens virksomhed. 1859 fik Bogense som nævnt sin egen avis, og den 11. december året efter grundlagde Rudolph Holck (1837-1900) byens *boghandel* i købmand Engelbrechts gård i Adelgade. Han var omhyggelig med at meddele i Bogense Avis, hvilke nye bøger der kom på markedet, og efterhånden etablerede han en bogsamling, som kunne udlånes til byens borgere for 10 øre pr. bind. 1870 flyttede Rudolph Holck sin boghandel til købmand Wagners gård i Østergade, og den overtoges ved Holcks død i år 1900 af boghandler Niels Ehlert, efter hvem den siden har haft navn.

Efter at byen havde fået avis og der var etableret en boghandel, var det det selskabelige, der kom i forgrunden i læseforeningen. Der holdtes skovtur og mortensgilde, og om vinteren opførtes der dilettantforestilling med efterfølgende bal på Gæstgivergården.

1884 kunne foreningen fejre 50-års jubilæum. Den eksisterede endnu nogle

Onsdagen d. 23 Marts 1881. afholdtes den halvårlige
 Generalforsamling, ved hvilken herbovedsliste blev udgivet
 vedkommende Kjøbere og Sælsere.

Colo nr.	Det solgte		Kjøberens Navn	Pris kr. ør.
1.	1 Aargang Flensborg Avis	98	Ris	1 25
2.	1 " Medaelfart Avis	68	Pagh	70
3.	1 " Børgense Avis	48	Jamson	50
4.	1 " Sjævi Skibbladsde	168	H. Petersen	2 20
5.	1 1/2 aarg. Dagbladet	98	do	1 55
6.	2 aarg. " "	98	do	1 55
7.	1 aarg. Halvaar Saaslandst.	88	do	1 50
8.	2 aarg. " "	88	H. J. Møller	1 55
9.	1 aarg. Hvarhal Berlings Tidende	15	Løgstomp	2 50
10.	2 aarg. " "	18	Taupe	3
11.	3 aarg. " "	16	Løgstomp	2 70
12.	4 aarg. " "	18	H. Petersen	3 15
13.	1 aarg. Morgenbladet	11	Trættner	1 55
14.	1 aarg. Hvarhal Nationaltidende	8	P. Jensen	1 35
15.	Rigsdagstidende for 1879/80		H. J. Møller	5
16.	Statskalenderen - 1880		P. Hansen	3
17.	Rejselister m. m.		O. J. Jensen	40
18.	do		Jamson	35
				33 80

Hvert år holdt Læseforeningen auktion over de indkomne aviser, og det fremgår af referatet i forhandlingsprotokollen den 23. marts 1881, at foreningen foruden Børgense Avis holdt Flensborg Avis, Middelfart Avis, Fyens Stiftstidende, Dagbladet, Fædrelandet, Berlingske Tidende, Morgenbladet, Nationaltidende, Rigsdagstidende og desuden abonnerede på Statskalenderen, diverse rejseposter m. v. Som det fremgår, indbragte auktionen 33 kr. 80 øre.

år, men afgik ved en stille og rolig død, idet den ikke kunne konkurrere med byens ret omfattende håndværkerforening, hvis medlemmer også havde sans for det selskabelige og her kunne tage del i det samme, som læseforeningen tidligere havde arrangeret.

Til læseforeningens endeligt bidrog yderligere, at der år 1900 blev oprettet bibliotek i Børgense. Foreningen havde flere år ført en hensygnende tilværelse, og den indstillede sin virksomhed fra 1. januar 1901 at regne. De 17 medlemmer, der var tilbage, mødtes dog fremover to gange om året til spisning!

Læseforeningen.

Løvedag den 11. Febr. 1888,
Kl. 7¹/₂, afholder Læseforeningen en Aften-
underholdning for sine Medlemmer med deres
Damer paa Andersens Hotel.

PROGRAM:

»Sagt op«,
dramatisk Situation af Carl Møller.

PERSONERNE:

Førch, Bogholder.
Mad. Olsen, Husholderske.

»En Skovtur«,
dramatisk Bagatel med Sange.

PERSONERNE:

Knagerup, Hartemager.

Mad. Knagerup.
Ellen, deres Datter.
Frederikke, do. do., gift med Andersen.
Andersen.
Jørgensen, Kjøbmand.
Petersen, Fuldmægtig.
Ole, Karl.
Hansemand.

Efter Forestillingen **Dands** til Kl. 1.

Billetter à 50 Øre faaes hos Forenin-
gens Kasserer, Kjøbmand Tange, indtil
Løvedag Middag Kl. 1. For Udenbyes,
der kunne indføres ved et Medlem, koster
Billetten 1 Kr.

Bogense Bogtrykkeri.

Hver vinter arrangerede Læseforeningen underholdning for sine medlemmer med efterfølgende dans. I 1888 opførtes to stykker, hvoraf det sidste var forfattet af købmand L. Barfoed, Bogense, der var en ivrig amatørskuespiller.

I 1890 opførtes Heibergs »Et Eventyr i Rosenborg Have«. Billedet er fra denne forestilling og viser fra venstre: Anna Tange, Kr. Jørgensen, Magda Jensen, toldass. E. Bruun, fru læge Klein, kommiss Bil-
lenstein, Helga Abildgaard, fru sagfører Hubert og købmand L. Barfoed. I forgrunden købmand
Storchs børn og suffløren, toldfuldmægtig C. Jørgensen.

* Noget af den hensovedes Efterladenskaber f. Eks. et stort Parti Doves kunne
helt bortses af Damerne.

Arvingerne

efter den d. 31. Decbr. 1900 salig hensovedes Læse-
forening indvarsles herved til en Skiftesamling
paa Qvists Hotel Lørdagen d. 19. Jan. 1901
kl. 7 $\frac{1}{4}$ Efterm. tilligmed deres Damer.*

Forretningen begynder med en Bif med Bajer
kl. 7 $\frac{1}{2}$ præcis.

Overfor fortæller Forretningen af Efterladenskaberne
til de højst betydende Arvinger.

NB. Det er ikke aldels udelukket, at Boet til
Slut kan præstere en Flaske Champagne til
at drikke paa den hensovedes Sundhed.

Arveafgift erlægges ikke.

Bogens 7. 13 Jan. 1901 ~

Hurabroren

I januar 1901 indkaldtes den hensovedes Læseforenings arvinger til skiftesamling på Qvists Hotel. Som det fremgår, blev der stillet arvingerne i udsigt, at »Boet til Slut kunne præstere en Flaske Champagne til at drikke paa den hensovedes Sundhed!«

Bibliotek

Udover den bogsamling, som boghandler Holck mod en beskeden betaling stillede til sine kunders disposition, er omtalt et lejebibliotek, der i 1860'erne og 1870'erne bestyredes af Gitte Levin, der ernærede sig som syerske. Af en annonce i Bogense Avis fremgår det, at kontingentet androg 3 rdl. om året. Gitte Levin var søster til slagtermester Meyer Levinsohn, der havde overtaget sin fars ejendom i Adelgade i 1853. Hun boede hos broderen, og lejebiblioteket, der sikkert har været beskedent af omfang, havde til huse i dennes ejendom.

Gitte Levin døde 1890, 86 år gammel. Hun og broderen var de eneste i byen af jødisk trosbekendelse, og efter eget ønske begravedes hun på den mosaiske kirkegård i Assens. De var børn af slagtermester Levin Isaak (f. 1762), der havde haft slagterforretning i Bogense siden begyndelsen af 1800-tallet.

Den, der tog initiativ til oprettelse af Bogense Bibliotek, var postmester N. J. T. Christensen, der havde overtaget embedet i 1897. Han var en ivrig læser, og i en artikel i Bogense Avis den 27. april 1900 fremsatte han forslag om oprettelse

af et folkebibliotek i Bogense. Han fik sagfører Theill, overlærer Riis og skolebestyrer Skjerk gjort interesseret i sagen, og de foranstaltede en indsamling, hvorved der åbnedes mulighed for at købe et par hundrede bøger. En del bøger havde man fået foræret, og da biblioteket åbnede den 3. oktober samme år, disponerede det over 645 bind. Biblioteket havde til huse på posthuset, hvor postmesteren havde stillet et lokale til rådighed. Der var udlån hver onsdag aften, og det kostede 10 øre om måneden at være medlem.

Biblioteket fik en pæn start. I løbet af 5 måneder hvervedes der 200 lånere, og der udlåntes i samme periode 2.000 bind.

Da postmester Christensen i 1906 flyttede fra byen, mistede biblioteket både sit lokale og sin bibliotekar. Problemerne blev dog hurtigt løst, idet Teknisk Skole stillede et lokale til rådighed og skolebestyrer Skjerk påtog sig arbejdet som bibliotekar. Samlingen var vokset til 1.700 bind, og der udlåntes ca. 4.000 om året.

Skolebestyrer Skjerk passede biblioteket, indtil han i 1918 rejste fra byen. Han afløstes af drejermester Schøne, der blev bistået af byens lærere, og biblioteket kunne med den udvidede stab af hjælpere holde åbent søndag formiddag og onsdag eftermiddag.

Biblioteksloven af 1919 nødvendiggjorde ændringer i driften, og de førtes ud i livet i årene, der fulgte. En del af bogbestanden udskiftedes, og det var et bibliotek i en ændret og forbedret form, der kunne tages i brug i 1925 med lærer O. Beck-Nielsen som bibliotekar. Biblioteket havde indtil da fungeret for små midler, men der ydedes nu tilskud fra kommunen, byens pengeinstitutter og håndværkerforeningen, hvorved bogbestanden yderligere kunne udvides. 1935-36 disponerede biblioteket således over 2.200 bind, og der udlåntes samme år godt 7.000 bind.

Biblioteket havde til huse i Teknisk Skole, indtil det i 1941 fik egne lokaler i Østergade.

Museum

Det var kredslæge Peter Trautner, der tog initiativ til oprettelse af et museum i Bogense. Han havde slået sig ned som praktiserende læge i Bogense i 1897, og 1915 udnævntes han til kredslæge. Det førte ham rundt omkring på Nordfyn, og under sine besøg i de mange landbohjem fandte han interesse for de mange gamle ting, der fandtes. Det hændte, at han fik lov til at gennemgå lofter og pulterkamre, og med årene fik han skabt sig en pæn privatsamling. Han må imidlertid på et ret tidligt tidspunkt have haft planer om at skabe et museum, idet det af og til hændte, at han traf aftale med folk om, at genstande, som de nødvendig ville af med, ved deres død skulle tilfalde Nordfyns Museum. Sådanne aftaler blev altså truffet, før museet var en realitet.

Til venstre museets stifter, kredslæge Peter Trautner (1869-1932). På sine besøg i de nordfynske landbohjem fattede han interesse for de mange gamle ting, der fandtes, og med årene skaffede han sig en pæn privatsamling, der blev starten på Nordfyns Museum i 1920. Trautner var formand for museet indtil sin død i 1932. – Til højre folkemindesamleren Christine Reimer fra Haarslev (1858-1943), der støttede museumssagen varmt og siden testamenterede sine samlinger til Nordfyns Museum.

I begyndelsen samlede han tingene i sit hjem, og da stuerne var fyldt, fik han lov til at benytte Teknisk Skoles loft. Efter at han var udnævnt til kredslæge og hans domæne var udvidet, blev skolens loft også for trangt, og efter at det nye rådhus var taget i brug i 1921, fik han her stillet to kælderlokaler til disposition.

Den 29. oktober året før var der stiftet en museumsforening med kredslæge Trautner som formand og lensbaron H. Berner-Schilden-Holsten, Langsø, som næstformand. Der hvervedes hurtigt en lang række medlemmer, og Trautner, der siden 1918 havde været byens borgmester, var klar over, at tiden var inde til at få skabt fysiske rammer for et museum. Selv havde han i årene op mod krigen fremskaffet billeder af så godt som samtlige borgerrepræsentanter og byrådsmedlemmer siden 1838, og samlingen var 1915 blevet ophængt i byrådsalen. Yderligere havde han indsamlet en række billeder fra det gamle Bogense.

Arbejdet som borgmester lagde imidlertid beslag på en stor del af Trautners tid, og tanken om et åbent museum måtte nødvendigvis træde i baggrunden.

Fra udstillingen på Nordfyns Museum, mens det havde til huse på rådhuset.

Nordfynsk bondestue på Nordfyns Museum, der siden 1979 har haft lokaler i den nedlagte banegård.

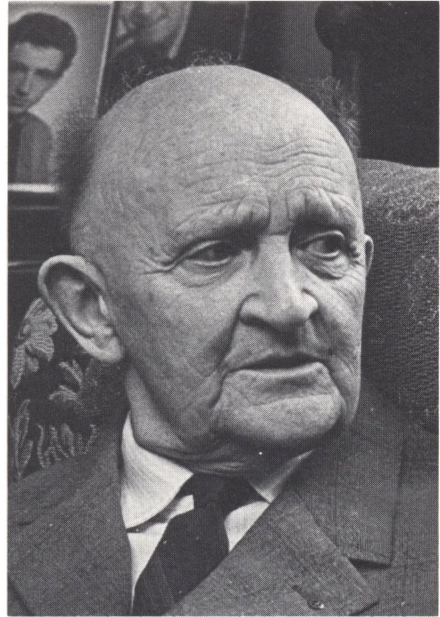
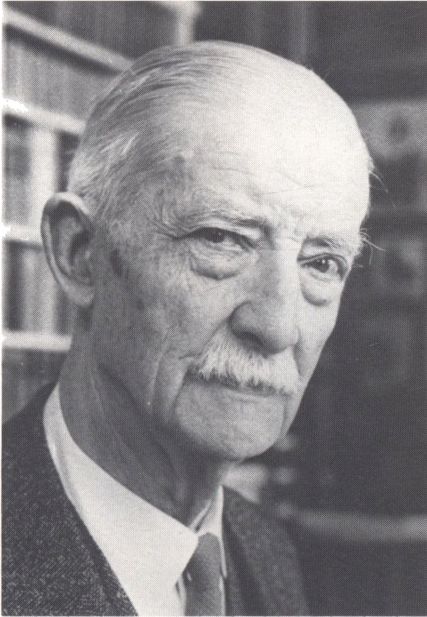

Mindestuen for folkemindesamleren Christine Reimer, som Nordfyns Museum etablerede 1981. På væggen portræt af Christine Reimers far, der en menneskealder var lærer og degn i Hårslev.

En varm fortæller for etableringen af et sådant fandt museumsforeningen i folkemindesamleren Christine Reimer fra Haarslev, der bl.a. fremførte, at det tidligere rådhus i Sct. Annagade kunne komme til at danne rammen om et fremtidigt museum.

Da museumsforeningen dannedes, bestod samlingen af ca. 800 genstande. Interessen øgedes yderligere, da der som tidligere nævnt samme år holdtes husmandsudstilling i Bogense. I den forbindelse havde Trautner på skolen arrangeret en kulturhistorisk udstilling, og det viste sig, at den blev det helt store trækplaster med ikke mindre end 5.000 besøgende i løbet af de få dage, udstillingen varede.

Først efter Trautners død i 1932 blev museumsplanerne til virkelighed. En delvis ny bestyrelse med lensbaron Berner-Schilden-Holsten som formand påbegyndte katalogisering af den efterhånden ret omfattende samling på nær 4.000 genstande, der var opmagasineret, og man fik i efterårsmånederne 1934 kyndig bistand af folk fra museet i Odense. Samlingen ordnedes i rådhusets kælderetage, og den 15. december var man nået så vidt, at museet kunne åbnes for besøg. I et af lokalerne var der indrettet en nordfynsk bondestue fra midten af 1800-tallet, og det var ikke mindst den, der tiltrak sig opmærksomheden.

To, der gjorde en stor indsats for byens museum, var lensbaron H. Berner-Schilden-Holsten, Langesø (formand 1932-67) og læge Knud Ehlert, Bogense (formand 1967-75).

Det var kredslæge Trautner, der lagde grunden til Nordfyns Museum, og arbejdet blev videreført af lensbaron Berner-Schilden-Holsten, der med sin store interesse for nordfynsk historie var museet en god støtte gennem en lang årække, idet han var dets formand indtil 1967.

Også den støtte, *Christine Reimer* (1858-1943) ydede, var af stor betydning. Hun stammede fra Haarslev, hvor hendes far var lærer og degn gennem en menne-skealder. Hun var stærkt historisk interesseret, og frugten af den flittige folkemindesamlers arbejde var værket »Nordfynsk Bondeliv i Mands Minde«, der udkom i 5 bind 1910-19. Ifølge testamentet skulle hendes omfattende samlinger efter hendes død overføres fra Dansk Folkemindesamling til Bogense Museum, og det skete i 1945. – 1981 etablerede museet en mindestue for Christine Reimer. Hendes virke som folkemindesamler har først og fremmest betydning for det nordfynske område, og det kom til udtryk allerede ved museumsfor-eningens start i 1920, idet hun udnævntes til dens æresmedlem. – Hun døde 1943, 85 år gammel.

1974 fik museet egne lokaler i Østergade, og det har siden 1979 haft til huse i den nedlagte banegård.

Et ret tidligt billede af Bogense Musikkorps, der dannedes i 1852. På billedet ses to af musikorpsets dirigenter: midt i den øverste række væver Peter Henningsen, der var blandt korpsets stiftere, og til højre i forreste række skomager H. P. Johansen.

Musikkorps og sangforening

Et musikkorps dannedes i Bogense i 1852. Det var oprindeligt bestemt for Bogense Politikorps, når det paraderede ved festlige lejligheder, men da korpsets funktioner indskrænkedes, overgik orkesteret til privat virksomhed (Bogense Privatorkester/Bogense Orkesterforening).

Orkesteret bestod af amatørmusikere, og de, der var med fra starten, var bagersvend Søren Møller, handelsbetjent Georg Larsen, væver P. Henningsen, fotograf P. Willemsen og malermester N. P. Holst. Blandt orkesterets ledere nævnes organisterne Lindballe og C. F. Larsen, væver P. Henningsen og skomagermester H. P. Johansen.

Nu må man ikke forledes til at tro, at det hørte til almindelighederne, at bagersvende og handelsbetjente var habile musikere. Den bagersvend og den handelsbetjent, der var med til at stifte orkesteret, drev det til langt mere: Søren Møller, der var søn af en hvedebrødsbager i Bogense, var bagersvend i hjembyen indtil 1857, hvor han begyndte at studere; 1862 tog han polyteknisk

Bogense Sangforening

der bestaar af følgende Medlemmer:

1. Præsident H. A. Rasmussen	I S
2. Sællebror N. C. Broch	I S
3. Sanger L. P. Petersen	I S
4. Sanger J. N. Petersen	I S
5. Bariton Lemming	I S
6. Lokomotivfører Skjoldborg	I S
7. Sanger F. Carlsson	II S
8. Maler J. Bardram	II S
9. Gæstgæst C. Lauenburg	II S
10. Gæstgæst L. R. Rasmussen	II S
11. Lærer J. V. Skjerk	I B
12. Sanger J. A. Christensen	I B
13. Tølmager O. A. Hansen	I B
14. — " — Th. Lund	I B
15. Sanger John Petersen	I B
16. Gæstgæst Arthur Koch	I B
17. — " — N. Kinch	II B
18. Præsident H. Jørgensen	II B
19. Sanger Pöckel	II B
og 20. Lokomotivfører Petersen	II B
- samt af Strømmandsgruppen:
 Lokomotivfører Deleuran^{I B} og Musikant Evensen^{II B}.

Fortegnelse over medlemmer af Bogense Sangforening 1896. Korets dirigent på daværende tidspunkt var organist F. Aagaard.

Bogense Musikkorps underholder ved restaurant Belvedere i Fredskoven 1896.

eksamen, var fra 1875 bestyrer for Borgerdydskolen i København og udnævntes 1887 til professor. Handelsbetjent Georg Larsen begyndte ligeledes at læse, og han blev siden lærer og organist i Silkeborg.

Orkesteret medvirkede ved festlige lejligheder og gav med passende mellemrum koncert på Gæstgivergården. En sådan er omtalt i Bogense Avis 1860, hvor organist C.F. Larsen »med vilvillig Assistance af flere Dilettanter og det herværende Musikkorps gav Concert«. Programmet bestod af 10 numre, og der afsluttedes med »fleurstemmige Sange for Mandsstemmer«. Referenten giver udtryk for, at musiklivet under organist Larsens »utrættelige Veiledning« har taget et opsving i Bogense, og han slår til lyd for, at orkesteret udvides med flere instrumenter.

Senere på året omtales byens sangforening, og det tyder på, at de personer, der medvirkede ved koncerter og betegnedes dilettanter, har dannet et permanent kor. Senere anføres det, at *Bogense Sangforening* stiftedes i 1863, men ovenstående tyder på, at grunden var blevet lagt et par år forinden. – 1914 stiftedes *Bogense Arbejdersangforening*, og man havde således en periode to sangforeninger.

Så tidligt som i 1897 holdtes der i Bogense et sangstævne med deltagelse af 16 fynske kor. Det var noget af en begivenhed, og hele byen var på benene i to

Bogense Musikkorps, fotograferet i begyndelsen af århundredet.

dage. Tilsvarende arrangementer fandt sted i 1912 og flere gange i 1930'erne, og de trak masser af mennesker til byen.

Omkring århundredskiftet og fremover var det en fast tradition, at orkesteret gav en række sommerkoncerter i Fredskoven. Det var fortsat et privatforetagende, og udgifterne dækkedes ved tegning af frivillige bidrag på en liste, der gik rundt blandt byens borgere. 1905 søgte orkesteret fast kommunalt tilskud på 200 kr. om året, men så langt strakte byrådet sig ikke. Orkesteret fortsatte dog sin virksomhed som tidligere, og mange bogensere lagde i årene, der fulgte, gerne vejen om ad Fredskoven, når der blev givet sommerkoncert. – I december 1927 fejrede orkesteret 75-års jubilæum med koncert med 12 musici.

Foredragsforeninger

En af de mange foreninger, der stiftedes i Bogense i sidste halvdel af 1800-tallet, var *Folkeligt Foredrag*. Det skete i 1875, og dens formål var »at fremme Folkeoplysningen og nære Kjærlighed til Folk og Fædreland«. Der holdtes vinteren 1875-76 7 foredrag, og det var præster og højskoleforstandere, der blev invite-

Søndag den 21. November 1915, Kl. 7¹/₂,
og Onsdag den 24. November, Kl. 8.

Original Prolog,
forfattet i Anledning af Vinterfesten,

Morsang af Bogense Sangforening.
(Dirigent Hr. C. Staal).

- a. F. Abt: Hver en Sangfugl blunder.
- b. N. W. Gade: Dejlig er Jorden.
- c. N. W. Gade: I Østen stiger Solen op.
- d. H. Wetterling: Afskedskvartetten.

4-hændigt Piano. (Frk. Frida Andersen
og Jenny Bülow).

Brahm: Ungarsk Dans.
Grieg: Norsk Dans.
Weber: Jubel-Ouverture.
Klaver: Brødr. Caspersen, Odense.

Solosang af Fru Eva Kler.

J. Beckgaard: Sømandsliv (Farvel).
Schubert: Erklønig.
Joh. Svendsen: Venetiansk Serenade.

Piano. (Frk. Jenny Bülow).

Raff: Polka de la Reine.

Mandolin. (Frk. Jenny Bülow).

Lange-Müller: Midsommervisen.
Italiensk Folkevis: Sancta Lucia.

En Søndag paa Amager.

Sang-pil i 1 Akt af Johanne Louise Heiberg.

Personerne:

Jepsen, Gaardmand
Inger (hans Døtre)
Lisbeth
Mikkelsen, Lods
Jokum, kans Søn
Hermansen, en Københavner
Hans, Rasmus, Per og Lars (Amagerkarle),
Amagerpiger m. fl.

Handlingen foregaar paa Amager. Scenen
forestiller en Pæds udenfor en Kro og Jepsens
og Hans' Hus.

Orkesterkoncert. (Dirigent Hr. C. Staal).

Blunkenburg: Gladiatorens Afsked.
Auber: Maurer und Schlosser Ouvt.
Valter Rolfe: Foraarskysset, Vals.
Lumby: Nordisk Postbrødre-Galop.

Morsang af Bogense Sangforening.

- a. H. Stuntz: Skandinavisk Sang.
- b. Bellmann: Joackim uti Babylon.
- c. Ålskwarda flicka.
- d. Kinesisk Marsch.

Stort Bal til Kl. 1.

Balinspektør: Hr. Karetm. Larsen.

I Theatrets Foyer er Bogense Sangforenings Billedgalleri ophængt, ligesom Sangforeningens Poesibog er fremlagt til Gennemsyn for Festdeltagerne.

Bogense Sangforening med damer på udflugt til Bro og Skovshøjrup den 18. juni 1911. Koret talte da 24 mandsstemmer, og foreningens formand var lærer P. B. Skjerk. Der var job til de fleste, idet foreningen udover formand, næstformand og menigt medlem af bestyrelsen havde kasserer, mulkkasserer, revisorer, repertoireudvalg, arkivar, fanebærer og reservefanebærer!

ret som foredragsholdere. For adgang til de enkelte foredrag betaltes 25 øre. – 1878-79 indskrænkede man sig til en foredragsrække ved pastor Fogh om verdens skabelse set med naturvidenskabens og Bibelens øjne, og siden hørte man ikke mere til foreningen.

1898 dannedes der en ny *foredragsforening*. Der blev holdt et foredrag i rådhus-salen den 12. maj, og interessen blandt de 100 mennesker, der var mødt, var så stor, at man enedes om at stifte en forening med et månedligt foredrag på programmet. Ved den stiftende generalforsamling tegnede der sig 56 medlemmer, og til bestyrelsen valgtes postmester Christensen, stationsforstander Thage og sagfører Theill. Det første foredrag løb af stabelen den 1. oktober, og rådhus-salen var fyldt. Også denne forening synes dog at have haft en kort levetid.

Når sangforeningen gav koncert, var der foruden korsang plads til andre former for optræden. I 1915 opførte foreningens medlemmer således syngespillet »En Søndag paa Aamager«, og der sluttedes med bal.

Østergade i festdragt i anledning af sangerstævnet den 8., 9. og 10. juni 1912, hvor der deltog 12 fynske sangkor.

1905 stiftedes *Bogense Folkeuniversitetsforening* med provst Jürgensen som formand. Der arrangeredes serier på 6 foredrag, og de samlede ofte op mod et par hundrede tilhørere. Der var tilfredsstillende tilslutning nogle år, men så synes også denne forening at have indstillet sin virksomhed.

1921 dannedes en *aftenskoleforening*, der udover undervisning havde foredrag på programmet. Blandt foredragsholderne 1923 var digteren Johan Skjoldborg, der havde talt ved husmandsudstillingen i Bogense i 1920 og trukket så mange tilhørere til, at foredraget måtte holdes to gange.

Flere gange var der i løbet af 50 år gjort forsøg på at skabe en varende foredragsforening i Bogense, men trods god tilslutning i starten lykkedes det kun at holde liv i dem i kortere perioder. Længere levetid end de 4 foredragsforeninger tilsammen fik til gengæld *Sønderjydske Forening for Bogense og Omegn*, der stiftedes omkring 1890.

Bogense Sangforening

afholder Aarsgeneralforsamling
Onsdag den 5. April i „Landbo-
hjemmet“.

Kl. 7: Bøf. **Kl. 8:** General-
forsamling (Dagsorden: Beretning
og Regnskab til Godkendelse, Valg
af to Bestyrelsesmedlemmer m. m.)
Kl. 9: Sangøvelse. **Kl. 10—12:**
Øø og Schervendsel.

Bestyrelsen.

Bogense Sangforening.

Onsdag den 10. Marts:

Kl. 7: Bøf.

• **8:** Generalforsamling.

• **9:** Sang.

• **10:** Dille.

• **11:** Mellemmad.

• **12:** Hjem i Seng.

Bestyrelsen.

Når der holdtes generalforsamling, stod der spisning og hvad dertil hører samt et slag kort på pro-
grammet. Ordet »Dille« afslører, at sangforeningens medlemmer just ikke var afholdsfolk! Annon-
cerne er fra Bogense Avis 1911 og 1915.

Historieskrivning og poesi

At det i dag er en overkommelig opgave at samle og skrive Bogense bys histo-
rie skyldes, at der gennem tiderne har været andre, der har interesseret sig for
byens fortid:

Når det gælder den ældre historie, er det *Literis Mando*, der oftest citeres, og
bag dette pseudonym skjuler sig *Søren Harris Clausen* (1829-73), der 1859 udgav
»Bogense Byes og Skovby Herreds Topographi og Historie fra Sagntiden til Nu-
tiden«. Forfatteren synes ikke at have haft nogen direkte tilknytning til Bogense.
Han tog lærereksamen fra Jelling Seminarium 1849 og var indtil sin død i 1873
ansat som lærer i Middelfart, Slagelse og Odense. Det var i de år, han var lærer
i Middelfart, han indsamlede et omfattende stof til sit værk om det nordfynske
område. Hans forbillede var historikeren *Vedel Simonsen* på Elvedgård ved Vef-
linge (1780-1858), hvis værker »Bidrag til Rugaards Historie« (1843-44) og »Sam-
linger til Elvedgaards Historie« (1845) ikke alene skildrer de to gårdes historie,
men også medtager tildragelser fra det øvrige nordfynske område, bl.a. Bogen-
se. *Literis Mandos* værk bygger i det væsentlige på *Vedel Simonsens* samlinger
for tiden frem til slutningen af 1770erne, og materialet meddeles i kronologisk
rækkefølge. Det er et omfattende materiale, der er tale om, og det er brugbart,
når det behandles med en vis forsigtighed. *Vedel Simonsen* havde til tider svært
ved at skelne mellem sagn og virkelighed, og det har smittet af på *Literis Man-
do*. For dem begge gælder, at de tog alt med, uden altid at skele til den histori-
ske værdi, og der findes ikke kildeangivelser. *Literis Mando* vedgår sig sin gæld

Bogense Byes

og

Skovby-Herreds

Topographi og Historie fra Sagntiden til
Nutiden

af

Literis Mando.

Bogense.

Trykt i C. Ditleffens Bogtrykkeri.

1859.

Titelbladet til Literis Mandos historiske værk om Skovby herred frem til 1859, hvor værket udkom. Der er tale om en kronologisk samling af små og store begivenheder i hele herredet, herunder også Bogense, uden kommenterende bemærkninger og forsøg på at give en samlet fremstilling af udviklingen. Det omfattende kildemateriale har gennem årene dannet baggrund for historiske skildringer af Bogense.

til Vedel Simonsen, idet han for året 1776 skriver: »Vedel Simonsens Beskrivelse om Elved og Omegn. . . har. . . i Forbindelse med mange andre Skrifter og Optegnelser været Fundamentet for nærværende Beskrivelse«.

Det næste værk om Bogense udkom i 1885, hvor lærer *Johs. Idon Møller* udgav »Historiske Bidrag om Bogense«. Han var søn af drejer Otto Fr. Møller i Østergade, blev uddannet som lærer og havde sin gerning nær 50 år i Harritslev, hvor han døde 1916. Han interesserede sig levende for Bogenses historie, og hans lille værk dækker tiden frem til ca. 1800.

Den næste i rækken af dem, der intenst beskæftigede sig med byens historie,

er *Poul Christensen* (1871-1950), der var overlærer ved Bogense skole 1913-34. Han samlede gennem årene et omfattende materiale vedrørende byens historie, og da byens 650-års jubilæum i 1938 nærmede sig, gik han i gang med udarbejdelse af en egentlig byhistorie. Efter faghistorikerens opfattelse indeholdt hans fremstilling visse fejlbedømmelser, og følgelig kom det ikke i trykken. Manuskriptet er bevaret, og dele deraf har været benyttet i forbindelse med nærværende fremstilling af byens historie. Som *Literis Mandos* værk er det uden angivelse af kildemateriale. En mindre del deraf indgik i *Bogense Banks jubilæumsskrift* i 1947.

I rækken af lokalhistorikere må vi ikke glemme kredslæge *Peter Trautner* (1869-1932), der var søn af læge Theodor M. Trautner, Bogense. 1897 overtog han faderens tidligere praksis, og han udnævntes 1915 til kredslæge. Det var som nævnt museumssagen, der havde hans interesse, og det var ham, der tog initiativ til oprettelse af byens museum. 1928 udgav han »Af Bogense Havns Historie 1828-1928«.

I 1954 var det Bogense Sparekasse, der kunne fejre 100-års jubilæum, og i jubilæumsskriftet bragtes et bidrag til byens historie i form af en analyse af forholdene i Bogense i midten af 1800-tallet ved museumsdirektør *Svend Larsen*, Odense.

Yderligere skal nævnes frk. *Emmy Larsen* (1900-67), datter af købmand G. V. Larsen, Bogense. Selv om hun det meste af sit liv var bosat i København, interesserede hun sig levende for sin fødeby og dens historie, og det resulterede i billedværket »Fra det gamle Bogense«, der blev udgivet af Historisk Samfund for Fyns Stift kort tid efter hendes død i 1967. Yderligere har hun forfattet en længere erindringsartikel om købmandsgården i Østergade, hvor hun tilbragte sin barndom og ungdom, og den er offentliggjort i *Fynske Årbøger* 1968. Det var især de gamle købmandsgårde, der interesserede hende, og det, hendes bog er koncentreret om, er de enkelte ejendomme og deres historie fra første halvdel af 1800-tallet og frem til vor tid. Da bogen udkom, fandtes der ikke anden litteratur om Bogenses historie i handelen, og den fik en absolut god modtagelse. De to oplag, der tryktes, blev hurtigt solgt, og det blev der rådet bod på i 1979, hvor Ehlerts Boghandel udgav »Gamle Bogense Billeder« ved *Torben Juul*.

En, der i nyere tid har gjort en stor indsats for museum og byhistorie, er læge *Knud Ehlert* (1897-1975), søn af boghandler Niels Ehlert, Bogense. Efter at have taget medicinsk embedseksamen overtog han i 1927 praksis i Bogense, og hvad det historiske angår, kom man til at drage nytte af det nøje kendskab, han havde til sin fødeby. – I dag er der knyttet lokalhistorisk arkiv til museet, og det er Anders Jæger, Inger Jørgensen og Else Marie Rasmussen (død 1985), der har taget det daglige slæb.

Fælles for alle, der har været nævnt, er, at de har værnet om alt, hvad der har

To af dem, der har beskæftiget sig med Bogense bys historie: Til venstre lærer Johs. Idon Møller, Harritslev (1841-1916), der 1885 udgav en lille bog med titlen »Historiske Bidrag om Bogense«; til højre frk. Emmy Larsen, datter af købmand G. V. Larsen, Bogense, som i 1967 udgav billedværket »Fra det gamle Bogense«, der primært omhandler de enkelte ejendommers historie. Emmy Larsen var bosat i København, hvor hun havde sit arbejde i Fiskeriministeriet fra 1930 og indtil få måneder før sin død i 1967.

historisk værdi, og det er resultatet af deres beskæftigelse med lokalhistorien, der gør, at vi har et relativt godt kendskab til byen gennem de 700 år.

Men der er andre, der har grebet pennen for at glæde byens borgere. Når lejlighed gaves, blev der skrevet vers, og det hændte ikke sjældent, at der efter en officiel fest kom en sang eller flere på tryk i avisen. Der var mange ting, der gennem år og dag blev markeret og fejret, og til en sådan lejlighed hørte der en sang. Tit og ofte var det den fynske idyl, sådan som den manifesterer sig i den nordfynske købstad ud til Kattegat, der kom til udtryk.

Et navn, der dukker op gang på gang, er *Julius Blicher* (f. 1893), søn af første-lærer S. W. Blicher Pedersen i Ore. Efter at have taget realksamen i Bogense var han tre år elev ved Nordfynske Jernbane. Siden blev han journalist med ansættelse i Ringkøbing. Ofte besøgte han Bogense, og når inspirationen kom over ham, afgik der et digt til Bogense Avis. Den 16. august 1922 var det netop købstadsideyllen, der inspirerede ham:

Bogense

Røde Tegl og smalle Gader,

Græs langs lave Husfacader.

Skjulte Stier, snævre Slipper,
Høns, der over Brosten tripper.

Haver smaa, hvor Blomster-Klynger
mellem Kaal og Ært sig slynger.

Perlargonier, bag Ruder
Runde Børn paa Vuggepuder.

Liden By – men Solen skinner
paa saa friske Barnekinder.

I juni 1924 har Julius Blicher uden tvivl været i Bogense og nydt udsigten over Kattegat:

Kirkebakken

Der gaar en sti imellem tætte Hegn
med skønne Blomster døbt af Dug og Regn,
en Sti, hvor Bølgen blaaner under Skrænt,
naar Sol og Maane staar paa Himlen tændt.

Her stiger Solen stor og skøn ved Gry,
her sænkes den paany i Aftensky,
her drømmer Dagen under Blomsterduft,
her aander Natten i den lyse Luft.

Ved Dag, ved Kvæld jeg fandt dig lige kær,
du lune Vej med Hegn og Hyldetræer,
– igen jeg vandrer ad din grønne Sti
og mindes Dage, der er længst forbi.

Men der var andre, der havde en lyrisk åre. Ved indvielsen af det nye rådhus var det højskoleforstander *Rasmus Nielsen*, Særslev, der skrev sangene (jvf. bind 2, si. 57 f.), og senere var det faktor *Th. Willemsen* og kredslæge *Børresen*, man henvendte sig til, når der skulle markeres noget i byen, hvortil der hørte en sang eller en prolog.

Kendte litterater har Bogense ikke fostret. Med i litteraturen kom Bogense dog i 1918, hvor forfatteren Harald Tandrup skrev romanen »Fægternes Konge«, hvis handling udspilles på det nordligste Fyn i slutningen af middelalderen.

Malerkunst

Når det gælder malerkunst, må nævnes brødrene Peter og Laurits Holst, sønner af malermester Niels Peter Holst i Adelgade. Der var i hjemmet en børneflokk på 10, hvoraf Peter var den ældste, Laurits den næstyoungste.

Johan Peter Holst (1837-1927) kom som den ældste søn naturligt i lære hos sin far. Det viste sig imidlertid, at han havde evner som portrætmaler, og efter endt læretid kom han på Kunstakademiet i København. Efter at have gennemgået uddannelsen her, tog han på valsen, og han havnede til sidst i Sydafrika, hvor han slog sig ned. 1867 meddelte et brev hjemmefra imidlertid, at faderen var blevet syg og ikke længere kunne passe sit arbejde, hvorefter Peter rejste hjem og overtog værkstedet. Resten af sit liv var han bosat i Bogense. Samtidig med sin virksomhed som malermester dyrkede han portrætmaleriet, og mange borgere i Bogense og omegn lod sig gennem årene portrættere af ham. Flere af hans billeder hænger på Nordfyns Museum. – Efter et langt og virksomt liv døde Peter Holst i 1927, 92 år gammel.

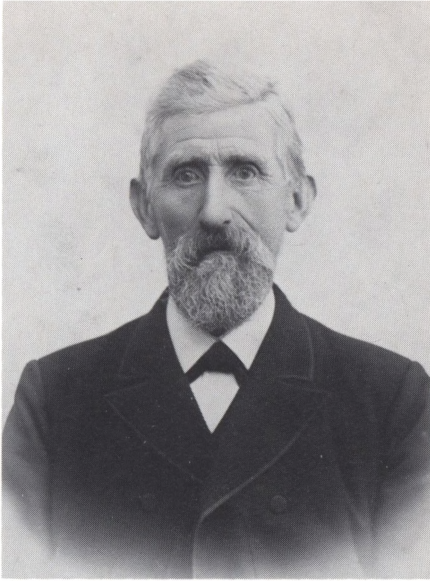
Laurits Bernhard Holst (1848-1934) havde som broderen udlængsel, og han rejste som ung mand til Amerika, hvor han hurtigt fik skabt sig et navn som maler. Allerede som dreng havde han haft tegneblok eller malergrej med, når han gik ned til havnen eller tog ud sammen med fiskerne, og det var storebroderen, der var hans læremester. Det var havet, der tiltrak ham, og det var da også som marinemaler, han kom til at gøre sig gældende.

En årrække var han bosat i Chicago, og alt tegnede sig lykkeligt for den unge maler, der efter at have slået sig igennem havde været hjemme i Bogense og i Skovby kirke holdt bryllup med en datter fra Christianslund ved Bogense. Ved en kæmpebrand, der hærgede Chicago, brændte imidlertid både hjemmet og atelieret, og familien måtte begynde forfra.

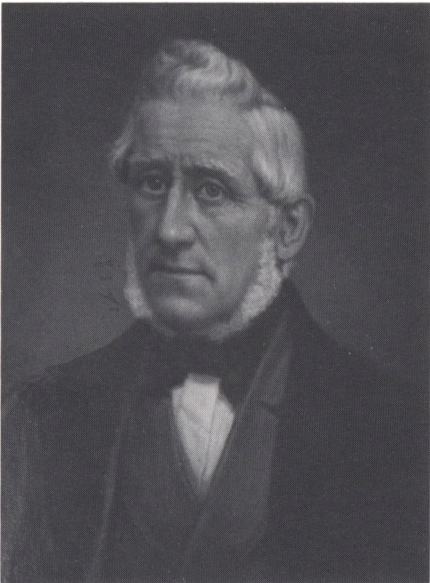
Efter et par år vendte det unge par hjem til Danmark, hvor det bosatte sig på Nordsjælland nær Øresund. Flere gange i 1880'erne udstillede Laurits Holst på Charlottenborg, og han oparbejdede en stor kundekreds, deriblandt den kongelige familie og de gæster, den om sommeren modtog på Fredensborg.

Laurits Holst var ofte på lange rejser i udlandet, og i 1893 flyttede han, efter at være blevet skilt, til England, hvor han tilbragte resten af sit liv. Han var som følge heraf mest kendt i England, og da han døde i 1934, 85 år gammel, blev han her betegnet som en af verdens bedste marinemalere. Selv om han tilbragte størstedelen af sit liv i det fremmede, betragtede han sig dog som dansk kunstner, og han lod sig da også inspirere af de danske have. To af hans malerier har motiv fra Bogense: »Sejlskibe ud fra Bogense« fra 1889, der er i privateje, og »Bogense set fra Søsiden«, der er tilgået Nordfyns Museum som gave i 1976.

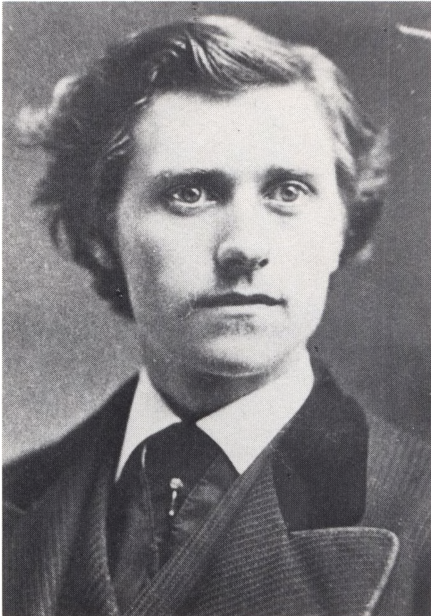
— — —

Malermester og portrætmaler Johan Peter Holst (1837-1929) og hustru Karen Holst, f. Rasmussen (1847-1930).

Blandt bogensere, som J. P. Holst portrætterede, var forældrene, malermester Niels Peter Holst og hustru Sofie Bambine Holst.

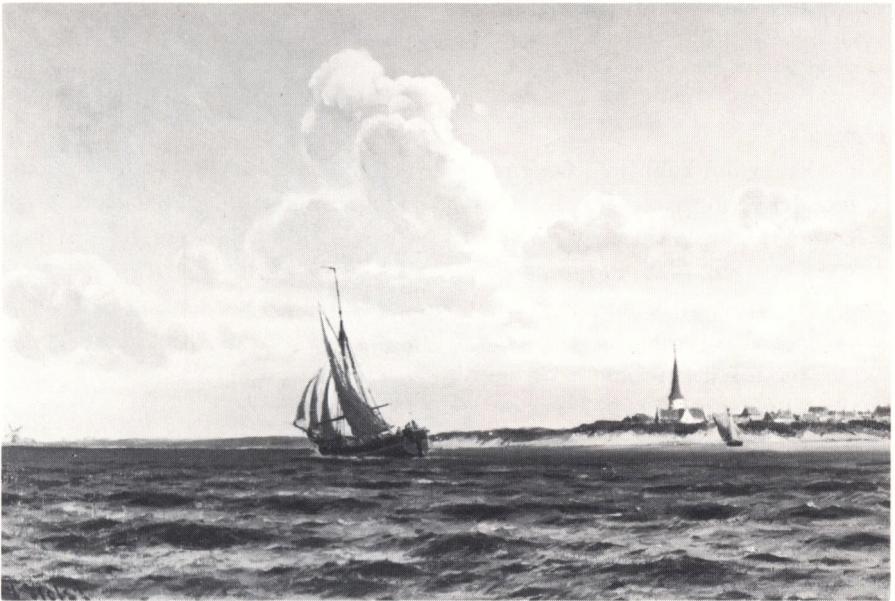
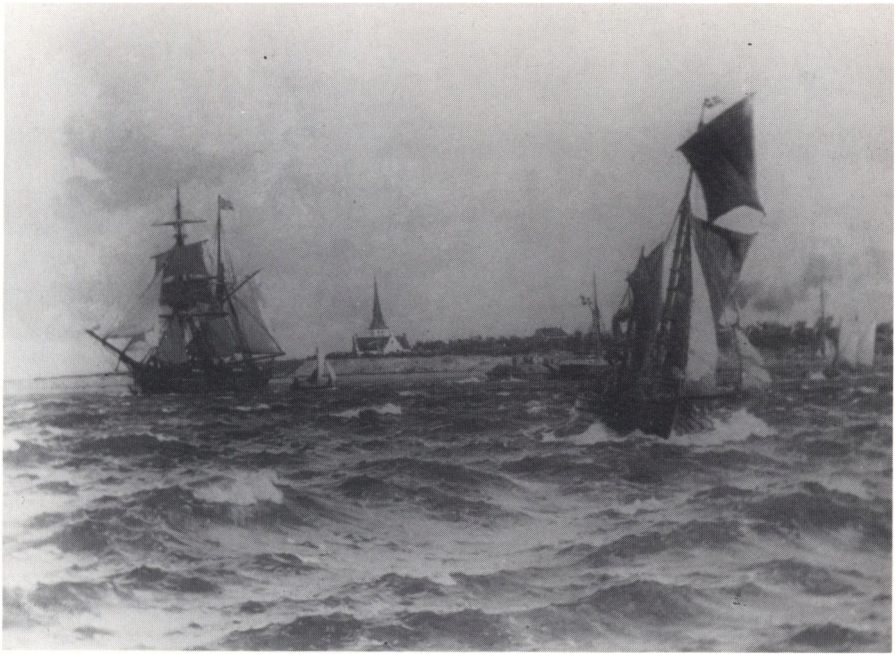

Marinemaleren Laurits Holst, født i Bogense 1848, død i England 1934.

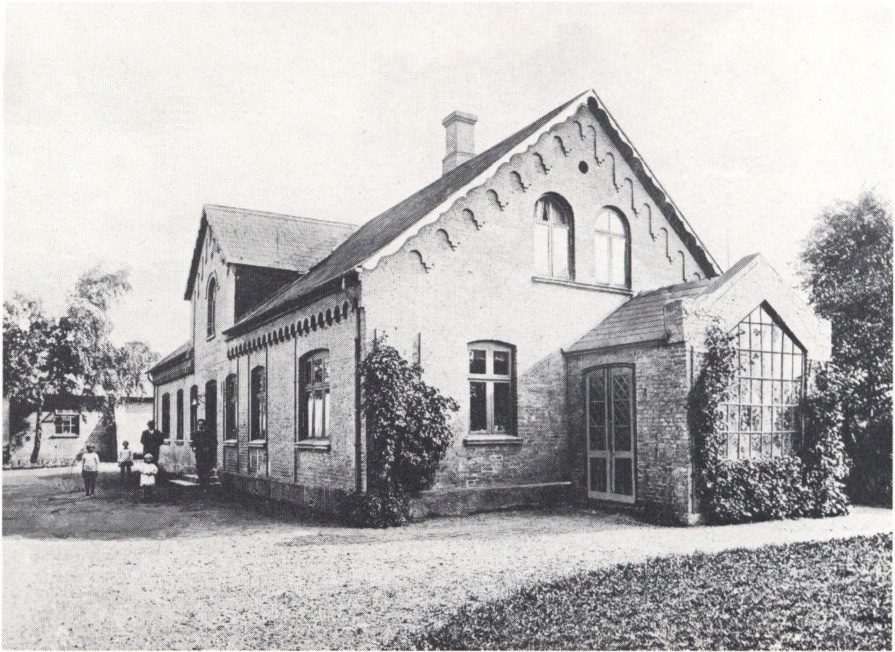
I samme forbindelse skal nævnes tre bogensere, der skabte sig en karriere, men på helt andre områder. *Peter Hans Mønster*, der fødtes 1773 som søn af told- og konsumtionskontrollør Carl Chr. Mønster, tog teologisk embedseksamen og endte som biskop i Århus. Han døde 1830 efter kun at have beklædt embedet ét år.

Rasmus Samuel Thal Larsen (1837-1928), der var søn af distriktslæge Larsen i Bogense, begyndte sin karriere som skibsdreng som 15-årig og endte som plantageejer på Java. Efter at have taget styrmandseksamen og sejlet som kaptajn en halv snes år, slog han sig ned som købmand på Java, hvor han oparbejdede et større firma og ved siden af havde plantagedrift. Han var en stor støtte for danske interesser på Java, og selv om han var bosat i det fremmede, glemte han aldrig sit fædreland og sin slægt i Danmark.

En, der også blev kendt uden for landets grænser, var *Gorm Rasmussen*, født 1872 som søn af snedkermester C.C. Rasmussen. Som ganske ung drog han til Amerika, hvor han oparbejdede en omfattende virksomhed og tjente sig hovedrig. I begyndelsen af 1920'erne havde han planer om at købe »Christianslund« ved Bogense, men handelen gik ikke i orden, og han købte i stedet »Sølyst« nord for København. Da han døde i 1936, førtes han til Chicago for at blive begravet dér.

Malerier af Laurits Holst med motiver fra Bogense: »Sejlskibe ud fra Bogense« (1889) og »Bogense set fra Søsiden«. Sidstnævnte er skænket til Nordfyns Museum.

Særslev Højskole, oprettet 1882. Foran indgangen ses højskoleforstander Rasmus Nielsen, hans kone Marie Nielsen og sønnerne Harald, Herluf og Johannes.

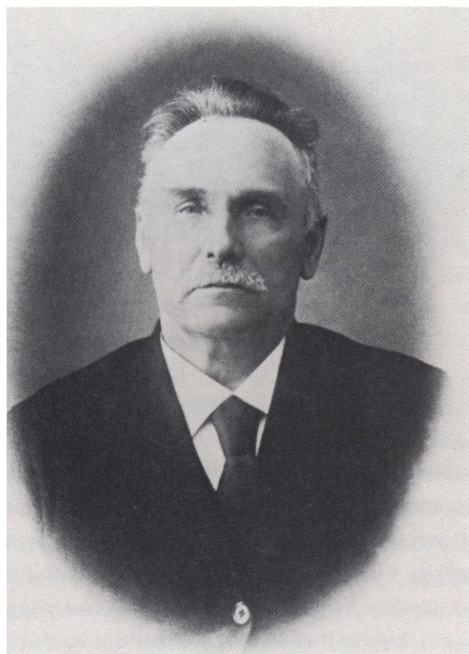
Højskole

Når talen er om kulturliv i Bogense, må man have i erindring, at der i Særslev oprettedes en højskole den 1. maj 1882, og at der her sad så betydningsfulde folk som Klaus Berntsen og Rasmus Nielsen som forstandere i perioderne 1882-89 og 1892-1938. Begge fik en nær tilknytning til Bogense. Der er kun en halv snes km. fra Bogense til Særslev, og når der skulle en kapacitet til Bogense for at tale til en større forsamling, var det ofte dem, der gik bud til. Begge var kendt som foredragsholdere, og der blev lyttet, når de stod på talerstolen.

Klaus Berntsen (1844-1927) var en agtet folketingsmand i kredsen 1873-84, og det samlede flere tusind mennesker, når han var hovedtaler ved det årlige grundlovmøde i Bogense. Han var således en kendt skikkelse på Nordfyn, da han som den første overtog stillingen som forstander for Særslev Højskole. De uheldige omstændigheder, der førte til, at han i 1873 lod sig opstille i Bogense-kredsen, er omtalt si. 47ff.—*Rasmus Nielsen* (1863-1964) var forstander for højskolen gennem nær 50 år. Han var en flittig skribent, og han havde et omfattende forfatterskab bag sig. Han døde i 1964, 100 år gammel.

Skolens første forstander, Klaus Berntsen, fotograferet med det første hold, der bestod af 8 piger. Yderst til højre sidder Klaus Berntsen og hans hustru, yderst til venstre Klaus Berntsens moder. Yderst til højre står skolens anden lærerkraft.

Rasmus Nielsen, forstander for Særslev Højskole 1892-1938. Rasmus Nielsen var en fremragende foredragsholder, og når der var folkefest i Bogense, var det ofte ham, der stod på talerstolen. – Portræt af højskolens første forstander, Klaus Berntsen, findes si. 51.

Teater og andre forlystelser

Det var kun i hovedstaden, der fandtes faste teatre i 1800-tallet. I provinsen byggede alt teater på turnerende selskaber af højst forskellig kvalitet og med et repertoire, der var udvalgt efter det princip, at der skulle lokkes så mange i teater som muligt. Større byer som Odense havde en fast teaterbygning, hvorimod man i mindre købstæder måtte tage til takke med en interimistisk scene på en gæstgivergård eller et traktørsted. – Det var den solide mellemstand bestående af folk fra etaterne og forvaltningen, repræsentanter fra de frie erhverv samt købmand og håndværkere, der var det trofaste publikum, når et teaterselskab gav forestillinger i købstaden, og da de nævnte grupper udgjorde en væsentlig del af Bogenses befolkning i 1800-tallet, turde der være udsigt til, at teaterselskaberne havde interesse i at lægge vejen om ad Bogense på deres turné.

Der er givet fyldige fremstillinger af teaterlivet i provinsen i 1800-tallet. Bogense har imidlertid ikke været inddraget, og på grundlag af Bogense Avis skal der i det følgende gøres et forsøg på at skildre de kår, teatret havde i en mindre købstad som Bogense.

Når det gælder første halvdel af 1800-tallet, må vi støtte os til Literis Mando, der anfører forskellige selskaber, der gæstede Bogense. I marts 1829 var det eksempelvis Werlighs Selskab, der gav forestillinger. August Werligh (f. 1795) fik sin første provinsbevilling i sommeren 1828, og det var således i den første sæson, hans selskab nåede til Bogense. Literis Mando anfører de »Respectable Stykker«, der blev givet i Bogense, og det fremgår heraf, hvad et sådant selskab havde på repertoiret. Ialt drejede det sig om 8 stykker: lystspil af Thomas Over-skou og C. N. Rosenkilde, komedier af tyskeren Kotzebue, Mozarts syngestykke »Bortførelsen fra Seraillet« og Lessings drama »Emilia Galotti«. Et vidtspændende repertoire, må man sige, men bogenserne må have kunnet lide det, for efter at selskabet havde været i Odense, vendte det tilbage til Bogense, hvor det nogle dage fortsat gjorde »ret gode Affærer«. – Andre, der gæstede Bogense flere gange i første halvdel af 1800-tallet, var Johannes Vildts Selskab, Carl Ehlers Selskab, C. Fredstrups Selskab og Christian Ehlers Selskab.

Under hvilke forhold der spillede, får vi et indtryk af gennem bogen »Teaterminder«, skrevet af skuespillerinden Maria Spiers (1848-1929), der var datter af gartner H. M. Sørensen, Bogense. Da hun var en halv snes år, så hun sammen med sine forældre teater på Gæstgivergården. Stykket, der blev spillet, hed »En

Parti fra Adelgade ca. 1890. Midt i husrækken ses Gæstgivergården, det senere Bogense Hotel, opført 1822. Det var her, de forskellige teaterselskaber viste deres forestillinger, når de gæstede Bogense.

fattig ung Mands Eventyr«, og hun græd, som var hun pisket, fortæller hun. Fra den dag af ville hun være skuespillerinde, og det hjalp ikke noget, at faderen advarede ved at berette om »det frygtelige Leben, der herskede inden for Teaterverdenen«. I de følgende år overværede hun, så ofte det lod sig gøre, stykkerne, der spillede på Gæstgivergården. Normalt kom der 2-3 selskaber til byen om året; de blev som regel i byen et par uger, og der spillede oftest 3 aftener om ugen. Skuespillerne var indkvarteret i privathjem, hvor de også på grund af de dårlige pladsforhold på teatret måtte have deres bagage. Hvad der skulle bru-

ges på scenen blev bragt hen på Gæstgivergården af forhåndenværende børn, og for budtjeneste blev der udleveret en fribillet i form af et firkantet blikskilt. Når der skulle transporteres noget, var Maria altid villig, for det var, skriver hun, »intet mindre end den Nøgle, der aabnede mig Adgang til Paradis«.

Hvad der yderligere interesserer er hendes beskrivelse af de sceniske forhold: »Selve de ydre Teaterforhold var naturligvis dengang som overalt i Smaabyerne meget primitive. En lille ambulant Scene med Stue- og Skovdekorationer var rejst i den ene Ende af Gæstgivergaardens Dansesal. Scenen var ikke hævet mere end en Alen fra Gulvet, den hvilede paa Bukke og gav sig fælt, naar man gik paa den. Fra Rampen til Sofitterne var der ikke højere end, at en velvoksen Mand lige netop kunde staa der; men der blev ikke desto mindre spillet god Komædie, og der blev fra Tilskuerpladsen lyttet med en Andagt, man desværre som Regel savner hos det Publikum, der i vore Dage fylder de store, moderne Teatre«. Også garderobeforholdene var primitive: »Paa Bogense Teater var 2 Garderober, en paa hver Side af Scenen, saaledes at Damerne klædte sig til højre og Herrerne tilvenstre. Garderoberne var ganske vist meget primitivt afskildret med gamle Kulisser, men dog tilstrækkelig skærmende til, at Blufærdigheden ikke behøvede at lide noget Anstød«.

Og så er vi så langt fremme, at vi kan følge teaterlivet år for år. En forudsætning for, at det hele kunne fungere, var, at pressen blev informeret i god tid, og redaktøren af byens avis har sandsynligvis fået fribillet til samtlige forestillinger for sin ulejlighed. Følgelig er der i Bogense Avis omtale af en meget stor del af de ca. 400 forestillinger, der blev givet i perioden 1860-1900.

Man kunne altid være sikker på, at der kom ét selskab til byen i løbet af sæsonen, og de fleste år kom der to eller tre. Kun i krigsåret 1864 og det følgende år lå teaterlivet stille i Bogense. I alt nåede man i løbet af de 40 år at stifte bekendtskab med ikke mindre end godt 30 selskaber, der i gennemsnit gav 4-5 forestillinger pr. besøg. I tiden frem til midten af 1880'erne blev der ofte givet 6-8 forestillinger, mod slutningen af århundredet oftest kun 2-3 forestillinger pr. besøg. Rekord blev sat i efteråret 1884, hvor Jacob Lunds Selskab aflagde besøg i Bogense og i dagene 22. oktober – 3. november gav 10 forestillinger.

Otest forholdt det sig sådan, at den første forestilling var beskedent besøgt. Havde redaktøren rosede ord om forestillingen, var de følgende forestillinger ret godt besøgt, og til sidst var der fuldt hus. Som regel var der nyt program hver aften, og med årene gjorde redaktøren den erfaring, at »Direktøren ikke strax spillede sine Trumfer ud«. Et par friaftener var der normalt til skuespillerne, og i marts 1874 tilrettelagde man programmet således, at der »formedelst Bibellæsning ingen Forestilling gaves om Onsdagen«. Når programmet var udtømt, gik det videre til næste by, men der var dog som regel et par dages frist, så at der kunne gives en ekstraprestilling, hvis fremmødet havde været

godt. Var der marked i byen, lønnede det sig at indlægge en eftermiddagsforestilling for landboerne til halv pris.

Det var de færreste selskaber, der kun aflagde besøg i Bogense én gang. Størsteparten kom der flere gange, og enkelte vendte tilbage gang på gang. Til disse hørte Raus Selskab, der var i Bogense op mod en halv snes gange i 1860'erne og 1870'erne. Af Bogense Avis fremgår det, at selskabet gav 8 forestillinger i dagene 28. september – 10. oktober 1859, og det var sandsynligvis første gang, selskabet var i Bogense, idet C. F. Rau havde fået bevilling til at turnere i provinsen i 1857 og året efter havde fået tilladelse til at udvide sit personale til 10 personer. Mindre kunne ikke gøre det, eftersom selskabet havde en snes stykker på programmet. Repertoiret bestod af mindre lystspil og vaudeviller, og der blev oftest givet 2 eller 3 pr. aften. Hvad redaktøren skrev om selskabet og dets medlemmer, da han havde overværet de første forestillinger, gjaldt faktisk det turnerende provinsteater i al almindelighed: »Deres Præstationer ere, naar man ikke møder med nogen Fordom eller med de store Forventninger, seeværdige, og anbefale vi derfor Selskabet til Publikums Velvillie«. Kom man for at more sig og have en hyggelig aften, fik man »Smæk for Skillingen«, som samme blads redaktør senere skrev. Selskabet, der blev betegnet som et af provinsens bedste, gav normalt 6-7 forestillinger, hver gang det kom til Bogense, og man var som regel tilfreds med dets præstationer. I december 1869 hed det således i kritikken, at selskabets præstationer var vellykkede, og at publikum morede sig fortræffeligt, – ved et senere besøg, at det var et af de bedste selskaber, der længe havde besøgt Bogense.

Andre selskaber, der besøgte Bogense i anden halvdel af 1800-tallet, var Pødenphants Selskab, Müllers Selskab, Det Levinske Selskab, Schöffers Selskab, Selskabet Frem, Det Lehmannske Selskab, Rongsteds Selskab m. fl. Som helhed fik de en hæderlig kritik; besøget var rimeligt godt, og det har sikkert hørt til sjældenhederne, at et selskab er draget skuffet fra Bogense. Man synes i Bogense at have haft et godt publikum, og det hed sig da også, at Bogense var en god teaterby. Til tider fulgte selskaberne ret hurtigt efter hinanden, og bogen-serne må have været villige til at gå i teatret, når Schöffers Selskab gav 9 forestillinger i december 1873 og Det levinske Selskab kunne samle publikum til 6 forestillinger allerede i januar 1874. 15 forestillinger i løbet af 5 uger hørte dog absolut til sjældenhederne.

Det selskab, der var mest populært i Bogense, var dog Spiers Selskab, som man stiftede bekendtskab med i oktober 1873, og det blev til et gensyn 18 gange i tiden frem til 1892. – Camillo Spiers havde efter en række kummerlige år som skuespiller ved en række selskaber fået egen bevilling i 1873. Det skete imidlertid på et så sent tidspunkt i hans liv, at han ikke fik megen glæde af det. Han var da blind og næsten hjælpeløs, og han klarede det kun ved sin unge

hustrus hjælp. Da han i løbet af få år ramtes af lammelse og begyndende sindsyge, arvede hun bevillingen og førte selskabet videre med usvækket energi.

Det var *Maria Spiers*, f. Sørensen, som på det kraftigste blev frarådet af faderen hjemme i Bogense at blive skuespillerinde, efter at hun havde set teater på Gæstgivergården. – Hun debuterede i 1866 og turnerede med Molaus Selskab, hvor også Camillo Spiers var ansat. Hun var en dygtig og anset skuespillerinde og gennem mange år en værdifuld førstekraft ved sin mands selskab. Hun havde på scenen de store kvinderoller, og der er ingen tvivl om, at man i Bogense med en vis stolthed har set hen til det tidspunkt på året, hvor gartnerens Maria atter skulle stå på scenen. Det er muligvis sket første gang i 1866, hvor hun som nævnt knyttedes til Molaus Selskab, og dette selskab kom just til Bogense dette år og igen året efter. Det fik dog ikke voldsom god kritik, og det er nok grunden til, at det ikke kom oftere. Men det gjorde til gengæld Maria Spiers og hendes selskab. Så godt som hvert år frem til 1892 meldte det sin ankomst i Bogense, og det gav normalt 6-8 forestillinger hver gang. Det var populære stykker, selskabet havde på repertoiret, og publikum var som regel velvilligt indstillet. 1889 lykkedes det eksempelvis selskabet at samle fuldt hus 6 aftener på striben i Bogense, og det hørte til sjældenhederne. 1895 havde selskabet efter et par års pause atter meldt sin ankomst, men forestillingerne blev aflyst, idet det forlød, at selskabet var blevet opløst. – Da Maria Spiers 1923 skrev sine memoirer, kaldte hun dem »Erindringer fra 31 Aars Rejseliv i Danmark og Norge«, og her har hun uden tvivl haft de mange besøg i Bogense i tankerne – og ikke mindst den dag, hvor hun første gang så teater på Gæstgivergården og græd som pisket!

Som nævnt blev det til ca. 400 forestillinger på Gæstgivergården i perioden 1860-1900. Gennemgående var det et lettere repertoire, selskaberne turnerede med. Farcer, lystspil og vaudeviller faldt i publikums smag, og selskaberne gav publikum det, det ville have. I midten af århundredet stod der oftest et par enaktere på programmet samme aften, men efterhånden gik man over til kun at spille ét stykke pr. aften. Stykker, der stod på plakaten en række gange, var Holbergs »Jeppe paa Bjerget«, Heibergs »Elverhøj«, Hertz' »Svend Dyrings Hus«, Hostrups »Eventyr paa Fodrejsen«, »Genboerne« og »En Spurv i Tranedans«, Johanne Luise Heibergs »En Søndag paa Amager«, Scharlings »Nøddebo Præstegaard« og Fritz Reuters »Landmandsliv«. Når eksempelvis »Elverhøj« stod på plakaten, var man sikret fuldt hus. Det var tilfældet i 1899, og da det spillede igen i 1906, gik mange forgæves, hvorfor selskabet senere på året vendte tilbage og gav yderligere en forestilling. – Også fornøjelige skuespil af H. C. Andersen som »Den usynlige paa Sprogø« faldt i publikums smag; til gengæld kneb det med »Mulatten«, som Svendsens Selskab havde på programmet i 1862-63: »Mulatten (af H. C. Andersen) er ikke af den Slags Stykker, der tiltaler

et mindre Provinds-Publikum, som helst vil have noget rigtigt Morsomt; men naar det udføres saa net som Tilfældet var, er det nok værd at see«, skrev således Bogense-redaktøren i sin avis.

Kunsten bestod da også i at begrænse sig til de lette stykker, og det var så afgjort et fortrin, hvis de havde et nationalt præg. Vovede man sig for langt ud, gik det galt og førte til økonomiske vanskeligheder for selskabet. Det vidste direktørerne, og følgelig skete det sjældent. – Men publikum var dog også modtageligt for andre genrer. I 1896 havde man i Bogense besøg af Christophersens Operaselskab, der omfattede 30 sangere, der opførte Boieldieus opera »Den hvide Dame« og Adams opera »Postillonnen i Longjumeau«, hvortil der ved to forestillinger var næsten udsolgt trods forhøjede billetpriser, og publikum var meget begejstret, da kgl. solodanserinde Ellen Price gav en balletforestilling i Bogense i 1912.

I 1876 havde man ventet en skandale, da Kyhls Selskab kom til Bogense, men skandalen udeblev. Selskabet havde et nyt stykke med titlen »Lygtemænd« på programmet, og det havde andre steder vakt et sådant røre, at politiet havde måttet skride ind. Det var især »Fritænkere og Socialisterne, der havde gjort Kvaler over »Lygtemænd«, som ganske vist ogsaa fremviser disse Stammefrænder og Bundsforvante i de ynkeligste Skikkelser«, skrev den højre-orienterede redaktør Pagh, og det var den bedste reklame, han kunne give stykket. De følgende aftener var lokalet næsten overfyldt, og de fleste var nok kommet for at se, om der blev ballade. Men det blev der ikke, for socialismen havde endnu ikke holdt sit indtog i en lille by som Bogense:»»Lygtemænd« havde trukket godt Hus, endskjøndt den Pibekonzert, som havde ledsaget Stykkets Opførelse i Hovedstaden og enkelte »fremmelige« Provindsbyer, ikke kunde ventes og ogsaa ganske udeblev her, hvor man heldigvis er bleven uberørt af visse »Kulturstrømninger««. – Nej, i Bogense var der ingen, der protesterede over, at socialisterne blev latterliggjort på scenen!

Selskabet var for øvrigt blevet forsinket på grund af et kraftigt snefald. Stykket skulle have været vist første gang den 16. februar, men selskabet var blevet flere dage forsinket, og den første forestilling fandt først sted den 23. februar. Det samme kom man ud for i 1879, hvor Levys Skuespilselskab havde meldt sin ankomst den 26. februar. Det havde optrådt i Fåborg og måtte på grund af snevanskeligheder undervejs overnatte både i Fangel, Odense og Særslev, men det var vilkårene for datidens omrejsende selskaber. Premierer fandt først sted den 1. marts, men der fulgte til gengæld 6 godt besøgte forestillinger.

Der spillede på Gæstgivergården, hvor sceneforholdene omkring midten af århundredet som nævnt er skildret af Maria Spiers (si. 128). Forholdene var ret primitive, og man har svært ved at fatte, at stykker som Oehlenschlägers »Aladdin«, som opførtes 1878, har kunnet gøre sig på sådan en scene. 1881 beklagede

Teatersalen på Bogense Hotel, som den tog sig ud tidligere.

redaktøren sig da også: Selve teatersalen var for lille, og scenen var snæver og mangelfuld. Yderligere var der kun én adgang til lokalet, og det var ikke heldigt i tilfælde af brand. Det fik brandvæsenet til at reagere, og 1882 forordnede det, at der kun måtte være 200 tilskuere i salen. Indtil da havde man åbenbart lukket omkring 300 tilskuere ind pr. forestilling. – I 1894 købte Julius Blangsted Gæstgivergården, og han lod i gården opføre en tilbygning, hvor der indrettedes en teatersal med fast scene. Den hidtidige scene, som man havde måttet opstille hver gang, der kom teaterselskab til byen, blev solgt til Skovby Forsamlingshus og Skovby Sygekasse i fællesskab.

På det tidspunkt var der sket andre ændringer i byens teaterliv. 1882 var der kommet jernbane til Bogense, og det varede ikke længe, før man med passende mellemrum lod indsætte et ekstratog om aftenen for at muliggøre et teaterbesøg i Odense. Der kom fortsat teaterselskaber til Bogense, – gennemgående flere gange om året end tidligere, men de gav til gengæld færre forestillinger. Sidste gang, et selskab gav 3 forestillinger, var således i 1909, hvor Carl Thomsens Selskab var på besøg i Bogense. Indtil 1920'erne fik byen oftest besøg af 6-8 selskaber i løbet af en sæson, og de gav hver 1 eller 2 forestillinger. Blandt selskaberne, der gentagne gange kom til Bogense efter århundredskiftet, var Det

Friis-Hjorthske Selskab, Carl Thomsens Selskab, Fru Helvig Jakobsens Selskab, Ove Baasøes Selskab, Svend Wedels Selskab, Carl O. Steins Selskab, Jørgen Jensens Selskab, Gunnar Helsingreens Selskab, Otto Jacobsens Selskab, Gerda Christophersens Selskab og Harald Stabehls Selskab, fra 1920'erne yderligere Axel Illums Selskab, Peder Kjærs Selskab, Arne Jensens Selskab samt Poul Grengaards og Thorvald Larsens ensembler fra Odense Teater.

Ofte var det kassestykker fra Casino, Folketeatret, Dagmar-Teatret og Betty Nansen-Teatret i København, der turnerede i provinsen, og når de havde givet et par forestillinger på Odense Teater, var det bekvemt med en afstikker til Bogense, hvor man oplevede så kendte kunstnere som Gerda Christoffersen, Betty Nansen, Liva Weel, Carl Alstrup, Peder Malberg, Poul Reumert og Henrik Benzon.

De tidligere nævnte stykker af Holberg, Heiberg, Hertz, Hostrup og Scharling stod fortsat på plakaten og blev modtaget med begejstring såvel som »Farinelli«, »Frk. Nitouche«, »Dollarprinsessen« og »Tre smaa Piger«, hvilken operette, indtil den vistes i Bogense i 1929, havde haft 325 forestillinger på Folketeatret og 160 forestillinger i provinsen. Når sådanne stykker stod på programmet, var der god tilstrømning til teatersalen på Bogense Hotel.

I årene 1907-10 var der overordentlig stor interesse, når Det norske Selskab meldte sin ankomst. Det var en Ibsen-turne, og man så i disse år »Et Dukkehjem«, »Hedda Gabler«, »Hærmændene paa Helgeland«, »Vildanden« og »Gengangere«. Da man 1907 stiftede bekendtskab med Ibsens dramatik, måtte redaktøren erkende, at det havde været den bedste teateraften i Bogense i lange tider, og ved de følgende års Ibsen-forestillinger kunne han melde alt udsolgt. – Da »Gengangere« vistes i 1910, var selskabet dog mindre heldigt, idet hovedkraften var stærkt beruset! Selskabet vendte ikke siden tilbage!

Det var lige så uheldigt som dengang, hvor to af skuespillerne bag tæppet kom i håndgemæng på grund af kærlighed til stykkets primadonna: »De to Rivaler var kommen i Haarene paa hinanden, saa Lamper, Flasker og andre Genstande raslede fra Scenen ud mellem Publikum, og der hørtes drøje Skældsord og Hyl fra Kulisserne! Publikum morede sig selvfølgelig kongeligt over dette gratis Tillæg til Komedien, der endte med, at Byens Politibetjent fra Tilskuerpladsen skrævede op paa Scenen, hvorfra han paa den højtideligste Maade »i Kongens og Lovens Navn« erklærede Slut paa Forestillingen. Publikum blev derved snydt for sidste Akt, men Stemningen var den Aften høj paa Andersens Hotel« (Teaterbrev i Bogense Avis 26. sept. 1919).

I 1913 viste Aage Brynjes Selskab Strindbergs »Frk. Julie«, og da stykket stod på plakaten igen i 1919, var der »et talrigt og meget interesseret Publikum«. – Smagen havde ændret sig, og man var ikke længere tilfreds med kun at se morsomt teater. Den 30. november 1932 opførte Gerda Christophersen-Turneen

Kaj Munks »Ordet«, og det var »en stor kunstnerisk Oplevelse«, hvilket også var tilfældet, da man i 1939 viste sammes »Han sidder ved Smeltediglen«.

Om sommeren vistes der som regel et par friluftsforestillinger, og der blev efterhånden tradition for en sommerrevy i Bogense. Det skete 1896, 1897 og 1898, hvor Nyborg Sommerteater og Odense Sommerteater viste deres revy, og i 1916, hvor et selskab viste revyen »Pjat og Makværk«, der ifølge anmelderen helt svarede til sit navn! Bedre gik det i perioden 1920-27, hvor direktør Jens Sønnegaard med sit personale drog land og rige rundt med en forestilling, der fik et lokalt tilsnit undervejs. I august 1921 spillede der skiftevis i Bogense, Brenderup og Otterup, og det var en succes med fuldt hus de fleste aftener. 1922 kunne bogenserne som kulisse se deres egen kære Adelgade, og revyen var en sådan succes, at der spillede fra begyndelsen af august til midten af september. 1923-24 var revyen skrevet af Helge Dahl, Odense Teater, og man nøjedes denne gang med at spille i Bogense. 1926 overtoges revyen af en af selskabets hovedkræfter, Valdemar Røner, og det var ham, der efter at have spillet revy i Bogense nogle gange, erklærede, at bogenserne så sandelig forstod at more sig. – Efter nogle års pause var det teaterdirektør Borch-Hee, der i 1933 forsøgte sig med en sommerrevy i Bogense, og den blev som de tidligere pænt besøgt. – Siden måtte byens borgere tage til takke med sommerkoncerterne i Fredskoven.

1923 stiftedes Bogense Teaterforening med det formål at skaffe gode forestillinger til byen. Det fungerede godt de første år, hvor der købtes 6 forestillinger pr. sæson. Siden måtte man af økonomiske grunde nøjes med 4 og til sidst med 2. I 1929 talte foreningen 285 medlemmer, i 1932 200, året efter 175, og man lod foreningen hvile uden arrangementer det følgende år. I slutningen af 1920'erne var Håndværkerforeningen begyndt at købe nogle få, men gode forestillinger hvert år. Ikke mindst bestræbte man sig for at få Betty Nansen-Teatret og Gerda Christophersen-Turnéen til byen. Det var også Håndværkerforeningen, der tog initiativ til de nævnte Kaj Munk-forestillinger, og det skete umiddelbart efter, at de havde været spillet i København. »Ordet« havde således urpremiere på Betty Nansen-Teatret den 2. september 1932, og den 30. november samme år spillede stykket i Bogense. – Håndværkerforeningen havde således overtaget teaterforeningens rolle, og der fortsattes også under krigen med gode forestillinger.

Af og til hændte det, at en skuespiller gav en oplæsningsaften. I 1865, 1867 og 1871 var det eksempelvis Kristian Mantzius, der læste Holberg, Oehlenschläger og H. C. Andersen og fremdrog Bellmann-viser, hvilket man var stærkt optaget af. I 1902 havde »Harmonien« engageret nationalscenens førende skuespiller Emil Poulsen, der læste Oehlenschläger og Bjørnstjerne Bjørnson, og der lød under forestillingen »jævnlig entusiastisk Bifald«. – Den 5. februar 1905 var det

selveste Herman Bang, der stod på scenen, og salen var fyldt til sidste plads. Han læste bl.a. novellen »Irene Holm« og Dannevirke-natten af romanen »Tine«, og det var en stor oplevelse: »Det, Forfatteren præsterede, var fuldendt, mesterligt, en Kunst-Nydelse af sjælden Værd . . . Tilhørerne sad aandeløse og lyttede med stor Begejstring, hvad Kunstneren foredrog«, skrev redaktøren i sin avis, ligesom han konstaterede, at »Bifaldet ingen Ende ville faa, da det sidste Nummer var forbi«. – Den 15. november 1816 var det Robert Storm Petersen, der tegnede og fortalte, og publikum morede sig kosteligt.

Også på *det musikalske område* stiftede byens borgere bekendtskab med store navne fra hovedstaden. Den 3. februar 1862 blev der givet koncert af kgl. hofpianist W. Dahl og operasangerinde Louise Liewen, men den var kun sparsomt besøgt. Mindre end en uge efter gav Regimentsorkesteret fra Odense koncert med efterfølgende bal, og her kneb det ikke med fremmødet! Regimentsorkesterets besøg var en årlig tilbagevendende begivenhed, og der var altid interesse for dets koncerter. – Det tyder på, at det især var kvinder, der gik til koncert, idet redaktøren bemærkede, at »det smukke Kjøen var stærkt repræsenteret«, da en kgl. operasanger gav koncert i 1863. Kgl. operasanger R. Jastrau og kgl. operasanger H. E. Christophersen optrådte flere gange, og som regel en gang om året blev der afholdt kirkekoncert. Der var en kreds af borgere, der trofast mødte frem ved disse koncerter, og det var også tilfældet, da Georg Lumbye dirigerede sit 20-mands orkester på Gæstgivergården den 7. oktober 1878. Større tilslutning var der, da Fini Henriques gav koncert den 10. september 1918 og ved senere lejligheder, hvor han også optrådte i Bogense. – 1918 havde den kun 18-årige violinist Alfred Madsen fra Nr. Esterbølle sin debut i Bogense. En, der ligeledes optrådte for et hjemligt publikum, var danserinden og sangerinden Gerda Gulda, der også stammede fra Nordfyn.

Der var andre former for optræden, som først og fremmest tiltrak sig opmærksomheden hos den jævne del af befolkningen: I oktober 1858 optrådte akrobater og atleter fra det ungarske nationalteater på en scene, der var indrettet i en af gårdene i Adelgade, og i december samme år fremvistes dværgparret admiral Picolomini og damen Eugenie, der var henholdsvis 30 og 32 tommer høje; admiralen, der talte dansk, tysk, engelsk, svensk og russisk, skulle ifølge annonceringen have optrådt for dronning Victoria og vundet hendes bifald! – I maj 1861 optrådte der en bugtaler i gæstgiver Martens gård, i 1868 en magnetisør (hypnotisør), der fik 3 af de 16 fremmødte til at parere ordre: »En spiste saaledes en Kartoffel for et Æble, en Gulerod fik han tændt ved en Vandkaraffel og røg den som en ægte Havanna; en Anden agerede Barber, idet han efter alle Kunstens Regler sæbede sin Kunde ind med en Kartoffel og ragede ham med et Lys«. – 1870 var der optræden ved en »Professor i den højere magi«, og et par gange i årene efter århundredskiftet søgte professor Labri at gøre ham kunsten

Theater for Trylleri

paa Gæstgivergaarden i Bogense.

Torsdag den 3die og Fredag den 4de Marts 1870, Aften Kl. 7,

gives

2 store Forestillinger

i den naturlige Salon-Magi, Fysik og Illusion
af den berømte Magiker og Troldmand

Profesor Max Alexander.

Programmet bestaaer af et Udsalg af de bedste Numere, som endnu ikke ere sete her, og som jeg under mit Ophold paa Fredensborg havde den Ære at forevise gjentagne Gange for den danske og svenske Konges familie samt hele det beroværende Hof med ubedt Bifald.

Billetter a 2 Mk. (Børn 1 Mk.) faaes paa Gæstgivergaarden samt om Aftenen ved Indgangen, som aabnes Kl. 6. Begyndelsen for Kl. 7. (Forbi omtrent Kl. 9 $\frac{1}{2}$.)

☞ Lokalet bliver brillant oplyst og opvarmet. ☛

Der gives kun 2 Forestillinger.

Erhødigst

Max Alexander.

Redigert og trykt af Chr. Pagh. Trykt hos Ullmann.

Teatersalen på Gæstgivergården var også rammen om underholdning af den lettere art som f.eks. i 1870, hvor der blev givet »2 store Forestillinger i den naturlige Salon-Magi, Fysik og Illusion af den berømte Magiker og Troldmand Professor Max Alexander« (Bogense Avis 2. marts 1870).

efter. – De havde alle meldt deres ankomst i forvejen og gav forestillinger for et ofte ret beskedent publikum. Senere blev denne form for *gøgl* henlagt til markedsdagene.

Noget, der trak et godt publikum, var »Ballet-Pantomime-Selskabet« fra Københavns Sommertivoli, der gav 3 forestillinger for fuldt hus i november 1865, og det samme var tilfældet, da Pjerrot og Harlekin vendte tilbage og gav to forestillinger i november 1889.

Og så var der selvfølgelig mange, der glædede sig til det årlige *circusbesøg*. I august 1860 gav Det hoffmannske Kunstberiderselskab »Forestilling i den høiere Ridekunst og Hestedressur«, og jævnligt kom der menageri til byen og viste dressur af vilde dyr. Fra 1870'erne synes det at have været en årlig tilbagevendende begivenhed, at et cirkus kom til byen og slog teltet op på Torvet.

Der var således noget for enhver smag. Byfogeden, apotekeren og købmanden inviterede nok deres damer med i teatret, mens deres tjenestefolk foretrak at gå i cirkus og tage del i markedsgøgl. Børnene er nok blevet tvangsindlagt til at gå med i teater, men de har nok hellere villet være sammen med tjenestefolkene!

Den 12. januar år 1900 skete der noget, som skulle komme til at optage folk i en grad, som man ikke have drømt om. Denne dag holdt biomatografen sit indtog i Bogense, og den 8. december året efter var det kinomatograf, der reklameredes med. Det var omrejsende selskaber, der viste levende billeder, og det var noget, folk var interesseret i. Men desværre, skrev redaktøren, som havde mere end besvær nok med at få stavet de nye ord rigtigt, »var det hundekoldt i Salen, hvad der selvfølgelig formindskede den kunstneriske Nydelse«. Hvad der til gengæld imponerede var, at »Forestillingen indledtes med et Musiknummer pr. Grammofon, et kæmpemæssigt Uhyre, der udmærkede sig ved ualmindelig rene og klare Toner«.

Med stor spænding så man hen til, at Bogense fik sit eget *biografteater*, og det skete den 17. marts 1907, hvor man lagde ud med »Et venetiansk Kjærlighedsdrama« og »Dramaet i Venedig«. Hidtil havde de forestillinger, der havde været vist, været præget af »irriterende Flimren og ubehagelige Afbrydelser«, men nu håbede man på forbedrede forhold. Det var konditor P. N. Pedersen, der havde bevilling til at drive biograf. 1909 flyttede han til den bygning, som Hvide Kors havde ladet opføre året før i Østergade ud for Sct. Annagade, og her åbnede den 30. april Bogense Biografteater. Biografen var åben 4 aftener om ugen samt om søndagen, og der vist 2 forestillinger pr. aften og 5 om søndagen. En forestilling varede en time, og i løbet af denne kunne der vises 3-4 film. Om sommeren var der andet, der trak, og følgelig holdt biografen lukket.

Da kontitor Pedersen døde, overtog hans enke og siden sønnen Otto Pedersen bevillingen. 1935 købte han konditor Bonnens ejendom i Østergade, som han lod nedrive, og her opførte han et moderne biografteater med 266 pladser.

»Biografteatret gaar sikkert en smuk Fremtid i Møde« havde Bogense Avis spået, efter at byen havde fået egen biograf, og det kom som bekendt til at holde stik. I begyndelsen var det stumfilm, der blev vist, men siden kom der tone- og talefilm til. Nogle film blev set af få, andre af mange. Det var rekord, da 2.000 mennesker i løbet af 7 dage i 1935 så »Barken Margrethe« og filmen yderligere gik 14 dage. Rekorden blev dog slået i 1939, hvor 5.000 mennesker så »Livet paa Hegnsgaard« i løbet af godt 14 dage.

I løbet af få år var filmen blevet en afgørende faktor, når det gjaldt folks trang til underholdning og forlystelse, og der tegnede sig et noget andet billede, end da – som Maria Spiers fortæller – teatrets revisitkone, madam Mortensen, gik rundt i byen og omdelte plakater, når teaterselskabet havde holdt sit indtog i byen.

Årets begivenheder

Når sommeren stod for døren, rettedes opmærksomheden mod *Fredskoven*, der ejedes af grevskabet Gyldensteen, men var stillet til rådighed for byen som lystskov. Her byggedes i 1862 restaurant »Belvedere« med musiktribune og dansestrade, og det havde til følge, at en del af sommerens forlystelser henlagdes hertil. Pavillonen åbnede normalt omkring 1. maj.

Hvis vejret artede sig, spadserede familien pinsemorgen til *Fredskoven* for at drikke kaffe. Byens musikkorps musicerede, og sangforeningen gav et par numre, mens man nød de dejlige omgivelser.

I løbet af sommeren gav musikkorpset en række *koncerter*, der var velbesøgte, og for den yngre del af befolkningen arrangeredes der *skovbal*. Det første løb af stabelen 2. pinsedag, og i løbet af sommeren blev der yderligere nogle gange spillet op til dans søndag aften. Trak det op til regnvejr, var det om at holde ørerne stive. Hvis koncerten eller ballet var aflyst, blev det meddelt ved trommeslagning i byens gader, for det ville da være ærgerligt at trække i stadstøjet, hvis det hele var aflyst.

Ungdommen var danselysten, og med årene blev arrangementerne lagt i fastere rammer. I 1870 dannedes »Skovforeningen«, hvis opgave det var at arrangere et bestemt antal skovballe i tiden fra pinse og indtil 1. september, hvor sæsonen officielt var slut. Ballerne varede fra kl. 9 til kl. 12, og der var nu truffet den ordning, at aflysningen blev markeret ved hejsning af et flag på købmand Kaalunds tag to timer før ballets åbning. Foreningen bestod endnu i årene op mod århundredskiftet.

Da der i 1890'erne kom *sommerrevy* til Bogense, var det naturligt, at den blev henlagt til *Fredskoven*, og havde de teaterselskaber, der besøgte Bogense, fri-luftsforestillinger på programmet, foregik det ligeledes i *Fredskoven*.

Først på sommeren ventede man på, at *badesæsonen* kunne tage sin begyndelse. Nok kunne der bades rundt omkring langs kysten, men agtværdige borgere benyttede byens badehuse. Et sådant var blevet opført af et interessentselskab i 1851, og det åbnedes, når selskabet omkring 1. juni havde holdt generalforsamling. Badehuset kunne benyttes af damerne visse formiddage og eftermiddage, af herrerne de øvrige formiddage og eftermiddage, og for at ingen skulle være så uheldig at tage fejl, vøjede der et blåt flag fra badehuset i damernes badetid, et rødt og hvidt flag i herrerne badetid. Senere blev dette ændret, så at da-

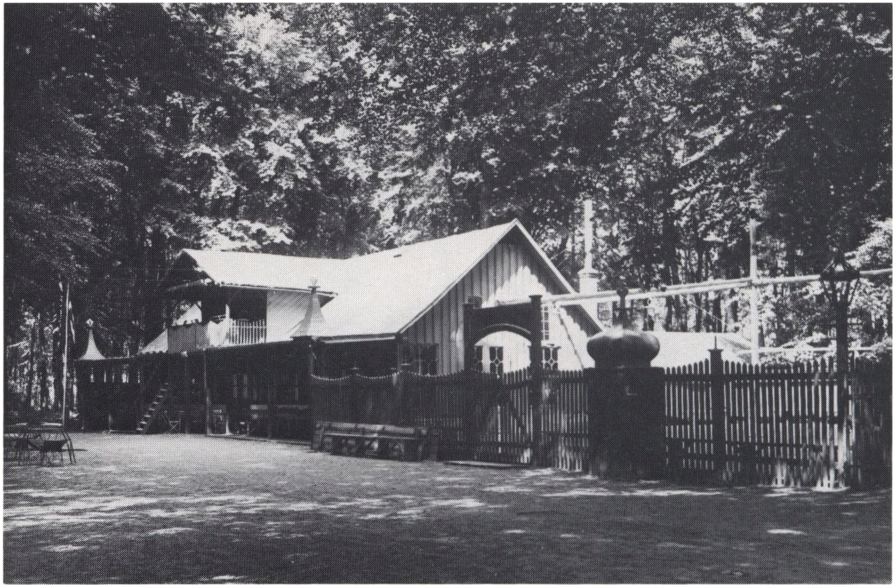

Både børn og voksne så med glæde hen til den dag, hvor byens to badehuse, damernes på østre mole og herrernes på vestre mole, åbnede sæsonen. På billedet ses badehuskonen gennem mange år, Karen Marie Nielsen, fotograferet omkring 1930.

merne kunne bade om formiddagen og herrerne om eftermiddagen. Det var imidlertid forbundet med visse praktiske vanskeligheder, og i 1865 opførtes der yderligere et badehus. Det gamle badehus på østre mole var fra da af forbeholdt damerne, mens herrerne fik overladt det nye badehus på vestre mole. Af selskabets vedtægter fremgår det, at det var dets formål »ved Vedligeholdelse af de forhaandenværende Badehuse og eventuelt ved Opførelse af nye at skaffe Bogense Bys og Omegns Publikum en let og billig Adgang samt tidssvarende Bekvemmeligheder til at benytte de fortrinlige og styrkende Søbade, som Kattegattets Vande i saa høi Grad yder«. – 1907 blev selskabet nedlagt, og kommunen overtog badehusene formedelst et beløb på 400 kr.

I 1922 ødelagde en stormflod de to badehuse, og det afstedkom fra et halvt hundrede af byens damer en adresse til byrådet med anmodning om at få opført et nyt badehus på vestre mole. Det var her, herrernes badehus havde ligget, og det udløste en del spydige bemærkninger om byens badende damer i det byrådsmøde, hvor sagen behandledes. Men det gik ikke! Der opførtes som før 2 badehuse, et på østre mole og et på vestre mole, idet byrådet fandt, at et par gode badehuse ville medføre, at der kom flere turister til byen om sommeren.

Efterhånden fandt man, at badehusene var for små, og i 1933 besluttede man

Mange af sommerens arrangementer fandt sted i Fredskoven, som ejeren af Gyldensteen havde stillet til byens rådighed. 1862 opførtes i Fredskoven restaurant »Belvedere« med musiktribune og dansestrade.

at nedlægge dem og at opføre en badeanstalt. Den 10. juni 1934 stod *Bogense Søbad* klar, og selv om vandet kun var 15 grader den pågældende dag, følte 461 sig fristet til at benytte deres abonnementskort. Søbadet blev kaldt »det fynske Bellevue«, og der var i de følgende måneder stor tilstrømning til Bogense, især om søndagen, hvor der kunne være op til 2.000 besøgende.

I juni måned forestod et par af årets store begivenheder: Grundlovsfesten den 5. juni og skyttelaugets Sct. Hansdag.

Grundlovsfest blev der afholdt regelmæssigt fra 1849 og langt op i tiden. Det foregik i Fredskoven med taler og sange, spisning og dans, og der var altid god tilslutning. Der var musik i gaderne fra morgenstunden, og midt på eftermiddagen begav man sig med musik i spidsen fra Torvet til festpladsen, hvor der blev holdt grundlovsstaler, som regel af kredsens folketingsmand og andre af egnens politikere. Sangforeningen underholdt med fædrelandssange, bistøjet af musik-korpset, der også gav et par numre. Derefter var der festmåltid, og herunder blev der holdt et hav af taler. I 1863 talte således prokurator Møller for kongen, folketingsmand H. M. Petersen, Brenderup, for grundloven, proprietær Nielsen, Lykkesborg, for fædrelandet, lærer Heilmann, Grindløse, for proprietær Nielsen, pastor Arctander, Klinte, for den tapre landsoldat, lærer Heilmann for

modersmålet, lærer Winther, Frederiksminde, for dannebrog, købmand Rosenberg for damerne, købmand Detleffsen for sønderjyderne, lærer Reimer, Hårslev, for grundlovsfesten, pastor Arctander for Bogense by, købmand Rosenberg for landboerne, proprietær Nielsen for festkomiteen, og til sidst havde lærer Heilmann ordet for tredje gang, idet han udbragte et leve for greven på Gyldensteen, – en sand folkefest, hvor by og land mødtes, og hvor alle talte for alle. – En halv snes år senere var det ifølge referatet fremtidshåbet, Frankrigs genrejsning, Rigsdagen, ministeriet, dannebrog, Danmarks selvstændighed, presen, vore digtere, Bogense by og landboerne, borgmesteren og selvfølgelig festudvalget, der var genstand for de mange skåltaler.

Efter bordet blev der spillet op til dans. I entre betalte (1868) herrerne 2 mark, hvorimod damerne slap med 8 skilling (1/2 mark). Aftenen sluttedes med festfyrværkeri.

I 1870'erne var det Klaus Berntsen, der var hovedtaler, og der deltog som regel et par tusinde mennesker i grundlovsfesten. Første gang var i 1873, hvor han netop var blevet indvalgt i folketinget. Der mødte ikke mindre end 4.000 mennesker, hvilket var dobbelt så mange, som der var bosat i Bogense, og de hørte den unge politiker holde »et varmt og smukt Foredrag om Fædrelandet«, hvor han undlod at komme ind på tidens politiske stridsspørgsmål. I Bogense gjorde der sig nemlig det særlige gældende, at både højre og venstre kunne mødes til grundlovsfest. Andre steder holdt de grundlovsfest hver for sig, men i Bogense stod begge partier bag indbydelsen: »Paa vor Egn har nemlig den politiske Ufordragelighed og Hadskhed heldigvis endnu ikke naaet det Punkt, at Mænd af forskellige Anskuelser ikke nok kunne komme sammen baade til Drøftelse af politiske Spørgsmaal og til Festligholdelse af Folkets Mærkedage«, konstaterede redaktør Pagh således i forbindelse med grundlovsfesten 1886.

Sct. Hansdag blev der holdt *skyttelaug*. Bogense borgerlige Skyttelaug blev stiftet ved et møde på Bogense rådhus den 15. april 1853, og da den første skydning fandt sted Sct. Hansdag samme år, talte laugets 109 medlemmer. Omtrent det samme antal medlemmer havde laugets 50-års jubilæet i 1903 og ved 75-års jubilæet i 1928. I 1933 fremgår det, at interessen knap var så stor som tidligere, og at man følgelig nøjedes med at feste én dag mod tidligere to.

Men festligt har det altid været, når der blev holdt skyttelaug. En væsentlig del af byens agtværdige borgere deltog, og det lagde beslag på det meste af et par dage. Selve skydningen fandt sted i Fredskoven, hvor der tillige blev spist frokost, holdt taler og sunget de traditionelle sange. Når skydningen var forbi, marcherede man tilbage til byen, hvor der blev holdt festmiddag på Gæstgivergården. Det var imidlertid kun skyttebrødrene, der deltog, idet det var så snedigt indrettet, at dans ifølge laugets vedtægter ikke var tilladt på selve skyttelaugsdagen. Følgelig blev der holdt skyttelaugsbal dagen efter, og det foregik

På store dage, som når der f.eks. holdtes skyttelaug Sct. Hansdag, var der optog gennem Adelgade med byens musikkorps i spidsen. Billedet stammer fra tiden omkring 1905.

også i Fredskoven. Selve skyttelaugene har næppe afvejet meget fra andre byers skyttelaug; til gengæld har det været noget særligt for Bogense, at der dagen efter har været holdt skyttelaugsbal med deltagelse af brødrenes damer.

En anden af sommerens store begivenheder var den årlige *skyttefest*, der samlede et stort antal deltagere (jvf. si. 159). I midten af 1800-tallet holdtes der yderligere *høstfest* i Fredskoven, hvortil der var henlagt skiveskydning og forskellige former for underholdning. *Sct. Hansfest* vandt først indpas på et langt senere tidspunkt.

Endelig var der mulighed for at få en *lysttur på Kattegat*. Der arrangeredes i 1860'erne og periodevis senere en eller flere sejlture i løbet af sommeren, og udflugten gik som regel til Vejle eller Kolding. Sejladserne varede et par timer hver vej, og undervejs underholdt musikkorpset.

Der var således nok at tage del i i sommermånederne, og udbudet var ikke mindre i vintersæsonen. Som tidligere omtalt kom der et par *teaterselskaber* til byen i løbet af sæsonen, og prisen var overkommelig (1875: 1 kr. for voksne og 50 øre for børn). Ud fra de oplysninger, der haves om antallet af forestillinger og fremmødet ved de enkelte forestillinger, tør man formode, at en væsentlig del af byens befolkning med jævne mellemrum har set teater på Gæstgivergården.

Selve skydningen foregik i Fredskoven, hvor der tillige blev spist, holdt taler og sunget de traditionelle sange. Brødrene er her fotograferet i anledning af Skyttelaugets 50-års jubilæum i 1903. Laugets talte da som ved stiftelsen i 1853 godt 100 medlemmer.

De, der ikke ville i det »rigtige« teater, kunne nøjes med at se *dilettant*. Der opførtes en forestilling hen på vinteren, og det skete i veldædigt øjemed. Normalt var det de ringest stillede i byen, der blev betænkt. I 1861 var der eksempelvis et overskud på 116 rdl., og de blev den følgende dag fordelt blandt 40 trængende. 1863 var det enken efter en forulykket skipper, der blev betænkt med 92 rdl., og 1865 spillede der til fordel for et mindesmærke for krigens ofre. 1872 blev der spillet dilettant 2 gange i løbet af vinteren med ialt 4 forestillinger, og der var et samlet overskud på 220 rdl. – Der må have været gode talenter blandt byens borgere, eftersom man turde prøve kræfter på stykker, som de omrejsende teaterselskaber normalt havde på programmet. Eksempelvis opførtes stykker som »Eventyr paa Fodrejsen«, »En Spurv i Tranedans«, »Gøngehøvdingen« og »Charlys Tante«.

For det musikinteresserede publikum blev der budt på *konserter*, såvel kirkekonserter som underholdningskonserter. Flere af byens foreninger havde musikalsk-dramatisk underholdning på programmet, og der blev sjældent klaget over tilslutningen. Byens sangforening og musikkorps gav koncert hver vinter, og det samme gjorde normalt regimentsorkesteret fra Odense.

Det danselystne publikum var ikke ringere stillet om vinteren end om sommeren. I 1870 stiftedes som nævnt Skovforeningen med henblik på arrange-

Bogense Theater.

Af Dilettanter gives i veldædigt Øiemed følgende Forestilling

Løvedag den 4. Februar

og
Søndag d. 5 Februar 1893:

Dalby Præstegaard

(Lystspil i 1 Akt af Alb. Hansen).

Personerne.

Toldaa. Brønnum Svane, Præst i Dalby.
Frk. Klübert Agnete, hans Datter.
Herradjællens Hænder Pind, Postmester.
Fru Theill Helene, hans Kone.
Hans Woldiederich Victor, Godsforvalter, deres Søn.
Lars Mølle Kragehund, Toldkontrolleur.
Agnete Theill Oscar Rosen, Greve.
Handlingen foregaaer i Præstegaarden.

Kammerater

(Dramatisk Situation af Peter Nansen).

Personerne.

Hans Woldiederich Henrik.
Verk. A. Rasmussen Ellen.

Soldaterløier

(Sangspil af C. Hostrup):

Personerne.

Abildsøe Lange, Gaardeier paa Fyen.
Frk. Ringkjøbing Emilie, hans Datter.
Holck Barding, Prokurator.
Lars Theill Magister Glob, hans Søstersøn, Historiker.
Toldaa. Brønnum Lieutenant Vilmer
Lars Barfoed Landskabsmaler Anker, menig Soldat.
Hans Woldiederich Mads, Karl hos Lange.
Handlingen foregaaer paa Langes Gaard under Krigen 1848—50.

Billetten koster om Løvedagen 50 Øre, om Søndageu
1 Krone.

Indgangen aabnes begge Aftener Kl. 6 $\frac{1}{2}$. Forestillingen
begynder Kl. 7.

Trykt hos C. Pagh i Bogense.

På Bogense Teater opførtes hver vinter ni veldædigt øjemed« dilettant, og overskuddet blev fordelt blandt byens trængende. I 1893 opførtes eksempelvis ved to forestillinger tre enaktere på Gæstgivergården. Hans Woldiederich havde en rolle i alle tre stykker, og blandt de øvrige optrædende var sagsfører Theill og frue samt købmand L. Barfoed.

Fra Bogense Teaters amatørøpførelse af Johanne Luise Heibergs »Abekatten« i 1909, instrueret af toldforvalter N. P. L. Thoning. På billedet ses bl.a. godsforvalter Bjørndal, Gyldensteen, fru apoteker Kjær og hr. og fru landmåler Lundahl.

ment af sommerballer, og der gik kun 3 år, før Vinterforeningen dannedes, hvis formål det var at arrangere et passende antal *vinterballer* på Gæstgivergården. Man tager næppe fejl ved at antage, at de to foreningers medlemmer var så godt som identiske. Var man ikke så dreven på dansegulvet, kunne man tage undervisning. I 1860 meddelte Amalie Hellmuth i avisen, at hun 3 á 4 gange om ugen agtede at give »Dandseinformation i nyere Dandsetoure«. Senere var det i en menneskealder byens navnkundige politibetjent, senere arrestforvarer og gymnastiklærer i samme person, der lærte byens ungdom at danse.

At der hørte mere til end at lære dansetrinene fremgår af den omtale, Bogense Bicycleklubs bal i 1888 fik i avisen. Ved dette bal blev to af de mandlige deltagere bortvist, fordi de ikke bar handsker, hvilket krævedes af »Hensyn til de festligklædte Damer«. Den, der havde forfattet det pågældende indlæg, var af den opfattelse, at en dame, der deltog i et sportsbal, ikke burde tage anstød af en ubehandset hånd, men denne opfattelse delte arrangørerne åbenbart ikke.

De fleste var medlemmer af en eller flere af byens mange foreninger, og i størsteparten af dem var der også plads til det selskabelige. Flere gange i løbet af vinteren blev der budt på forskellige former for underholdning, og normalt blev der bagefter spillet op til dans.

Som regel blev der også hver vinter holdt *maskebal*. I 1884 var det Vinterforeningen, der tog initiativet, og for at være sikker på tilstrækkelig tilslutning, indbød man også Læseforeningens, Håndværkerforeningens og Harmoniens medlemmer. *Harmonien* var en forening, der som eneste formål havde at skaffe medlemmerne underholdning. Den var stiftet i 1847 og eksisterede endnu i årene før 1. verdenskrig. Når en ren og skær forlystelsesforening kunne eksistere i så mange år, må det være tegn på, at byens borgere har kunnet lide at more sig.

Man var kongetro og national i sin indstilling, og det var en selvfølge, at *Kongens Fødselsdag* formede sig som en festdag. Frederik VI havde fødselsdag den 28. februar, og Literis Mando meddeler 1831, hvordan dagen forløb: »Der blev paa denne Dag fra 10½ til 11 ringet med den store Klokke. Byens og den nærmeste Omegns Beboere strømmede nu til Kirken i saadan Mængde, saa Kirken blev saa overfyldt, som aldrig før i Mands Minde. Fra Koret holdt Præsten en smuk Tale, hvori han viste, at en saadan Fyrstes Fødselsdag bør være en Folkefest. Før og efter Talen blev passende Sange afsungne. . . Siden hen paa Dagen deltog Byens Embedsmænd, mange af Borgerne og endel Mænd fra Omegnen i et Festmaaltid, hvor naturligvis Kongens og Kongehusets Skaaler blev udbragte under levende Glædes og Hengivenheds Ytringer; ligesom man ved den patriotiske Fest heller ikke glemte at betænke Byens Fattige«. – Den følgende søndag blev der i samme anledning holdt bal.

Også Frederik VII blev fejret på behørig vis, omend festen havde et mere folkeligt præg, og der var intet til hinder for, at ballet kunne holdes samme dag: »Hans Majestæt Kongens Fødselsdag feiredes her i Søndags fra den tidlige Morgenstund ved Musik igennem Gaderne af Bogense Musikkorps og Flagning fra Husene og Skibene i Havnen. Om Aftenen var der paa Gjæstgivergaarden arrangeret et Festmaaltid og Bal, hvori ca. 120 Damer og Herrer deeltog. Ved Bordet udbragtes Hs. Maj. Kongens Skaal (Justitsraad Baadsgaard), gamle Danmarks (Kateket Brøchner), Grevinde Danners (Kjøbmand Levinsohn), Justitsraad Baadsgaards (Farver Hasselbalch) m.fl., og den muntre Stemning herskede hele Natten« (Bogense Avis 8. oktober 1861). – Også i tiden, der fulgte, fejredes Kongens fødselsdag normalt med musik i gaderne og fest på Gæstgivergården.

Jul og nytår synes ikke at have været forbundet med arrangementer i større stil, idet kun Harmonien holdt *juletræsfest*. – Juletræsfest for børn holdtes første gang den 2. januar 1888. Der deltog 200 børn, hvoraf mange ikke var kendt med det at have juletræ hjemme. De trakteredes med »Smørrebrød og Øl samt de paa Træerne anbragte Konfektsager og Æbler«, hvorpå »de blev opvartede med Chokolade og Julekage, og til Slutning blev Gaverne Uddeelte ved Lodtrækning«.

Til gengæld skete der noget *fastelavnsmandag*. Der var optog i gaderne, hvor

Gæstgiver Frederik Andersen og hustru Ane Kathrine Andersen var dem, der i en årrække stod for arrangementet, når der var noget, der skulle fejres på Gæstgivergården. Frederik Andersen, der til lige havde bevilling som brændevinsbrænder, drev Gæstgivergården fra 1850 til 1894.

lærlingene samlede ind, og for det indkomne beløb blev der holdt fastelavnsgilde for byens lærlinge og tjenestepiger. I begyndelsen af århundredet begyndte Fiskeriforeningen at arrangere optog, idet dens medlemmer førte en fuldt tilrigget båd med bemanning gennem byen, ledsaget af musik. Denne skik bevarede hele perioden igennem.

Når der kom frost og sne, var der andre fornøjelser i sigte. Stranden var normalt belagt med is, og her var der mulighed for at *løbe på skøjter*. Også det blev sat i system: Vinteren 1872-73 dannedes der en Skøjteløberforening, der lod indrette en bane, og den måtte man benytte, såfremt man var medlem af foreningen og bar dens særlige skøjteløberbånd. Ved visse lejligheder var banen oplyst ved tjæreblus, og musikkorpsset musicerede på strandlodderne.

I januar 1893 arrangeredes der *kanetur* med efterfølgende spisning på Gæstgivergården. Der deltog en snes kaner med ialt 70 passagerer, og det blev en sådan succes, at arrangementet blev gentaget de følgende år.

Jovist var der nok at tage del i året igennem, og det gjaldt alle aldersklasser. 1867 skrev den gode redaktør om »Afvexling i vort ensformige Liv«, og blader man i hans avis, var der tilbud nok. Der blev arrangeret mangt og meget gennem år og dag, og der var nok at vælge imellem for borgerskabet.

Fastelavnsmandag var det skik, at Fiskeriforeningens medlemmer arrangerede optog gennem byens gader. Skiltet på båden lader vide, at det indsamlede beløb gik til trængende fiskere. Billedet er fra tiden omkring 1935, og blandt mandskabet ses bl.a. bådebygger Ejler Pedersen og broderen Kr. Pedersen, Bogense.

Og dertil kom alle de gratis fornøjelser, som i sagens natur ikke hørte til de årligt tilbagevendende. En sådan fik byens borgere, da håndværkerforeningen ved generalforsamlingen i januar 1887 besluttede at købe to pattegrise og lade dem opfodre med henblik på slagting og fortæring ved et pøsegilde senere på året. Grisene kom på stald hos restauratør Philipsen, og der blev nedsat et udvalg, der skulle holde nøje kontrol med grisenes vækst og foderstand. Købmand L. Barfoed førte som udvalgets sekretær protokol over grisenes levned fra den dag, hvor de blev købt, og til den dag, hvor de måtte lade livet. Det fremgår ikke, hvor mange der deltog i pøsegildet, men det strakte sig over to dage. Hvad købmand Barfoed nedfældede i protokollen, har næppe været kedelig læsning!

Det var også noget, der var genstand for livlig samtale, da en slagter fra Bogense i 1937 indgik væddemål om, hvorvidt han var i stand til at trække byens gamle brandsprøjte Danmark rundt i løbet af to måneder. Forhistorien var den, at en barber fra Bogense havde påstået, at han var i stand til at gå på sine ben fra Bogense til København. Da det forlød, at barberen havde givet op i Ringsted, pralede slagteren med, at han da kunne gå Danmark rundt og tilmed trække byens gamle brandsprøjte efter sig.

Slagteren begav sig af sted den 15. juni, – og han gennemførte turen. Ruten gik over Skagen, Ribe, Haderslev, Assens, Langeland, Lolland-Falster og Køben-

Håndværkerforeningens velnærede grise og dens sultne bestyrelse før generalforsamlingen i 1887, hvor grisene blev fortæret ved et to-dages pølsegilde. I bageste række fra venstre ses købmand Johs. Steffens (siddende), købmand Arthur Storch, glarmester H. Schmidt, snedker Carl Rasmussen, tømrer Jørgen Petersen og købmand C. Gatzwiller; i forreste række fra venstre ses købmand L. Barfoed, restauratør E. Philipsen, skomager L. Larsen, barber C. Hansen og købmand J. Hendriksen. Billedet er taget i restauratør Philipsens gård på Torvet, hvor grisene var på stald.

havn, og da han nåede hertil, havde han tabt 34 af sine 194 pund. Sprøjten, der vejede 1400 pund, var mere end 100 år gammel, og det gik så hårdt ud over den, at den måtte forsynes med 4 nye hjul i Vejle.

Slagteren gik i gennemsnit 36 km. om dagen, og han holdt sit indtog i Bogen- den 2. august, 14 dage før tiden. At han fik en heltemodtagelse siger sig selv.

Den gamle brandsprøjte fra Bogense, der i 1937 på grundlag af et væddemål blev trukket Danmark rundt og kom i landets aviser.

Folk havde fulgt hans opsigtsvækkende færd gennem avisen, og 3.000 mennesker var mødt op for at modtage ham ved Manneken, hvor byens gamle tambur slog en lystig hvirvel på byens gamle tromme. Hvor træt slagteren var, melder historien ikke noget om, men han blev i hvert fald kørt hjem i sprøjten! Ud over sin velfortjente gevinst modtog han 500 kr. fra den uheldige »København-barber«.

Og så havde han oven i købet gjort et godt reklamefremstød for Bogense. To, der havde ledsaget ham, havde undervejs solgt 5.000 postkort af den gamle brandsprøjte, og den havde været i landets aviser.

Og hvad skete der to år efter? En restauratør fra Bogense gjorde ham kunststykket efter ved at trække en bil årgang 1902 Danmark rundt ad den samme rute som slagteren. Han startede den 11. juni kl. 10 og skulle have været i Bogense den 11. september kl. 10. Han kunne vel være nået Bogense dagen før, men han foretrak at overnatte på Hårslev kro for så at tage den sidste lille strækning næste morgen. Men han sov over sig og kom til Bogense med en times forsinkelse! Det eneste, han kunne trøste sig med, var at han havde tabt et pund mere end slagteren!

Unægtelig – som redaktøren skrev – lidt afveksling i hverdagen!

Byens foreninger

(Oversigt)

Der var engang, hvor Bogense var nær ved at have rekord med det største antal beværtninger i forhold til sit indbyggerantal. Mon til gengæld ikke Bogense har haft rekorden, når det gælder antallet af foreninger?

Som i andre byer oprettedes der i Bogense i anden halvdel af 1800-tallet en række *faglige foreninger*, knyttet til forskellige erhvervsgrupper. Handel og næring spillede en altdominerende rolle for købstæderne, og det undrer ikke, at handlende og håndværkere organiserede sig tidligt. Allerede omkring midten af 1800-tallet organiserede byens købmænd og andre handlende sig i en handelsforening. 1880 ændrede den navn til *Bogense Handelsstandsforening*, og som sådan kunne den i 1980 fejre 100-års jubilæum (bd. 2, si. 85).

Håndværkere var oprindeligt organiseret i laug, men de ophævedes ved Næringsloven af 1857 ved udgangen af 1861. Det er derfor heller ikke helt tilfældigt, at *Bogense Haandværkerforening* (bd. 2, si. 102 f), dannedes i 1860. Den har gennem tiderne været en af byens mest aktive foreninger, og der er gennem årene taget mange initiativer, ikke alene til gavn for byens håndværkere, men for byen som helhed. Håndværket spillede en så stor rolle, at der for mestrene var plads til yderligere en håndværkerforening, Haandværkerforeningen af 10. september 1876, til daglig kaldt *Septemberforeningen*. Svendene var organiseret i *Bogense Svendeforening*, der var aktiv endnu i årene omkring 1. verdenskrig.

Til fremme for fiskeriet dannede byens og omegnens fiskere i 1897 *Bogense Fiskeriforening* (bd. 2, si. 117). Såvel handelsstandsforeningen, de to håndværkerforeninger, fiskeriforeningen som *Købmandsforeningen* repræsenteredes i Bogense Erhvervsråd, der oprettedes i 1939.

Nordfyns Landboforening (dannet 1872) og *De nordfynske Husmandsforeninger* havde ikke direkte tilknytning til Bogense, men de spillede alligevel en stor rolle for byen, idet det som regel var her, de holdt deres større møder og udstillinger (bd. 2, si. 112 ff.). Senere oprettedes *Bogense Husmandsforening* med ca. 100 medlemmer bosat i Bogense kommune.

Enkelte faglige grupper var så stærkt repræsenteret i Bogense, at de dannede sammenslutninger. Byen var som nævnt kendt for sine mange beværtninger, og det resulterede i 1890'erne i oprettelse af *Beværter-Korporationen for Bogense og*

Byen havde to håndværkerforeninger, Bogense Haandværkerforening, stiftet 1860, og Septemberforeningen, stiftet 1876. En af byens fremtrædende håndværkere var murermester P. G. Lund, der var medlem af borgerrepræsentation og byråd 1864-70 og formand for Bogense Haandværkerforening 1863-67. Murermester Lund og hustru boede i Kirkestræde.

Omegn. Senere dannedes foreningen *Tjenestemænd for Bogense og Nordfyn*, der primært havde sine medlemmer blandt post- og jernbanefunktionærerne.

1893 dannedes *Bogense Arbejderforening*, der ifølge lovene ikke måtte »befatte sig med politiske eller socialistiske Bevægelser, men bestræbe sig for at bevare og udvikle et godt og velvilligt Forhold mellem Arbeidere og Arbejdsgivere«. At det ikke var nogen politisk forening fremgik yderligere af vedtægt om, at foreningens indtægter ikke måtte anvendes til »Istandsættelse af Striker« og lignende formål. Omkring 1930 talte foreningen ca. 220 medlemmer.

Udover en *sygeplejeforening*, der dannedes 1880, oprettedes der i Bogense 3 sygekasser (bd. 2, si. 182). Håndværkerforeningen og Arbejderforeningen oprettede umiddelbart efter deres stiftelse egne sygekasser (*Haandværkersygekassen*, *Arbejderforeningens Sygekasse*), og 1902 oprettedes *Den almindelige Sygekasse*.

Også en række *politiske foreninger* så lyset i slutningen af 1800-tallet. Højre og Venstre organiserede sig i 1880'erne i henholdsvis *en konservativ klub* og *en demokratisk forening*, og der var opbakning fra starten. Siden ændrede de navn til *vælgerforeninger*, og der oprettedes også *politiske ungdomsforeninger*. – Derimod lod

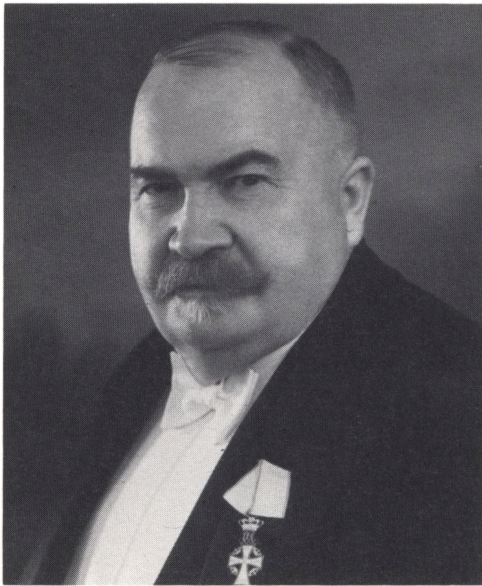

Et andet af byens pæne håndværkerpar: malermester F. F. Willemsen (1811-91) og hustru Helene Willemsen (1812-92). Familien Willemsen boede i huset Østergade 12. F. F. Willemsen var gennem mange år en dygtig og flittig håndværkermester i Bogense. Efter hans død overtoges forretningen af sønnen N. P. Willemsen (1836-1903), der tillige var en habil fotograf. Hans søn er den flere gange nævnte faktor Th. Willemsen (1872-1941). Huset i Østergade bebos i dag af faktor Willemsens datter, tidl. kommunekasserer Valborg Willemsen.

socialdemokraterne vente på sig. Det første forsøg blev gjort i december 1896, men som tidligere omtalt resulterede det ikke i dannelse af en forening. Den 18. juli året efter blev der indkaldt til et nyt møde. Der var mødt en snes interesserede; i håb om bedre tilslutning ventede man en times tid, men der dukkede ikke flere op, og heller ikke denne gang resulterede det i dannelsen af en forening. Omsider blev *Den socialdemokratiske Forening for Bogense* en realitet den 10. oktober samme år, og et par uger efter holdtes der et oplysningsmøde. Da de politiske møder kom i gang, talte foreningen ca. 50 medlemmer.

1905 dannedes en *radikal forening* i Bogense, og byen havde nu 4 politiske foreninger. Den næste i rækken var *Konservativ Ungdom for Bogense og Omegn*, der stiftedes 1913. – Ved samtlige folketingsvalg frem til 2. verdenskrig var det de nævnte 4 partier, der dominerede valgene i Bogense-kredsen (jvf. si. 57 f.).

Yderligere eksisterede der en række *kulturelle foreninger*. Ældst i gårde var *Bogense Læseforening* (si. 98 ff.), der stiftedes i 1834 og nedlagdes efter oprettelse af bibliotek i år 1900. Foreningen holdt aviser og blade, som kunne læses og stude-

Faktor Th. Willemsen var en uundværlig arbejdskraft på Bogense Avis. Han var stærkt interesseret i sin fødebys trivsel og havde flere tillidshverv. Bl.a. sad han 34 år i Haandværkerforeningens bestyrelse og udnævntes i 1939 til dens æresmedlem. Han var et skattet medlem af sangforeningen og var som oftest den, der skrev prologer og sange, når der var noget, der skulle markeres ved en festlig sammenkomst i Bogense. Et eksempel på hans lyrik er digtet om Pavillonens si. 167.

res i foreningens eget lokale. Det gjaldt denne som flere af de følgende foreninger, at det ikke var enhver, der kunne optages. Interesserede stod på venteliste, og med passende mellemrum blev der blandt foreningens medlemmer holdt ballotation, hvorved det blev afgjort, hvem der kunne optages.

3 gange oprettedes der *foredragsforeninger* i Bogense (1875: *Folkeligt Foredrag*; 1898: *Bogense Foredragsforening*; 1905: *Bogense Folkeuniversitetsforening*, (jvf. si. 111ff.), men de eksisterede hver især kun en kortere årrække. *Aftenskoleforeningen*, der dannedes 1921, havde ud over undervisning også foredragsvirksomhed på programmet.

Af nationalt tilsnit var *De danske Vaabenbrødre*, hvoraf der dannedes en afdeling i Bogense i krigsåret 1864, og *Sønderjysk Forening for Bogense og Omegn*, der stiftedes i 1890'erne og havde tilstrækkelig tilslutning hele perioden. I 1930'erne fandtes der yderligere i Bogense afdelinger af *Dansk Arbejde* og *Den personlige Friheds Værn*.

1920 dannedes der en *museumsforening* (si. 104), og det førte hurtigt til oprettelse af et offentligt tilgængeligt museum, hvis samling kredslæge Trautner havde lagt grunden til i årene forud gennem en omfattende indsamling af materiale i det nordfynske område. En del af det blev vist frem ved Husmandsudstillingen i oktober 1920, og det var den store interesse, som vistest her, der gav stødet til oprettelse af en museumsforening.

1923 oprettedes *Bogense Teaterforening* (si. 134) med det formål at skaffe gode forestillinger til byen. Der var langt tilbage i tiden tradition for at spille teater i Bogense, og byen fik årligt besøg af mindst et par af de turnerende teaterselskaber, som udgjorde provinsens teaterliv. I begyndelsen af dette århundrede var det de københavnske teatres kassestykker, interessen samlede sig om, og det var for at sikre sig disse teatres turné-forestillinger, at der dannedes en teaterforening. Foreningen eksisterede en halv snes år.

I slutningen af 1920'erne vandt radioen indpas, og interessen for det nye fænomen var så stor, at der hurtigt dannedes radioklubber. 1928 dannedes *Bogense Radioklub*, og få år senere fulgte *Arbejdernes Radioklub*.

Flere af byens foreninger var dannet udelukkende som *forlystelsesforeninger*. Det gjaldt først og fremmest *Harmonien*, der stiftedes 1847. Det var ifølge foreningens vedtægter dens formål at »skaffe Medlemmerne Underholdning«, og på programmet stod musikalsk-dramatisk underholdning, maskebal, dilettant med efterfølgende bal osv. Af og til var det så som så med aktiviteten, men efter at have ligget stille nogle år kom der hver gang liv i foreningen. 1873 drøftedes det at nedlægge foreningen, men der kom atter gang i aktiviteterne. Det samme var tilfældet i 1894, men der trådte en energisk bestyrelse til, og den bragte i forslag, at programmet fremover skulle omfatte 4 vinterballer og 6 sommerballer, dilettant samt sommerudflugt. Få år efter fejrede foreningen 50-års jubilæum, og den talte da 100 medlemmer. I årene, der fulgte, gik det op og ned, og i årene omkring 1. verdenskrig ebbede aktiviteterne ud.

1870 og 1873 stiftedes *Skovforeningen* og *Vinterforeningen* (si. 143f.), der som opgave havde at arrangere sommerballer i Fredskoven og vinterballer på Gæstgivergården. De, der ønskede en pause i dansen, kunne få et slag kort ved de opstillede spilleborde. – 1921 oprettedes *Bogense selskabelige Ungdomsforening*, og den har uden tvivl haft samme formål som Skovforeningen og Vinterforeningen. – Også på isen skulle man have det hyggeligt, og herfor sørgede *Skøjtøløberforeningen*, der stiftedes i vinteren 1872-73.

Til den selskabelige afdeling hørte også *Bogense borgerlige Skyttelaug* (si. 141), der stiftedes i 1853. Lauget har i tiden frem til 2. verdenskrig talt omkring 100 medlemmer, hvoraf størstedelen har været med til at sætte kolorit på den årlige skydning med efterfølgende bal Sct. Hansdag.

Bogense Sangforening (si. 110) stiftedes 1863, og den var der ofte bud efter, når der skulle arrangeres en eller anden form for underholdning. Regelmæssigt gav koret selv koncert, og der blev også tænkt på det selskabelige, idet der undertiden stod dilettant og bal på programmet. I begyndelsen af 1870'erne og i begyndelsen af 1890'erne kneb det med tilslutningen, men efter et par års pause tog man fat på sangen igen. – En forening ved navn *Torsdagsforeningen* dukkede op i 1876, og den dyrkede hver torsdag aften »Sangøvelser«; den synes dog kun

at have bestået en kortere årrække. – 1914 dannedes *Bogense Arbejdersangforening*, og man havde fra da af to sangforeninger i Bogense.

I januar 1874 holdtes der i rådhusalen et agiterende foredrag om husflid, og det resulterede i oprettelse af *husflidsforening* i Bogense og andre steder på Nordfyn. Husflid var på det tidspunkt i høj kurs, og tilslutningen var meget stor. Ved udstillingen i Bogense i 1878 var der således 227 udstillere, der viste ca. 1500 genstande som resultat af vinterens flid.

Til de mere interessebetonede foreninger hørte også *Bogense Skakklub*, der stiftedes 1899, og *Bogense Bridgeklub*, der stiftedes i 1930'erne. – Med oprettelse af havekolonier fulgte *Bogense Havelodselskab* og *Bogense Havelejerforening*, og fjerkræavlerne stiftede i 1920'erne *Fjerkræklub for Bogense og Omegn*.

Som gavn for byen som helhed dannedes i 1884 *Bogense Borgerforening*, der erklærede at ville virke for et godt forhold mellem købstad og landboere, hvilket byens trivsel i høj grad var afhængig af. – 1905 stiftedes *Bogense Grundejerforening*, i 1871 og 1911 en *spareforening* og *Julens Glæde*.

For at gøre byen attraktiv måtte den forskønnes, og med det formål dannedes i 1868 *Forskønnelsesforeningen* (si. 165). Den eksisterede indtil 1876, og resultatet var bl.a. beplantning af Torvet og anlæg af stier. Efter århundredskiftet begyndte turister i højere grad at søge til Bogense, og det resulterede 1909 i dannelsen af *Forskønnelsesforeningen for Bogense og Omegn*, der opløstes 1927 og videreførtes som *Turistforeningen for Bogense og Omegn* (si. 173).

KFUK fik en afdeling i Bogense i 1899, og senere kom der en afdeling af *KFUM* til. En afdeling af *DUI* oprettedes i 1919.

En *Odd-Fellow-loge* under navnet »Kattegat« stiftedes i Bogense den 17. januar 1905, og den fik egen ordensbygning, da den i 1922 overtog det tidligere rådhus i Sct. Annagade.

En afdeling af *Frelsens Hær* oprettedes i Bogense i 1890. Afdelingen lukkede 1898, men genåbnede i 1907 og bestod indtil 1954, hvor den blev henlagt under korpset i Odense. I begyndelsen havde den lokale hos konditor Bonnen i Østergade, siden i en ejendom på Torvet og en bagbygning til en ejendom i Adelgade.

Et kapitel for sig var byens mange *afholdsforeninger*:

Det danske Totalafholdsselskab var stiftet i 1843, og heraf oprettedes der 1884 en afdeling i Bogense. Initiativtageren var karetmager S. P. Jensen, der var tilflytter og tidligere havde været medlem af selskabets afdeling i Aarhus. Afdelingen i Bogense talte en snes medlemmer.

Den første afholdsloge oprettedes i 1894, og den fik navnet *Fredens Havn*. Det pågældende år var en flok arbejdere fra Faaborg beskæftiget med opmudring af Bogense havn, og det var dem, der agiterede for sagen. Foreningen hørte under IOGT, og den fik i starten rådhusalen stillet til disposition til sine møder.

1892 havde en række afholdsfolk skilt sig ud af det internationale afholdsselskab IOGT og på nordisk basis dannet deres eget selskab (NIOGT), og herunder oprettedes 1896 *Haabets Klippe* i Bogense, hvor den fik mødelokale hos konditor Bonnen i Østergade.

Siden kom der andre afholdsloger til: *Det hvide Kors* 1900, *Det blaa Baand* 1901, *Kløverbladet* som en afdeling af Afholdssamfundet 1904, en afdeling af *Dansk Afholds Orden* 1910, hvortil der kom 4 børneloger: *Nordstjernen* og *Børnenes Villie*, der oprettedes omkring århundredskiftet, og *Børnenes Lykke* og *Den voksende Styrke*, der oprettedes henholdsvis 1916 og 1926.

I løbet af 25 år dannedes der således ikke mindre 11 afholdsloger i Bogense, deraf 7 for voksne. Bogense havde som tidligere nævnt næsten rekord i antallet af værtshuse, og det var måske netop grunden til, at der opstod så mange afholdsforeninger. De arbejdede for nedsættelse af antallet af værtshuse, og jo hårdere kampen førtes, jo flere afholdsforeninger oprettedes der.

I årene efter århundredskiftet var afholdsbevægelsen i stærk fremgang i Bogense. Især Det hvide Kors havde stor tilgang, og i 1907 købte det gården i Østergade ud for Sct. Annagade og opførte en ny bygning, der indviedes i oktober 1908. Der indrettedes forsamlings- og mødelokaler samt en større sal, der kunne rumme 700 mennesker, og den var således byens største mødelokale. Større møder og teaterforestillinger blev da ofte henlagt hertil.

De afholdsforeninger, der fik størst tilslutning, var Haabets Klippe og Det hvide Kors, som fejrede 25-års jubilæum i henholdsvis 1921 og 1925.

Lørdag den 15. februar 1908 holdt samtlige afholdsforeninger fællesspisning og bal i teatersalen på Gæstgivergården, og her fik byens afholdsfolk en ubehagelig oplevelse, som efter deres opfattelse krævede politiets indblanding. Mandag kunne byens borgere læse følgende i avisen om afholdsballen: »Det gik pænt og godt, indtil henad ved Midnatstide, da Byens Reservevægter, som denne Nat var i Funktion, i fuld Uniform tren ind i Balsalen og i den løftede Stemning, hvori han øjensynlig befandt sig, inklinerede for en Dame, som han derefter drejede livligt i Dansen, skønt han altsaa ikke er Afholdsmand og som Følge deraf var aldeles uden Adkomst til at være nærværende«. Af referatet fremgår det, at det blev betydet reservevægteren, at han skulle forlade salen, men han tog det ilde op og truede med sin stok, hvorefter han blev fjernet med magt. – Sagen blev meldt til politiet, og så gik det stærkt: Om søndagen skyndte reservevægteren sig at sige sin stilling op; den blev oplået ledig mandag morgen, og om tirsdagen idømte dommeren den afsatte vægter en bøde på 45 kr.

At en ikke-afholdsmand inklinerede for en afholdsdame har dommeren nok set gennem fingre med; værre var det, at vægteren havde drukket under tjene-sten.

1861 oprettedes *Riffelskytte-Forening for Bogense og Omegn*, og senere fulgte om-

kring en snes *sportsforeninger* af vidt forskellig art (jvf. efterfølgende afsnit). – Der er således registreret omkring 100 foreninger i Bogense fra midten af 1800-tallet og frem til slutningen af 1930'erne, og der har sikkert eksisteret foreninger, der ikke har fundet vej til avisens spalter. – Nogle fik en kort, andre en lang levetid, men fælles for dem har det været, at de har haft til formål at tjene større eller mindre dele af byens befolkning. På intet tidspunkt har det været foreninger, det har skortet på. Tværtimod blev det undertiden bragt i forslag, at visse foreninger burde nedlægges, eller at foreninger, der tjente samme formål, burde slås sammen. »Der er næppe mange Smaabyer, der tæller saa mange Foreninger og Selskaber, som Bogense efterhaanden ved Tidernes Gunst og Ugunst er blevet velsignet med«, skrev således en af byens borgere i Bogense Avis i 1871, og det er uden tvivl rigtigt. Netop i 1870'erne og 1880'erne trivedes foreningslivet og gav sig udslag i oprettelse af en række foreninger, hvilket indbar den fare, »at Kræfterne splittes, saa at der, maaske med enkelte Undtagelser, intet Ordentligt udrettes ved noget Selskab«. Det var sat på spidsen, men noget var der nok om snakken.

Der kom ingen større diskussion ud af det, og Bogense beholdt sine mange foreninger. Erhvervsbetonede foreninger som handelstandsforening, håndværkerforening og fiskeriforening hører naturligt hjemme i en købstad som Bogense, men der var også mange andre af de nævnte foreninger, der kom til at fejre jubilæum mere end én gang. Og sådan vil det altid være: Selv om aktiviteten gennem tiderne skifter, vil der altid være behov for foreninger, og nogle vil få en længere levetid end andre.

Sportsliv

»Vort Fædreland er stedt i Fare« hed det ved det møde, som blev holdt på Bogense Rådhus den 9. april 1861, og som resulterede i dannelse af *Riffelskytte-Forening for Bogense og Omegn*. Det var læge J. Bache, der havde taget initiativ til afholdelse af mødet, og han valgtes til bestyrelsen sammen med prokurator Møller, jernstøber Riber og købmændene A. Detleffsen, H. Levinsohn og M. J. Rosenberg. Ifølge foreningens vedtægter var det dens formål »at styrke Evne og Villien til at forsvare Fædrelandet, samt vække den Aand i Folket, der er den sikkreste Borgen for at bevare Frihed og Selvstændighed«. 28 af byens borgere indmeldte sig straks i foreningen.

Det var i årene efter 1864, grunden blev lagt til skytte- og gymnastikbevægelsen, og i 1867 blev Riffelskytteforeningen omdannet til *Skyttekreds nr. 11* under Odense Amts Skytteforening, der var stiftet i Odense året før. Det stiftende møde i Bogense blev holdt på Gæstgivergården den 30. maj, og her valgtes redaktør Pagh som formand. Der holdtes skydeøvelser hver søndag formiddag, og det foregik på Skyttelaugets bane i Fredskoven. 1868 fik foreningen en blå silkefane, prydet med rigsvåben og inskription.

Der var dannet tilsvarende skyttekredse på landet, og fra midten af 1880'erne og til 1930'erne holdt de nordfynske kredse en årlig skyttefest i Bogense. Det skete første gang den 6. september 1884 med deltagelse af ialt 400 skytter. Ekstratog var sat ind i dagens anledning, og dagen formede sig som en national festdag, hvori der deltog 3.-4.000 mennesker. I årene forinden havde interessen for skyttesagen været ringe, men nu var man atter vågnet op til dåd, og den, der havde været en ivrig fortaler for, at de tidligere aktiviteter skulle genoptages, var Klaus Berntsen.

Og det tør siges, at der kom gang i skyttekredsene. Efterhånden nåede man op på 32 aktive kredse i Odense Amts Skyttekreds 3. Distrikt på Nordfyn, og der deltog 6-700 skytter i det årlige stævne. Det kaldte mange andre end skytter til byen, og der var leben, når ekstratogene ankom. I årene omkring 1. verdenskrig var antallet af skytter reduceret til 2-300, og 1930 deltog kun 150 skytter fra 8 kredse. Interessen svækkedes yderligere, og i løbet af få år ophørte stævnerne.

Det var i skyttekredsens glansperiode, der skabtes et egentligt sportsliv. Det var i forsvars øjemed, skyttekredsene havde set dagens lys, men man indså hurtigt det sunde i at dyrke sport, og ud over skydningen dukkede der i de sidste årtier af 1800-tallet en række andre sportsgrene op.

Så tidligt som 8. september 1867 stiftedes en *Boldspil-Forening* med 30 medlemmer. Primært var det cricket-spillet, man ville dyrke, men der skulle også være mulighed for at dyrke andre boldspil. Det var imidlertid meget begrænset, hvor meget man hørte til foreningen, og det er sandsynligt, at den kun har eksisteret i kort tid.

Det var først, da Bogense Skyttekreds i begyndelsen af 1880'erne satte gymnastikøvelser på programmet, at der skete noget. Det førte til dannelsen af en *gymnastikforening* i 1884, og der meldte sig 20 deltagere.

Den første opvisning i »Gymnastik, Hugning og Voltigering« (spring over hest) fandt sted den 18. og 19. april 1885 på Gæstgivergården, og den fik en rosende omtale: »En god Begyndelse er gjort ved Gymnastikforeningens første offentlige Præsentation. Øvelserne, under hvilke de unge Gymnastikere optraadte i en fix, hensigtsmæssig Paaklædning, fulgtes med levende Interesse af Tilskuerne, der jevnlig lod stærke Bifaldsytringer lyde. Det var virkelig ogsaa en Fornøielse og Glæde at se den Kraft og Smidighed, som de unge Mænd og de flinke Skolegutter udfoldede ved de forskellige Øvelser, der udførtes med Sikkerhed og Applomb under Ledelse af Hr. Gymnastiklærer Petersen, som har stor Ære af de fremstillede Resultater«. – Den nævnte gymnastiklærer var byens politibetjent og arrestforvarer.

1887 meddeler Magda Jensen i avisen, at hun giver undervisning i gymnastik, og det tyder på, at medlemskab af gymnastikforeningen har været forbeholdt byens herrer. Foreningen må være gået ind efter nogle års forløb, idet der omkring århundredskiftet arbejdedes på oprettelse af en ny gymnastikforening, men det blev først en realitet i 1914.

Den næste sportsgren, der vandt indpas, var *cykling*, og det fik byens borgere et indtryk af i 1888, hvor *Bogense Bicycleklub* holdt stævne med paraderidt gennem byen og forevisning af kunstridt ved Fyns bedste cyklister. 35 cyklister kom – som det hed – ridende til den flagsmykkede by, og de blev på det bedste opvartet af byens damer. – Allerede den følgende måned afholdt klubben sit første »væddeløb«. Distancen var 1 mil (7 km.), og 3 af klubbens ialt 6 medlemmer deltog. Fuldmægtig Fr. Madsen nåede i mål efter 18 minutters forløb, og umiddelbart efter fulgte de to andre deltagere.

Et cykelløb i sommeren 1895 havde samlet 10 deltagere. Distancen var denne gang 3 mil, og løbet blev vundet af bager Bonnen junior i tiden 53 min. 44 sek. At vindertiden ikke blev bedre, skyldtes ifølge kørerne den stærke blæst, der havde været på hjemvejen!

Denne sportsgren var nu vundet så meget frem, at der blev anlagt en »cykel- og traverbane« ved Bogense. På et areal, tilhørende Studekroen, blev der anlagt en 650 m lang bane og opført dommertårn, musikestrade, restaurant og keglebane, og indvielsen fandt sted den 14. juni 1896.

Nordfyens Cykle Club

afholder sit

1ste store Baneløb

paa Clubbens nye Bane ved Bogense

Søndag den 14de Juni, Eftermd. Kl. 4.

→→ Ialt 6 Løb. Ryttere fra hele Landet deltage. ←←

Som Dommere, Startere og Tidsmaalere fungere d'Hrr.:

*Kjøbmand LAURITZ BARFOED, Skovrider J. STEENBERG,
Capitain J. B. LILLELUND, Sagfører THEILL, Kjøbmand CHR. KRAG*

Entré: Sadelplads 75 Øre, Banens høire Side 50 Øre.

For Bestyrelsen:

Chr. Krag, Formand.

Fra åbningsløbet på cykelbanen i Bogense i 1896. De, der deltog i løbet, var fra venstre: kommis J. P. Ernst, konditor Ulrich Bonnén, cyklefabrikant Kr. Petersen, snedkersvend Johs. Poulsen og kommis P. Jørgensen, der vandt løbet. Til venstre for cykelrytterne står løbets starter, skovrider Steenberg, bag rytterne (med hat) sagfører Theill, der var forstander for væddeløbets totalisator!

Cyklarne havde dog forinden holdt deres indtog i Bogense, og her præsenterer nogle af byens yngre mennesker, størstparten købmænd og kommissær, vidunderet i Fredskoven.

Der blev »redet« i procession gennem byen til banen, hvor 1000 tilskuere overværede 6 løb. »Nordfyns Cykelfabrik« (Br. N & K. Petersen) benyttede lejligheden og indrykkede en annonce i avisen: »Herremaskiner fra 140 Kr. og Damemaskiner fra 175 Kr.«, hvilket efter datidens forhold var en ret så høj pris.

Det næste baneløb fandt sted den 23. august, og her havde man besøg af medlemmer af Nordslesvigsk Hjulriderlag. Der afvikledes en række løb med ialt 30 deltagere, og borgmesteren fungerede som dommer. – Omtrent samtidig afvikledes et landevejsløb Bogense-Søndersø-Odense og retur ad Slettens Landevej, en strækning, der blev tilbagelagt på 2 timer 24 min.

I årene efter århundredskiftet var interessen for cykelsporten dalende, og efter at banen et par år havde været udlejet til klubber fra Hårslev og Bladstrup, blev den nedlagt og siden anvendt til andet formål.

En sportsgren, der tidligt var inde i billedet, var cricket. Bogense *Sportsklub* (*»Sport«*) dannedes 1888 med 29 medlemmer, og året efter afvikledes en »vædde-kamp« mod Odense Boldklub, der vandt 120-50. Det var den første kamp i boldspil, der løb af stabelen i Bogense, og man trøstede sig med, at der på Odenseholdet var flere ældre rutinerede spillere. Dagen sluttedes med middag og punchesold. Året efter spillede Bogenseholdet, der fortrinsvis bestod af kommissær, kamp mod Odense Boldklub og Fredericia Boldklub, og det blev igen til

Men der var andre end kommisser, der anskaffede cykler! Her er det købmand H. Christiansen, manufakturhandler Chr. A. Sevel og sagfører Theill, der er klar til en søndagstur!

nederlag. Det følgende år var modstanderen Aarup, og endelig blev det til en sejr til Bogense.

Stridigheder omkring Sportsklubben førte 1903 til oprettelse af *Bogense Gymnastik- og Fodboldklub Olympia* (BGKF), og som det fremgår af navnet, var *fodboldspillet* blevet taget op. Markedspladsen anvendtes som sportsplads, og her afvikledes 1902 den første fodboldkamp. Bogense havde været i Otterup og tabt til hjemmeholdet, og til gengæld vandt Bogense returkampen. Værre gik det i 1904, hvor fodboldklubben var blevet etableret. Den første modstander var Frem, Odense, og Bogense tabte 17-0! Året efter mødte Olympia fra Bogense atter Frem fra Odense, og denne gang blev nederlaget til Bogense kun 9-0. Holdet tabte samme sommer til Ringe, men vandt til gengæld over Asperup.

Efterhånden fik Bogense-spillerne dog mere rutine, og det hjalp yderligere, da der 1909 blev anlagt en rigtig sportsplads ved Kirkebakken. Samme år blev de to boldklubber, der tilsammen talte 90 medlemmer, slået sammen. 1914 følte man sig så avanceret, at klubben tilmeldte sig en turnering. Bogense spil-

lede i pulje med Middelfart, B 1909 og B 1913 og tabte alle kampe. Også her gjaldt det, at al begyndelse var svær.

Efterhånden kom der andre sportsgrene til: 2. nytårsdag 1898 foretog en flok bogensere en ridetur over Hårslev og Hindevad, og det resulterede i oprettelse af en *rideklub*. I det lange løb var der dog ikke interesse for at dyrke ridningen som sport, og klubben eksisterede kun et par år.

1899 fandt den første kapsejlad ved Bogense sted. Det var Bogense Fiskeriforening, der stod bag arrangementet, og der deltog 26 både. Efterhånden blev det en tradition, at Fiskeriforeningen hver sommer arrangerede kapsejlad, og med tiden udviklede det sig til en sommerfest med dystløb, baljeroning o.lign. – Der var skabt interesse for søsport, og i 1903 oprettedes der en *roklub*. Samtidig oprettedes der en *tennisklub*.

Nogle år lå sporten så godt som stille, men under 1. verdenskrig blev den kaldt til live igen. Den 22. januar 1914 stiftedes *Bogense Gymnastik- og Idrætsforening* (BGIF), hvor der var mulighed for at dyrke gymnastik om vinteren og fodbold og atletik om sommeren. Den 5. september 1915 afvikledes det første idrætsstævne i Bogense, og der uddeltes 2 medaljer i hver af 8 discipliner. Som bedste resultater opnåedes: længdespring: 5,41 m., højdespring: 1,50 m., stangspring: 2,15 m., kuglestød: 8,50 m., discokast: 20,85 m. og spydkast: 25,18 m.; yderligere blev der afviklet 100 m. løb og 1000 m. løb. I årene, der fulgte, holdtes der hvert år idrætsstævne, og blandt dem, der især gjorde sig gældende, var A. Maare og P. Maare, hvoraf sidstnævnte opnåede at blive udtaget til landsholdet i idræt.

En oversigt fra 1922 viser, at der i Bogense dyrkedes 6 sportsgrene: fodbold, cricket, atletik, skydning, tennis og gymnastik. Derimod var der ikke længere interesse for roning, hvilket nok skyldtes, at vandet ved Bogense var for åbent. – 1928-29 blev der anlagt ny sportsplads ved Fredskoven, og den blev taget i brug i september 1929.

I 1930'erne kom der nye sportsgrene til. Der oprettedes *bokseklub*, *svømme- og badmintonklub* samt *kanoklub*, og yderligere vandt *håndboldspillet* indpas. Også en *motorklub* oprettedes der, og på dens initiativ indrettedes der 1939 en motorbane på dyrskuepladsen. Ikke mindre end 6.000 tilskuere overværede indvielsesarrangementet i juli 1939. I det hele taget gjaldt det, at der var ret stor interesse for de nye discipliner, og der holdtes ret ofte sportsstævne i Bogense i disse år. En årligt tilbagevendende begivenhed var et stafetløb Bogense rundt med deltagelse af hold fra en række fynske klubber.

Byens største klub i slutningen af 1930'erne var BGIF, der havde ca. 400 medlemmer.

Aktiviteterne var i løbet af få år blevet udvidet betydeligt, og Bogense hævdede sig på linie med andre fynske købstæder.

Byens forskønnelse og turisme

Det første skridt blev taget i 1868, hvor redaktør Pagh som nævnt i en artikel havde peget på, at byen trængte til forskønnelse. Han iværksatte en indsamling blandt byens borgere, og der indkom et beløb på 216 rdl. samt tilbud om ydelse af frivillig arbejdskraft. Ved et møde, der holdtes i oktober samme år, kunne redaktøren konstatere, at »Sagen havde vundet Anklang ikke blot hos den mere velhavende, men ogsaa hos den fattige Del af Befolkningen«. Blandt forslagene, der blev fremsat, var beplantning af Torvet med lindetræer og anlæg af flere stier. På længere sigt skulle man søge at tilvejebringe et forsvarligt værn af Kirkebakken mod havet. Der nedsattes et forskønnelsesudvalg, og det fik fuld opbakning af mødets deltagere.

Udvalget varetog udførelsen af planerne det følgende år, og ikke mindst beplantningen af Torvet blev hilst med stor glæde. Med hensyn til sikring af Kirkebakken trådte byrådet til, idet det 1871 nedsatte et udvalg, der skulle tage sig af det fornødne.

Forskønnelsesudvalget bestod indtil 1876. En tilsvarende Forskønnelsesforening dannedes i 1909 med sagfører Theill som formand. Turisterne var begyndt at søge til Bogense, og allerede samme år udkom Turistfører for Bogense og Omegn, den første af sin art i det nordfynske område. Især var tilstrømningen stor om søndagen, hvor der var indsat særlige badetog, og man følte, at man måtte gøre noget for de mange fremmede.

Det, man især havde opmærksomheden rettet mod, var området langs stranden, hvor man foreslog indrettet et anlæg. Med det formål afholdtes der i februar 1912 en bazar på Bogense Hotel, og den gav et overskud på 1.200 kr. Yderligere indkom der ved frivillige bidrag 2.800 kr., og man disponerede således over et beløb på 4.000 kr. Foreningens bestyrelse erhvervede et areal på godt 3 ha. af præstegårdens jord, beliggende ned til stranden, og 1913 plantedes der træer og anlagdes plæner og gange. I foråret 1914 holdtes den første koncert i det nye anlæg, som man fandt var et væsentlig led i byens forskønnelse.

I 1920 rejstes en genforeningssten med indskriften »For Sønderjylland 1920«. Stenen var fundet under udgravningen til det nye rådhus, og den afsløredes i anlægget den 9. juli 1920.

1925 opførtes en pavillon i anlægget, og den åbnedes den 10. maj samme år. Få dage efter bragte Bogense Avis dette digt:

Torvet i Bogense, fotograferet efter at der i 1871 på forslag af redaktør Pagh var nedsat et forskønnelsesudvalg og dette havde taget initiativ til at beplante Torvet. – Bogense havde indtil begyndelsen af århundredet 6 offentlige pumper, hvor byens borgere kunne forsyne sig med vand, og en af dem stod på Torvet.

Bogense Torv, som det senere kom til at fremtræde. Det er omgivet af lave bygninger, og idyllen er bevaret.

I byens anlæg indviedes i maj 1925 en pavillon og restaurant. Henved 1000 mennesker havde den pågældende dag fundet vej til anlægget, og de følgende søndage var der mange, der skulle til Bogense for at nyde kaffen i den nye pavillon.

Til Strandpavillonens Pris.

Før mangan Aftenstund jeg laa
og drev paa Chaiselongen;
nu maa jeg med Familjen gaa
en Tur til Pavillonen.

Og kommer vi til Huset ned,
vi glædes ved Faconen;
Hvor er det dog et dejligt Sted
og rart i Pavillonen.

En Tjener strax til Rede staar
og skænker af Flakonen;
glad nyder vi en Kaffetaar
og The i Pavillonen.

Den flinke Vært med Smil paa Kind
han klipper glad Kuponen;
thi der er ofte stort Rykind
hos ham i Pavillonen.

Naar Rejsende med Banen nu
nedtriner paa Perronen,
de spørger tidt om Vejen ud
til Anlægs-Pavillonen.

Og hvis paany det skulde ske,
at Dronningen og Kongen
igen vil gæste Bogense,
de skal i Pavillonen.

Parti fra anlægget, hvor beplantningen påbegyndtes i april 1913. Billedet stammer fra et af de følgende år.

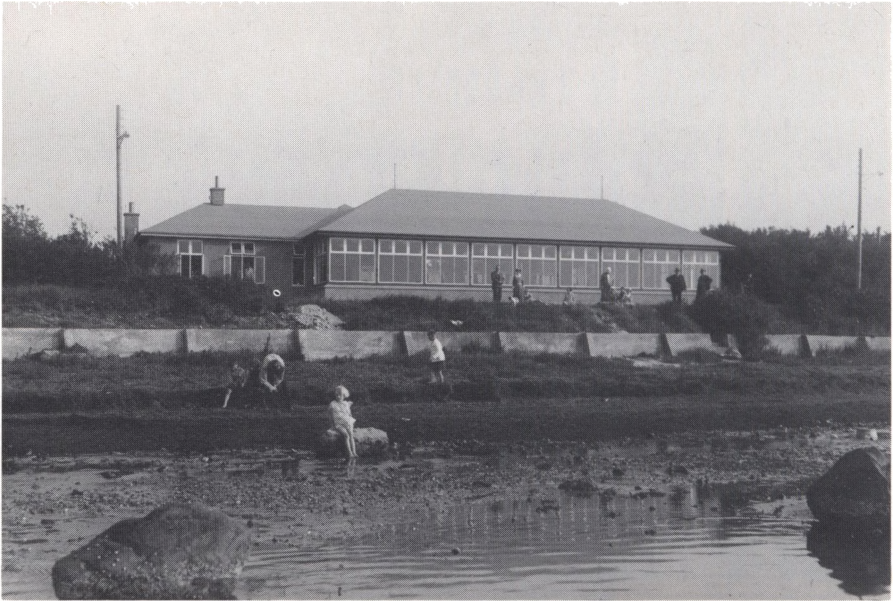
Øverst:

Ved genforeningsfesten i Bogense den 9. juli 1920 var der festgudstjeneste, hvorefter borgerne samledes på Torvet og marcherede gennem gaderne til anlægget, hvor der var taler, musik og sang og yderligere afsløring af en genforeningssten.

Nederst:

Den 30. oktober 1932 afsløredes i anlægget en mindesten for kreds­læge Peter Trautner, der tidligere på året var afgået ved døden. Afsløringen blev foretaget af højskoleforstander Rasmus Nielsen, Særlev, der omtalte kreds­læge Trautners betydning for Bogense. Han havde taget ivrigt del i byens liv, havde i to perioder været medlem af byrådet og valgtes i 1918 til borgmester uden på det tidspunkt at være medlem af byrådet. Han var stærkt historisk interesseret, og det var ham, der tog initiativ til oprettelse af Nordfyns Museum.

»Arken«, der opførtes i 1934 som afløser af den tidligere pavillon. Billedet er taget umiddelbart før indvielsen den 30. juni. Der var antaget ny vært, og der var indgået overenskomst om følgende priser: Kaffe med to stk. brød: 70 øre, kaffe uden brød 45 øre, øl: 50 øre, snaps 50 øre.

Flot var den, den nye pavillon, men den viste sig hurtigt at være for lille, og den afløstes af en større, der blev indviet den 1. juli 1934. Der blev udskrevet en konkurrence om et navn til den, og forslaget, der sejrede, var »Arken«.

Et bassin med springvand og et solur var en gave fra konsul Willum Fønss, en gammel Bogense-dreng, der ikke glemte sin fødeby. Som spæd var han blevet efterladt på færgen Bogense-Klaking, og han blev adopteret af en datter af slagter Levinsohn, Bogense. Han kom siden i handelslære og fik oparbejdet en god forretning i Aarhus, og det kom hans barndomsby til at nyde godt af.

Det var også konsul Willum Fønss, der skænkede Bogense en gengivelse af den kendte *Manneken-Pis* i Bruxelles. Han havde fremsendt sit tilbud til byen i efteråret 1933, og ved byrådsmødet den 30. oktober var det det eneste punkt på dagsordenen. Forslaget blev vedtaget, men der var ikke enighed om at lade den tissende dreng opstille i Bogense: 7 stemte for, 2 stemte imod, og 2 undlod at stemme.

Manneken afsløredes på konsul Willum Fønss' 65-års fødselsdag den 20. marts 1934 af hans datter, baronesse Rosenkrantz. Selv var han af helbredsmæssige grunde ikke i stand til at være til stede, og han døde allerede året efter.

Fra Nordfyn

Celeber Skulptur i Bogense?

**Skal Bogense have en Turistattraktion
jævnside med Brüssel?**

Efter hvad vi erfarer, har den tidligere Bogenser, Konsul M. Fønss i København, sendt Kommunalbestyrelsen i sin Fødeby Bogense, som han ogsaa paa anden Vis har vist Interesse, et Tilbud om, at han vil skænke Byen en Kopi af den verdensberømte Skulptur »Manneken-Pis« i Brüssel, som Turister fra alle Verdens Kanter ser i Belgiens Hovedstad, og som i Bædecker er mærket med den fineste Kvalitets tre Stjerner.

»Manneken-Pis« forestiller, som man maaske vil vide, en allerøkæ-

ste splitternege lille buttet Gut, der nok saa naivt og frejdigt forretter sin beskedneste Nødtøft. Originalen i Brüssel stammer helt fra 1609 og er baade morsom og uforargelig i al sin naive Aabenhjertighed.

Det skulde være Konsulens Mening, at den lille Bogenseaflegger af den berømte Figur skulde have sin Plads paa Bogense Torv eller muligvis i Anlægget.

Vi søgte i Aftes Borgmester Fledelius for at faa nærmere Oplysninger om Sagen, men han var bortrejst. Tilbudet vil imidlertid blive forelagt Bogense Byraad, som skal træffe Bestemmelse om, man tør modtage Gaven eller ikke. Der er nemlig Tale om at turde. Der har allerede i Bogense fra enkelt Side været udtalt Betæneligheder mod at stille en Figur med det Motiv offentligt op.

Den 19. oktober 1933 kunne bogenserne læse ovenstående i deres avis, og det gav anledning til megen diskussion de følgende dage.

Man havde valgt at opstille Manneken i det lille anlæg i Adelgade ud for Jernbanegade. Stedet kaldtes fra gammel tid af »Byrådets Begravelse«, og det hidrørte fra, at byrådet i sin tid trods modstand fra borgerskabet havde foretaget en beplantning på dette sted.

Og som man kan forvente, vakte Manneken opsigt. Nogle var selvfølgelig forargede, mens andre fandt, at det var et oplivende moment i gadebilledet. Politiken roste sågar borgmesteren, der havde givet Bogense »et Vartegn for dermed at demonstrere et Frisyn, som ikke mange danske Smaabyer turde indlade sig paa« (30. juli 1936). Og folk skulle selvfølgelig se fænomenet! Afsløringen blev foretaget umiddelbart før påske, og der var ekstra stort besøg i Bogense i helligdagene. Heldigvis slog Manneken an, og det varede ikke længe, før man i Bogense kunne købe Manneken-papir, Manneken-parfume og Manneken-cerutter!

Det lille anlæg i Adelgade, der i daglig tale kaldtes »Byrådets Begravelse«, hvilket skyldtes, at byrådet i sin tid havde ladet det beplante trods modstand fra borgerskabet!

Fra afsløringen af Manneken-Pis den 20. marts 1934. Giveren var en gammel Bogense-dreng, konsul Willum Fønss. Til højre for statuen ses borgmester Niels Fledelius og konsul Fønss' datter, baronesse Rosenkrantz.

— CERUTTEN MED DEN — RIGTIGE CIGARSMAG —	 Y N B anneken CERUTTEN	— KUN HAVANNA OG — BRASIL INDLÆG —
En gros.	Bogensø. V. Nielsen, Telf. 88	En detail.

Der gik ikke længe, før byens cigarfabrikant opfandt Manneken-cerutten (annonce i Bogense Avis).

Det var i begyndelsen af århundredet, andre fik øje for den lille by ved Kattegat. Bogense blev med årene et søgt udflugtsmål, især om søndagen, hvor mange fynboer lod turen gå til Bogense. Efter at byen i 1934 havde fået et moderne søbad, flerdobledes tilstrømningen, og da Lillebæltsbroen åbnedes året efter, var det jyderne, der dominerede billedet. De skulle ikke kun se broen, men også køre over den, og derefter var det passende at lade turen gå til Bogense, hvor man bl.a. skulle se Manneken, som der havde været skrevet om i avisen.

Det største fremmedbesøg nogensinde havde Bogense haft ved en storstilet sommerfest i dagene 6.-8. juli 1928. Alene søndag den 8. juli var der 10.000 besøgende, og de overværede gymnastikopvisning, forskellige sportskampe, diverse former for underholdning m.v., ligesom de hørte Christmas Møller holde foredrag. Det, der denne dag havde trukket flest folk til, var rundflyvning. Det var første gang, man havde mulighed for at se Bogense fra luften, og det var der mange, der benyttede sig af.

Medvirkende til det øgede fremmedbesøg havde det været, at Forskønnelsesforeningen i 1927 var blevet omdannet til Turistforeningen for Bogense og Omegn, der i modsætning til den tidligere forening havde en udadvendt virksomhed og så det som en vigtig opgave at henlede opmærksomheden på den nordfynske købstad. Der var gjort meget for at forskønne byen, men der skulle mere til, for at turisterne kom og befandt sig godt. Der udarbejdedes turistfører

I juni 1934 åbnedes Bogense Søbad, og det trak i de følgende somre mange mennesker til Bogense. Badet var så populært, at det kaldtes »det fynske Bellevue«.

og brochurer, og i annoncer kunne man læse om byen med »det friskeste Vand Syd for Skagen og Øst for Blaavand«. Efterhånden blev den praktiske side af sagen sat i system, og det skyldtes ikke mindst foreningens formand, borgmester N. Fledelius, der i 1930'erne gjorde en stor indsats for at gøre Bogense til en turistby.

Den 15. juli 1930 havde Bogense sågar været i radioen. Overlærer Poul Christensen holdt et foredrag om den lille by og dens historie, og det var ren og skær turistreklame. Det var endnu i radioens barndom, og der har uden tvivl været mange samlet omkring de apparater, der på daværende tidsspunkt fandtes i byen. Foredraget var dog først og fremmest baseret på folk, der ikke kendte Bogense, og det har sikkert virket efter hensigten. Efter i lovprisende ord at have gennemgået de enkelte seværdigheder sluttede overlæreren: »Jeg haaber nu, ærede Lyttere, at De ved gennem Radioen at følge mine Ord maa have faaet Lyst til at faa nogle af de samme Indtryk og Oplevelser, som jeg har skildret for Dem, og det skulde glæde mig, om De i indeværende Sommer vil aflægge Bogense et Besøg; De vil ikke fortryde det« (Bogense Avis 19. juli 1930).

Samme mål havde sagfører Theill, da han i en serie i Bogense Avis 22.-25. juni 1936 beskrev byens seværdigheder og deres historie og kaldte serien »Bogense som Turistby«.

En, der også gjorde en stor indsats for Bogense i 1920'erne og indtil sin død i 1936, var sagfører *Julius Petersen*. Han kom til Bogense i 1899, hvor han fik ansættelse som fuldmægtig på By- og Herredsfogedkontoret, og ved den nye retsordnings ikrafttræden 1919 nedsatte han sig som sagfører i byen. Fra 1921 og indtil sin død var han medlem af byrådet, og han havde yderligere en lang række tillidshverv; bl.a. var han medlem af Turistforeningens bestyrelse.

Der blev gjort en indsats fra mange sider, og det havde sin gode virkning. I sommeren 1935 kunne Bogense Avis melde, at der i højsæsonen var op mod 3.000 besøgende om søndagen, og at byens hoteller var fuldt belagt. Ikke mindst søbadet trak folk til, og det havde i løbet af sommeren 25.000 gæster.

Der blev yderligere gjort en indsats for at få større møder og stævner henlagt til Bogense. Sådanne arrangementer trak mange mennesker til byen, og mange, der havde været på et kortere besøg i en sådan anledning, vendte senere tilbage for at nyde den lille fredelige by og dens omgivelser.

Den 1. maj 1939 indviedes der et vandrehjem på Teknisk Skole, og der registreredes 300 overnatninger den første sæson. – Og den gode udvikling fortsatte under krigen. Bogense havde vundet anerkendelse som turistby. Det prædikat, Bogense fik, når den omtaltes, var, at den var »en hyggelig lille by«, og det var fortsat umuligt at opdrive et hotelværelse i højsæsonen.

Turisterne nød atmosfæren i de gamle gader, på Torvet og i havnen. De drak kaffe eller spiste i »Arken« og spadserede til Fredskoven, hvis barak blev udvidet og moderniseret og i sommeren 1942 fremtrådte som en nydelig restaurant.

De nød udsigten fra Kirkebakken, og den var ikke blevet glemt i bestræbelserne på at trække turister til. Der blev i 1930'erne ført mange forhandlinger om bakkens sikring mod havet, og det blev højst aktuelt, da en del af den styrtede i havet i 1936. Året efter blev der opført en 350 m lang cementdæmning langs stranden, og der blev anlagt en ny spadseresti.

Og endelig skulle familien selvfølgelig foreviges, hvilket skete ved Manneken, uanset om man kunne lide ham eller ej. Han var byens vartegn, og han gjorde sit for at trække folk til. Han havde endog før afsløringen fundet vej til spalterne i »Dagens Nyheder«, hvor Ærbødigst i 1933 skrev disse strofer:

DAGENS BØRN

Den verdensberømte Figur Mannekenpis skal opstilles i Bogense.

Manneken vakte opsigt overalt, hvor man hørte om ham. Ærbødigst skrev digt om fænomenet i »Dagens Nyheder«, og ifølge den ledsagende tegning turde byens pæne borgere ikke hæve blikket, da borgmesteren afslørede den tissende dreng!

I Bogense man ikke Spor
Skulptur paa Gaden har.
For Billedhuggerkunst og sligt
er Byen ganske bar.

Det syntes Konsul Fønss var Synd.
Han sa': Min Fødeby
skal ha' en lille pæn Figur,
Der styrke kan dens Ry.

Skal Bogense vel stikke op
for Skern og Svaneke?
Nu faar i Bogense de den
Berømte Manneke.

Den paa et Springvand, som bekendt,
er op i Bryssel sat,
og nu bli'r snart paa samme Vis
paa Fyn den sysselsat.

I Assens og i Middelfart
man blive vil jaloux.
De vil forlange selv af faa
en Lille Mand – hvad nu?

For Byens Selvbevidsthed vil
det virke nærende,
at Kunsten har til Bogense
et lille Ærinde.

Særlige begivenheder og hændelser

Der var mellem år og dag begivenheder og hændelser, der optog sindene meget og var genstand for samtale i lang tid. Der var tale om festlige begivenheder, som krævede lang tids forberedelse og som borgerne så hen til med forventning, og der var katastrofer og sørgelige hændelser, som var ensbetydende med tab for byens borgere.

Kongebesøg og festdage

Et par gange har Bogense oplevet at få kongebesøg: Indvielsen af byens nye rådhus i Sct. Annagade den 13. september 1847 blev som tidligere nævnt (bd. 2, si. 53) overværet af Christian VIII og kronprins Frederik. De kongelige gæster modtoges ved Østerport, og herfra begav man sig i procession til det nye rådhus. Under selve indvielseshøjtideligheden tog majestæten ordet, idet han i en kort tale gav udtryk for, at det nye hus måtte tjene sine formål til bedste for byen og dens borgere. Derpå beså kongen og kronprinsen arbejdsanstalten og fattiggården i Torvegade samt havnen og toldboden, og dermed var det kongelige besøg forbi. Det var en mærkedag for byen, og de kongelige gæster havde med deres nærværelse gjort den ekstra festlig.

I 1921 fik Bogense atter et nyt rådhus, men denne gang indviedes det uden kongelig deltagelse. Der gik imidlertid kun to år, før kongen meldte sin ankomst. Mange forberedelser kunne der ikke træffes, idet man i Bogense først den næstsidste dag i september modtog meddelelse om, at kong Christian X, ledsaget af dronning Alexandrine og prins Knud, ville aflægge besøg i byen den 1. oktober i forbindelse med et besøg hos grev Bernstorff på Gyldensteen. Byens honoratiorens var samlet på rådhuset, da borgmester Trautner bød de kongelige velkommen og viste rundt på det nye rådhus. Ad Teglgårdsvej spadserede man over Torvet til kirken, hvor provst Jürgensen viste rundt. Efter en times ophold i byen kørte de kongelige til Gyldensteen.

Også ved byjubilæet i 1938 var der kongebesøg (jvf. si. 182ff.).

Adskillige gange havde man tidligere haft besøg af landets kronprins, der i sin egenskab af guvernør over Fyn i perioden 1815-48 tog ophold på Odense Slot (prins Christian Frederik, den senere Christian VIII 1815-39; kronprins Frederik, den senere Frederik VII 1839-48). Guvernøren havde visse administrative opgaver inden for det fynske område, og ifølge Literis Mando var »Bogense den By, der fortrinsvis blev Gjenstand for Guvernørens Opmærksomhed og

Kong Christian X modtages foran rådhuset under besøget i Bogense den 1. oktober 1923.

Virksomhed«. Bemærkningen gælder den senere Christian VIII, men det er et spørgsmål, om Bogense havde hans bevågenhed frem for andre fynske købstæder. Han havde opsyn med »Byens offentlige Anstalter« og inspicerede dem normalt én gang om året, og det var altid festdag, når guvernøren var på inspektion. Han bidrog til at fremme, at byen fik bl.a. en arbejdsanstalt og en havn, ligesom der senere blev opført en ny skole og et nyt rådhus, og det er nok det, der ligger bag Literis Mandos bemærkning. Netop hvad offentlige institutioner angik, skete der noget i Bogense i guvernørtiden, og der har det spillet en rolle, at guvernøren var opmærksom på mangler, der måtte afhjælpes.

Store festdage i kongehuset blev også markeret i Bogense. Da kronprins Frederik i 1790 blev formælet med prinsesse Maria af Hessen, viste de formuende borgere i Bogense deres hengivenhed for kongehuset ved på rådhuset at foranstalte et festmåltid for »Byens uformuende Indvaanere«, og det drejede sig ialt om 58 familier. – Den 1. november 1828 indgik Christian VIII ægteskab med prinsesse Vilhelmine Marie, og herom ved Literis Mando at berette: »Bogense Byes Borgerskab (Borgervæbning) paraderede Kløkken fire om Eftermiddagen paa Torvet, hvor Byens samtlige Embedsmænd og øvrige Indvaanere vare tilstede. Borgerkapteinen Kjøbmand Iver Fahnøe ønskede Held og Lykke over de høie Formælede og over hele Kongehuset, et Længeleve, der ledsagedes af gjentagne Hurraraab, Kløkkernes Kimen og 27 Kanonskud. Om Aftenen var hele Byen illumineret«.

1869 var der igen bryllup i kongehuset. Kronprins Frederik, den senere Frederik VIII, blev formælet med prinsesse Louise af Sverige, og traditionen tro blev der også festet i Bogense. Byens borgere samledes på Torvet, og med musik og faner i spidsen marcherede man til Fredskoven, hvor der blev afholdt festmåltid. Her blev ifølge referatet udbragt en halv snes »nationale Skaaler«, hvorefter »Dandsen gik saa let gennem Lunden«.

1888 holdtes der fest på Gæstgivergården i anledning af Christian IX's 70-års fødselsdag, 1892 i anledning af kongeparrets guldbryllup og i 1894 i anledning af kronprinseparrets sølvbryllup. Der var musik i gaderne; der blev holdt middag med taler og sang; der blev danset, og aftenen sluttedes med festfyrværkeri. Også de fattige blev der tænkt på, idet de bespistes gratis i dagens anledning.

At der var kongebesøg i Odense, berøres man også af i de mindre fynske købstæder. Af Borgerrepræsentationens forhandlingsprotokol fremgår det således, at dets medlemmer var samlet den 8. september 1862 for at vælge en deputation »til at complimentere Hs. Maj. Kongen under Allerhøistsammes Ophold i Odense«. Til i den anledning at repræsentere Bogense udpegedes prokurator S. Møller, købmand A. Detleffsen og sadelmager R. Kruse. – Når kongen opholdt sig i Odense, modtog han deputationer fra de forskellige købstæder, og når de havde bragt deres hilsen, bad kongen dem »bringe Byernes Indvaanere sin Tak«. Det var eksempelvis tilfældet i 1875, hvor kongen var i Odense for at overvære genåbningen af St. Knuds Kirke, og i 1885, hvor kongen var i Odense for at åbne industriudstillingen. Købstædernes deputationer deltog i en kongemiddag, og det var ved sidstnævnte lejlighed, provst Fog fra Bogense var så uheldig at blive hængt ud i en række venstre-aviser. Det startede i Fyns Tidende, der skrev, at provsten holdt skåltale, men at det var den samme, som han havde holdt ved tidligere lejligheder! Historien blev gentaget af andre venstreblade, hvorimod redaktøren af Bogense Avis, der var udpræget højre-mand, selvfølgelig tog provsten i forsvar!

Også ved Genforeningen i 1920 blev der holdt fest. Selve afstemningen fandt sted den 20. februar, og i Bogense markerede man dagen ved nedlægning af kranse på krigergravene og afholdelse af en national sammenkomst om aftenen med taler og sang. Der deltog 400 i festen, deraf en halv snes veteraner fra 1864. – Selve Genforeningen den 10. juli blev markeret ved en storstilet fest dagen før. Efter at der var afholdt festgudstjeneste, marcherede man i procession til anlægget, hvor der blev talt af borgmesteren, overlærer Poul Christensen og sagfører Theill, der afslørede en genforeningssten. Aftenen sluttede med fest, og man anslog, at ialt 3.000 mennesker havde taget del i dagens arrangementer. Der var en stærk national holdning i byen, og den kom til udtryk ved sådanne lejligheder.

For Klaus Berntsen blev der i 1923 holdt fest i anledning af 50-året for hans

Til venstre slagter Meyer Levinsohn, der døde i 1908, 96 år gammel. Til højre enkefru Frederikke Larsen, der døde i 1937, 104 år gammel.

første valg til Rigsdagen, hvor han som nævnt blev valgt i Bogense-kredsen. Han var på det tidspunkt kun 29 år, og her 50 år efter var han trods sin høje alder minister uden portefølje. Hovedtalen blev holdt af Rasmus Nielsen, der havde efterfulgt Klaus Berntsen som højskoleforstander i Særslev. Om aftenen blev der ved en festmiddag på Hotellet yderligere holdt en række taler, og Klaus Berntsen var som ventet genstand for stor hyldest. Udgangspunktet for de fleste af talerne har uden tvivl været det uheldige valg i Bogense i 1872, der banede vej for Klaus Berntsen som folketingsmand (jvf. si. 47 ff.). – Klaus Berntsen døde i 1927.

Byens øvrigheds personer og andre fremtrædende borgere var også genstand for hyldest, når de havde noget at fejre. Ved en sådan lejlighed blev der arrangeret »Fest- og Borgermiddag«, og her var der en lige så festlig stemning, som når det var kongelige personer, der fejredes in absentia.

Da fru Frederikke Larsen fyldte 100 år den 7. december 1932, blev det fejret med manér med en fest på Bogense Hotel. Det var første gang i dette århundrede, at en af byens indbyggere fyldte 100 år.

Når byens jævne borgere havde noget at fejre, skete det i familiens kreds. Dog hændte det, at folk kom så højt til års, at de af deres medborgere blev fulgt med største opmærksomhed. I flere år var slagter Meyer Levinsohn byens ældste indbygger. Han vakte opsigt, når han færdedes i byen. Han gik efter sigende i den frakke, han havde fået som svend; han blev viet i den, og han gik med den, indtil han døde i 1908, 96 år gammel.

I 1909 fyldte Kirsten Pedersdatter på Hemmerslev mark 100 år, og hun døde i 1911, 102 år gammel. Samme alder opnåede Maren Rasmussen i Asperup, der døde 1930. – I Bogense var man tæt på en 100-årsdag i 1923, men man oplevede det ikke, idet byens ældste indbygger, malermester Bardrams enke, døde 99 år gammel. Hendes svigerdatter døde samtidig, og de blev begravet samme dag. Den 7. december 1932 fyldte til gengæld fru Frederikke Larsen, Storkenhøj, enke efter husmand Hans Larsen, Harritslev, 100 år, og det blev fejret på behørig vis. Sin 101-års fødselsdag fejrede hun hos sin søn i Bogense, hvor hun spiste middag og fik sig et slag kort, inden hun vendte tilbage til sit hus på Strandlodderne. Det samme skete, da hun fyldte 102 og 103 år. Men så var kræfterne også brugt op, og hun døde i januar 1937, 104 år gammel.

I dag hører det ikke til sjældenhederne, at en person fylder 100 år, men det gjorde det dengang, hvor man var en olding, når man nærmede sig de 80 år.

Kong Christian X overværede festlighederne den 9. juli 1938, hvor byen fejrede 650-års jubilæum. Her stiger kongen i land fra båden, der bragte ham fra Kongeskibet og ind til havnen.

650-års jubilæum

Literis Mando har ingen optegnelser fra Bogense for året 1288, og det fremgår hverken af hans fremstilling eller af Bogense Avis, at der har været holdt byjubilæum før i 1938, hvor man fejrede byens 650-års jubilæum. Hvornår Bogense blev grundlagt, ved man ikke, men man ved, at kong Erik Menved stadfæstede Bogenses købstadsrettigheder i 1288. Stadfæstelsen skete på Sct. Margrethes Dag, den 20. juli, hvor kongen opholdt sig i Haderslev.

Forslag om at markere jubilæet blev fremsat i september 1937, hvor der nedsattes et forretningsudvalg med driftsbestyrer Th. Andersen som formand og et økonomiudvalg med sparekassedirektør Georg Rasmussen som formand. Der nedsattes i tiden, der fulgte, yderligere en række udvalg, hvorefter man tog fat på den egentlige planlægning. I maj 1938 var en deputation på Christiansborg for at invitere kongeparret til at deltage i jubilæet, som skulle festligholdes i dagene 9.-10. juli.

Kongen fotograferet foran rådhuset, hvor selve modtagelsen fandt sted. Kongen kvitterede med at ønske lykke gennem kommende tider og udbragte et leve for Bogense by.

Lørdag den 9. juli var Bogense klædt i festdragt. Gaderne var pyntet, og der var rejst æresporte ved indkørslerne til byen, ved toldboden og ved banegården. Der var musik i gaderne fra morgenstunden, og det egentlige program startede kl. 9, hvor byrådet var vært ved en reception på rådhuset. Repræsentanter for foreninger og institutioner indfandt sig i et stort antal, og på borgerne vegne bragte redaktør Theill en hilsen med gode ønsker for byens fremtid.

Kl. 11 lagde kongeskibet til i havnen. Kongen kom alene, idet dronningens helbred desværre ikke tillod, at hun tog turen fra Marselisborg til Bogense. Til stede ved modtagelsen var stiftamtmanden, byens embedsmænd og medlemmer af byrådet, grev og grevinde Bernstorff, Gyldensteen, lensbaron og lensbaronesse Berner-Schilden-Holsten, Langesø m. fl.

Som formand for forretningsudvalget bød driftsbestyrer Andersen majestæten velkommen, hvorefter kongen i åben vogn kørte til rådhuset, hvor ca. 12.000 mennesker var forsamlet. På pladsen foran rådhuset var der rejst en talerstol, og her rettede borgmester Fledelius på byens vegne en velkomst til

majestæten, hvorefter man afsang kongesangen. Kongen takkede for modtagelsen, ønskede lykke gennem kommende tider og udbragte et leve for Bogense by. Kredslæge Børresen fremsagde en af ham i dagens anledning forfattet prolog (trykt i Bogense Avis 9. juli), hvorefter skolens kor sang »En lille venlig By«, ligeledes forfattet af kredslæge Børresen. På rådhuset blev der budt på champagne og kransekage, og majestæten underholdt sig en stund med de indbudte gæster, hvorpå han atter forlod byen, om bord på »Dannebrog«.

Om eftermiddagen var der historisk optog. Endnu et skib – men af ældre dato – lagde til, og om bord var kong Erik Menved. Tiden var skruet tilbage til 1288. Kongen drog med følge gennem byen for at mødes med borgmester, rådmænd og laugsbrødre, og i en vogn fulgte dronning Agnes med hofdame og kammerjomfru. Det historiske øjeblik, hvor kongen overrakte købstadsdokumentet til borgmesteren, udspillede på Torvet, hvor en stor menneskemængde var forsamlet. De agerende var kendte Bogense-borgere, klædt i historiske dragter. – Siden blev der underholdt af folkedansere og sangkor, og om aftenen opførtes Taarups syngespil »Høstgildet« som friluftsspil. Dagen sluttede med asfaltbal i Adelgade, og der blev sat punktum med festfyrværkeri fra festpladsen. Det var en dejlig lun sommeraften, og alle morede sig.

For 150 indbudte gæster med indenrigsminister Bertel Dalgaard i spidsen var der om aftenen festmiddag i »Arken«. Der blev talt af indenrigsministeren, stiftamtmanden, formanden for købstadsforeningen, Odenses borgmester samt en række af byens borgere. Referenten fremhævede, at deres taler bar præg af optimisme trods de økonomiske og politiske forhold, der var medvirkende til at gøre trediverne til en usikker tid.

Festlighederne fortsatte om søndagen. Om formiddagen var der festgudstjeneste, og senere på dagen fulgte en række sportsarrangementer. Det historiske optog blev gentaget, og der var atter optræden af folkedansere og sangkor, friluftsspil og asfaltbal i Adelgade. Denne dag var festfyrværkeriet henlagt til Kirkebakken, og dermed var der sat punktum for byens 650-års jubilæum.

Der var enighed om, at det havde været en særdeles vellykket fest. Ca. 15.000 havde besøgt Bogense om lørdagen, 25.000 om søndagen, og der havde været tilrettelagt et stort og righoldigt program. Jernbanen havde haft et par travle dage, og efterhånden som tilstrømningen af biler voksede, måtte der indrettes nye parkeringspladser. Der blev optaget film, og resultatet blev vist for fulde huse senere på måneden.

Og så var det igen hverdag i den lille by. Arrangørerne kunne trække vejret lettet og glæde sig over, at der var 50 år, til der igen skulle holdes byjubilæum.

Man havde det helt igennem vellykkede arrangement i glad erindring, og det var nok grunden til, at der det følgende år arrangeredes stor sommerfest i Bogense.

Fra det historiske optog under jubilæumsfestlighederne: Øverst: Kong Erik Menved med følge ankommer til byen. Nederst: Det historiske optog på vej til Torvet, hvor kongen mødtes med borgmesteren og overrakte denne købstadsdokumentet.

Stormfloder og ulykkelige hændelser

Med sin beliggenhed ved havet var Bogense ikke sjældent udsat for stormfloder og deraf følgende oversvømmelser (jvf. bd. 1, si. 96). I første halvdel af 1800-tallet beretter Literis Mando om stormfloder og oversvømmelser i 1818, 1820, 1825 og 1835. Værst stod det til i 1835, hvor der skete store skader på digerne, og hvor dæmningen mellem Lille Stegø og Østerø blev bortrevet.

I sidste halvdel af 1800-tallet ramte stormfloder to gange Bogense: 1 1865 gennembrød havet 2. nytårsdag diget vest for Fogense, og store arealer blev oversvømmet. Kort tid efter satte det ind med streng frost, og isen holdt sig til langt hen i foråret. Jorden tog skade af saltvandet, og det bar den præg af gennem flere år. Markbeboerne led store tab og måtte kæmpe med økonomiske problemer flere år efter.

En stormflod oplevede hele landet den 13. november 1872. Dæmningen langs kysten ved Bogense og bolværket i havnen blev stærkt beskadiget, og tabet opgjordes for Bogense og omegn til 2.645 rdl.

De største skader i mands minde led de nordfynske kyster ved en kraftig storm natten mellem den 23. og 24. oktober 1921. Stormen udviklede sig til orkan; vandet gik over digerne både vest og øst for Bogense, og i løbet af kort tid stod engene under vand. Vandet trængte ind i byen, og adskillige familier måtte i hast forlade deres hjem, idet vandet nåede til midt på bygningerne. Enkelte steder stod vandet endog så højt, at beboerne måtte reddes ud ad gavlvinduer i pramme. Banegården lå afspærret fra omverdenen, og der måtte indrettes en midlertidig station ved Enggård i Forstaden. Også slagteriet stod under vand og måtte indstille sin virksomhed. Ialt 100 ejendomme var berørt af katastrofen, og i nogle tilfælde varede det flere dage, før beboerne kunne vende tilbage til deres hjem. Banelegemet stod under vand og var flere steder beskadiget. Diger og dæmninger var ødelagt, og skaderne beløb sig til flere hundrede tusinde kroner.

Byrådet bevilgede 6.000 kr. af Hjelpekassen, og der etableredes en stormflodskomit , der straks satte en indsamling i gang blandt byens og omegnens beboere. Der indkom i starten 1.000 kr. om dagen, og der indsamledes ialt et beløb på 17.000 kr., der fordeltes blandt 56 af de ca. 80, der havde anmeldt skade. Fra Statens side blev der ydet tilskud til reparation af havnen.

Visse steder på den nordfynske kyst var alt værn mod havet skyllet væk. Digerne l  6 fod over almindelig vandstand, men havet var den pågældende nat steget 8 fod og havde forvoldt skader langs næsten hele kysten. Der blev straks iværksat reparationsarbejder, og katastrofen gav anledning til, at digerne blev forhøjet og forstærket. Markerne havde lidt meget på grund af saltvandet, og der gik  r, f r de igen havde fuld ydeevne. Tilstanden var blevet yderligere forværret, idet der i de følgende uger fulgte to nye oversvømmelser samt yderligere en oversvømmelse på årets sidste dag.

Under stormfloden i oktober 1921 gik vandet over digerne både vest og øst for Bogense og oversvømmede byen og den nærmeste omegn. Her ses oversvømmelsen ved banegården og på Odensevej.

1923 vedtoges det at opføre en ny dæmning fra havnen til Nyhave Skov vest for byen. Alt i alt var forholdene langs kysten forbedret betydeligt, og man har da heller ikke siden oplevet katastrofer af lignende omfang som i 1921. Der skete alvorlige skader på dæmninger i forbindelse med en storm i november 1945, men katastrofeagtige tilstande hindredes ved militærets hurtige indgriben.

Med det store antal bogensere, der færdedes på havet, kunne *forlis og drukneulykker* ikke undgås. Ifølge Literis Mando forliste en kaptajn fra Bogense i 1834 med jagten »Victoria« ud for Norges kyst, og samme år forliste jagten »Falken« ud for Æbelø.

Drukneulykker er omtalt bl.a. i 1864, hvor 5 fiskere fra Bredballe ved Vejle druknede ud for Bogense, i 1876, hvor en karl druknede, da han ville køre over isen til Æbelø, i 1883, hvor to fiskere druknede, og i 1898, hvor 6 personer i en båd kæntrede ud for Bogense havn som følge af et pludseligt opstået uvejr og 4 druknede, deraf 2 børn.

Når familier blev ramt af ulykker af denne art, var medfølelsen stor, og det varede som regel ikke længe, før der sattes en indsamling i gang blandt byens borgere. Byen var ikke større, end man havde kendskab til de fleste af ens medborgere, og det kom til udtryk i sådanne tilfælde.

Krigstilstande

Selv om Bogense ikke på noget tidspunkt direkte var involveret i krigshandlinger, fik den dog krigen på nært hold, og det kom til at sætte præg på livet i den lille by.

Indkvartering af franske og spanske tropper 1808

I 1808 var det Napoleons tropper, der kom til Danmark for at deltage i den senere Frederik VI's erobringstogt til Sverige, som imidlertid aldrig blev realiseret. I stedet kom de franske og spanske tropper til at fungere som en slags allierede besættelsestropper, og selv med sin afsides beliggenhed kom Bogense ind i billedet.

Der var givet tilsagn om, at der skulle stå en hær på 25.000 mand på Sjælland inden udgangen af marts, og med henblik på kommende indkvartering oprettedes der kommandantskaber i alle byer langs marchruten, hvortil de fynske købstæder hørte. I Bogense overtoges kommandoen af en major v. Bülow, der fik kvarter på Harritslevgård, og da han i august forflyttedes til Fåborg, afløstes han af en kaptajn v. Leth.

Felttoget mod Sverige blev som nævnt ikke til noget, og de fynske byer fik indkvartering af franske og spanske tropper i længere tid. I Bogense indkvarteredes i marts en eskadron franske jægere til hest, og de blev i byen, indtil der blev givet ordre til afmarch den 7. maj. Allerede den 12. maj ankom et kompagni franske infanterister, og den 26. maj fulgte en bataljon spanske soldater. Det var en tyngende byrde for byen, men det nyttede ikke noget, at chefen for Borgervæbningen, købmand Ivar Fahnøe, beklagede sig. Byfogeden støttede købmand Fahnøe og kom derved i modstrid med kommandanten, og det var medvirkende til, at denne som nævnt forflyttedes til Fåborg.

Få dage efter, at den nye kommandant var tiltrådt i Bogense, kunne han meddele den kommanderende general på Fyn, at de fremmede tropper var afrejst fra Bogense. Om eftermiddagen den 8. august var der ankommet en officer fra Middelfart, der havde givet ordre til, at »det herværende spanske Infanteri ufortøvet skulde marschere til Veilby og Cavalleriet til Odense«. Den eneste årsag, han kunne give til det pludselige opbrud, var, at man »supponerede en opstand i Veilby«.

Indkvarteringen havde været 5 måneder, og det havde været en tung byrde

for byens borgere – især i sommermånederne, hvor der havde været en hel bataljon spanske soldater indkvarteret. Soldaterne havde logi hos byens borgere, og det var med spænding, man imødeså deres ankomst, hvilket fremgår af en artikel i Bogense Avis i 1899, hvor en af købmand Borrings døtre meddeler, hvad faderen erindrede om stemningen i marts 1808 i købmandsgården i Østergade: »Alle i Bogense vare i stor Spænding den Dag, Franskændene skulde komme, og i hvert Hus skete travle Forberedelser til Indkvarteringen. Moder havde travlt som alle andre. Men Dagen gik, Mørket nærmede sig, endnu var Ingen af de Ventede i Sigte. Jeg laa paa Knæ paa en Stol ved Vinduet i Dagligstuen og stirrede ud igjennem de smaa Ruder. Faders gamle Forretningsfører stod ved Siden af mig. Længe havde vi begge saaledes i spændt Forventning stirret og speidet, da lød der endelig klingende Spil, og nu fulgte med let Fodskifte i rask Trav de tæt sluttede Rækker af smaa sortsmudsede Fransk-mænd. I et Nu var den lille, stille By forvandlet til et livligt militærisk Centrum«.

Man kan næsten se for sig de franske soldater dukke op i Adelgade, svinge op ad Østergade og rundt ad Sct. Annagade for at ende på Torvet, hvor de blev fordelt mellem byens husstande. Borrings købmandsgård var en af de største i byen, og den fik tildelt »sin rigelige Andel af Officerer og Menige«. Soldaterne var klædt i hvide uniformer med violette opslag, og det tog sig fornemt ud, når de eksercerede på Torvet. Selv om de fremmede tropper levede i god forståelse med befolkningen, klagedes der dog over dem. Når de kunne komme til det, rapsede de rundt omkring i haverne, og de var nærgående over for de unge piger. Følger fik det da også, men ikke i det omfang, som man let kan få indtryk af, når man hører folk tale om, at de sandsynligvis nedstammer fra spaniolerne. En systematisk gennemgang af de fynske kirkebøger viser nemlig, at der på Fyn kun fødtes 21 børn i slutningen af 1808 og i første halvdel af 1809 med franske og spanske soldater som fædre. To af dem finder vi i kirkebogen for Bogense: Den 10. marts 1809 nedkom Christiane Wermuth med en dødfødt søn, og den 19. marts fødte Maren Mortensdatter en søn, der ved dåben blev kaldt Johan Peter, og i begge tilfælde oplyser kirkebogen, at faderen var en spansk soldat. I Skovby fødte Anne Elizabeth Struch samtidig en søn, og hun angav ved hjemmedåben, at faderen var en spansk officer, – »men ingen Navne vilde de nævne« har præsten føjet til i kirkebogen. Yderligere nedkom i Hårslev Marie Nielsdatter med et dødfødt barn, og det er, hvad der kan registreres af efterkomme-re af de fremmede soldater, der var indkvarteret på Nordfyn i 1808. I hvert fald ifølge kirkebøgerne! Kun Johan Peter i Bogense og Christian i Skovby kunne prale med, at de havde en af de flotte spanske soldater som fader.

Det danske kommandantskab havde 3 officerer og 40 fynske infanterister og dragoner til sin rådighed, så længe der var franske og spanske tropper på Nordfyn, og de var indkvarteret på Æbelø, i Nørreby og Hasmark.

Feltlazaret 1848-49

Slesvig-holstenernes oprør i foråret 1848 udviklede sig til krig, og man var fra alle sider villig til at yde støtte. Oberst Høegh-Guldberg, der tidligere havde været chef for Fyenske Dragonregiment, var samme år blevet udnævnt til kommanderende general over Jylland, og i midten af april aflagde han besøg i de fynske købstæder med det formål at få organiseret en borgervæbning. I løbet af en uge havde 1.300 mand meldt sig i Skovby herred, at det må have været ensbetydende med, at så godt som alle våbenduelige havde meldt sig. 450 af de 1.300 var i besiddelse af geværer. Kamphandlinger blev de nordfynske frivillige ikke involveret i, men til gengæld ydede de kysttjeneste, idet der det meste af tiden patruljeredes langs kysten fra Varberg til Nørreby.

Efter opfordring fra borgerrepræsentationen nedsattes der en indsamlingskomité bestående af to repræsentanter fra Bogense og hvert af omegnens pastorater, og der indsamledes i løbet af kort tid 3.400 rdl.

Efter sejren ved Slesvig den 23. april trængte slesvig-holstenerne op i Jylland, og få dage efter blev det besluttet at forlægge feltlazaret fra Fredericia til Bogense. De fornødne forberedelser blev truffet på det nye rådhus og på Harritslevgård. Den 1. maj overførtes de sårede i 5 fartøjer, bugseret af dampskibet »Maagen«, og de fordeltes på de to lazaretter. Mange af soldaterne var hårdt såret, og de blev tilset af 3 læger, der fulgte med. Den 4. maj overførtes 150 kampdygtige soldater til Bogense, men de afgik efter et par dages forløb til Middelfart. Yderligere søgte mange jyske familier, der frygtede krigshandlinger, til Fyn, og vejen gik over Bogense: »Hele Havnen er opfyldt med Skibe af alle Størrelser, kort, her er et Røre, som næppe nogensinde før eller siden«, oplyser Litteris Mando.

Trods sejren i kampen ved Fredericia den 6. juli 1849 var der mange sårede på dansk side, og en del af dem overførtes til lazaretterne i Bogense og på Harritslevgård.

Om større overførsler af sårede i maj-juni 1848, april 1849 og juli 1849 vidner kirkebøgerne for Bogense og Skovby: I Bogense begravedes der i årene før og efter krigen i gennemsnit 15 om året, i Skovby, hvorunder Harritslevgård hørte, i gennemsnit 12 om året, men i 1848-49 tog forholdene sig noget anderledes ud, idet der i Bogense og Skovby begravedes ialt 188, 113 i Bogense og 75 i Skovby. Af de 188 var de 108 soldater. For langt de fleste af dem, der døde i 1848, var dødsårsagen tyfus, hvorimod størsteparten 1849 døde af skudsår, hvilket tyder på, at de første, der overførtes til lazaretterne, ikke var så hårdt såret som de, der fulgte. I visse perioder døde der så mange, at præsten i Bogense, om man så må sige, begravede dem i hold. Det var således tilfældet efter slaget ved Fredericia den 6. juli 1849, hvor der fra Bogense kirke den 11. juli begravedes 10 soldater, den 16. juli 4 soldater, den 19. juli 4 soldater, den 24. juli 2 sol-

dater og den 30. juli 3 soldater. På mindre end 3 uger begravedes der 23 soldater i Bogense, og de var næsten alle døde af deres skudsår. I august begravedes der 7 soldater, i september 4, siden kun 1, og det tyder på, at lazarettet er nedlagt i efteråret 1849.

Man havde i Bogense haft krigen på nært hold, og de mange dødsfald blandt de sårede soldater havde gjort et stærkt indtryk på byens befolkning. Af de fynske købstæder var det Middelfart og Bogense, der havde båret byrderne, og der var da også i de andre byer røster fremme om, at de to byer burde aflastes.

Kort tid efter, at der var oprettet lazarettet i Bogense og på Harritslevgård, inspiceredes de af krigsminister A. F. Tscherning og tidligere minister Orla Lehmann. General Rye skal også have været på inspektion i Bogense, efter sigende i dagene 3.-5. juli 1849, men det lyder usandsynligt, eftersom han var en af hovedpersonerne i slaget ved Fredericia den 6. juli, hvor han selv faldt ved Trelde-skansen.

Flere fra Bogense var indkaldt for at gøre krigstjeneste, og enkelte faldt i kampen. Størsteparten vendte dog hjem, og den 23. marts 1851 blev der holdt fest for de hjemvendte på rådstuen, hvilket fremgår af et brev, skrevet i Bogense af Elise Fich omtrent samtidig (trykt i Bogense Avis den 1. juli 1930): »Byens unge Damer og Herrer havde pyntet Salen med grønt og Flag og Kongens og Generalernes Portrætter. Dannebrogslag vaiede langs ad Gaderne hele Dagen, og kanonerne tordnede af og til. Hver af Soldaterne blev pyntet med en Dannebrogssløjfe. Til Ballet var deres Koner og Kjærester med . . . Der var stor Glæde over den Fest blandt Almuen«.

Det fremgår af samme brev, at der også havde været holdt fest for de hjemvendte soldater i Skovby. Her havde kirken været anvendt som krudtkammer, og man længtes naturligvis efter at få den tømt!

Lazaret og indkvartering 1864

Allerede tidligt på året blev der truffet en række foranstaltninger: Den 18. februar blev der givet ordre til, at der skulle indrettes lazaret på Borger- og Realskolen på Torvet samt på rådhuset i Sct. Annagade. Også Gyldensteen blev inddraget til formålet, idet ejeren på daværende tidspunkt ikke boede på slottet, men på sit gods i Lauenborg.

Den 11. februar var Fredericia blevet erklæret i belejringstilstand, og som tidligere oplevede man, at jyske familier søgte tilflugt i Bogense. Især drejede det sig om ubemidlede familier, og de omtales i det daglige som flygtninge.

Efter at Dannevirke-stillingen var forladt, trængte fjenderne op i det jyske område, og i midten af marts koncentrerede de fremmede tropper sig om Fredericia, hvorfra der daglig indløb telegrammer fra kommandantskabet til Bogense. Der var på det tidspunkt overført sårede soldater til lazarettet i Bogense,

og der overførtes yderligere en del i april, hvor den danske hær led nederlag ved Dybbøl. Også her taler kirkebøgerne fra Bogense og Nørre Sandager, hvorunder Gyldensteen hørte, deres alvorlige sprog: I perioden 21. marts – 4. august døde 46 soldater på lazarettet i Bogense, i perioden 16. marts – 7. december 21 soldater på lazarettet på Gyldensteen. Kun 2 førtes til deres hjemegn for at blive begravet dér. Blandt disse var major J. A. F. Hoffmann, hvis lig førtes til København. – Lazarettet i Bogense blev nedlagt i september, hvorimod lazarettet på Gyldensteen blev opretholdt året ud. I den tid, hvor skolen havde været anvendt som lazaret, havde undervisningen været henlagt til »Hotel Kattegat« ved havnen og baghuset til en af gårdene i Adelgade.

Også i forbindelse med denne krig var der indkvartering i Bogense, men denne gang drejede det sig om tropper, der ventede på at blive afsendt til krigsskuepladsen. Midt på året var det 21. Regiment, sidst på året 13. Regiment, der lå indkvarteret i Bogense, og de nød tilsyneladende livet. Nogle fik lov til at hente deres familier til Bogense, og der blev givet undervisning i musik og dans af underofficerer, ligesom der blev arrangeret koncerter og baller. Der var liv i den lille by, og man havde ikke indtryk af, at der var tale om soldater på vej til krigsskuepladsen. Så vidt kom de heller ikke, eftersom der i maj var sluttet våbenstilstand og det siden ikke trak op til krigshandlinger.

13. Regiment forblev i Bogense 3 måneder, og først den 13. december marcherede regimentet tilbage til København. Kl. 9 om morgenen tog soldaterne opstilling på Torvet, hvor mange af byens borgere var mødt frem for at tage afsked med dem. Den oberstløjtnant, der havde kommandoen, udbragte et leve for Bogense by, for hvilket borgerrepræsentationens formand kvitterede. Soldaterne marcherede ud af byen, og i Forstaden holdt en række af byens vogne klar for at køre soldaterne til Odense, hvorfra de afgik til København.

At soldaterne havde befundet sig godt i Bogense, fremgår af de »offentlige taksigelser«, en del af dem indrykkede i Bogense Avis. Eksempelvis underskrev 2 undercorporaler og 9 menige følgende annonce i Bogense Avis den 8. august: »Undertegnede Undercorporaler og Menige af 21. Infanteri-regiments 6. Compagni, som tvende gange have været indkvarteret hos Hr. Kjøbmand J. M. Møller som Frue, vor hjerteligste Tak, for alt det Gode de have udviist imod os, i den Tid vi have været indkvarterede hos dem, hvilket vi stedse skal mindes med Taknemmelighed. – Gud forunde dem Begge en lykkelig Fremtid.«

Første verdenskrig

Efter krigsudbruddet i slutningen af juli 1914 var det Bogense Avis, bogenserne rettede opmærksomheden mod. Bladet udsendte løbesedler om aftenen lørdag den 1. august og igen søndag morgen, og der samlede sig i løbet af dagen et par hundrede mennesker foran avisens kontor for at erfare indholdet af de tele-

grammer, der indløb. Og i ugerne, der fulgte, steg antallet af abonnenter; folk ville ikke længere holde avis sammen med naboen, men selv holde avis og have nyhederne, mens de var friske.

Noget, der blev læst med interesse, var, hvad realskolelærer Wolff og medicinstuderende Knud Ehlert fra Bogense havde at berette. De havde begge befundet sig på rejse i Tyskland, da krigen brød ud, og de kom hjem til Bogense en af de første dage i august og kunne til bladet fortælle om, hvordan tingene havde udviklet sig syd for grænsen.

Lørdag den 1. august indløb der ordre om indkaldelse, og de første drog fra Bogense søndag morgen. Det var hurtigt rygtedes i byen, og der var mange på banegården for at tage afsked. Også de følgende dage udstedtes der ordre om indkaldelse, og den 5. august afgik der yderligere 100 mand fra Bogense og nærmeste omegn. Der var mange tjenestekarle iblandt, og det fik husbond at mærke, eftersom det skete midt i høstens travle tid.

Det billede, man får ved at følge begivenhederne gennem avisen, er den panik, der greb myndigheder og befolkning ved krigens udbrud. En række eksportruter indstilledes, og det var ensbetydende med, at man ikke kunne komme af med landbrugsprodukterne. Den 5. august var grisemarkedet tilført 50 grise, men der blev kun afsat 2. Ugen efter tilførtes der overhovedet ikke markedet grise. Også slagteriet indstillede driften.

På grund af den reducerede udførsel voksede lagrene, og som følge heraf faldt priserne. Det gjaldt først og fremmest æg og smør, der i august måned kunne købes for henholdsvis 20 øre og 65 øre pr. pund. Folk stod i lange køer for at sikre sig billigt smør, og Bogense Mejeri afsatte i løbet af to dage 1.500 pund. Der hamstredes som aldrig før, og det gjaldt ikke kun æg og smør. Det varede dog kun en uges tid, idet Bogense Avis den 12. august kunne meddele, at handelen så godt som var gået i stå, idet folk havde sikret sig et tilstrækkeligt lager. Den værste panik havde lagt sig, og efterhånden normaliseredes forholdene.

På tilsvarende måde var man bange for, at der ikke i længden var kul nok til byens elektricitetsværk og gasværk, og borgmesteren anmodede byens borgere om at være sparsommelige med brug af lys, gas og vand fra de kommunale værker.

Den 14. august udstedtes der en midlertidig køreplan. Der havde hidtil fra Bogense været 5 daglige forbindelser til Odense og 4 til Brenderup, men med udsigt til mangel på kul begrænsedes de til henholdsvis 3 og 2. Også på dette område normaliseredes forholdene i løbet af efteråret, og man kørte efter den normale køreplan. På slagteriet slagtedes der i normalt omfang; der handledes i butikkerne som før, og livet gik atter sin vante gang.

Flere af byens borgere blev i 1915 indkaldt til sikringsstyrken. Det gjaldt bl. a.

Borgerne opfordres under de forhaandenværende Omstændigheder til at indskrænke Brugen af Gas og Elektricitet til det mindst mulige og undgaa enhver Ødslen med Vand. Vandspild, f. Eks. fra utætte Hæner, vil blive strængt paatalt.

Byraadet.

De Arbejder-Familier i Bogense, som maa savne

deres Forsørger ved Militær-Indkaldelsen, kan straks og uden Vederlag faa deres Vinterforbrug af Kul samt disse frit tilkøbt.

Bogense, den 7. August 1914.

Aug. Scheffmann.

Flodtagelsen af Svin er indtil videre vedblivende standset. Andelsvineslagteriet i Bogense

BOGENSE AVIS

som bringer sidste Nyt fra Krigsskuepladsen og daglige ledende Artikler om Situationen, tilbyder billigt Abonnement for Resten af

Kvartalet til 1 Krone.

Bogense Avis. Tlf. 29.

Også af annoncer i Bogense Avis fremgik det, at der var udbrudt krig. Ovenstående annoncer var blandt dem, der bragtes den 8. august 1914.

byens tandlæge, og da det var umuligt at få en vikar, måtte klinikken en tid lukkes.

På grund af dyrtid måtte de kommunale myndigheder træffe en række foranstaltninger til gavn for byens borgere. Således hævdede byrådet aldersundersøttelsen med 25%, og der sattes en indsamling i gang med det formål at skaffe småkårsfolk billigt brød. I januar 1917 bevilgede byrådet yderligere 8.000 kr. til dyrtidsforanstaltninger, heraf 2.000 kr. som kontante beløb til trængende familier. Der blev ydet 10% rabat på gas og 15% rabat på rugbrød til alle, der svarede skat af beløb indtil 2.000 kr. om året, og yderligere blev der indført bespisning af en del af skolebørnene.

Der var ingenlunde højvande i byens kasse, og pengene skaffedes ved udskrivning af ekstraskatter. De 8.000 kr., der bevilgedes til dyrtidsforanstaltninger i januar 1917, blev pålignet skatteydere med mere end 3.500 kr. i årsindtægt, men det slog langtfra til, og allerede i begyndelsen af marts måtte der udskrives en tillægsskat på 10.000 kr.

Det havde rent økonomisk ikke gjort forholdene bedre, at der havde været indkvartering i 2½ måned. I begyndelsen af november 1916 var der kommet meddelelse om, at 49. Reservebataljon, der talte 400 mand, skulle indkvarteres i Bogense og Skovby. Det ville i disse krisetider blive en tung byrde for byen, og Grundejerforeningen søgte at udvirke, at indkvarteringen blev udsat til den følgende sommer. Det hjalp imidlertid ikke, og den 20. november ankom de mange soldater. Få dage før jul øgedes styrken med 50 mand, og der var da hos byens familier indkvarteret 45 officerer og underofficerer og 220 underkorporaler og menige. Årgang 1902, der udgjorde den ældste del af reservebataljonen, hjemsendtes umiddelbart før jul, men der kom hurtigt et tilsvarende antal af årgang 1909.

Bataljonen omfattede 4 kompagnier, der havde stillingsplads henholdsvis på Torvet, på Gyldensteensvej, i Adelgade foran præstegården og i Forstaden. Herfra marcherede de til Harritslevgård, på hvis marker der jævnligt afholdtes øvelser. For at gøre opholdet behageligt afholdtes der i »Hvide Kors« en række sammenkomster med foredrag og underholdning for soldater og værtsfolk, og Afholdsforeningen arrangerede et par fester med god tilslutning.

Den 31. januar afgik styrken til Assens. Indkvarteringen var forløbet uden problemer, men som forholdene var, havde det været en svær tid for mange af byens familier. Mange var mødt frem på Torvet, da afmarchen fandt sted, og forinden havde bataljonschefen bragt en tak til byen og kvarterværterne.

1917 blev et år, der kom til at bære præg af mange restriktioner som følge af krigen. Olie- og brændselsforsyningen var stærkt truet, og byrådet indskærpede gang på gang, at der skulle spares. Fra og med februar 1917 lukkedes der for gassen fra kl. 1 middag til kl. 6 aften og igen fra kl. 8 aften til kl. 5½ morgen, og

Travlhed i Hvide Kors' køkken i Bogense, hvor der tilberedes mad til de indkvarterede soldater under 1. verdenskrig. I Bogense var indkvarteret 400 mand af 49. reservebataljon i tiden fra 20. november 1916 til 31. januar 1917.

gassen steg i løbet af kort tid fra 14 øre til 50 øre pr. kubikmeter. Fra begyndelsen af marts lukkedes der for elektriciteten fra kl. 9 aften til kl. 5 morgen, og efter den 15. maj måtte der overhovedet ikke tændes elektrisk lys. Forretningerne lukkede tidligere end normalt, og der indførtes begrænset mødetid ved offentlige sammenkomster. Ja, man lagde en sådan forsigtighed for dagen, at man tilrådede genbrug af indpakningspapir og anbefalede at brænde asken én gang til.

Disse forslag kom fra et af byrådet nedsat dyrtidsudvalg. Der oprettedes yderligere et brændselsudvalg, og det udførte et stort arbejde i krigens sidste år. I sommeren 1917 begyndte man at nære frygt for den kommende vinter. Nok blev der skåret en mængde tørv i Fogense, men kvaliteten var ringe, og følgelig lod udvalget indkøbe 100 vognladninger tørv fra Jylland. Så store var problemerne, at der i eftersommeren 1917 under kæmneren måtte oprettes et brændselskontor, og det havde så mange henvendelser, at der måtte bevilges ekstra kontorhjælp.

Petroleum-, kul- og brændselsforsyningen var et dagligt samtaleemne. Der

udsendtes fra de kommunale myndigheder skemaer for at belyse forbruget og behovet, og et af resultaterne var, at petroleumstildelingen rationeredes. Der kunne fra september 1917 til april 1918 udleveres 1 liter pr. måned, dog 2 liter i november og februar og 3 liter i december og januar. Længere hen på året måtte der foretages yderligere begrænsninger, og der udleveredes kun 2 liter petroleum pr. husstand i december og januar og 1 liter i februar. De, der ønskede mere belysning, var henvist til at anvende carbidlamper.

De vanskelige belysnings- og brændselsforhold bevirkede yderligere en række restriktioner det sidste krigsår. Skoletiden formindskedes med 1½ time daglig, og opvarmning af togene til Odense og Brenderup påbegyndtes først den 10. november. Så galt stod det til, at der var udsigt til, at elektricitetsforsyningen helt måtte ophøre den 1. januar. Der var stor efterspørgsel efter tran og carbid, og i slutningen af året indførtes såvel petroleumsmærker som tran- og carbidsmærker. Borgerne opfordredes til at gå lige så tidligt i seng nytårsaften som de øvrige af vinterens aftener; dog meddelte de lokale myndigheder, at man ville se gennem fingre med det, hvis man denne ene aften gjorde en undtagelse og brændte lys indtil kl. 12. Det var simpelthen en bydende nødvendighed, at der sparede på belysningen.

Den følgende vinter var problemerne mindst lige så store. Byen henlå i mørke om aftenen, og for at kunne se måtte vægteren have bevilget en lomme-lygte! Restriktioner vedrørende brug af elektricitet hævedes dog den 30. januar 1919, og handel med petroleum blev frigivet den 6. februar samme år.

Også levnedsmiddelsituationen var truet. Der var voldsomme priser på æg og smør; mens de efter krigens udbrud kunne købes for henholdsvis 20 og 65 øre pr. pund, var prisen i 1917 1,25 kr. og 2,25 kr. pr. pund. I løbet af 1917 indførtes der rationeringsmærker for en række levnedsmidler, og fra den 1. januar 1918 rationeredes yderligere kaffen.

De kommunale myndigheder indså situationens alvor og søgte at sikre byens borgere på længere sigt. Således indkøbte byrådet i 1917 800 tønder kartofler og påbegyndte nedsaltning af flæsk. Indtil 1. november havde man nedsaltet 16.000 kg. flæsk, men målet var 50.000 kg., hvilket svarede til 1 slagterisvin for hver fjerde indbygger. Også borgerne havde garderet sig, og i marts 1918 kunne Bogense aflevere 10.000 kg. nedsaltet flæsk til Middelfart og Kerteminde samt nogle landkommuner, der ikke havde garderet sig som Bogense. Byens borgere protesterede, men byrådet fandt, at det var vigtigere at hjælpe andre byer, hvis borgere led nød. Et lager af røget flæsk gik samme vej, men der gjordes ikke flere indhug i det saltede flæsk, der var oplagret i det tidligere ægpakkeri i Adelgade.

Tobak ville man nødig give afkald på. Der var på Nordvestfyn en ret omfattende tobaksavl under krigen, og også en del i Bogense gav sig til at avle tobak.

De kommunale myndigheder lå under ingen omstændigheder på den lade side. Kæmnerkontoret forlængede sin åbningstid, og der afholdtes efterhånden så mange ekstraordinære byrådsmøder, at man gik over til at afholde to ordinære møder om måneden mod tidligere ét. På grund af den vanskelige situation oprettede Bogense kommune i 1917 en kassekredit på 60.000 kr. i Bogense Bank, og der blev samme år udskrevet ekstraskat på årsindtægter på 8.000 kr. og derover.

Ved udgangen af regnskabsåret 1917-18 opgjorde man udgifter på grundlag af dyrtid til 81.000 kr., hvoraf godt halvdelen blev refunderet af staten. På dette tidspunkt så man sig nødsaget til at pålægge de bedrebemidlede 32.000 kr. i ekstraskat.

Efterhånden gik det dog mod lysere tider, og problemerne mindskedes. Der var på landsplan ca. 40.000 arbejdsløse, men der synes ikke på noget tidspunkt at have været registreret mere end et halvt hundrede arbejdsløse i Bogense.

Den 11. november 1918 sluttedes der våbenstilstand, og på den storpolitiske arena påbegyndte man fredsforhandlinger. Den endelige fred sluttedes i juli 1919, og efterhånden som der tilførtes større forsyninger, hævedes diverse restriktioner. Det gik dog ikke lige hurtigt på alle områder. Rationering på brød og sukker ophørte således først i sommeren 1920. Gasforbruget var på samme tidspunkt en tredjedel mindre end i årene før krigen, og der måtte fortsat spares.

I krigens kølvand fulgte wienerbørnene. Den første halve snes kom til Bogense i februar 1920, og senere fulgte flere sendinger. I 1921 var der ialt 23 wienerbørn i Bogense, og de hjemsendtes i løbet af året.

Selv om krigsskuepladserne var på langt større afstand end i 1848-50 og 1864, måtte borgerne i Bogense og andre danske byer en vanskelig tid igennem. I årene 1917 og 1918 fulgte den ene restriktion efter den anden, og endnu i 1920 bar forholdene præg deraf. Ord som rationering, ernæringskort, maksimalpriser, dyrtid og ekstraskatter hørte til hverdagens ordforråd, og det evindelige samtaleemne var, hvordan man bedst kunne spare. Selv om også tyverne bragte problemer, følte det som en lettelse, da de sidste rationeringskort blev gemt af vejen og man igen kunne tillade sig at tænde elektrisk lys på de mørke aftenner.

Det væsentlige havde været, at byens borgere havde indset situationens alvor. Ved at gennemblade de pågældende årgange af Bogense Avis, som for øvrigt også måtte spare og trykke nyhederne på dårligere papir end normalt, får man ikke indtryk af, at de beklagede sig voldsomt over de ekstraskatter, der nødvendigvis måtte udskrives. Myndighederne bestræbte sig gang på gang på at forklare, hvor alvorlig situationen var og hvor nødvendigt det var at spare på en række områder, og borgerne synes i det store og hele at have rettet sig derefter.

Æbelø

Æbelø hørte under Klinte sogn, men i en større sammenhæng er det, som øen hører med til Bogense, og derfor skal i denne forbindelse øens historie videreføres, efter at justitsråd Ivar Andersen til Hollufgård i 1726 havde købt den sidste del af øen, der havde tilhørt Bogense kirke. Øen havde hørt under Bogense siden 1623, hvor byen købte den af Henrik Podebusk til Kørup, og øens tilhørsforhold til Bogense ophørte definitivt i 1726.

1782 købte greve J. G. Moltke på Einsiedelsborg (Egebjerggård) Æbelø af Hollufgårds daværende ejer formedelst 13.000 rdl. Æbelø hørte under Egebjerggård indtil 1920, hvor øen overtoges af etatsråd, bankdirektør Emil Glückstadt, København. Han var ejer af et elegant lystskib med 8-mands besætning, og det vakte opsigt, når det lagde til i Bogense havn. 1922 førte etatsråd Glückstadt forhandlinger om salg af øen til et konsortium bestående af ejerne af Nymarksgården, Dallund, Dallund Møllegård, Rønnemosegård, Farsbøllegård og Brolykke på Vestfyn. Købesummen var aftalt til 324.000 kr., og det var konsortiets tanke at anlægge en lille havn på øen, opføre et savskæreri og indrette øens eneste gård som somerpensionat. Størsteparten af de nævnte sprang imidlertid fra, og salget af øen gik ikke i orden.

I 1923 måtte etatsråd Glückstadt afstå sine besiddelser, efter at han var erklæret skyldig i bedrageri mod Landmandsbanken. Han var på det tidspunkt ret svækket, og han døde få dage, før dommen skulle falde. Der holdtes offentlig auktion over Æbelø, hvor grev Bernstorff på Gyldensteen fik hammerslag på øen for et beløb på 243.000 kr. Det viste sig imidlertid, at Landmandsbanken under hånden havde solgt øen til konsul T. Hoffmann Olsen for et beløb på 255.000 kr. Han var ejer af øen indtil 1938, hvor han solgte den til direktør Kaj Dindler, København, der afhændede den til et aktieselskab i 1943. Efter at øen en årrække havde været ejet af et københavnsk konsortium, overtoges den 1955 af greve Erik Castenskiold.

I juli 1929 var der kongebesøg på Æbelø. Kongeparret var den 18. juli om bord på kongeskibet på vej fra Sønderjylland til Aarhus, og undervejs ankrede man op ved Æbelø og aflagde øens ejer, konsul Hoffmann-Olsen, et besøg.

Æbelø er omtrent en mil i omkreds, og dens areal udgøres af ca. 430 tdr. land, hvoraf en væsentlig del er skov. Der opførtes en gård på Æbelø i slutningen af 1600-tallet, og derudover fandtes der kun få bygninger, indtil der i 1883

Æbelø med sin særprægede natur er privatejet, og der er ikke fri adgang til øen. Øverst de stejle skrænter ud til havet, nederst parti fra Troldekskoven.

Idyl ved skovridergården omkring 1930.

opførtes et fyr i øens nordvestlige hjørne. Udover fyrpasser og assistent var der skovfoged og skovarbejdere, og i begyndelsen af 1900-tallet havde øen omkring 30 beboere. I dag er kun gården intakt, og de øvrige ejendomme ligger forfaldne hen.

Der er ikke længere adgang for turister, sådan som der var det tidligere. Der var mange, der aflagde et besøg på øen, og turen blev tilbagelagt med en fiskerbåd fra Bogense eller med vogn eller til fods ad revlen fra Jersore over Lindø, Æbeløholm og Brådet, som et stenrev nær Æbelø benævnes. Periodevis har der været fast forbindelse mellem Bogense og Æbelø et par gange om ugen, og mange har taget turen for at opleve den dejlige natur. Der har været og er stadig et rigt dyreliv på øen, og der findes i skoven en del sjældne træer. Et sted, hvor træerne har antaget ejendommelige former, benævnes Troldeskoven.

Det er kun ved normal vandstand, vejen kan tilbagelægges fra Jersore til Æbelø. Der har gennem tiderne været regelmæssig forbindelse mellem øen og fastlandet, men under ugunstige forhold har turen været forbundet med fare. Under den hårde isvinter i 1871 var en transport til Æbelø med isjoller således mere end 50 timer undervejs, og der måtte udsendes redningsmandskab fra Bogense. Besætning og passagerer var stærkt forkomne, da de bjergedes i land.

Øens beboere udviste stor hjælpsomhed, og det lykkedes at skaffe natteleje til de nær 40 mennesker, der havde deltaget i transporten, som bl.a. bragte post og proviant. – Det var heller ikke uden besvær, redningsmandskabet fra Bogense kom til Æbelø. Bådene måtte forlades på isen omtrent midtvejs mellem byen og øen, og kun med møje lykkedes det folkene fra Bogense at tilbagelægge den resterende vej over isen og komme i land, hvorfra man med en pram kunne komme de nødstedte til hjælp.

Under højvande er det farligt at passere strækningen fra Jersore til Æbelø, og flere er da også gennem tiderne druknet i forsøg på at tilbagelægge strækningen. Det var således tilfældet den 10. januar 1878, hvor bestyreren af avlsgården på Æbelø druknede. Trods højvande og storm stolede han på sit kendskab til forholdene, men han klarede ikke turen og omkom.

En farlig situation opstod i januar 1937, hvor der udbrød brand på gården på Æbelø. Der var ingen sprøjte på øen, og man måtte benytte sneen i et forsøg på at slukke branden. To af udlængerne brændte, hvorimod det lykkedes at redde den gamle hovedbygning.

Æbelø er i dag som tidligere privatejet. Var der fri adgang til øen, ville der uden tvivl blive skabt et rigt turistliv. Det ønsker ejeren af naturlige grunde ikke. Dog er det trist at se de forfaldne ejendomme og tænke tilbage på den tid, hvor det for mange var en stor oplevelse at aflægge besøg på øen med det rige dyreliv og den særprægede natur.

Slutning

Den skildring, der her er givet af Bogense gennem 150 år, har vist, at byen har haft gode som mindre gode tider, og her har Bogense i det store og hele delt kår med andre fynske købstæder. Når det gælder udviklingen gennem tiderne, kan der trækkes store linier, og dem vil vi finde i så godt som alle købstæders historie. Der vil også i udviklingen kunne findes individuelle træk, og det er dem, der giver hver enkelt by sit eget særpræg. Der er i nærværende fremstilling gjort forsøg på at skildre såvel det generelle som det individuelle, og tilsammen har det givet et billede af en by, der har sprængt den gamle bykerne, bestående af et torv og 6 gader, og i løbet af 150 år har firdoblet sin befolkning.

Langt op i 1700-tallet havde vore købstæder mén af 1600-tallets krige og ulykker, men der var fremgang at spore i sidste halvdel af århundredet. De første årtier af 1800-tallet bar præg af krige og kriser, og adskillige af dem, der drev handel og næring, måtte give op. Fra slutningen af 1830'erne gik det igen fremad, og handel, håndværk og skibsfart oplevede et opsving i 1840'erne og 1850'erne. Det var købmændenes storhedstid, og det afspejledes tydeligt i Bogense, der omkring midten af 1800-tallet havde godt en snes større købmændsgårde. De var centrum for en omfattende handel og eksport af korn og andre produkter, og der kan da også registreres en betydelig tilvækst i denne periode. Der var sket en betydelig fremgang siden slutningen af 1700-tallet, hvor byfogeden som nævnt har ladet os vide, at byens indbyggere ernærede sig af »Avling og liden Handel«.

En ny økonomisk krise satte ind i slutningen af 1850'erne, og dens følger mærkedes længe. Bogense stagnerede i perioden 1860-90, men gode konjunkturer og som følge deraf gode kår for handel, håndværk og industri fulgte og gav byen en pæn befolkningsstilvækst indtil årene før første verdenskrig. Der var i denne periode en voksende produktion af landbrugsprodukter, og det kom naturligt byens handel og næring til gode.

Bogense mistede imidlertid en del af sin ellers ret betydelige kornhandel. En by som Odense voksede stærkt, hvorimod en by som Bogense i 1940 kun kunne registrere 100 indbyggere mere end i årene før første verdenskrig. Bogense havde fortsat en for stærk konkurrent i Odense, og en væsentlig udvikling i byens økonomiske liv kunne ikke spores i mellemkrigstiden. Der blev dog fortsat investeret, og trods kriser og arbejdsløshed klarede man sig. Byen havde en

Gammelt og nyt i Bogense: To billeder, taget med 40 års mellemrum: Øverst parti fra den sydlige del af Adelgade i 1870'erne; den fremskudte bygning er farver Hasselbalchs gård. Nederst udsigt fra det nyopførte vandtårn 1911. I baggrunden byens nye skole.

række mindre, men rentable virksomheder, og der må have været velstand rundt omkring, eftersom 18% af dem, der i midten af 1930'erne betalte indkomstskat, tillige betalte formueskat.

10 byfogeder og 2 folkevalgte borgmestre stod i spidsen for byens styre i perioden 1789-1943, og eligerede mænd, borgerrepræsentation og byråd sørgede for, at byen holdt trit med udviklingen, og at den blev holdt i forsvarlig stand. Byen fik en hårdt tiltrængt havn i 1828, og den udvidedes og forbedredes flere gange. Tidssvarende skole fik Bogense i 1853 og 1908, nyt rådhus i 1847 og 1921, gasværk i 1896, vandværk i 1910, elektricitetsværk i 1912 og nyt sygehus i 1930. Forbindelsen med omverdenen øgedes, da der kom telegraf og telefon til byen i henholdsvis 1863 og 1894, og da der etableredes jernbaneforbindelse til Odense i 1882 og til Middelfart over Brenderup i 1911. Sin egen avis fik Bogense i 1859, bibliotek år 1900. Bogense var ikke i første række, når det gjaldt de nye ting, men man fulgte med tiden, og hermed erklærede borgerne sig tilfredse. På Fyn forholdt det sig som i andre dele af landet: Odense som den største by kom først; siden fulgte de øvrige købstæder, og oftest var det de mindste, der kom sidst med.

Der blev også tænkt på byens forskønnelse. 1914 fik Bogense således et anlæg, og her opførtes der 1925 en pavillon, der 1934 afløstes af »Arken«. Samme år fik Bogense sin Manneken, der vakte opsigt rundt omkring, og yderligere et moderne søbad. – »Arken«, Manneken og søbadet trak mange til byen, og den udviklede sig i årene, der fulgte, til en velbesøgt turistby. Bogense er en køn lille by, hed det, og det hørte ikke til sjældenhederne, at der kom et par tusinde mennesker til Bogense en varm sommersøndag.

Og der skal da ikke lægges skjul på, at Bogense stadig er en dejlig lille by. Gammelt og nyt trives side om side; der er plads for det nye, og der værnes om det gamle. Der er hav og skov nær byen; der er havn og torv, og på dette centrale sted rejser sig byens gamle kirke. Fra Kirkebakken aner man i horisonten den jyske kyst, og mod øst har vi Æbelø. Her er idyl, men her er også liv, og det er betingelsen for, at en by kan trives.

Hvad der stod i en artikel med overskriften »Bogense før og nu« i Bogense Avis den 25. august 1899 gælder stadig: »Bogense er sig sin Lidenhed bevidst, og deri ligger dens Styrke; den slaar ikke større Brød op, end den kan bage, og faa Steder ere Forholdene vel sundere end her – ingen Storhed, men heller ikke nogen, der lider Trang – og dette turde være det smukkeste Udslag af Idyllen«.

Ved periodens slutning blev idyllen imidlertid brudt. Den 1. september 1939 bar forsiden af Bogense Avis følgende overskrift med store typer: Krigslavinen ruller.

Bilag

Bilag 5

Folketingsvalg i Bogense-kredsen 1849-1939

4/12	1849	Prokurator Frederik Jespersen, Bogense (Venstre)	Kåret uden modkandidat
4/8	1852	Gdr. Peder Nielsen, Ørritslev (Venstre)	368 stemmer (valgt)
		Overlærer Chr. Sick, Odense (Nationalliberale)	330 stemmer
26/2	1853	Gdr. Peder Nielsen, Ørritslev (Venstre)	588 stemmer (valgt)
		Prokurator Frederik Jespersen, Bogense (Venstre)	278 stemmer
27/5	1853	Boelsmand H. M. Petersen, Brenderup (Venstre)	282 stemmer (valgt)
		Gdr. Peder Nielsen, Ørritslev (Venstre)	252 stemmer
1/12	1854	Boelsmand H. M. Petersen, Brenderup (Venstre)	Kåret uden modkandidat
14/6	1855	Boelsmand H. M. Petersen, Brenderup (Venstre)	Kåret uden modkandidat
14/6	1858	Boelsmand H. M. Petersen, Brenderup (Venstre)	Kåret uden modkandidat
14/6	1861	Boelsmand H. M. Petersen, Brenderup (Venstre)	Kåret uden modkandidat
5/3	1864*	Boelsmand H. M. Petersen, Brenderup (Venstre)	269 stemmer (valgt)
		Proprietær P. Nielsen, Lykkesborg (Venstre)	128 stemmer
7/6	1864	Prokurator Sophus Møller, Bogense (Venstre)	337 stemmer (valgt)
		Boelsmand H. M. Petersen, Brenderup (Venstre)	146 stemmer
30/5	1865*	Boelsmand H. M. Petersen, Brenderup (Venstre)	Kåret uden modkandidat
4/6	1866	Boelsmand H. M. Petersen, Brenderup (Højre)	Kåret uden modkandidat
12/10	1866	Boelsmand H. M. Petersen, Brenderup (Højre)	431 stemmer (valgt)
		Bogholder M. S. I. From, København (Venstre)	205 stemmer
22/9	1869	Boelsmand H. M. Petersen, Brenderup (Højre)	245 stemmer (valgt)
		Gdr. Jørgen Nielsen, Skovby (Venstre)	159 stemmer
20/9	1872	Boelsmand H. M. Petersen, Brenderup (Højre)	593 stemmer
		Gdr. N. J. Antonsen, Skåstrup (Venstre)	578 stemmer
		Valget blev forkastet, jvf. si. 47	
20/5	1873	Friskolelærer Klaus Berntsen, Højby (Venstre)	783 stemmer (valgt)
(Omvalg)		Boelsmand H. M. Petersen, Brenderup (Højre)	563 stemmer
14/11	1873	Friskolelærer Klaus Berntsen, Højby (Venstre)	1029 stemmer (valgt)
		Assessor C. C. V. Nyholm, København (Højre)	663 stemmer
25/4	1876	Friskolelærer Klaus Berntsen, Højby (Venstre)	951 stemmer (valgt)
		Lærer P. Th. Tejsen, Nr. Nærá (Højre)	325 stemmer
3/1	1879	Friskolelærer Klaus Berntsen, Højby (Venstre)	913 stemmer (valgt)
		Gdr. Claus Jensen, Bred (Højre)	591 stemmer
24/5	1881	Friskolelærer Klaus Berntsen, Højby (Venstre)	849 stemmer (valgt)
		Arkitekt Knud Borring, København (Højre)	324 stemmer
26/7	1881	Friskolelærer Klaus Berntsen, Højby (Venstre)	1165 stemmer (valgt)
		Møller N. J. Knudsen, Vissenbjerg (Højre)	776 stemmer

* Rigsrådets folketing.

25/6	1884	Gdr. Chr. Christoffersen, Bro (Venstre:moderat)	1103 stemmer (valgt)
		Gdr. Anton Laursen, Vigerslev (Højre)	622 stemmer
28/1	1887	Gdr. Chr. Christoffersen, Bro (Venstre:moderat)	1182 stemmer (valgt)
		Gdr. Anton Laursen, Vigerslev (Højre)	720 stemmer
20/1	1890	Gdr. Chr. Christoffersen, Bro (Venstre:moderat)	1122 stemmer (valgt)
		Grev F. Ahlefeldt-Laurvig, Kærsgård (Højre)	817 stemmer
20/4	1892	Provst M. C. B. Nielsen, Nysted (venstre:forhandlende)	852 stemmer (valgt)
		Grev F. Ahlefeldt-Laurvig, Kærsgård (Højre)	796 stemmer
		Gdr. Peder Larsen, Marke, Sjælland (Venstre:radikal)	110 stemmer
9/4	1895	Provst M. C. B. Nielsen, Nysted (Venstre:forhandlende)	619 stemmer (valgt)
		Sognefoged, P. M. Hansen, Brenderup (Højre)	611 stemmer
		Gdr. Chr. Christoffersen, Bro (Venstre:radikal)	254 stemmer
4/4	1898	Fhv. gdr. Jens Jensen-Aadal, Trunderup (Venstre:moderat)	722 stemmer (valgt)
		Sognefoged P. M. Hansen, Brenderup (Højre)	546 stemmer
		Boghandler N. C. Larsen, Kolding (Venstre:radikal)	202 stemmer
3/4	1901	Fhv. gdr. Jens Jensen-Aadal, Trunderup (Venstre:moderat)	697 stemmer (valgt)
		Sognefoged Laurits Larsen, Stige (Højre)	431 stemmer
		Husmand Hans Jørgen Nielsen, Ferritslev (Venstre:radikal)	404 stemmer
16/6	1903	Fhv. gdr. Jens Jensen-Aadal, Trunderup (Venstre:moderat)	921 stemmer (valgt)
		Gdr. Jørgen Hansen, Hindevad (Venstre:radikal)	483 stemmer
		Sognefoged Laurits Hansen, Killerup (Højre)	395 stemmer
27/4	1906	Fhv. gdr. Jens Jensen-Aadal, Trunderup (Venstre:moderat)	814 stemmer (valgt)
		Gdr. Niels Andersen, Store Himmelstrup (Højre)	362 stemmer
		Redaktør A. J. C. Nordahl-Petersen, Odense (Radikal)	304 stemmer
		Redaktionssekretær N. Ehlert Nielsen, Odense (Socialist)	295 stemmer
25/5	1909	Fhv. gdr. Jens Jensen-Aadal, Trunderup (Venstre)	1042 stemmer (valgt)
		Husejer Emil Rasmussen, Rue (Radikal)	861 stemmer
20/5	1910	Gdr. Kristen Jensen, Højby (Venstre)	1131 stemmer (valgt)
		Landbrugskonsulent G. Fog-Petersen, Holbæk (Radikal)	1027 stemmer
20/5	1913	Redaktør G. Fog-Petersen, Ålborg (Radikal)	1089 stemmer (valgt)
		Redaktør J. P. C. Bro, Bogense (Venstre)	903 stemmer
		Stud. polit. Aage Kidde, København (Højre)	565 stemmer
7/5	1915	Redaktør G. Fog-Petersen, Ålborg (Radikal)	Fredsvalg
<hr/>			
22/4	1918	Radikal (Redaktør G. Fog-Petersen, Ålborg)	3424 stemmer
		Konservative (Løjtnant Aage Kidde, København)	1179 stemmer
		Venstre (Direktør J. Jensen-Sønderup, Sønderup)	3425 stemmer
		Valget blev forkastet, jvf. si. 56	
23/7	1918	Radikale (Redaktør G. Fog-Petersen, Ålborg)	4089 stemmer (valgt)
(Omvalg)		Konservative (Løjtnant Aage Kidde, København)	1057 stemmer (valgt)
		Venstre (Direktør J. Jensen-Sønderup, Sønderup)	4066 stemmer (valgt)
26/4	1920	Socialdemokratiet (Forretningsfører Chr. Christiansen, Odense)	1086 stemmer
		Radikale (Fhv. gdr. Johs Vejstrup, Dalum)	2306 stemmer
		Konservative (Gdr. F. V. Larsen-Badse, Raa v. Maribo)	1228 stemmer (valgt)
		Venstre (Direktør J. Jensen-Sønderup, Sønderup)	4439 stemmer (valgt)
		Det frie Socialdemokrati (Redaktør Emil Marott, Odense)	55 stemmer
		Venstre-Socialister	5 stemmer

6/7	1920	Socialdemokratiet (Forretningsfører Chr. Christiansen, Odense)	1048 stemmer
		Radikale (Fhv. gdr. Johs Vejstrup, Dalum)	2203 stemmer
		Konservative (Gdr. F. V. Larsen-Badse, Raa v. Maribo)	1119 stemmer (valgt)
		Venstre (Direktør J. Jensen-Sønderup, Sønderup)	4334 stemmer (valgt)
		Det frie Socialdemokrati (Redaktør Emil Marott, Odense)	40 stemmer
		Erhvervspartiet	20 stemmer
21/9	1920	Socialdemokratiet (Forretningsfører Chr. Christiansen, Odense)	4757 stemmer
		Radikale (Gdr. Peder Nielsen Pedersen, Røjle)	2536 stemmer
		Konservative (Handelsgartner J.C.A. Carlsen-Skiødt, Odense)	1322 stemmer (valgt)
		Venstre (Direktør J. Jensen-Sønderup, Sønderup)	4557 stemmer
11/4	1924	Socialdemokratiet (Forretningsfører Chr. Christiansen, Odense)	1894 stemmer
		Radikale (Gdr. Peder Nielsen Pedersen, Røjle)	2457 stemmer
		Konservative (Handelsgartner J.C.A. Carlsen-Skiødt, Odense)	1436 stemmer (valgt)
		Venstre (Landsretssekretær Vagn Bro, København)	4267 stemmer
		Landmandspartiet (Gdr. Christian Bech, Biskorup)	84 stemmer
		Danmarks Retsforbund	5 stemmer
		Kommunisterne	7 stemmer
2/12	1926	Socialdemokratiet (Forretningsfører Chr. Christiansen, Odense)	2114 stemmer
		Radikale (Gdr. Peder Nielsen Pedersen, Røjle)	2257 stemmer
		Konservative (Handelsgartner J.C.A. Carlsen-Skiødt, Odense)	1476 stemmer (valgt)
		Venstre (Landsretssekretær Vagn Bro, København)	4493 stemmer (valgt)
		Danmarks Retsforbund	13 stemmer
		Kommunisterne	3 stemmer
24/4	1929	Socialdemokratiet (Forretningsfører Chr. Christiansen, Odense)	2436 stemmer
		Radikale (Gdr. Peder Nielsen Pedersen, Røjle)	2460 stemmer
		Konservative (Handelsgartner J.C.A. Carlsen-Skiødt, Odense)	1283 stemmer (valgt)
		Venstre (Konst. politimester Vagn Bro, Præstø)	4669 stemmer (valgt)
		Danmarks Retsforbund	38 stemmer
		Kommunisterne	1 stemme
16/11	1932	Socialdemokratiet (Æghandler Jens M. Jensen, Årup)	2712 stemmer
		Radikale (Gdr. Peder Nielsen Pedersen, Røjle)	2318 stemmer
		Konservative (Godsejer Gregers Juel, Juelsberg)	1560 stemmer
		Venstre (Landsretsfuldægig Vagn Bro, København)	4676 stemmer (valgt)
		Danmarks Retsforbund	91 stemmer
		Kommunisterne	6 stemmer
22/10	1935	Socialdemokratiet (Socialinspektør A. H. Sørensen, Middelfart)	3058 stemmer
		Radikale (Gdr. Peder Nielsen Pedersen, Røjle)	2381 stemmer
		Konservative (Godsejer Gregers Juel, Juelsberg)	1512 stemmer
		Venstre (Konst. politimester Vagn Bro, Præstø)	3789 stemmer
		Danmarks Retsforbund	178 stemmer
		Kommunisterne	46 stemmer
		DNSA (Danmarks Nationalsocialistiske Arbejderparti)	87 stemmer
		Frie Folkeparti	319 stemmer

3/4 1939	Socialdemokratiet (Socialinspektør A. H. Sørensen, Middelfart)	2941 stemmer
	Radikale (Gdr. Peder Nielsen Pedersen, Røjle)	2389 stemmer
	Konservative (Godsejer Gregers Juel, Juelsberg)	1321 stemmer
	Venstre (Forpagter J. Bo Nørgaard, Steensgaard)	3997 stemmer
	Danmarks Retsforbund	150 stemmer
	Kommunisterne	56 stemmer
	DNSA	186 stemmer
	Bondepartiet (Forpagter Regner Lunddahl Petersen, Jersore)	204 stemmer
	National Samvirke	52 stemmer
	Dansk Samling	34 stemmer

(De anførte stemmetal er de i dagspressen anførte).

Bilag 6

Præster, kapellaner og kateketer i Bogense siden 1787

Sognepræster

1776-1789 Eigil Thorhalleson
 1789-1791 Peder Jensen Engel
 1791-1797 Mathias Jørgensen Carstensen
 1798-1812 Rasmus Jørgen Giessing
 1813-1822 Christoffer Otto Andreas Andresen
 1822-1852 Hans Jacob Fich
 1852-1864 Frantz Chr. Jürgensen
 1864-1872 Hans Chr. Lassen
 1873-1901 Carl Jacob Henrik Fog
 1903-1924 Richard Lauritz Jürgensen
 1924-1934 Erik Jespersen
 1934-1959 Aksel Rasmussen
 1960-1967 P. C. Nørgaard
 1967- Johannes Fog

Kapellaner

1773-1794 Knud Knudsen
 1794-1803 Johan Jacob Edsberg
 (Embedet blev nedlagt 1803).

Kateketer

1813-1820 Laurits Frederik From
 1820-1830 Christian Rudolph Kjærulff
 1830-1836 Even Christopher Meldal
 1836-1841 Hans Chr. Ebeling
 1841-1846 Peder Pedersen

1846-1850 Johan Georg Ochsner
1850-1854 Christian Pedersen Ussing
1854-1866 Jens Carl Brøchner
1866-1873 Niels Adolph Villiam Enkebølle
1873-1878 Embedet vakant
(Embedet blev nedlagt 1878).

Bilag 7

Skoleledere i Bogense siden 1784

Den danske Skole

Skoleholder: 1784-1813 Organist og klokker Johan Chr. Silber

Borgerskolen

Kateket: 1813-1820 Cand. theol. Lars Frederik From
1820-1830 Cand. theol. Chr. Rudolph Kjærulf
1830-1836 Cand. theol. Even Christopher Meldal
1836-1841 Cand. theol. Hans Chr. Ebeling
1841-1846 Cand. theol. Peder Pedersen
1846-1850 Cand. theol. Johan Georg Ochsner
1850-1854 Cand. theol. Christian Pedersen Ussing
1854-1866 Cand. theol. Jens Carl Brøchner
1866-1873 Cand. theol. Niels Adolph Villiam Enkebølle

Overlærer: 1874-1906 Cand. phil. Peter Chr. Riis
1907-1912 Cand. phil. A. Abitz
1913-1934 Seminarist Poul Christensen
1934-1947 Cand. theol. Helge Knudsen

Skoleinspektør: 1947-1969 Th. S. Jensen
1969- J. O. Damgaard Nielsen

Den private Realskole

Bestyrer: 1885-1900 Cand. phil. Hans Kildal Olsen
1900-1910 Seminarist P. B. Skjerk
1910-1915 Seminarist A. Nielsen-Lyngby

Kildemateriale

Bind 2 og 3 behandler som nævnt i forordet perioden 1787-1938. Såvel trykt som utrykt kildemateriale, der er anvendt til belysning af denne periode som helhed, er anført i bind 2 si. 211-12. Derudover er der til de enkelte afsnit i bind 3 anvendt følgende kilder:

Bogense Avis:

Årg. 1859-1945.

Større historiske artikler eller serier:

Postvæsenet i Bogense: 26. febr. 1930, 24. dec. 1938, 31. dec. 1938, 6. jan. 1939.

Nordfynske Jernbane: 1. juli 1942.

Bogense Havn: jan. 1866, okt. 1928.

Folketingsvalget 1872: 1872-77, væsentligst i perioden sept. 1872-nov. 1873.

650-års byjubilæum: maj-juli 1938.

P. Trautner: Af Bogense Havns Historie 1828-1928. Bogense 1928.

Hans Jensen: De danske Stænderforsamlings Historie 1830-1848. I-II, 1931-34.

Victor Elberling: Rigsdagens Medlemmer gennem 100 Aar. I-III, 1949-50.

Rigsdagstidende 1872-73, bd. 1 si. 18 ff., bd. 2 si. 4051 ff. og Tillæg B si. 686 ff.

Klaus Berntsen: Erindringer fra Barndom og Ungdom. 1921.

Hans Henrik Jacobsen: Folketingsvalget i Bogense 1872 – og hvad derpå fulgte. Fynske Årbøger 1981, si. 93-114.

Maria Spiers: Teaterminder. 1923.

Gunnar Sandfeld: Thalia i Provinsen. Dansk Provinsteater 1870-1920. 1968.

Gunnar Sandfeld: Teaterkunst på små scener. Dansk Provinsteater mellem to verdenskrige. 1969.

Gunnar Sandfeld: Komedianter og skuespillere. Dansk teaterliv uden for hovedstaden 1790-1870. 1971.

Svend Orhammer Andersen: Spaniolerne. 1973.

Harald Hatt: De fynske Kirkebøger og Spaniolerne 1808. Fynske Årbøger 1940, si. 351-352.

Harald Hatt: De fynske Kirkebøger og de fremmede Tropper i 1808. Fynske Årbøger 1942, si. 155-156.

NAVNEREGISTER

- Abildgaard, Helga 101 – Peter Ludvig, lærer 72
- Abitz, A., overlærer 85, 86, 211
- Ahlefeldt-Laurvig, F., greve, Kærsgaard 208
- Amnitzbøl, P. A., stationsforstander 30
- Andersen, proprietær, Rosendal, Beldringe 24, 25, 28 – Frederik, gæstgiver 147, sammes hustru Ane Kathrine 147 – H. C., digter 22, 23 – Helene, lærerinde 85 – Hilda, lærerinde 84, 85 – Ivar, justitsråd, Hollufgaard 200 – Johanne 78 – Johs., lærer 84, 85, 89 – N., folketingsmand 51 – Niels, gdr., Store Himmelstrup 208 – P. F., havnefoged 19 – Th., driftsbestyrer 30, 182 – Torrid 78
- Andresen, Christoffer Otto Andreas, sognepræst 62, 210
- Antonsen, Niels J., gdr., Skåstrup 47, 50, 207
- Aubech, C. P., stationsforstander 30
- Bache, Jens H. A., læge 159
- Bardenfleth, Philip, kammerherre, Harritslevgaard 61f.
- Bardram, A. R., malermester, sammes enke 181
- Barfoed, Else, 78 – Laurits, købmand 62, 101, 144, 148, 149, sammes hustru 69
- Bech, Chr. gdr., Biskorup 209 – Hertha 78
- Beck-Nielsen, Ole, lærer 83, 103
- Berner-Schilden-Holsten, H., lensbaron, Langesø 104, 106, 107, 183
- Bernstorff, E. A. E., greve, Gyldensteen 177, 183, 200
- Berntsen, Klaus, friskolelærer, Højby, senere højskoleforstander, Særslev 26ff., 45, 50ff., 60, 124, 125, 141, 159, 179f., 207
- Bertelsen, A. indremissionær 69
- Billenstein, kommis 101
- Blangsted, Johanne 77 – Julius, gæstgiver 132
- Blicher, Julius, journalist 118
- Boesen, Kjeld, organist 90
- Bolvinkel, J., typograf 191
- Bonnen, Ulrich, konditor 160, 161
- Borring, Knud, arkitekt, København 52, 207 – Lars, købmand 190
- Brandt, Jenny 78
- Bro, J. P. C., redaktør 44, 94f., 96, 208 – Vagn, landsretssekretær, senere politimester 57, 209
- Bruun, E., toldassistent 101, – H. B., agent, Assens 39f., 41
- Bryderup, Rasmus Jensen, postmester 14
- Brünnich, Martinus B., postmester 14
- Brøchner, Jens Carl, kateket 66, 146, 211
- Burchardt, Jacob, traktør 98
- Buse, Anders 78
- Bøgvad, Christian, postmester 14, – Peder, postmester 14
- Børner, Walther, organist 90
- Børresen, P., kreds læge 69, 119, 184
- Baadsgaard, Hans Koefoed, byfoged 18, 98, 146
- Carlsen-Skiøt, J. C. A., handelsgartner, Odense 57, 209
- Carstensen, Mathias Jørgensen, sognepræst 62, 210
- Christensen, Niels Johs. T., postmester 14, 102f., 113 – Poul, overlærer 84, 85, 86f., 117., 174, 179, 211
- Christian VIII 177, 177, 178
- Christian IX 179
- Christian X 177, 178, 179, 182ff., 200
- Christiansen, Chr., forretningsfører, Odense 208, 209 – H., købmand 163 – Johs. 77
- Christoffersen, Chr., gdr., Bro 45, 53f., 208
- Clausen, Chr. Krogh, elev 78 – Søren Harris, lærer (Literis Mando) 115

Dalgaard, Bertel, indenrigsminister 184
Dalskov, H., stationsforstander 30
Detleffsen, Andreas, købmand 25, 28, 37, 52,
78, 141, 159, 179
Dindler, Kaj, direktør, København 200
Dirchs, Carl Chr. F., postmester 14
Ditlefsen, C., typograf 91
Drud, A. J., driftsbestyrer 30
Döllner, Peder, postmester 14

Ebeling, Hans Chr., kateket 66, 210, 211
Edsberg, Johan Jacob, kapellan 210
Ehlert, Niels, boghandler 99, 117 – sønnen
Knud, læge 107, 117, 194
Engel, Peder Jensen, sognepræst 62, 210
Engelbrecht, købmand 99
Enkebølle, Niels Adolph Villiam, kateket 66,
76, 211

Fahnøe, Iver, købmand 178, 179 – Johs.,
købmand 98 – Jørgen, købmand 16, 19
Faurholt, C., driftsbestyrer 30
Fich, Hans Jacob, sognepræst 62, 210 – Elise
192
Fledelius, Niels, redaktør, borgmester 96, 172,
174, 183
Fog, Carl J. H., provst 64f., 78, 112, 179, 210 –
Johannes, sognepræst 210
Fog-Petersen, Gunnar, landbrugskonsulent,
Holbæk, senere redaktør Ålborg 45, 55,
56f., 208
Frederik VI 146, 178
Frederik VII 146, 177
Frederik VIII 31, 179
From, Lars Frederik, kateket 66, 72, 210, 211 –
M. S. I., bogholder, København 207
Fønss, Willum, konsul 170, 172, 176, sammes
datter, baronesse Rosenkrantz 170

Gade, A., stationsforstander 30, 33
Gatzwiller, C., købmand 149
Giessing, Rasmus Jørgen, sognepræst 62, 210
Glückstadt, Emil, bankdirektør, København
200
Grün, A., typograf 91

Halberg, Alexander, byfoged 14
Hammerich, Johs. G. B., postmester 14

Hammond, Peder, postmester 14
Hansen, C., barber 149 – H. P., købmand 81
– Hans, gdr., Nymarksgården 34 – Hjære,
vognmand 12 – Jens, diligencekusk 12 –
Jørgen, gdr., Tåstruplund 34 – Jørgen, gdr.,
Hindevad 208 – L. P., møllebygger 69 –
Laurits, sognefoged, Killerup 208 – Niels,
købmand 16 – P., typograf 91 – P. M.,
sognefoged, Brenderup 208

Hasselbalck, Jacob, farver 69, 146, 205
Haulrich, Alfred Jens, postmester 14
Hendriksen, J., købmand 149 – Margrethe 77
Henningesen, Peder, væver 108
Hertz, Chr. Ehlert, byfoged 16
Hoffmann, J. A. F., major 193
Holck, Rudolph, boghandler 36, 37, 38, 98,
102
Holm, A. V., lærer 84 – Jens 78 – Aage,
organist 90
Holst, N. P., malermester 108, 109, 121,
sammes hustru Sofie Bambine 121 –
sammes sønner: Johan Peter, malermester,
portrætmaler 120, 121, dennes hustru
Karen, f. Rasmussen 120; Laurits Bernhard,
marinemaler 120, 122, 123.
Hubert, Joh., sagfører, sammes hustru 101
Høegh-Guldberg, Chr., oberst 191

Isaak, Levin, slagtermester 102
Iversen, Hans Hannibal, fisker 62

Jensen, Amandus, lærer 84, 85, 87 – Carl,
købmand 35 – Claus, gdr., Bred 207 – Jens
M., Aarup 209 – Kristen, gdr., Højby 45, 55,
208 – Magda, gymnastiklærerinde 101, 160
– N. C., havnefoged 19 – Peter Emil,
postmester 14 – S. P., karetmager 156 – T.
Stenbjerg, lærer, skoleinspektør 85, 211
Jensen-Sønderup, J., direktør 55, 56f., 208, 209
Jensen-Aadal, Jens, gdr., Trunderup 45, 54,
208
Jespersen, Erik, sognepræst 65f., 68, 69, 210 –
Frederik, prokurator 42, 45, 46, 207
Jessen, Carl Chr. 78
Johansen, H. A., fisker, havnefoged 19 – H. P.,
skomager 108
Juel, Gregers, godsejer, Juelsberg 209, 210
Juul, Torben 117

- Jürgensen, Frantz Christian, sognepræst 64, 210 – Richard Laurits, sognepræst, provst 62, 65, 114, 177, 210
- Jæger, Anders, overpostbud 7, 117
- Jørgensen, August, herredsfoged 48 – C., toldfuldmægtig 101 – Clara, lærerinde 84 – Inger 7, 117 – Jørgen, gdr., trafikminister, Ullerup 57 – L., kgl. måler og vejer 69 – P., fiskerifoged, havnefoged 19 – P., kommiss 161
- Kidde, Aage, løjtnant, stud. polit. 56, 208
- Kjeldby, Anders, sognepræst 66
- Kjær, Halfdan, redaktør 94
- Kjærulf, Chr. Rudolph, kateket 66, 210, 211
- Klein, Vilhelm, læge, sammes hustru 101
- Knudsen, Helge, overlærer 85, 88, 211 – Knud, kapellan 210 – N. J., møller, Vissenbjerg 207
- Kolbye, Niels G., postmester 14
- Kruse, R., sadelmager 14, 179
- Kaalund, Otto, købmand 78, 138
- Larsen, A., skrædder 91 – Albert 33 – C. F., lærer, organist 88, 90, 108 – Chr. 77 – Ejner 78 – Ejner 33 – Ellen 77 – Emmy 78, 117, 118 – Frederikke, Storkenhøj 180, 181 – G. V., købmand 117, 118 – Georg, handelsbetjent, senere lærer og organist 108f. – Jenny 78 – L., skomager 149 – Laurits, sognefoged, Stige 208 – N. C., boghandler, Kolding 208 – Peder, gdr., Marke 208 – Peter Clausen, læge 98, 122, sønnen Rasmus Samuel Thal, plantageejer, Java 122 – Svend, museumsdirektør, Odense 117
- Larsen-Badse, F. V., gdr., Raa, 57, 208, 209
- Lassen, Hans Chr., sognepræst 64, 210 – P. C., købmand 16
- Lauesen, Chr., købmand 69
- Laursen, Anton, gdr., Vigerslev 208
- Lehmann, Orla, minister 192
- Leth, Albert, sognepræst, Middelfart 40, 41 – Søren, købmand 69
- Levin, Gitte, syerske 102
- Levinsohn, Hirsch, købmand 98, 146, 159 – Meyer, slagtermester 102, 170, 179, 181
- Lindballe, Søren Chr., lærer, organist 72, 90, 108 – sønnen Otto Christopher, lærer 72
- Lindhardt, Ellen, lærerinde 82, 85
- Literis Mando, se: Clausen, Søren Harris
- Lund, P. G., murermester 152 – Valdemar 33 – Viggo, stationsforstander 30, 33
- Lunøe, Christian, postmester 14
- Madsen, lærer 84 – Alfred, violinist, Nr. Esterbølle 135 – Fr., fuldmægtig 160 – Johanne 77
- Marott, Emil, redaktør, Odense 208, 209
- Mathiasen, Jørgen, gdr., Ubberud 41
- Meldal, Even Christopher, kateket 66, 72, 210, 211
- Menved, Erik, konge 182, 184, 185
- Moltke, J. G., greve, Egebjerggaard 200
- Mortensdatter, Maren 190 – sønnen Johan Peter 190
- Mortensen, Hans Laurits, postmester 14
- Muus, Elias B., købmand, Kerteminde 40
- Møller, C. A., lærer, kantor 84, 86, 89, 90 – J. M., købmand 193 – Johs. Idon, lærer, Harringslev 116, 118 – Otto Fr., drejer 116 – Sophus Chr., prokurator 14, 25, 45, 46f., 140, 159, 179, 207 – Søren, bagersvend, senere professor 108
- Mønster, Carl Chr., konsumtionskontrollør 122 – sønnen Peter Hans, biskop, Aarhus 122
- Maaløe, Carl Adolf, gårdfæster, Hårslev 41, 42
- Maare, A. 164 – P., 164
- Nielsdatter, Marie, Hårslev 190
- Nielsen, Augusta, privatlærerinde 83 – Ellen 78 – Hans Jørgen, husmand, Ferritslev 208 – J. O. Damgaard, skoleinspektør 211 – Jørgen, gårdejer, Skovby 207 – Karen Marie, badehuskone 139 – M. C. B., provst, Nysted 45, 53f., 208 – M. Ehlert, journalist 154f., 208 – N. P., kapellan 65 – P., proprietær, Lykkesborg 140, 207 – Peder, gårdejer, Ørritslev 45, 46, 50, 51, 207 – Rasmus, højskoleforstander, Særslev 119, 124, 125, 168, 180; sammes hustru Marie og sønnerne Harald, Herluf og Johannes 124
- Nielsen-Lyngby, A., skolebestyrer 88, 89, 211
- Nissen, Claudius, borgmester 47ff.
- Nordahl-Petersen, A. J. C., redaktør 54f., 208

- Nyborg, forpagter, Zastrov 48, 53
 Nyholm, C. C. V., assessor, København 207
 Nørgaard, J. Bo, forpagter, Stensgaard 210 –
 P. C., sognepræst 210
- Ochsner, Johan Georg, kateket 66, 211
 Olsen, Hans Kildal, skolebestyrer 88, 89, 211 –
 T. Hoffmann, konsul 200
 Oxholm, Lorenz L., postmester 14
- Pagh, Chr., redaktør 25, 28, 55, 59, 70, 78, 91f.,
 96, 131, 141, 159, 165, 166, 179
 Pedersdatter, Kirsten, Hemmerslev 181
 Pedersen, Ejler, bådebygger 148 – Jeppe,
 gårdejer, Nr. Højrup 24 – Kr., 148 – N. P.,
 konditor 99, 137; sønnen Otto 137 – Peder,
 kateket 66, 72, 210, 211 – Peder Nielsen,
 gårdejer, Røjle 209, 210
 Petersdorff, C. A., lensgreve, Egebjerggaard 28
 Petersen, Alfred, arkitekt, Odense 80 – Hans
 Mathias, boelsmand, Brenderup 45, 46ff.,
 140, 207 – J., lærer 91 – J. P., garvmester
 61 – Julius, sagfører 175 – Jørgen, tømrer
 149 – Kr., cyklefabrikant 161 – Niels,
 cyklefabrikant 34, 35 – Niels, postmester 14
 – P., gymnastiklærer, politibetjent og arrest-
 forvarer 84, 145, 160 – Regner Lunddal,
 forpagter, Jersore 210
 Philipsen, E., restauratør 148, 149
 Pihlkjær, Carl, lærer 85
 Podebusk, Henrik, Kørup 200
 Poulsen, Carl, redaktør 95 – Johs., snedker-
 svend 161
 Povelsen, J. C., lærer, kantor 76, 84, 89, 90
 Puggaard, P. B., urmager, centralbestyrer 38,
 sammes datter 36
- Rasmussen, Aksel, sognepræst 66, 68, 210 –
 C. C., snedkermester 122, sønnen Gorm
 122 – Carl, bogtrykker 95 – Carl, snedker
 149 – Carl Chr., borgmester 44 – Emil,
 husejer, Rue 208 – Georg, sparekasse-
 direktør 182 – Georg, lærer 83, 84, 85 –
 Else Marie, bibliotekar 117 – Maren,
 Asperup 181 – Sigv., lærer 85
 Reimer, Christine, folkemindesamler 104,
 106, 107
 Rendby, Anthon, lærer 85, 89
- Riber, B. C., jernstøber 97, 159
 Riis, Peter Chr., overlærer 75, 84, 85, 86, 94,
 103, 211, sammes hustru Emma Olivia, f.
 Borum 86
 Rosenberg, M. Jacobi, købmand 141, 159
 Rudebech, I., gæstgiver 98
 Rye, Olaf, general 192
 Rørth, P. J., lærer 85
- Schmidt, H., glarmester 149
 Schøne, drejermester 103
 Sevel, Chr. A., manufakturhandler 163
 Sick, Chr., overlærer, Odense 207
 Silber, Johan Chr., organist, klokker og skole-
 holder 71, 211
 Simonsen, L. S. Vedel, historiker, Elvedgaard
 116
 Skjerk, P. B., skolebestyrer 55, 76, 84, 88, 89,
 103, 211
 Skjoldborg, Johan, digter 114
 Spiers, Camillo, skuespiller 129, sammes
 hustru Maria, f. Sørensen 126, 130, 137
 Steenberg, skovrider 161
 Steffens, Johs., købmand 149
 Storch, Arthur, købmand 149
 Stougaard, Niels, husmand, Andebølle 50, 51
 Struch, Anne Elizabeth, Skovby 190, sønnen
 Christian 190
 Søndergaard, N. Aa., stationsforstander 30
 Sørensen, A. H., socialinspektør, Middelfart
 209, 210 – H. M., gartner 126, datteren
 Maria, se Spiers, Maria
- Talleruphus, M., lærer 85
 Tandrup, Harald, forfatter 119
 Tange, Anna 101
 Tejsen, P. Th., lærer, Nr. Nærá 207
 Thage, N. P. H., driftsbestyrer, stationsforstan-
 der 30, 113
 Theill, P., sagfører 34, 94f., 96, 103, 113, 144,
 161, 163, 165, 175, 179, 183, sammes hustru
 Anna 95, 96, 144
 Thomsen, Kirsten, lærerinde 85 – Th., lærer
 84
 Thoning, N. P. L., toldforvalter 145
 Thorhalleson, Eigel, sognepræst 62, 210
 Trautner, Theodor M., læge 117 – sønnen
 Peter H., kredslege, borgmester 35, 55,

103, 104, 107, 117, 154, 177, 179 – Karen 78
– Sigrid 78
Truelsen, Truels V., postmester 14
Tscherning, A. F., krigsminister 192

Ussing, Chr. Pedersen, kateket 66, 211

Wagner, D., købmand 99
Wederkinch, Jørgen, postmester 14
Vejstrup, Johs., fhv. gdr., Dalum 208, 209
Weldingh, Harald, organist 90
Wermuth, Christiane 190
Willemsen, F. F., malermester 153, sammes
 hustru Helene 153 – sønnen N. P., maler-
 mester, fotograf 108, 153 – dennes søn Th.,
 faktor 94, 95, 119, 153, 154 – dennes datter
 Valborg, kommunekasserer 153

Woldiederich, Hans, garver 144
Wolff, realskolelærer 194
Wulf, Erik Nielsen, skipper 22

Zahle, C. Th., konseilspræsident 56

Aagaard, F. Th. M., lærer, organist 84, 88, 90,
 109
Aarestrup, Peder Georg, postmester 14

STEDREGISTER

(Medtaget er lokaliteter i Bogense og på Nord- og Nordvestfyn, såfremt der er tale om mere end en adresseangivelse)

Bogense

Arken« 170, 175, 206
Banegården 26, 27, 28ff., 104, 107, 186, 187
»Belvedere«, restaurant 110, 138
»Fredskoven« 138ff., 175, 179
Gæstgivergården 9f., 110, 126 ff., 142ff., 155, 179
Kirkebakken 15, 165, 175, 206
»Pavillon« 165f., 206
Torvet 70, 73, 83, 93, 156, 165, 166, 175, 193, 196, 206

Lokaliteter omkring Bogense

Alminden 79
Fogense 79, 186, 197
Kræmmerkrog 79
Lille Stegø 186
Nyhavn Skov 188
Storkenhøj 79
Studekroen 160
Tyrerkrog 10
Æbelø 190, 200ff., 206
Østerø 186

Herregårde

Gyldensteen 10, 11, 138, 177, 192f.
Harritslevgaard 189, 191f., 196

Nord- og Nordvestfyn

Allesø 26
Beldringe 30
Brenderup 9, 30, 31, 47, 206
Ejby 30

Gelsted 30
Hasmark 190
Hindevad 30
Hårslev 26, 106f., 107
Jersore 202
Kappendrup 26
Langesø 30
Lumby 10, 11, 24
Næsbyhovedbroby 12
Nørreby 190, 191
Nørre Sandager 193
Ore 26
Otterup 25, 26
Skovby 26, 47ff., 60, 62, 65, 67, 79, 132, 191, 192
Sørslev 10, 12, 26, 38, 52, 124, 131
Søndersø 12, 26, 30, 38, 48
Tommerup 30
Varbjerg 191
Veflinge 26, 30
Vigerslev 26, 30, 48, 60
Vissenbjerg 51
Årup 12, 13, 24, 34

SAGREGISTER

- Afholdsforeninger 137, 156f., 196f.
Anlæg 165, 168, 171f., 206
Aviser 91ff., 98, 206
- Badehuse 19, 91, 138f.
Badeliv 138ff., 165, 173
Banegården, se stedregister
Bibliotek 95, 96, 100, 102f., 153f., 206
Bilisme 35
Biograf 137
Bogense Avis 91ff., 193ff., 199
Brandsprøjte 148ff.
Byjubilæum 182ff.
Byporte 10
- Cirkus 136
Cykler/cykelsport 160ff.
- Dilettant 99, 143
Diligencer 12, 14, 24
Driftsbestyrere (Nordfynske Jernbane) 30
Drukneulykker 188
- Elektricitetsværk 19, 194, 206
- Fastelavnsoptog 146, 148
Fiskeriforening 95, 147, 151, 164
Flyvemaskiner 35f.
Folketingsvalg/folketingsmedlemmer 43ff., 207ff.
Foretagsforeninger 111ff., 154
Foreninger 151ff.
Forlis 188
Forlystelsesforeninger 134, 138, 143f., 145, 146, 147, 155
Forskønnelse/forskønnelsesudvalg 95, 156, 165ff., 206
Færgeforbindelser 15, 21ff.
- Førstelærere 66, 211
- Gasværk 19, 194, 206
Gravere 81, 90
Grundlovgivende Rigsforsamling 42f., 59
Grundlovsfester 53, 124, 140
Gæstgivergården, se stedregister
Gøgl 135f.
- Handelsforening, Handelsstandsforening 22, 37, 151
Havn/havnevæsen 15ff., 175, 186, 206
Havnefogeder 19
Historie, historieskrivning 115ff.
Højskole (Særslev) 124f.
Højtidsoffer 67f., 73
Håndværkerforeninger 93, 100, 103, 134, 146, 148f., 151, 152, 154
- Indkvartering 189f. (1808), 192 (1864), 196 (1916-17)
- Jernbaner 23, 24ff., 132, 206
- Kantorer 66ff., 73, 81, 84, 89, 90
Kapellaner 66, 210
Kateketer 66, 72, 210f.
Kirke/kirkeforhold 61ff., 200, 206
Kirkeinventar 61f.
Klokkere 66ff., 71, 72, 81, 90
Koncerter 61, 111, 113, 135, 143, 155, 193
Kongefester, kongebesøg 146, 177f.
Krigstilstande 189ff.
Kulturliv 98ff.
- Landboforening 95, 151
Landeveje 9, 10f.
Landstingsvalg 58f.

- Latinskole 71, 82
 Lazaret 191f. (1848-49), 192 (1864)
 Ligbærerlaug 69f.
 Lærere 71f., 84ff., 211
 Lærerlønninger 74, 81
 Læseforening 98ff., 102, 146, 153f.
- Malerkunst 120
 »Manneken« 170ff., 175, 206
 Mejeri 194
 Menighedsråd 69
 Mindesmærker 70, 93, 143, 165, 168, 169, 170, 179
 Missionshus 70
 Motorløb 35, 164
 Museum 95, 96, 103ff., 117, 154, 168
 Musikkorps 108ff., 138, 140, 142, 143, 146, 147
- Nordfynske Jernbane 12, 13, 19, 24ff., 52
 Nordvestfynske Jernbane 13, 24, 30ff.
- Organister 66ff., 71, 72, 81, 84, 88, 90
- Pavillon (»Arken«) 165f., 206
 Poesi 118f.
 Politisk holdning 59f.
 Politiske partier/politiske foreninger 60, 152f., 207ff.
 Postmestre 14
 Postvæsen 12ff., 22, 98
 Presse 91ff.
 Privat Realskole 76, 78ff., 88
 Privatskoler 82f.
 Præstegård 68, 196
 Præster 62ff., 210
- Radio/radioklubber 97, 155
 Realundervisning 74f., 77f.
 Riffelskytteforening 157, 159
 Rutebildrift 33f.
- Rådhus 177, 191, 192, 206
- Sangforeninger 88, 110f., 138, 140, 143, 154, 155f.
 Sangstævner 110, 114
 Skibsruiter 21ff.
 Skoler 72, 73, 80, 192, 205, 206
 Skolevæsen 71ff.
 Skyttefester 142, 159
 Skyttelaug 141f., 155
 Slagteri 194
 Socialisme/socialister 60, 93, 131, 153
 Sognepræster 62ff., 210
 Sportsklubber/sportsforeninger 145, 158, 159ff.
 Sportsliv 159ff.
 Sportsplads 163, 164
 Stationsforstandere 30
 Stormfloder 186ff.
 Stændersamlinger 39ff., 59
 Sygehus 206
 Sygekasser 152
 Sørslev Højskole 52f.
 Søbad 140, 171, 172, 174
- Teater/teaterselskaber/teaterforening 96, 126ff., 138, 142, 155
 Telefon 38, 206
 Telegraf 36f., 206
 Tiende/tiendeafløsning 67
 Tobaksavl 198
 Torvet, se stedregister
 Turisme/turistforening 95, 96, 156, 173ff., 206
- Valgmøder 43f.
 Vandrehjem 175
 Vandtårn 205
 Vandværk 206
 Verdenskrig, første 193ff.

Det lille anlæg i Ådelgade, der i daglig tale kaldtes »Byrådets Begravelse«, hvilket skyldtes, at byrådet i sin tid havde ladet det beplante trods modstand fra borgerskabet! Det var her, den kendte skulptur af »Manneken-Pis« afslørede i 1934, og det vakte opsigt i vide kredse.